ספר

אמרי חמד

כולל שני חלקים חלק אחד על ימים נוראים מימי הסליחות עד אחר יום כפורים. והלק השני דרושים לכל השנה לשבתות ולמועדים כל דבר דבר בעתו דרוש על סיום התורה ועל ברית מילה וכבוד מלכים. אשר טפחתי ודרשתי בתוך קהל ועדה אשר חדשתי בעצמי ואשר אריתי בספרי דרוש חדשים וגם ישנים במשל ומליצה במוסר השכל דבר דבור על אפניו.

מאתי הצעיר בתוך עמי אנכי יושב פה ווילקא מחוז ווילנא **מאיר** בלא"א מו"ה **טובי'** ז"ל **ליווען** חונה פ"ק הנ"ל.

ווילנא

בדפוס ההדש של שרגא פייבל גארבער

שנת תרס"ב לפ"ק

ИМРЕЙ ХЕМЕДЪ

Религіозныя Проповѣди соч. Рав. М. Лівена.

Часть 1.

ВИЛЬНА

Типографія Ф. Гарбера.

Завальная ул. д. № 2006.

1902.

Дозволено цензурою 17 Мая 1902 г. Вильна.

לוח המפתחות משני החלקים מספרי אמרי חמד

הקדמה

אמר מאיר בלא"א מ"ו טובי' מקריזבערג פלך וויטעבסק המדינה, מי אנכי כי באתי עד הלום להיות ממחברי ספרים להפיץ ביעקב ולחלקם בישראל ת"ל לא אלמן ישראל ויהודה והתורה מחזרת על אכסניא שלה ת"ל יש למדי ספרי הלכה ואגדה דרושים יקרים המסולאים בפז הלא המה הקדמונים הגאונים בעה"ק והאברבנאל והאלשיך הקדוש האירו תבל בספריהם היקרים ובכל דור ודור יש ת"ל גאונים חכמים משכילים ומוכיחים אם ראשונים כמלאכים אנו כבני אדם וכו' וא"כ מה לתבן את הבר כאשר יאמרו המשל הגם שאול בנביאים. והנה הייתי בימי ילדותי בעיר מצער קאלעלישאק מחוז אסמינא נסיתי להדפים מחברת קטנה בשם „ראש אמיר" וצעדתי רק על שפת הים ויותר יראתי לשחות פן אצלל בנבכי הים. אך כל יום ויום לבי מפעם כפעמון ובכל לילה יעירני כאיש אשר יעור משנתו מה לך נרדם קום קח קסת הספר בידיך וכתוב את הדברים האלה דברי חכמה ומוסר אשר דרשת בתוך קהל ועדה בשבתות וימים טובים ועת לכל חפץ אשר יצאו לאור אמריהם הנעימים מתוק לנפש ומרפא לעצם וליתן על מכבש הדפוס להפיץ על פני תבל ויהיו לזכרון ולזכות ויוזכרו בכל בתי מדרשים בימים נוראים ושבתות ויו"ט. ע"כ קמתי ונתעודדתי והתחזקתי בעהי"ת לכתוב דרשותי אשר הדשתי בשכלי ואשר שאבתי מבארות מים חיים אשר מן המקדש המה יוצאים מספרים יקרים. ועתה קוראי היקרים קחו אמרי בלבביכם ואליכם אישים אקרא וקולי אל בני אדם אולי שכחתי לכתוב שם המחבר תדינוני לכף זכות כי שכחתי שם הספר או שכוונתי בעצמי לדעת הספרים. דרשנים ומטיפים שואבי מי החכמה ממעיני הספרים יקרים שמעו חכמות מלי ויודעים האזינו לי. וקראתי מהברתי בשם „אמרי חמד" שכן המה אותיות שמי „מאיר" וחמודות המה כי מספרים יקרים לקטתים וגם משלי אשר אמרתי ת"ל נתקבל לטוב. ואבקש מבורא שמים שיהי' אמרי לרצון ויהא רעוא דאימא מלתא דלתקבל ואבנה גם אנכי וביתי מזה. וד' יתן הטוב ונזכה לביאת גואל צדק אשר תמלא הארץ דעה כמים לים מכסים. כו"ח בע"ה ארבעה עשר מרחשון שנת **וברכנו בשלום** פה ווילקא מחוז ווילנא **מאיר** בר"מ ליווען רב דפ"ק הנ"ל.

להודיע גלוי לכל קורא בספרנו שבב"מ שנמצא בס' הזה שמדבר אדות א"י או עובד כוכבים ומזלות או שעכוד מלכיות כוונתנו דק על אומות הקדמונים בגון הרומיים או שאר מלכים אשר לא ידעו את ד' והיו עובדי אלילים והיו מתנהגים עם אחב"י באכזריות לא בן מלכי איירופא אשר אחב"י חוסים בצלם ובפרט תחת מלכנו החסיד והרחמן אשר מחזיקים אותנו לעבדים נאמנים ומשפט אחד לנו ככל עבדיו כוודאי אנחנו, מהויכים להתפלל בעד הקיד"ה ובעד שריו שיהי' להם שלום כי בשלומם לנו שלום.

פתיחה אור לפני הדורשין

תהלים (מ"ט) אטה למשל אזני אפתח בכנור חידתי, רבים וכן שלמים מקשין הלא בקפיטל הזה לא נזכר שום משל, ומהו אפתח בכנור חידתי, ונקדים גמ' ברכות פ"א דאיתא שם דדהע"ה הי' קם תמיד בחצי הלילה וכנור הי' תלוי למעלה ממטתו של דוד וכיון שנשב רוח צפונית היה מנגן מאליו כיון שעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו ואמרו אדוני המלך עמך ישראל צריכין פרנסה א"ל לכו והתפרנסו זמ"ז השיבו לו אין הקומץ משביע את הארי ואין הבור מתמלא מחולייתו א"ל לכו ופשטו ידיכם בגדוד כלומר לכו למלחמה עיי"ש. וקשה מעיקרא מאי קסבר ולבסוף מדוע השיב באופן אחר, והנה במס' ב"ק דף פ"ה איתא סימא עינו משלם כו' חרשו משלם בולו דאוזן אם נתקלקל אין נחשב בכלל אדם כן פסק בשו"ע חו"מ סי' ת"כ. והנה חרש נקרא פשוט מי שאין לו חוש השמיעה נשמי וגם נקרא חרש מי שאין רוצה לשמוע דברי מוסר ובזה המליץ הס' עו"א הגמ' דחגיגה ד"ג חרש באזנו אחת פטיר מלעלות לרגל. הכוונה דמי שאין לו שמיעה השכלית רק שומע פשוט ואין מכוון לבו להבין דבר על בוריו זה נקרא נ"כ חרש וזה פטור מן עליה לרגל ובזה נבין כוונת הפסוק אטה למשל אזני כלומר אזני יהי' המשל דאם חרש באזנו אינו בן אדם בדבר נשמי שמי שאינו שומע אינו נחשב אדם ק"ו מי שאינו שומע בדבר רוחניי וכן אי' במדרש רבה פ' האזינו ע"פ שמעו ותחי נפשכם חביבים ישראל שהקב"ה מפתה אותן אומר להם אדם נופל מראש הגג ונפצע גופו מלא חבורות ופצעים בא אליו הרופא ומניח רטי' על ראשו ועל ידו ועל גופו ונמצא כל גופו מלא רטיות אבל מי שנופל משלימותו ונעשה חולה בנפשו הקב"ה נותן רטי' על אזנו כלומר לשמוע דברי תורה ונהרפא הה"ד שמעו ותחי נפשכם וכמו שאמרה התורה בפ' בשלח אם שמוע תשמע לקול ד' אלקיך וגו' כל המחלה וגו' לא אשים עליך כי אני ד' רופאיך:

והגאון מלבי"ם ז"ל מבאר דשני עולמות העוה"ז ועולם העליון המה נערכים זה נגד זה כשני כנורות שוין נמתהין בד' נימין אלו מול אלו היינו כל הנגינות שעושין פה בעולם הזה כן מנגן למעלה. והנה מי שלומד התורה לשמה מעורר כנור העליון והקב"ה מושך עליו חוט של חסד ומנהג עמו בדרך נסיי אבל מי שלומד תורה שלא לשמה הקב"ה מתנהג עמו בדרך הטבע וכן איתא בגמ' פסחים נ' ע"ב כתיב כי גדול עד שמים חסדך וכתיב מעל שמים חסדך ומתרץ הגמ' כאן לשמה כאן בשלא לשמה ועיין בס' נפו"י ד"י וז"ל כל בני אדם עבדים לתאוות עוה"ז ומי נקרא חפשי ובן חורין מי שהוא חפשי מן התאווה אבל מי שמכנים עצמו בתאוות עוה"ז ועושה מזה עיקר עליו אמר שהע"ה (משלי ל') על ג' רגזה ארץ כו' תחת עבד כי ימלוך כו' האדם מורכב מג' דברים נפש רוח נשמה נפש הצומחת נובעת מן הכבד רוח חיונית מן הלב ונשמה נפש המשכלת נובעת מן המוח ומביא דברי רמב"ם ז"ל במו"נ אשר לכל ג' נפשות יש להם מזונותיהם נפש צומחת הנובעת מן הכבד מזונה בשר. וכח חיונית הלב חיותו מיין שנאמר ויין ישמח לבב אנוש. ונפש המשכלת ממוח חיותה שירה ושמחה. ובעת שהיו בני ישראל

ישראל באה"ק הי' חיות לכולם הכבד הי' מזינו בשר קדשים כהנים אוכלין ובעלים מתכפרין לב הי' מזונו יין שהיו מנסכין יין ע"ג המזבח ולמוח מזונו שירה שהיו הלוים מנגנים בקול שירה וזמרה והי' לבם ובשרם קודש כמו שכתוב (בתהלים פ"ד) וגו' נכספה נפשי לחצרות ד' לבי ובשרי ירננו אל אל חי והי' שלום אמיתי באדם שלום בגוף ונפש מה טוב ונעים שבת אחים גם יחד והי' שלום גם בכל ישראל כמו שביאר הרב אפ"י ז"ל הירושלמי ע"פ בקש שלום ורדפהו (תהלים ל"ד) בקש שלום ממקומך ורדפהו ממקום אחר כלומר מתחלה תראה שיהי' שלום עמך עם הגוף ונפש שהגוף ג"כ יהי' קדוש ותקיים בכל דרכיך דעהו והכל יהי' לש"ש ואח"כ רדפהו במקום אחר כלומר תהי' שלום עם חביריך ותקיים מצוות ואהבת לרעך כמוך (עיין בשל"ה הקדוש שער אותיות אות ד' מעניני דרך ארץ ואהבת איש לחבירו מי שהוא שלום עם חבירו אז יהי' נקרא בשם ד' כי שם ד' שלום כדאיתא בספרי מצינו שצדיקים יקראו בשם ד' ומצינו בירושלמי באלכסנדר מוקדן שהביאו אצלו למשפט איש פושע שנתחייב למלך ושאלו מה שמו והשיב הנידון אלכסנדר א"ל יהי' זכאי כי אין אני אוכל לשפוט למיתה מי שנקרא בשמי הה"ד כל אשר נקרא בשם ד' ימלט):

והנה מי שהוא אוהב שלום נקרא בשמו של הקב"ה לכך אי' במד' חבור עצבים אפרים כלומר אם יתנהגו בחבורה ובשלום אף שיהיו עובדי ע"ז הנח לו בכ"ז ימחול להם הקב"ה אבל חלק לבם יאשמו. כי הפסוק ואהבת לרעך כמוך מכוון נגד ואהבת את ה'. ובזה תירצתי מה דרבים מקשין על גמ' דב"ק פ"ד ופסחים פ"ב נחמי' העמסוני הי' דורש כל אתין שבתורה כיון שהגיע לאת ד' תירא פירש ומקשין העולם מדוע לא פי' מלדרוש את ד' אצל ואהבת ורע"ק דרש לרבות ת"ח אך ע"פ דברי השל"ה הקדוש ניחא דשני ואהבת מכוונין זה נגד זה וא"כ ממילא מחויבין אנו לאהוב את הת"ח כי אהבת ד' בלא תורה א"א ממילא צריכין אנו לאהוב את הת"ח ולכבדו יותר מתורה כגמ' מכות פ"א אבל לאת ד' תירא פירש דאיך שייך לירא מפני ת"ח אך רע"ק דרש ג"ז לרבות ת"ח כי מורא רבך כמורא שמים. והנה מצאנו ראינו כי אהבת חבירו והשלום הוא העיקר מכל התורה כולה כגמ' שבת פ' ב"מ בא' שבא לגייר ע"מ שילמדוהו כל התורה כשעומד על רגלו אחת קבלו הילל ואמר לו כל מאי דעלך סני לחברך לא תעביד דאף לשונא מצוה להקדים לו שלום כמו שאמר דהע"ה אני שלום וכי אדבר המה למלחמה:

והנה האדם צריך לחשוב עצמו כאילו הוא גר בארץ כמו שאמרה התורה כי גרים ותושבים אתם עמדי כלומר אם תהיו כגרים בעוה"ז שלא תהבילו ימיכם בתענוגי עוה"ז לעשות מזה עיקר רק עיקר יהי' מתורה ומשלימות הנפש ותענוגי עוה"ז רק טפל יהי' ואף בעת שתתענגו מטובת עוה"ז יהי' ג"כ לש"ש כגמ' ברכות פ"ט דרש בר קפרא איזו פרשה קטנה בהורה שכל גופי תורה תלויין בה זה הפסוק בכל דרכך דעהו כי ידוע אשר גר עבר אורח בעיר לנות על איזה ימים אין נכנס במוחו שירים ותענוגים ואין רוצה לאמר קבלו דעתי. ואם תתנהגו כגרים בעניני עוה"ז אז תחשבו לתושבים לעוה"ב ויהי' חלקכם בג"ע. ועיין בס' נשמת חיים להפילוסוף האלקי ר' מנשה ב"ר ישראל ז"ל מאמר י"ד פ"ג. כי הנה ראינו טבע האדם בעוה"ז שנתן לו הקב"ה שלא ישבע בטובו יכל מה שיש לו מכסף וזהב ובנינים רוצה הכל יותר. מזה ראי' שהוא בעוה"ז רק כעובר אורח ע"כ לא ישמח ולא יתענג בטוב עוה"ז מטעם שעוה"ז אצלו רק כבית מלון. רק בעת שעושה מצוה ולומד תורה אז הוא מתענג מטוב עוה"ז כדאי' בברכות פ"ב כד הוו מפטרי רבנן מבי ר' אמי ברכו אותו עולמך תראה בחייך. ואף בעת שעוסק בעוה"ז ובד"א במאכל ומשתה מקיים בכל דרכיך דעהו ובמס' סוטה פ"א אמר רב"ל כל המיישר אורחותיו זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה שנאמר ושם דרך אראנו בישע אלקים וע"פ דברי

דברי של"ה הקדוש שהביא בשם אבות דר' נתן ניחא וז"ל שתי ידות יש לאדם אחת בתורה וידו שני' בדרך ארץ זהו שתי דרכים לאדם ואיש צדיק מכוין דרכיו זה נגד זה כלומר אף בדרך ארץ מתנהג לשם שמים ועושה לשם ד' ובאפ"י דרוש אגלי טל ביאר החילוק בין עזר ובין ישועה עזר נקרא דרך טבע וישועה נקרא בדרך נס כמו שכתוב ישראל נושע בד' וזה המכוין דרכיו ומתנהג בשתי דרכים לשם שמים מתנהג עמו הקב"ה בדרך נסיי:

ובזה נפרש הגמ' כנור הי' תלוי למעלה ממטתו של דוד ובחצות נשב רוח צפונית והי' מנגן מאליו ובזה אתי שפיר פי' אפתח בכנור חידתי כי זה ידוע אשר כנור עושין מדף מתוקן במדה ע"פ דרך ניגון ומתוח בד' נימין וכאשר דוחקין באצבעות מוציא ניגון ערב אך מתי יתן הכנור קול נגינה הוא דוקא כאשר הוא מורכב מדפין ומדבק אזי טוב אך אם יקחו דף עץ מחתיכה אחת לא יתן קול נעימה. כן לא יאמר האדם לשוא עמלי בעוה"ז כי האדם שקוע בעניני עוה"ז ונמסר ביד היצה"ר איך יכול האדם לעבוד ד' אשר מכל עבריו יסובבוהו כל מיני תאוות עוה"ז ופיתויי היצר ע"כ אמר דהע"ה אפתח בכנור חידתי כי במה שהוא חלול ונבוב יתן יותר קולו. כן עוה"ז אף שהבל הבלים הוא בכ"ז אפשר לעבוד הקב"ה אך לקיים בכל דרכיך דעהו. וכאשר הכנור מד' נימין כן יש ד' עולמות. עוה"ז, הגלגלים, המלאכים, עולם העליון. וכן יש בתורה פשט רמז דרוש סוד וכאשר יכון ויעבוד ד' בעוה"ז ויקיים כנ"ל יתן חיות באלו ד' עולמות וכדברי רמלכי"ם ז"ל כי הארבעה נימין של כנור עוה"ז נערכין נגד כנור עליון וכאשר הבאנו דברי הרמב"ם ז"ל אשר מזון המוח חיותו שיר ושמחה של תורה ושל מצוה וכאשר אדם ילמוד תורה לשמה מהעורר כנור העליון ויתנהג ד' עמו בדרך נסיי. וזוהי מליצת הגמ' דהנה ידוע גמ' ברכות פ"א הרוצה להעשיר יצפין דעושר וכבוד עוה"ז מכנה הגמ' בשם צפון ודהע"ה הי' קם בחצי הלילה וכאשר רצה לקום בחצות והי' שוכב בתענוג על מטה כבודה של מלך בא אליו היצה"ר וא"ל דוד אתה מלך מדוע תשפיל כבודך מדרך מלכים להתענג בעוה"ז ודוד הכניע יצרו כ"כ עד שקם מאליו וזהו מליצת כנור למעלה ממטתו הוא כנור העליון כח התורה שכל העליון כי בחצות התחילו חדושי תורה לעוררו והי' מקיץ:

והנה כאשר הבאנו הגמ' הפסחים נ' כתיב כי גדול עד שמים חסדך וכתיב מעל שמים ומתרץ הגמ' לשמה מעל שמים שלא לשמה עד שמים כלומר מתנהג עמו הקב"ה בדרך הטבע. והנה דהע"ה שלמד לשמה הי' חושב שכל העולם כן ע"כ אמר יתפרנסו זה מזה כי הקב"ה יעשה נס אך כאשר השיבו החכמים כי אין הקומץ משביע את הארי וא"כ הנהגתם בדרך הטבע השיב להם לכו ופשטו ידיכם בגדוד:

נחזור להנ"ל כי כאשר הכנור כל קול נגינה שלו הוא ע"י דחיקת אצבע כן בעוה"ז לא די מה שאדם לומד ומאמין בד' רק צריך לעשות מצוה בידים כמו צדקה ציצית ותפלין מזוזה ומעקה בידוע דאדם בלא ידים אין כלום ועפ"ז בארתי דברי סבי דבי אתונא בבכורות פ"א ששאלו לר' יהושע בן חנניה אמצעותא דעלמא היכי מחוי באצבעי ומי יאמר אמר אייתו אשלי ומשחי ולכאורה כדברי הבל המה אך ע"פ הנ"ל ניחא ששאלו ברמז תכלית אדם והמרכז אם על ידי אמונה בד' או מצות מעשיות בידים ע"כ השיב והראה להם במחוג בידים כלומר העיקר במצוות מעשיות. ובמד"ר איתא ארשב"נ כ"ד דורות קדמה דרך ארץ לתורה הה"ד (בראשית) לשמור את דרך דרך זו דרך ארץ עץ החיים זו התורה כמו שכתוב עץ חיים היא למחזיקים בה מה ענין דרך ארץ הוי אומר זו מדות טובות של בני אדם זע"ז צדקה גמ"ח הכנ"א ובארתי הפסוק במשלי ט"ז תועבה ד' כל גבה לב יד ליד לא ינקה רע כהנ"ל. אף שמכוון שתי ידיו היינו דרך ארץ עניני עוה"ז משולבים זרוע יחד עם תורה אך מי שהוא בעל

בעל גאוה מלכלך מדותיו ומתגאה אף על מי שהוא גדול ממנו לכך אמרו בגמ' (סוטה) המתגאה כאלו עובד ע"ז שנאמר ורם לבבך ושכחת את ד' אלקיך ובארתי ע"פ הלצה כי רע"ק דרש את ד' לרבות ת"ח אבל מי שמתגאה על ת"ה דורש את שתי רשויות לכך אמר ורם לבבך ושכחת את ד' היינו הדרש לרבות ת"ח והדרוש חלילה שתי רשויות ע"כ הוי כאילו כופר בעיקר :

והנה הצבתי דברי אלה למען יהי' דרך סלולה לפני הדרשנים בערכי בעת עמדם על הבימה להשמיע חכמה ומוסר יתפסו העיקר לדרוש מענין תורה ומדות ודרך ארץ ומענין שלום ואהבת ריעים ופרט להמגידים בזמן הזה אשר מהבילים כל זמן הדרוש איזה שעות בפרט בשבתות ויו"ט אשר הזמן ההוא יקר מאד לבעלי אומנות ולבע"ב והמה מאריכין בדברי הבלים ובהטפה הנקרא „רעדע" ורוצים רק למצוא חן בעיני ההמון ועושין מושב לצים והמה מוצאים חן בעיני המון עם ומכעיסין להבוי"ת ודורשין כמה שעות ואין אומרים לא פסוקים ולא אגדה רק בדברי דרשותם ובמעשיות ד' ישמרנו מהם ומהמונם. ובס' עבודת הקודש להגאון המקובל בעל תולעת יעקב שער עבודה פכ"ד כתב וז"ל נפש נקרא רוח דנפש חי' מתרגם רוח ממללא זהו הדיבור הפנימי מתחלה במחשבה ואח"כ יוצא לפועל בדיבור ואז עולה הדיבור למעלה במרומים לפני מלכו של עולם כמו שמבואר בזה"ק דברי תורה היוצא מפי ת"ח שלומד לשמה עייל בכל תרעין ואין מי שימחה בידם ובס' הקנה מביא במה הי' יכול דהע"ה להצליח ולעלות מעלה רק בתורתו שלמד לשמה והי' מחבר יומם ולילה תורתו לשמה שהיתה של הקב"ה כמו דאי' בגמ' א"ת מורשה אלא מאורסה ונקראת ארוסתו של הקב"ה. וכתיב במשלי (נר מצוה ותורה אור) ואי' במד"ר ע"פ נר לרגלי דבריך רשעים דומין לאדם שהולך בחושך הגיע לגומא נופל לאבן נכשל אבל צדיקים הולכים לאור תורה נצולים מכל מכשולי עונות שאור במושבותם. ועיין בס' חוה"ל שער הבחינה המשיל לרופא חכם שבא עם סמני רפואות לרפאות עורים וצוה להם הרופא שישבו על מקומם ולא ילכו אנה ואנה עד שיתרפאו והנה לא שמעו לרופא ולא לקחו רפואות והלכו בחושך ונכשלו ונפצעו באבנים ובקוצים והמה צעקו עוד בקולות על בע"ב שגרם להם המכשול אבל פתיים המה כי המה גרמו להם רע שלא שמעו להרופא ולא לקחו רפואה. לכך כתיב ורשעים בחושך ידמו. וגם צריכין המוכיחים לעורר אודות צדקה וגמ"ח והכנ"א וביותר לקרב אנשי חיל עברים באכילה ושתי' ושאר מחסורם אשר יחסר להם כאשר הי' מתנהג אדמו"ר הגאון הצדיק רבשכבה"ג רי"א מקאוונא זצ"ל שהי' משתדל מאד עבור אנשי צבא עברים בכל כחו תחשב לו לצדקה עד עולם. והנפו"י מביא הפסוק מלוה ד' חונן דל וגמולו ישלם לו (משלי י"ט) וביאר הס' הג"ל כן דהנה איש שלוה ממלוה בעבור זה מרויח המלוה בריבית עצה"ע וע"פ תיקון הקיר"ה ובלא הרוחה איגו מלוה. אבל הקב"ה מלוה לאדם מעות וכוונתו לחונן דלים שיהי' העשיר כגבאי צדקה ובכ"ז הקב"ה עוד ישלם להעשיר שכר ע"ז : עוד צריך המגיד לעורר אחב"י שיפזרו צדקה עבור עניי ארץ ישראל הן לאלו היושבים לפני ד' ועומדים אחרי כתלנו המערבי ללמוד ולהתפלל והן העוסקים בישוב הארץ ועובדים אדמת קודש בזיעת אפם המה נחשבים בעניי עירינו וצריך המוכיח להסביר להעם ולהוציא מלבם אשר מדברים תמיד עניי עירי קודמין טעות בידם כי ארץ ישראל היא כארצינו ובכל רגל ורגל כאשר אנו מפזרין צדקה לעניי עירינו כן צריכין לשלוח עבור עניי אה"ק כאשר נשבענו אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני וגו' אם לא אעלה את ירושלם על ראש שמחתי כי צריכין אנחנו לדעת כי לא כלומדי חוץ לארץ לומדי ארץ ישראל שהמה פנויין מכל עסקיהם ולומדין תורה לשמה כי שם ציוה ד' את הברכה חיים עד העולם ככתוב כי מציון תצא תורה ודבר ד' מירושלים המה לומדים ומתפללין עלינו מדוע נעלים עינינו מהם

מהם ולא נרחם עליהם ואיך לא נזכור בשבתות ויו"ט אשר אנחנו יושבים בבתים מלאים כל טוב ואב"י בצרה ומצוקה מחסר לחם ואי' בגמ' סנהדרין (פ"י) הדר בחו"ל דומה כמו שאין לו אלוק והדר בא"י דומה כמו שיש לו אלוק ועיין בכוזרי מאמר חמישי סי' כ"ג. וז"ל הרשב"א בגמ' תענית פ"ק ע"פ בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר אר"י אמר הקב"ה לא אבוא בירושלים של מעלה עד שאבוא בירושלים של מטה ומקשה הגמ' מי איכא ירושלים של מעלה אין דכתיב ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו וכתב ע"ז הרשב"א וז"ל דע דירושלים וציון ובהמ"ק כולם המה ציורים שכליים דקים ורוחניים גם כל ארץ ישראל ציורים רוחניים ודקים לכך נקראת ארץ החיים ונחלת ד' וארץ ד' וע"כ אמרו הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוה והקב"ה נקרא אלהי ארץ ומיוחדת הארץ רק לו ולא לשרי מעלה וכתיב עיני ד' אלקיך בה והרבה מצוות התורה אשר המה תלויות בארץ:

והרמב"ן ז"ל הביא בפירושו על התורה את הספרי ע"פ ירמי' (ל"א) הציבי ילך ציונים וגו' וז"ל הספרי אע"פ שתהיו בגולה מפוזרים בחוץ לארץ תראו שתהיו מצויינים במצות כלומר ללמוד כל המצות התלויות בארץ ג"כ למען כאשר תזכו לבוא באה"ק לא יהיו המצוות בעיניכם כחדשים. משל למלך שכעס על אשתו ושלחה לבית אבי' וציוה לה אף שתהי' בבית אביך תראה להתקשט גם להתבשם כדרך שעשית בהיכלי למען כשתחזירי אלי לא יהיו לך כחדשים. א"כ עפ"ז צריכין אנחנו לדרוש בשלום ציון וירושלים ללמוד דיני תרומות ומעשרות ובכורים הנוהגים רק באה"ק למען כאשר נזכה לבוא שמה נהי' בקיאים בהם ובשמותם. והנה עתה בימינו אלה נתעוררו בכל הערים חבורות הנקראים בשם ציונים והרבה מטיפים ומשולחים ממשיכין לב העם לזה הרעיון וטוב ויפה זה מאד. אך ע"פ דברי הספרי שפי' שנהי' מצויינים במצוות התלויות באה"ק. ע"כ הדרשנים צריכין לעורר לב העם לא לבד להשמיע על השקלים רק העיקר להשיב העם לתשובה ולמדות טובות שיהיו כל העם מצויינים בתורה ובדרך ארץ למען כאשר נזכה לבוא לארצנו שלא נבוש ולא נכשל ולא יהיו לנו דיני אה"ק זרים כנ"ל כמו שכתוב במלאכי ואתם תהיו לי ארץ חפץ אמר ד' צבאות. ועיקר תכלית ארץ ישראל ללמוד תורת ד' ולשמור מצוותיה כמו שכתוב בתהלים ק"ו ויתן להם ארצות גוים וגו' בעבור ישמרו חוקיו וגו'. כן לגאולתנו אשר נקוה בכל יום צריך אדם לציין עצמו בתכשיטי ישראל שיהיו נאים לד' אלקינו ולארצנו. אף שמצוות ישוב הארץ ישוב החומרי ג"כ מצוה. בכ"ז העיקר לעבוד את ד' במצב ישוב הרוחני ג"כ רק הכוונה לעבוד בגוף עבודת האדמה במצב החומרי. ועל מצב ישוב הרוחני התרה לנו מרע"ה ולא תקיא הארץ אתכם כאשר קאה וגו'. כ"ז צריך המוכיח לעורר לב העם ויהיו כל דבריו לשם שמים ולא יביט על ההמון למצוא חן בעיניהם מה שמדבר בדברי ליצנות שממשיכים לב העם ויהי' רק דורש עבור שירויח כספו. רק צריך שיוכיח בדברים הנחוצים השייכים לעקרי הד"ת אשר בהמה יוקשו בני אדם ובפרט בענין חילול שבתות ויו"ט ולא יהדר לדרוש דווקא בחידושים שלו. יותר טוב ללקט ציצים ופרחים מדברי ספרי קדמונים והביא ע"ז משל בס' עצי עדן השממית בונה בנינים מפוארים נחמדים למראה וזהו משלו אך המה הבל כקורי עכביש. אך הדבורים מלקטים ציצים ופרחים משדות ומגנות ועושין דבש יקר. גם לומר בשם אומרם כדברי הגמ' (מגילה) כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם ואולי שכח שם הספר יאמר שזה ראה בספר אבל שכח שם המחבר ולא להתקשט בטלית שאינו שלו ואל יתגאה המוכיח בדבר מתק שפתיו אשר ימצא חן באזני העם שיש לו לשון למודים:

לך אתי ידידי הקורא ואראך מה שמביא בזוה"ק פ' אחרי על פסוק ישעי נ' ד'. ד' אלקים

אלקים נתן לי לשון למודים לדעת לעות את יעף דבר פי' בזוה"ק ואביא רק מעט דבריו אבל לא כל לשון הזוהר וז"ל זכאין ישראל דקוב"ה אתרעי בהו מכל שאר אומות ויהיב להון חולקא בשמא קדישא ובמה זכו לשמא קדישא באורייתא דאורייתא וקוב"ה וישראל חד הוא דכל מאן דזכי באורייתא זכי בקוב"ה מאי קודש שלימותא דחכמה עלאה כו' ומהאי אתר אתער רוח קדישא והאי כד מהבררא אקרי חכמה ואקרי רוח הקודש וכד אתערין כו' אקרי לשון הקודש ולשון למודים. א"כ מי יערב עצמו לעלות על הבימה לדרוש ולחשוב שיש לו לשון למודים רק ישעי' הנביא שהי' לו לשון טהור ורוה"ק ורוח ד' דבר בו אמר כן לא כן אנחנו עניי הצאן מה נאמר ומה נדבר. הנה איתא כפ' כסוי הדם במס' חולין אר"י מאי דכתיב האומנם אלם צדק תדברון ופי' בגמ' לשון אומנות מאי אומנתי' של אדם בעוה"ז יעשה עצמו כאלם יכול אף לד"ת כן ת"ל צדק תדברון יכול יגים דעתו ת"ל מישרים כו' ופי' רש"י כארץ חלקה ומישור. והנה הגמ' קשה להולמה איך יחשוב אדם דאף לד"ת טוב שתיקה ועוד מאי אמר יכול יגים דעתו הלא כל המתגאה כאילו כופר בעיקר. ואמרנו דהגמ' קאי על המוכיח המטיף לעם מוסר וזה ידוע ע"פ גמ' ריבמות ס"ה כשם שמצוה לאמר דבר הנשמע כך מצוה שלא לאמר דבר שאין נשמע כי מוטב שיהי' שוגג ואל יהי' מזיד ועפ"ז פי' המלבי"ם ז"ל הפסוק (משלי ט' ח') אל תוכח לץ פן ישנאך ופריך הגאון מאי איכפת להמוכיח אם הלץ ישנאהו אך הכוונה דישנאהו ע"פ דין מהגמ' הנ"ל דאם יודע המוכיח שהלץ לא ישמע למוסרו מוטב שלא להוכיחו שלא יכשל יותר וא"כ י"ל דזהו פי' הגמ' יעשה המוכיח עצמו כאלם אם יודע שלא יקבלו ממנו יכול אף לד"ת כן כלומר תמיד ימנע מלהוכיח ת"ל צדק תדברון. ואמר אחרי כן יכול ינים דעתו כלומר שיוכיח להקהל לפי דעתו ומדתו ולא ע"פ טבע העם רק להחמיר במדה יתרה ת"ל צדק כו' מישרים תשפטו בני אדם פי' רש"י כארץ חלקה ומישור שיצייר המוכיח כאילו עומד שוה עם הקהל במצב אחד שיוכיחם ע"פ כחם ועיין במד"ש אבות על דברי ר' יוחנן בן זכאי שאמר לתלמידיו צאו וראו איזה דרך ישרה וביאר הכוונה צאו ממדרגתכם שתוכיחו את העם לפי מדרגתם:

והנה אמרתי בפתיחה לדרוש לשביעי של פסח הפסוק תהלים מ' לעשות רצונך אלקי חפצתי ותורתך בתוך מעי בשרתי צדק בקהל רב הנה שפתי לא אכלא ד' אתה ידעת. הפסוק קשה להבין פשוטו ואמרתי כן דהנה האלשיך הקדוש במשלי ביאר הפסוק אומר לרשע צדיק אתה יקבוהו עמים כו' ולמוכיחים ינעם ולכאורה אין שום סדר והמשך להתיבות ופי' כן. דהנה להחניף רשע עון גדול הוא אך המוכיח שיודע כ"א יוכיח ברעש ובחירופים יקלקל עוד ויגרום קצף גדול. העצה לזה שיוכיח במישור כמו שאמר מרע"ה רב לכם בני לוי כלומר חכמים ונבונים ובעלי דיעה הרפה לכם להתעסק בדברים כאלה מוכיח כזה למוב יזכר כי כן נאה ולא יקרא זו חניפה ועון. לזה אמר אומר לרשע צדיק זו היא חניפה ועון אך למוכיחים במתק לשונם מחניפים העם ואח"כ ממשיכין את לבם ומייסרים אותם במוסר ושכל ינעם ותבוא עליהם ברכת טוב. כאשר הרופא בא לחולה ורוצה ליתן לו סם מר והחולה מתעקש ואין רוצה ליקח מה עושה הרופא ממשיך לו בדברים טובים ונותן לו כמה כפות רפואות מתוקין ובין כך משליך לו סם מרפא ג"כ עד שירפא. כן אמר דהע"ש לעשות רצונך חפצתי להוכיח לעם אך ראיתי שלא יקובלו דברי ותורתך בתוך מעי צפנתי שלא להוכיח. אך חשבתי כן בשרתי צדק בקהל רב להלל לעם שאתם בעלי צדקה וג"ח ותקרבו הגאולה בין כך שפתי לא אכלא ג"כ להטיף תוכחה ומוסר כן ד' אתה ידעת לבי שאין אני ח"ו חונף רק כן צריך להתנהג עם העם בדברי מוסר:

את זה הצגתי דברי בראשונה לפני המוכיחים איך יוכיחו להעם בדברים נחוצים בענין שלום

שלום וצדקה ומענין אהבת אה"ק ולומדי' ופועלי' ולדבר בשלום המלך ושריו ויהי' הכל מרוצף בפסוקים ואגדות מאמרי חז"ל ויראה שימצא חן בדבריו בעיני ת"ח ויר"א ודברי אמת יעשו רושם וירום בזה כבוד התורה וכבוד אומתנו היקרה מאת מוקירכם **מאיר בן טובי' ז"ל ליוועז** חונה פה ווילייקא.

דרוש המדבר לכבוד המלך ויקר תפארת גדולתו

שהמע"ה אומר במליצתו כבוד אלקים הסתר דבר וכבוד מלכים חקור דבר (משלי כ"ה), ותומ"י אמר שמים לרום וארץ לעומק ולב מלכים אין חקר ועיין בגמ' (שבת) דהעמיקו הרחיבו חז"ל במליצה אם יהיו כל הימים דיו כו' א"א לכתוב חללה של רשות. ואמר בתהלים (מזמור כ"א) ד' בעזך ישמך מלך ובישועתך מה יגל מאד תאות לבו נתתה לו וארשת שפתיו בל מנעת סלה כי תקדמנו ברכות טוב תשית לראשו עטרת פז. ושהע"ה אמר במשלי (כ"ד) י"א את ד' בני ומלך עם שונים אל תתערב: **הנה** מצינו בגמ' (ברכות) ע"פ לך ד' הגדולה וגו' כי כל בשמים ובארץ כל מה שנמצא בשמים כן יסד בארץ והנם מעין דוגמא של מעלה וכאשר למעלה בורא מנהיג אחד מיוחד וכל שרפים ואופנים לו משתחוים ומכירין קונם כן נעשה בכל מדינה איש א' אשר ניתן כתר מלכות בראשו וצריכין לחלק לו כבוד וכאשר הי' ממלכתנו בארץ קדשנו כתיב בתורה שום תשים עליך מלך ודריש בגמ' שתהא אימתו של מלך עליך וכתיב בקהלת גם במדעך מלך אל תקלל והתנא באבות פ"ג אמר הוי מתפלל בשלומה של מלכות ולא בכבוד ושלום המלך לבד כוונת התנא להתפלל רק גם על כל שריו ועבדיו כי עבד מלך הרי הוא כמלך וא"כ כאשר נעבוד מלכנו באמת ובלב תמים ונתפלל בשלומו ובשלום שריו שתהא ממלכתו נכונה ממילא נבין בזה איך להתהלך לפני ד' ואיך לירא מפניו אשר הוא מלך חי וקים. אך מי שהוא אין מבין זה ואומר שהוא דבר טבעי ומנהגי עולם לא דבר אלקי אסור להתערב עם האיש הזה ולילך בדרכיו כי דבר בליעל יצוק בו. וזהו אמרו כבוד אלקים הסתר דבר תכלית הידיעה שלא נדע אבל כבוד מלכים צריכין לחקור דבר כל מה שנחקור כבוד מלכים בזה תגדל כבוד אבינו מלכנו וזה אמרו שמים לרום וארץ לעומק ולב מלכים אין חקר ע"ד שכתוב צדקתך כהררי אל משפטיך וגו' צדקה שעושה הקב"ה גלוי לכל אבל משפטיו כתהום רבה שזה בסתר וזה אמרו שמים לרום וארץ לעמק ולב מלכים אין חקר כמו שבשמים מדת החסד ובארץ עומק מדה"ד כן ולב מלכים אין חקר דמה שנראה שעושין נראה לעין שהיא דין אבל הכל ביושר ובאמת. וזה אמרו ד' בעזך אם יש אמונה בד' והכל מואסים בהבלותם בזה תתחזק אמונה בעבודת ובאהבת המלך ואז ישמח מלך שמחה טבעית. אבל בישועתך מה יגל מאד. בשני דברים תתחזק המלוכה. א' אשר משגיח המלך בחכמתו וביושר לבבו וברחמיו על עניי מדינתו ובאהבתו לחיות חיי שלום עם המלכים שכניו: **השני** אם הוא מלך בן מלך ומלך אדיר ועריץ איש מלחמה לו חיל עצום פרשים רגלי מלינין אשר הוא כארי ישאג ויחרדו בנים מים. אבל מלך של חסד זה תקדמנו ברכות טוב זה תקדים כבוד מלכותו ובזה יוכתר בכתר פז מה שכל מלכי מזרח ומערב משבחים ומהללים אותו מטוב לבו ויושר מדותיו ומנוחתו כבוד. והנה היום באתי להזכיר כבוד מלכנו מלך אדיר וחכם וחסיד ורחמן מיום שבתו על כסא מלכותו כל מגמתו רק להשקיט ולעשות שלום בעולם כאשר זה שנתיים אשר הדפים בכל כתבי העתים שיקבצו כל מלכי ארץ בעיר האאג במדינת האלאנד לתת חוק שיהי' שלום בעולם ולא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה. אם עוד

לא

לא יצאה לפעולה אך בכל זה עינינו רואות אשר מלכנו הרחמן יקר נפש עבדיו בעיניו ורוצה שיהי' שלום בעולם. ובזה המלצתי עליו הפסוק בתהלים (מ"ה) חגור חרבך על ירך גבור הודך והדרך והדרך צלח רכב על דבר אמת. יש חרב שנקרא חרב מלהמה ויש חרב אית הכבוד כמו חרב של הרופא וחוקר דין וקטיגור ושרי המלוכה. והנה מי שרוצה ללחום ולשפוך דמים וליקח ארצות אחרים ולהגדיל מלכותו כבודו שיהי' חרב שלופה מתערה. אבל מי שמנוחתו כבוד ורוצה שלום אז החרב הוא רק לתכשיט וכבוד לו כי יהי' חגור חרבו על ירכו וזה אמרו חגור כו' זה הודך. והדרך צלח רכב על דבר אמת ותורך נוראות ימינך. כלומר מצדקות וחסדים שתעשה בזה יהי' לך יראת הכבוד הכל יראו ממך מחמת הדר גאוניך ומדותיך היקרים וחכמתך. וביאר הרב מלבי"ם ז"ל ע"פ יפיפית מבני אדם הוצק חן בשפתיך ע"כ ברכך אלקים לעולם. יש מלך כמלכים אשר היו מלפנים יש שמשתבח בגבורה שהוא גבור עריץ כארי ויש כדוב כחיות וזה הוא רק שבחי חומריות. אבל למלך אדיר שלנו אשר אנחנו חוסים בצלו ושומר אותנו מאויבינו המעלילים עלינו אם מחמת שנאת הדת או מחמת קנאה ויצו בפקודה חזקה על השרים והנצבים לשמור אותנו מרודפינו שהכיר אותנו בשוה לכל העמים הוא מחמת שמלכנו יר"ה הוא משובח ומהולל בשבחים שהמה שבחים לאיש דגול מרבבה ולפי שכלו יהולל איש וכח היתרון על כל הברואים בכח הדיבור שלו ובחכמתו הגדולה ורחמיו על כל עבדיו החוסים בצלו. וזהו פי' הפסוק יפיפית מבני אדם המעלות שלך אשר אתה מצויין מכל מיני אנושי חכם מכל חכמים לא מצד עטרה שעליך וירשת מאבותיך כי גם אם היית כשאר אצילים ג"כ היית מצויין ומסומן ומפורסם במעלותיך היקרים. ואמר בתהלים (כ"א) ד' בעוזך ישמח מלך. המלך היקר אינו כשאר מלכים ששמחתם אשר עטרת המלוכה מתנשא לכל לראש אך המלך היקר כל שמחתו אשר רואה שהמדינה מתנהגת בצדקה ומשפט וכל העם מכירין שיש אלוק בורא מנהיג ומשגיח גומל טוב לשומרי מצוותיו ומעניש לעוברי מצוותיו וכל הערים ויושביהם בבתי ספר בטוב מתנהגים. מתנהגים בהנהגת המידות והאמונה וכל מיני צדקות שונות זהו בעזך ישמח מלך ובישועתך מה יגל מאד כל הישועה והצלחה שלו ושל המדינה אין בוטח בעשרו וברוב חילו רק בישועת ד' ע"כ חיים שאל ממך נתתה לו אורך ימים עולם ועד:

דרוש לימי הסליחות

אתם נצבים היום כולכם לפני ד' אלקיכם ראשיכם שבטיכם וגו' כל איש ישראל. הדקדוקים רבו ומובנים לכל. ונקדים פסוקי סוף שופטים כי תצא למלחמה על אויביך וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא וגו' ואח"כ ונגש הכהן ודיבר וגו' שמע ישראל אתם קרבין היום למלחמה על אויביכם ופי רש"י מהגמ' אף שאין לכם אלא זכות ק"ש תנצחו אויביכם. והנה בעק"י ביאר ענין הכרוזים וביאר דג' הכרזות הם נגד ג' חיי האדם ימי עלי' ימי עמידה וימי ירידה ועיין עללות אפרים וכלי יקר דהסכימו לדעת עק' אבל המה מהפכין הסדר ע"ש ובירושלמי ר"ה אר"ם בסיליוס נימום אגריפום רצה הוא מקיימה רצה אחרים מקיימין אבל הקב"ה כתב בתורה מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלקיך אני ד' שקיימתי תחלה אצל א"א ע"ה. ונקדים דברי פדר"א בר"ח אלול אמר הקב"ה למשה עלה אלי ההרה לקבל לוחות שניות והעבירו קול במחנה שלא יטעו והעבירו שופר כו'. ונקדים עמודי דרושנו ואדניו על מה הטבעו. ראש דברינו. כי הזמן סוף השנה הוטבע מימים קדמונים לתשובה לב"י ועבור זה תוקעין בשופר להחריד את לבות ב"י ויחרדו כציפור ממצרים. ונקדים דברי חו"ה משערי תשובה בעבור שאדם מכמה יסודות הוטבע מכמה ענינים הפוכים טוב ורע קרירות וחום נוטה פעם למצוה ופעם להפך ודרך כלל זה הוא ענין יצה"ר יִצ"ט ויצר האדם רע מנעוריו ובשום אופן

אופן אינו יכול האדם להתאפק בלי לחטוא ע"כ שם הקב"ה עצה והקדים רפואה ענין התשובה בדברי תורה ומוסר וזהו ענין לדעת חכמה ומוסר החכם רואה הנולד ומוסר מועיל אם נפל ברשת היצה"ר וכמו שיש רפואה לחולי הגוף כן בחולי הנפש וכאשר מצינו בחולי הגוף משתדל הרופא ומצוה לחולה שיראה אחרי הרפואה לשמור עצמו כי אם נופל פעם שני בחולי רפואתו קשה ומסופקת כ"ה בחולי הנפש וכאשר ברפואת הגוף צריך עת טוב ואויר צח הוא בחודש זיו ח' אייר אשר אז אילנות מלבלבין והזמן טוב ומקום טוב. כן ברפואת הנפש צריכין לילך בבתי כנסיות ובמד"ר ובזמן חודש אלול ותשרי ימים מסוגלין לתשובה כמו שביאר השל"ה הקדוש והראשית חכמה וסמכוהו אקרא אני לדודי ודודי לי ר"ת אלול. והזוה"ק פי' על פסוק דפ' תצא ובכתה את אבי' ואת אמה ירח ימים מרמז על הירש אלול מה שעבר על מצות דאורייתא זהו פי' אבי' ואמה מצות דרבנן וכאשר ביאר בס' מרפא לשון הגאון ר' רפאל המבורגר ז"ל חודש אלול דומה כאלו א' נתבע לדין ונתנו לו בי"ד זמן חודש ובהגיע קרוב לזמן אשר הקוה לו על אפותיקי נופל אימה וחרדה על הב"ח. כן האדם אשר רואה בהגיע זמן ר"ה שהוא יום הדין לובשתו אימה וחשיכה גדולה נופלת עליו. והעיקר צריכין אנו לתאר מצבינו וכאילו אנחנו מוכנין למלחמה. אנחנו רואין לפני מלחמה שר הצבא מלמד את העם סדר המלחמה ומחזק לבם שאל יפחדו ומחזק לב העם. רק אם המה מאמינים בכל לבם לשריהם כמו לשר האלף לשר הגדוד אז תקוה שינצחו אבל אם השרים ערכם שפל בעיני אנשי הצבא ולא אדונים לאלה בוודאי יפלו ולא יקומו. כן אחיי אף כי עיקר חיזוק אומתנו הישראלים לעמוד נגד מלחמת יצה"ר הוא רק בתורה כהגמ' סוכה אם פגע לך מנוול משכהו לבית המדרש כלומר לימוד התורה זה חצים ובליסטראות נגד יצה"ר בב"ז צריכים שההמון ילכו לשמוע דברי תורה כמו שכתוב שמעו ותחי נפשיכם ואף לת"ח ולומדי תורה סגולה נפלאה לשמוע מוסר כמו שמובא בס' שם הגדולים אות י"ב על גאון ישראל מהרש"ל ז"ל אשר היה לו קביעות שעה ביום אשר בא מוכיח בביתו וישב והטיף במוסרו לפניו והוא עמד באימה ויראה לשמוע מוסרו ורש"י פי' ע"פ כי תצא למלחמה על אויביך זה יצה"ר לכך אמר ונגש הכהן וגו' ואמר אלהם שמע ישראל בזה תנצחו היצה"ר כמו שאמר הגמ' (בברכות) אר"ל לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר אי אזיל מוטב ואם לא יקרא ק"ש אי אזיל מוטב וא"ל יעסוק בתורה וכו' וא"ל יזכור לו יום המיתה ע"כ. ונגש הכהן וגו' ואמר אליהם שמע ישראל איש המעלה בזה תנצחו יצה"ר וא"כ שבתם ממלחמה גדולה ובזה אתם קרובים על אויביכם. וליתר העם אמר דברים המעוררים לזכור יום המיתה. כן הוא בשלשה זמנים ימי עלי' ועמידה ירידה. בימי עלי' יקרא ק"ש יקבל מלכות שמים בתוך מלחמה החזקה ימי רתיחות הדם ומקור התאוות. ימי עמידה הסגולה שיעסוק בתורה. ימי הירידה מזכיר יום המיתה. וזהו אתם נצבים היום זה יום הדין בזה תתחזקו ויהי' תקפיכם לפני ד' אלהיכם ואף מדה"ד יסכים אם ראשיכם ושבטיכם זקניכם ושטריכם אח"כ כל איש ישראל יחזרו בתשובה:

איתא בב"ב פ' הספינה ארשב"נ אר"י מ"ד ע"כ יאמרו המושלים באו חשבון אלו המושלים ביצרם בואו חשבון באו ונחשוב חשבונו של עולם נחשוב חשבונו של אדם זהו חשבון של כל העולם אם עושה אדם מצוה מכריע כל העולם לכף זכית עשה עבירה מכריע כל העולם לכף חוב כן כולכם עריבים זב"ז. אבל אם א' יתפאר בלבבו לאמר שלום יהי' לי בשרירות לבי אלך באופן זה לא יאבה ד' סלוח לו כי אף אם יש לכם עריבים אבל איך הדין בערב הלא צריכין לתבוע הלוה תחלה וזהו פי' הירושלמי בסליום (קיסר). נימום (חוק דינא) איגריפוס (סופר). כלומר לא נכתב ונמסר לחוק החוק רק על בני המדינה אבל הקב"ה נתן חוק לכבד הזקן והוא קיים תחלה. או אפשר לבאר אם תכבד ת"ח בהידור וכל מיני כבוד תדרוש את ד' אלקיך הירא לרבות ת"ח אז אני ד'

ד' אני ד' ואין עוד אחר, אבל אם לא תכבד ת"ח לא הדרוש אז את לרבות ת"ח *) וא"כ לפי שטתך חלילה יש עוד אלוק אחר. והנה ענין תרועה בשופר לאסוף המחנות למלחמה בשלום או ללמוד תכסיסי מלחמה אבל לומדין אנשי הצבא בסמנים וציונים מתי לאסוף מתי למלחמה מתי למלחמה בשלום. והנה בחודש אלול תוקעין ומריעין רק לאסוף המחנות אשר בכל שנה המה מפוזרין זה בכה וזה בכה אך ימי הסליחות דומה כאלו הצבא הולבין למלחמה וקרוב לספר מנסה שר צבא אנשי החיל אם יודעין תכסיסי המלחמה. הנה אה"צ השוטים שמחים אשר שר הגדוד משכח מעשיהם איך המה מורים בתותח ומלמדין ידם לקרב ואצבעותם למלחמה. אבל איש הצבא החכם אין נתפעל מה שמשכחין אותו לאיש חיל עריץ כי יודע כי הולך על שדה קטל:

אחי נראה ונתבונן כלי מלחמה שלנו הם תורה ותפלה אבל לפני מלחמה צריכין לצחצח החרבות ולחדד אותם ולהבין אבק שריפה ומכשירי מלחמה ואם יודעין שיש להם שר צבא שיודע הליכות המקום ויודע בכל פינה ויודע היטב דרך המלחמה אז לא נופל לכם. אך כאשר המה הולכים לקרב ושר צבא מופלא אין רק כולם שוים אז נופל מאד לב האנשי צבא כי רואים כי אין מנהיג ואין מושל. וזה אמרו כאין חסד ואין מעשים כאנו לפניך. מתחלה היו אנשי חסד וגם אנשי מע"ט כמו שביאר המדרש בפ' לך בנ"י דומין ליונה בעת שיגעה מניחה כנף אחת ופורחת על השני' כן בנ"י אין עוזבין הם התורה בבלל רק לפעמים מתגבר חלק צדקה וחסד בין ב"י ופעמים חלק מע"ט בין אדם למקום וזה אמר לעמוד להתחנן ולתמוך על מדת החסד ומע"ט לא נוכל לבוא לפניך במלפנים רק כדלים וברשים:

איש שהוא ב"ח גדול על כמה אלפים לבעל חנוני כללי לא יכול להעיז פנים לבקש עוד הקפה גם לבקש מתנה אם הוא עני לא יעיז פניו אבל אם הוא עני וחולה שצריך לבוא לבית החולים לבקש תמיכה בזה לא יבוש עוד ויקיש בדלת ובפעמון שבמהרה יוחם עליו. כן לפנים כאופן כזה לא היינו יכולין להעיז פנים כתפלה ובתחנונים כי אין לנו במה להתיצב לפניך כי אנחנו בעלי חובות גדולים אבל עתה שאנחנו חולים ומעונים ע"כ אנחנו מעיזין פנים להקיש על דלתי רחמים. והנה לב האדם כמו לוח וקלף אשר אם יכתב עליו שיבושים אפשר לתקן למחוק או לקלוף בסכין. אבל הפדר"א מצייר כאילו בתוב על לוחות אבן ואין תקנה אלא שבירה כמו שנאמר לב נשבר ונדבה אלקים לא תבזה ע"כ צריך האדם להראות סימני הכנעה ולכתוב לוחות שניות ובזה ימחה עונו וחרפתו יוסר:

ואמר עוד במצאי מנוחה קדמנוך תחלה הט אזנך ממרום יושב תהלה לשמוע אל הרנה ואל התפלה ואמר אל תזכור לנו עונות ראשונים מהר יקדמונו רחמיך כי דלונו. מאד מצייר כאילו חנוני אחד עשה מסחרו עם סוחר כללי וכל שנה ושנה בא לעשות חשבון ושילם לו עד פרוטה ברבות הימים העני ולא הי' לו לשלם והביא כלי כסף וזהב והקיף לו עוד ולשנה נתרושש עוד והביא כשק כלי נחושת מושחקים ישנים ואז הקדים זה האיש לבוא להסוחר ראשונה כ"א ימתין עד אשר יבואו החנונים העשירים תעמוסים בכסף וזהב לא יכול אז להראות פנים מפני הבושה ע"כ אמר לפנים באשר באנו לימי הסליחות לסלק חובותינו מכל השנה הי' לנו תורה ומצות מעט מזומנים אך עתה בושנו במעשינו ע"ב קדמנו תחלה ע"כ נאמר כן הט אזנך יושב תהלה לשמוע וכו' היינו מעט מזומן נשלם והיותר ברחמיך תקיף לנו. והנה המ"מ מדובנא ז"ל בס' המדות שלו ביאר הפסוק כי חוק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב חוק מזונות כי בר"ה נקצב

---

*) כדאיתא בב"ק מ"א וצריך להבין מדוע בא ר"ע ודרש לרבות ת"ח וע"פ דברינו א"ש דאיתא בפסחים שאמר ר"ע כשהייתי ע"ה אמרתי מי יתן לי ת"ח ואנשכנו וא"כ לדידי' את לרבות חלילה שתי רשויות ע"כ כשנעשה ת"ח תיקן זה ודרש את ד' לרבות ת"ח.

נקצב מזונותיו של אדם וגם לשפוט את האדם בעבור חוכותיו וזה אמר חוק הוא וגם משפט לאלקי יעקב לכן נבקש אל תזכר העוונות בראשונה רק מהר יקדמונו רחמיך כי דלונו מאד וצריכין אנו לפרנס את בני ביתינו. ואמר מרן די כשמיא לך מתחנינן כבר שביא דמתחנן לשכויי כו' ולכאורה דבר חרפה לאמר לפני אדון העולם אנו מתחננים לפניך כבר שביא לשכויי. אך נקדים דברי אפ"י ח"א ע"פ (תהלים) למה ד' תעמוד מרחוק תעלים לעתות בצרה בגאות רשע ידלק עני יתפשו במזימות זו חשבו. וביאר ע"פ משל לשר גדול שכעס על עבדו שמרד לפניו ושלח אותו ע"י עבדיו אל שר השוטרים שיענשו אותו בשבטים ולא הודיע לו עד מתי העונש וכמה במספר וכאשר המכהו הכה אותו התחיל לככות ולהתחנן ממכהו שיירף ממנו. והשר בשמעו שביקש מאיש המכהו עוד חרה אפו וציוה לייסרו יותר. וערך מכתב בקשה אל השר כזה. אדוני למה תקצוף עלי מה שבקשתי מהמכה ולא ממך כי מיסורים נאבד שכלי ורק מה שעיני ראו ולא ראיתי רק המכה אותי ע"כ בשתים אל תייסרני או תודיע אותי כמה כמספר ועד מתי יהי' קץ לצרותי או תעמוד לנגדי ואראה מושלי ואדוני ואתחנן ממך. וזה אמרו למה תעמוד מרחוק ואין אני רואה אותך ואני מבקש רחמים מהמייסרני גם תעלים לעתות בצרה. וכן אמר הפייטן כבר שביא דמתחנן לשבויי ואין מתחנן מהשר רק מהאיש חיל המייסרו כנ"ל כי מחמת צרותיו שוכח מאדונו ורק למי שנצב לנגד עיניו מתחנן לפניו. כן אנחנו מתחננים מהשרים ואנו שוכחים כי כפלגי מים כן לב מלך ביד ד' לכל אשר יחפוץ יטנו:

והנה הביאור על הו"ה ממשיל כאלו בע"ב לוקח אצל חנוני בפרוטרוט עבור כמה גדולים ומעט מעט קונה ולסוף השנה מביא החנוני נייר חשבון על כמה מאות רו"כ מתפלא מאד איך נהי' סכום רב כזה אך כשמראה לו החנוני הפנקס רואה שהכל בצדק. וזה הפי' ע"כ יאמרו המושלים בואו חשבון ונחשוב חשבונו של עולם. כן האדם שוכח מעט מעט חוטא במ"ע ול"ת ולה"ר וביטול תורה ולסוף השנה אחת לאחת למצא לחשבון ומתקבץ עוונות הרבה סכום גדול. על כן נראה אחיי ועמי עתה סוף השנה עת היא להתחזק בתורה ובמוסר ובצדקה כמו שכתוב ונתן לך רחמים ורחמך. המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים ויזכרנו לטובה ויכתבנו ויחתמנו בספר חיים טובים בספרן של צדיקים ותהא שנת ברכה והצלחה פרנסה וכלכלה שנת גאולה וישועה ובנחמת ציון וירושלים אמן ואמן:

לר"ה תרס"ב לפני תקי"ש

גמ' ר"ה וערכין שאלו מלאה"ש לפני הקב"ה מפני מה אין ישראל אומרין לפניך שירה בר"ה ויו"כ אמר להם אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו וישראל אומרין שירה. צריך לבאר הגמ' מה הי' סברת מלאה"ש וכי לא ידעו זה. ועוד קשה למה אמר ספרי חיים הל"ל ספרי מתים ולא יותר. ונקדים גמ' עוד בר"ה פ"א אר"י למה תוקעין בר"ה למה תוקעין רחמנא אמר תוקעין אלא למה מריעין למה מריעין רחמנא אמר זכרון תרועה אלא למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב את השטן. הגמ' קשה להבין. ונקדים עוד גמ' שם אמר הקב"ה אמרו לפני מלכיות וזכרונות ושופרות מלכיות כדי שתמליכוני עליכם זכרונות כדי שתעלה זכרוניכם לפני לטובה ובמה בשופר. דהע"ה אמר הרנינו לאלקים עוזנו הריעו לאלקי יעקב וגו' תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגינו כי חוק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב. בעק"י ביאר שאו כלומר קחו והסתלקו כל"ז המעוררים שמחה רק תקעו בשופר כלים שמעוררים עצבון כן ביאר בעק"י ז"ל והסביר פנים אשר כלים גשמיים ענין גדול להתעוררות בדברים רוחניים כמו שמצינו באלישע הנביא ויהי כנגן המנגן ותהי עליו יד ד' והשופר מעורר לעצבון כמו שאמר הנביא כי קול שופר שמעתי נפשי תרועת

תרועת מלחמה (ירמי' ד'). והקאו"ק כתב בח"ר ומלתו המתוק ברבש על לשונו ענין זכרון התעוררות העצבון בא או להכניע לב האדם ולהזכירו פחר יום הדין אחר המות כי חיי הארם כצל עובר אשר זו סגולה הבדוקה מנמ' ברכות שיזכיר ליצה"ר יום המיתה או להורות על ירי תקיעת שופר שהוא רק ברוח לזכור כי האדם הוא רוח הולך ולא ישוב ע"כ יקל הקב"ה עוונותיו של אדם כמו שנאמר זכור כי עפר אנחנו וע"ז באין רמיזות של תקיעות שופר תקיעה שברים תרועה ותקיעה כמאמר הגמ' גנוחי גנח ויילולי יליל הוא כמתנצל על רוב מעשיו כסברת איוב אדם ילוד אשה קצר ימים ושבע רוגז אף ע"ז פקחת עיניך ואותי תביא במשפט עמך. נקדים מה שאמרתי במוסר במשל. אני הייתי פעם א' בעיר המלוכה בפ"ב והלכתי ברחוב אחד וראיתי חומה גדולה בנוי להלפיות אשר מחזיק שטחה כמעט כל הרחוב ועמדתי משתומם ומרעיר על יופי הבנין וגדלו והי' ברצוני לדעת מהות הבנין:

והנה בעורי עומד וחושב ראיתי שרצו כמה אנשים ממדריגות שבשטח בתים עליונים ואנשים מכיריהם חכו להם ברחוב ופגעו זב"ז בקול ששון ושמחה ותבקע הארץ לקול השמחה ועוד כמה כתות יצאו כמו אלה בתרועת שמחה משתאה. בעמדי על המראה והנה באו עוד כתות וחבורות ומרטו ראשיהם מצרות ובכו בכי' גדולה עד מאד ונפלאתי מאר על המראה הנפלאה. ופגעתי באיש אחד ואמרתי לו ירידי אתה תושב פה פשר לי רבר פלא שבעיני ראיתי בנין מפואר כזה והנה נשמע מתחילה למאות אנשים אשר יפצחו פיהם בקול ששון וקול שמחה אחרי כן ראיתי חבורות וכתות בקולות בכיות ויללות. ויען לי ויאמר אל תתמה על החפץ אני אסביר לך הדבר כי זה הבנין הוא בית הערכאות דעיר פ"ב ושתי מחלוקות נמצאים פה. מחלקה הא' אשר שם יוטל בגורל בתבי הגורלות אשר יזכו בגורל במה אנשים רבוא רבבות רו"ב ואלו ששים ושמחים. אך מצד השני בית המשפט הגלילי אשר שמה דנים דיני נפשות ואלה בוכים בדמעות שליש. הנמשל מובן מאליו ר"ה הוא יום נפלא עומדים בבית המדרש ומתפללין ובוכין והולכים לביתם מלובש בבגדי שבת ויו"ט אוכלין ושותין ושמחין לזה בא דהע"ה ותי' פה כי בר"ה יש שני ענינים מצד א' דנין את האדם ומצד השני מקציבין מזונותיו והצלחותיו של אדם. לזה אמר הרנינו וגומ' שאו זמרה המעורר לשמחה גם תקעו שופר המעורר עצב כי יש בו ב' רברים א' חוק לישראל זה פרנסתו גם משפט לאלקי יעקב וכנ"ל. ובירושלמי בר"ה פ"א אמר כתיב בתקיעתא דבי רב ועל המדינות בו יאמר איזו לחרב ואיזו לשלום ובריות בו יפקדו להזכירם לחיים ולמות וביאר בהמפרש כלומר במס' ר"ה שלו ודבר פלא מה חירש בזה רב התנא האלקי. אך אמרתי כי הנה ירוע מספרים כי תקיעות דר"ה מורים על ג' עיקרים אמונה והשגחה לשכר ועונש ותורה מן השמים. והנה מלכיות מורה על אמונה ועל תורה מורה שופר שהתורה נתנה ע"י שופר זכרונות מורה על השגחה לשכר ועונש שגומל לשומרי מצותיו ומעניש לעוברי על מצותיו. והנה רב רצה לעורר לבות ב"י למוסר הנה שקל בשכלו במה לעורר אם באמונה ואם בתורה מזה לא יבואו להתעוררות כראוי ע"כ התיעץ דהעיקר לעורר העם לבכי' בזכרונות להזכירם לחיים ולמות. וזהו כוונת הירושלמי בר"ה כתיב בתקיעתא כלומר בכוונת התקיעות של רב לעורר לבות ערתו. וזהו כוונת ר"י, למה תוקעין כו' וע' בתום' שפירשו אשר אם ישנה ארם המצוה פעמים אין עובר בזה משום בל תוסיף. ולכאורה קשיא הלא צריכין לתקוע מתחילה תקיעות על סדר הברכות שהמה ראורייתא ואח"כ תקיעות דמיושב וזוהי קו' הגמ' למה תוקעין כשהן יושבין ואח"כ כשהן עומרין הו"ל לתקוע מתחלה תקיעות דאורייתא על סדר הברכות ואח"כ דמיושב שהוא מדרבנן והתירוץ אם יהי' תחילה תקיעה דמעומר ואח"כ מיושב לא יהי' שום מוסר מזה שיאמרו שעושה המצוה שתי פעמים אבל אם תוקע מתחילה מיושב ואח"כ מעומד יש ראי' לזה שתקיעות **דמיושב** הוא רק לעורר לתשובה:

והנה

והנה נראה ר"ה נקרא יום הזכרון ואנו מבקשין בתפילה זכרנו לחיים אנו מבקשין מהקב"ה שיזכרנו לטובה והשיב הקב"ה אם יעלה זכרוני בלבכם אזכרכם גם אני:

והנה ידוע המשנה במס' פיאה דאין שכחה לזתים ואמרה המשנה בתנאי אימתי אם יש בהזית ג' דברים בשמו ובמעשיו ובמקומו בשמו שהוא שופכני ־או ביישני במעשיו שהוא עושה הרבה במקומו שהוא עומד בצד הגת שלא יסתירוהו שאר אילנות. וידוע שבני ישראל נדמין כזית כמו שכ' בירמי' זית רענן יפה פרי תואר קרא ד' שמך אמר הקב"ה אם תקיימו התנאים שכתוב בזית בשמו. שתקראו בשמות שנקראים אבותיכם שלא לכנות בשמות זרים. ובמעשיו שיהא לכם מעשים טובים. ובמקומו שתהיו נמצאים במקומות הקדושים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ואז לא תהי' שכחה היינו שלא אשכח אתכם ואזכור אתכם לטובה לחיים ולשלום:

ונסיים הגמ' שהתחלנו דמלאה"ש ראו הטוב והמעלות של היום הקדוש שבני ישראל עומדין בתפלה ובתחנונים ושופכין לבם כמים לפני אבינו שבשמים וא"כ אין לך יום טוב יותר מזה והי' לנו לומר הלל ביום כזה. והשיב הקב"ה אמת אפשר להיות כדבריכם אבל בכ"ז ספרי חיים וספרי מתים פתוחין כלומר יתומים אשר נשארו חיים בצרה וצוקה או אלמנות שבובין על בעל נעוריהם ע"כ אין ביכולת האדם לאמר הלל ביום זה אשר פלס ומאזני משפט לד'. והמוסקאטו ביאר ואמר במליצתו שאו שמים עיניכם וראו כי יש אות בשמים שבחודש תשרי מזל מאזנים ראי' מזה שפלס ומאזני משפט לד' אך סיים כי בני אדם אין משגיחין בכף מאזנים כל עיקר. אחיי עתה הזמן קצר אין עתה להאריך אך דעו וראו ויהי' לנגד עיניכם מאמר הגמ' בר"ה פ"א כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון הכי תרגימו כבני אמרנא כשה לטבח יובל. ואח"כ בא הפייטן

ואמר לבר"ה יכתבון וביאור הענין אם תאמר כי מפני הסיבה הזה אין לתתפעל מה שמזכיר הפייטן הענין של בני מרון. לכך אמר תיכף הביטו וראו בבל עבר ופנה וזכרו מר"ה העבר עד ר"ה הנוכחי ותראו שבר"ה יכתבון וכו' כי כמה חלפו ועברו אשר היו עמנו נצבים בבהמ"ד בר"ה העבר אי' המה עתה כי יפקד מושבם וכמה אלמנות ויתומים נשארו. לזאת התעוררו לבבכם לתשובה וזעקו והתחננו לד' שיפקדנו בדבר ישועה ורחמים ונשוב בתשובה שלמה לד' ונזכה לגאולה שלמה לשמוע קול של השופר הגדול ונשתחוה לד' בהר הקודש בירושלים אמן:

דרוש שני לפני תקיעות

עוד נראה ביאור ע"פ תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו כי חוק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב. דאמרינן בגמ' דר"ה אמר הקב"ה אמרו לפני מלכיות זכרונות שופרות מלכיות כדי שתמליכוני עליכם זכרונות שתעלה זכרוניכם לפני לטובה ובמה בשופר. הרב בעל נפו"י אמר בלשונו הזך אם תבעיון בעיו שובו אתיו כלומר אם תרצו לבקש מהבורא ית"ש שנה טובה אתיו שובו בתשובה. הנה אחיי אנחנו באנו לבית מקדש מעט בתשובה ותפלה וצדקה. והנה מזמן ר"ח אלול העבר קדמנו בתקיעת שופר המעורר לתשובה ואח"כ בימי הסליחות קמנו בהשכמה לאמר סליחות ווידוי. והנה היום החג המקודש הזה נקרא יום הזכרון ואנחנו מבקשים מבוראנו שיזכרנו לטובה כמו שאנו אומרין זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים וכתבנו בספר החיים למענך א' חיים ע"פ מה שביאר היע"ד זכרנו לחיים באי זה חיים חיים כזה אשר אתה חפץ בחיים היינו שנחי' בשלמות הנפש בתורה וביראת שמים. ואמר עוד וכתבנו בספר החיים כלומר בספרן של צדיקים למענך אלקים חיים כלומר לא למעננו עשה כ"א למענך שאתה חי וקים אף שאנחנו חטאנו והעוינו לא תמהר לענשנו כדי רשענו כמלך ב"ו שממהר לענוש החוטא אולי ימות ולא ינקם מההוטא. אך אתה חי וקיים

וקיים תוכל להמתין כמו שכתוב ועד יום מותו תחכה לו לתשובה. והנה בכלל אומתנו הקדושה קיומה ומצבה על ג' עמודים תורה ועבודה וג"ח וצריכין אנחנו להחזיק בשלשה עמודים בכל מיני חיזוק:

והנה אם מי שמתרפה במלאכתו אח הוא לבעל משחית, מכש"כ מי שמאמץ לבו וקופץ ידו מצדקה ומבטל למוד תורה ומחליש כחה ולומדיה בוודאי צריך ליפול אימה ופחד על האדם וצריך לתאר איך הוא בגמ"ח אשר מלווין על משכנות הלא פעם אחת בשנה מוכרים המשכנות וחדש מקודם מדביקין הודעות שימכרו המשכנות, והנה כאשר הלוה יראה ההודעה ל' יום קודם יירא ויפחד אך בכ"ז עוד תקותו תאמצנו כי בטח ישלם בתוך הל' יום אבל בבוא יום המכירה אזי סמר מפחד בשרו. כן אחיי ל' יום מר"ח אלול ואילך התחילו להכריז בתקיעת שופר שנשלם חובתינו והיום יום אחרון יום המכירה של המשכון. אחיי מה הוא המשכון נפשותינו כמו שכתוב בידך אפקיד רוח. ע"כ חרדו אחיי מאימת הדין. והנה בכל יו"ט כתיב והקרבתם עולה ובר"ה כתיב ועשיתם ופי' המפרשים שאדם יעשה לו בעצמו קרבן כולה כליל ויבטל מחשבותיו בעוה"ז על מזבח תפלתו ובבכי ובתשובה שיתחרט על עוונותיו. והנה קרבנות צריכין נסכים לכן צריך שיבכה על הימים של כל השנה שעזב בביטול תורה ובביטול תפלה ושיחת חולין בחזרת הש"ץ וביזוי ת"ח ומעלים עין מן הצדקה ויש סגולה בזוה"ק דיבכה הבע"ת וירחץ במי הדמעות את רושם העוונות מעל פניו. ואמר בשה"ש הראיני את מראיך השמיעיני את קולך כי קולך ערב ומראך נאוה. וזה אמרו תקעו בחודש שופר בכסה על דבר המכוסה בתורה. אם תאמרו שהיום יו"ט וצריכין לאכול ולשמוח ע"כ אמר בכסה ליום חגנו כי יו"ט זה מכוסה מאתנו אך מתי נדע שהיום יו"ט אם נקשט עצמנו במצות ומע"ט אז כאשר נשלים השנה לשנה הבאה נדע כי היום ר"ה של שנה זו הי' יו"ט. וזה אמרו לפנו מלכיות קבלו עול מלכותי זכרונות שיעלה זכרוניכם לטובה ובמה בשופר כי השופר הוא דבר יקר כמו במלחמה כלי השיר. חצוצרות המה מראין לאנ"צ איך ילכו ויסבבו. כן השופר יש כוונות וסודות מראות ציונים על משפט ודין וגם מראים סימנים טובים וזה אמרו בכסה גם ליום חגנו כי חוק לישראל הוא היינו מזון ופרנסה גם משפט לאלקי יעקב כאשר נודע היטב ענין השופר ורמזיו. ונזכה להעת שיתקע בשופר גדול ויבואו אובדינו ופזורינו מארבע כנפות הארץ בב"א:

דרוש לר"ה שחל בשבת

פסיקתא וד' נתן קולו בר"ה לפני חילו כי רב מאד מחנהו אלו ישראל ועצום עושה דברו שמעצים כח של צדיקים לעשות תשובה, כי גדול יום ד' ונורא זה יו"כ ומי יכילנו ג' ספרים נפתחין בר"ה ויו"כ והובא באלשיך פ' אמור. מד"ר פ' נשא ע"פ חכו ממתקים זה הקב"ה ראה מהו אומר כה אמר ד' לבית ישראל דרשוני וחיו יש לך חיך מתוק מזה. חי אני נאום ד' אם אחפוץ במות הרשע כ"א בשובו מדרכיו וחי'. ובשוב רשע מרשעתו ויעש משפט וצדקה הוא את נפשו יחי'. אין לך חיך מתוק מזה. המאמרים קשה להבין ודקדוקים לכתוב אך למותר. נקדים דברי עמוס הנביא רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה ע"כ אפקוד עליכם את כל עוונותיכם, הילכו שנים יחדיו בלתי אם נועדו הישאג אריה ביער וטרף אין לו, התפול צפור על פח הארץ ומוקש אין לה אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו אם תהיה רעה בעיר וד' לא עשה. חיבור הפסוקים זה לזה לכאורה אין להם ג"כ שום חיבור. לפני התחלת המשך הדרוש נקדים לבאר במה יסוד דרושינו ונתנה תוקף היום שהוא יום הדין ויום התשובה ואנו בקשין,

מבקשין סליחה ומחילה מלפני מלך ממהקב"ה וא"כ אופר מאז לשפוט היום וקשה מדוע העלים הקב"ה שלא לכתוב בתורה שהוא יום הדין. ומהרר"א אברבנאל מבאר זה כן רבינו בחיי בספרו כד הקמח ע"פ נר מצוה ותורה אור כנר שמדליקין מאש כן תורה שבע"פ לוקחה מתורה שבכתב כאשר מצינו כל דברים היקרים נעלם ומכוסה התורה מארכת בענין עוה"ז וכדומה ומה שבשמים ממעל מכוסה כמו שכתוב מה גדלו מעשיך ד' מאד עמקו מחשבותיך איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת. ולכאורה הו"ל לומר חכם שבחכמים לא יבוא להבין אחר מחשבות של הקב"ה אבל הכוונה תכלית הידיעה שלא נדע וזהו עמקו מחשבותיך איש אפילו בתור המעלה ומצויין בזה דומה כבער שלא ידע וכסיל לא יבין גם את זה שחושב שדברי תורה פשוטין שמספרת מעשיות עם למך ונשיו אליעזר עבד אברהם עם רבקה. ואח"ב מצאתי שקדמני הרב אלשיך הקדוש ז"ל בס' תהלים:

אך חכז"ל גילו זה מה שבתוב בתורה יום תרועה ולמדו ג"ב מיובל תקיעה פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה והמתרגם מתרגם יבבא במו שכתוב בעד חלון נשקפה ותיבב אם סיסרא. והע"ה אמר אשרי העם יודעי תרועה ד' באור פניך יהליכון אחת אמרתי אם כוונת התורה היתה שצריך לבכות בר"ה היה כתוב יום הבכיה אך תרועה משמש לב' אופנים או לשון רצון כמו שכתוב ותרועת מלך בו או לשון שבורה כמו שכתוב תרועם בשבט ברזל (תהלים ב') אך הקב"ה רב חסד מטה כלפי חסד כתב בפירוש לשון כזה שמשמש בב' אופנים אם ישובו יהיה לשון רצון ואם לא להפך, לכך אמר אשרי העם יודעי כוונת תרועה ואז תקותינו ד' באור פניך יהלכון שתאיר באור פניך רחמים במדת

ולכן לא כתוב בתורה ותקעתם בשופר דאם היה כתוב ותקעתם בשופר היה נחשבה תקיעת שופר כמו מצות אתרוג והיו מתקבצין בר"ה יודעיו ומכיריו של אדם קרוביו ואוהביו והיו יושבין סביב השולחן והשולחן היה ערוך כל מיני מגדים והמיחס היה עומד על השולחן והיו שוכחין עיקר הענין לעורר בתשובה לכך בתוב בתורה יום תרועה שהוא יום תשובה לכך כתוב אשרי העם יודעי ומביני כוונת התרועה ואז ד' באור פניך יהלכון:

הנה מצינו במדרש שבר"ה ויו"ב בא שר של עשו ומקטרג על ישראל מה עושה הקב"ה נוטל עוונות של ישראל ונותנן על ראש שרו של עשו ואומר השר אין בו כח לסבול כל עוונות והפ"י ומפרש היע"ד ר"י מפראג ז"ל כי שרו של עשו זה השטן שמסית האדם לחטוא ומקטרג על האדם לכן אומר לו הקב"ה זה מסיבתך כי אתה מסית במלך שיכביד עול הגלות על ישראל ויענה השר לא כל עוונות יבואו מסיבת הגלות הלא מה שיושבין במושב לצים בבת משחקין בחורים ובתולות ועושין כל חפצם וזה אין גורם הגלות: וזה רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה *) בכל ענינים שהמה עושין כן עושין גם אתם ואין לכם תירוץ ע"ב אפקוד עליכם את כל עוונותיכם. וכי תאמרו שבנים הרעים גורמים הילכו שנים יחדיו בעצה אחת ובשלום וריעות בלתי אם נועדו יחדיו הישאג אריה ביער וטרף אין לו הא כ"ז שאין לו אין שואג שירא ארי לשאוג שבוודאי השה יברח ממזיקו. התפול צפור על פח הארץ ומוקש אין לה מפני שאתה להצפור שתלקט גרעיניך אבל אם היתה יודעת שתלכד לא הלכה. אם יתקע שופר בעיר כי השונא קרוב וצריכין להכין למלחמה ועם לא יחרדו כי רואין שסכנה מרחפת על ראשיהם:

הפייטן

*) מכל משפחות מפני הסיבה כלומר מן משפחותם שבכל כנפין אתם נמצאין.

הפייטן אמר כבקרת רועה עדרו מעביר צאנו תחת שבטו כן תעבור ותספור ותמנה ותפקוד נפש כל חי ותחתוך קצבה לכל ברי' ותכתוב את גזר דינם ואח"כ מתחיל בר"ה יכתבון וכו':

והנה התנא במשנה אמר זה הלשון בר"ה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון מפ' הגמ' הכא תרגימנא כבני אמרנא במערבא כמעלת בית מרון אר"י אמר שמואל כחיילות של בית דוד. וכן אמר הפייטן מעביר צאנו תחת. שבטו שמעביר א' א' תחת שבטו אף שנלכד רק שה אחד בכ"ז כל עשרה שיים נלקים שהמה סמוכים זל"ז כן מי שעבר עליו השבט והגזרה מן השמים הוריו ואחיו וכל הקרובים אליו סובלים. עונשו במערבא תרגימו כמעלות בית מרון כמאמר הגמ' בעירובין מעלות ומורדות אוקינן שהיו אנשים שמזקינים בחצי ימיהם. ע"כ אל יפתה אדם בסתר לבו כי עוד לו חזון למועד אינש בלא זמנא לא שכיב ויש לו זמן לחזור בתשובה לכך אמר כמעלות בית מרון שמזקינין בחצי ימיהם כזקן כבחור צריכין לירא מאימת הדין. א"ר יהודה אמר שמואל כחיילות של בית דוד שנלקחו רק להתיחשם לצבא בכ"ז פחד לבם שיודעים שהולכים בסכנה גדולה וצריכין נסים גדולים להנצל. וזה אמר הפייטן כבקרת רועה עדרו שמבקר לטובתם להאכילם להשקותם להשכיבם בצל בכ"ז מעבירם תחת שבט כן תעבור ותספור ותפקוד ותמנה. והרב מלבי"ם ז"ל ביאר דתספור הכוונה ספירה בכלל כמה נמצאו התחיל בסה"כ. פקידה היא למנות ראשי הצבא על המלחמה . ותמנה לדעת כמה נותרו מן המלחמה. כן אנחנו רומין בר"ה כאשר באנו מן המלחמה ומוכנין למלחמה אחרת כן. תספור בכלל ותפקוד מי בראש שילך באמצע המלחמה ותמנה מנין הנותרים. וע' בס' חרידים שכ' כאיש שמתעלף ומזלפין על פניו מי שושנים כן אגדה דומין למים בזה שמזלפין על פני אדם . שמי שחולה בחולי נפש דברי מוכר מעוררין אותו כמו שכתוב אשרי איש שלא ישכחך ובן אדם יתאמץ בך וביאר בזוה"ק פ' פינחס מאן דמתוודי על חטאיו בבכי לא נמסר דינו רק בידו של הקב"ה והקב"ה רב חסד מטה כלפי חסד וזהו אשרי העם יודעי תרועה נשבר לבם בבכי' ד' באור פניך יהלכון הראה לנו טובך וגורל רחמיך. וכן כיאר בס' צרור המור הקב"ה אין דומה כמלך ב"ו שבעת שהחוטא מורה על עוונותיו מקבל פורעניות אבל ד' אינו כן רק כאשר מודיע אדם עוונו ומתוודה עליו הכתוב אומר אודה עלי פשעי לר' מה כתיב אחריו ואתה נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה כמו שכתוב בגמ' נושא עון כלומר מקיל עונו ובמה יתעורר אדם לתשובה ע"י קול שופר ובגמ' רר"ה איתא אתקין ר"א בקסרין תשר"ת והתוס' מקשי איך היה קודם ר' אבוה:

אך נראה הנה חולי הנפש כחולי הגוף ורפואת הנפש כרפואת הגוף מתחלה היו נותנין סמרטוטין של פשתן לחים חמין על בשר האדם לרפואה ואח"כ נעשה חדשה להניח סמרטוטין לחים קרים. כן בחולי הנפש מלפנים היה מוסר ע"י התלהבות ואח"כ נשתנה ונתקרר המוסר. ור' אבוה ראה כי הימים מתמעטים ואנשי מעשה אפסו לכן בא ר' אבוה וחימם לב העם בכוונות התקיעה ושברים שמשבר לבות העם ומעורר הבכיות:

וד' נתן קולו זה קול שופר לפני חילו זה ר"ה וא"ת שיש זמן ביו"כ לכך אמר ומי יכילנו כי נורא מאד וצריך להקדים בר"ה לעשות תשובה. ומרע"ה אמר בפ' בהעלותך וכי תבואו מלחמה בארצכם והרעותם בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם. דהנה יש ב' מיני קרבנות קרבן עולה שהיא כולה כליל ושלמים בעלים אוכלין הבשר ואימורים לגבוה. אחי ועמי אנו הקרבנו בשנה זו שני מיני קרבנות צדיקים אשר המה קודש לד' כעולות רק על התורה ועל העבודה ואין להם שום דבר עם ארם . ויש מין צדיקים שלומדין תורה ועושין צדקה ונמ"ח והמה דומין לשלמים:

אחי ועמי קרבנות צריכין נסכין ואדם מקריב

מקריב זבח היום ולמחר מביא נסכין ע"כ אנו צריכין לנסך מי דמעות על קרבנות שהקרבנו על שלמים ועולות ובפרט האדם לעת זקנה צריך תמיד לבכות בבכי יעזר על ימים שעברו וירחץ במי דמעה פניו כמו שמובא בזוהר אם אדם עובר עבירה יש רושם מחטאו על פניו ובמה יוסר אם יכבס בדמעות את פניו לכך נאמר בפ' תצא והיה לעת ערב כלומר שיגיע ימי הזקנה ירחץ במים כלומר בדמעות שליש ירחץ במים. וכבוא השמש של חייו יבוא אל המחנה במקומו בג"ע. עוד ראיתי בס' מחזה אברהם ע"פ הים ראה וינום מה ראה ארונו של יוסף דלמד בג"ש דאצל יוסף כתיב וינס ויצא החוצה וביאר הרב הנ"ל דאדם מירכב מד' יסודות אש רוח מים עפר דבנין גוף האדם נקרא בית כמו שכתוב סוף קהלת עד שיזועי שומרי הבית והנה הבית בהבנותו על מצב טוב הוא בחזקתו שלא יפול אבל יש ענינים שמביאין לו לידי נפילה א' משריפה, ב. רות גדולה שאינה מצוי' מפלת את הבית או ע"י רעידת ארץ יפול תחתיו או ע"י שטף מים. והנה כל יסוד מביא ענין רע לבני אדם היינו יסוד אש כעס יסוד המים תאוה יסוד הרוח גאוה יסוד העפר עצלות. אך יכול האדם להפוך מרותיו ממדת נאוה ויגבה לבו בדרכי ד'. ממדת תאוה מתאווה לדבר טוב וכן יכול כל מדותיו להפוך לטוב. והנה כאשר ישתמש בד' יסודותיו בדברים טובים ואלקיים אז כי ילך באש לא יכווה כמו שמצינו בתנאים שהסיקו תנור ובאו שמה ולא הזיק להם האש כן מים ג"כ לא יזיק כמו שמצינו סוף יבמות אצל רע"ק שנפל בים ואח"כ בא ושט אצל שפת הים. והנה יוסף הצדיק כבש יצרו ולא פחז כמים ע"כ בראות הים ארונו של יוסף נס הים מפני ארונו. והנה לא בא הקב"ה בטרוניא עם בריותיו וכל פעל ד' למענהו ודבר רע לא עשה רק הכל היו יכולין להפוך לטוב ואין הקב"ה חפץ במיתתו של רשע ובפורעניות של אדם כמו שמצינו בסנהדרין בשעה שיוצא רשע לידון שכינה מה אומרת קלני מראשי קלני מזרועי:

ומצינו שכתוב כי כאשר ייסר איש את בנו ד' אלקיך מיסריך וביארו המפרשים כמו אב שמכה את בנו מייסר עצמו יותר כמו שכתוב בישעי' בכל צרתם לא צר וכתוב לו (בוואו) באמת אין צר מפני שמייסר ד' לאדם רק לטובתו שיחזור בתשובה כאב שקורא לרופא שיעשה נתוח בבנו האב בוכה עם בנו ביחד ובאמת אין זו בכי' כי יודע האב שזה לטובתו שיתחזק ויתרפא הבן בכ"ז בוכה האב בעת מעשה על יסורי בנו. וזה אמרו לא צר באמת אין צרה לא צר אבל לו כביכול צר בעת מעשה בעת שצועק הבן מכאב וזהו כוונת הפסוק בירמיה הנה נשפט אותך על אמרך לא חטאתי אני נשפט אותך ביחד על אמרך לא חטאתי וזהו כוונת הפסוק בישעיה הזכירני נשפטה יחד כמשל הבן חוטא והולך בדרך לא טוב ומוכרח אביו להכותו אבל אחרי כן בכה האב והכה פניו בכותל ובאה אמו של הנער וייסרה לבנה ואמרה לו אם לא תרחם עלי ועל עצמך תרחם על אביך שהוא בצרה גדולה ובוכה במרירות לבו בעת שמכה אותך כן אמר הפסוק הזכירני כלומר אם לא תחוס על עצמך רחם עלי כי נשפטה יחד גם אני סובל צער ממך מפורענות שאני מביא עליך:

ובזה אפשר להסביר הענין מה שהבאנו למעלה קושית המפרשים מרוע לא כתוב בתורה שר"ה יום הדין אבל באמת כדברינו א"ש כי כביכול הקב"ה נשפט ג"כ וזהו תקעו בחודש שופר שזו הזמנה ליום הדין כמו דמצינו במס' סנהדרין ר"ה כי הוה יתיב ברינא הוה אמר אפיקו לי מאני תנותאי מקל ורצועה ושופר. בכסה דבר המכוסה גם ליום חגינו כי חוק לישראל הוא קצובה מזונותיו ופרנסתו מכל השנה ומדוע בכסה כי משפט לאלקי יעקב כביכול הקב"ה אצלו ג"כ יום הדין. וזהו ובחודש השביעי באחד לחודש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה וביאר האלשיך הקדוש ואני העירותי זה מעצמי מתי יהיה לכם ר"ה ליום

ליום טוב זכרון תרועה שתזכרו לצום לד' ותבכו על עוונותיכם ותשובו לד' מכל לב ובזה תכתבו ותחתמו בספר חיים טובים בב"א.

דרוש לשבת שובה

מרע"ה אמר בתוכחתו האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי. עוד נקדים דברי הנביא שובה ישראל עד ד' אלקיך כי כשלת בעוניך קחו עמכם דברים ושובו אל ד' אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו. הדקדוקים מובנים מאליהם פתח בלשון יחיד וסיים בלשון רבים תחלה אמר עד ד' ואח"כ אמר אל ד' ודרשת הגמ' ידוע עד ד' אפילו כפר בעיקר. נקדים הפטרת דרשו ד' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל ד' וירחמהו ואל אלקינו כי ירבה לסלוח כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי נאום ד' כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי ממחשבותיכם כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ושמה לא ישוב כ"א הרוה את הארץ והולידה והצמיחה ונתן זרע לזורע ולחם לאוכל כן דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם כ"א עשה אשר חפצתי והצליח אשר שלחתי כי בשמחה תצאו. הפסוקים קשה להולמם יתן ד' שיפתח עינינו במאור תורתו ונכוין לילך בדרך אמת. שיורי קומץ מנחה ע"פ למנצח אל הנחילות מזמור לדוד וכן הוא אומר נחלה מכתי, וכן הוא אומר עוד כי נפלתי קמתי כי לולא נפלתי לא קמתי לולא לא ישבתי בחושך לא היה ד' אור לי דהע"ה אמר אמרי האזינה ד' בינה הגיגי הקשיבה לקול שועי ועק"י ביאר בפ' נצבים שיש ג' עולמות עולם העליון. אמצעי. עולם השפל. הני עולמות לא יעלו מעלה ולא ירדו מטה ברם אינש על יבשתא הוא איש בחיריי יש לו יצה"ר ויצ"ט ומלחמה גדולה יש לאדם כמו שכתוב לפתח חטאת רובץ ואליך תשוקתו ואתה תמשול בו והנה הוא בעל בחירה וא"כ אם מתגבר חלק התאוה על שכלו הוא יורד מטה ואם יתגבר כח השכלי הוא איש צדיק אך אמרה הגמ' ב"ב בראתי יצה"ר בראתי תורה תבלין. והנה הכוזרי ביאר כי מזון הנפש כמו מזון הגוף כמו שגוף ניזון ג' פעמים ביום כן הנפש מזונותיה ג"פ ביום ערב ובוקר וצהרים וכמו הגוף מזונו כשהוא בריא מזונות אחרים אבל כשהוא חולה צריך לרפואות ומזונות אחרים ומה יש לו תאוה רק לדברים האסורים לו ע"פ ציווי הרופא שסכנה לו אך בכ"ז מתגבר תאוותו עליו ורוצה דווקא לדברים המזיקין לו זהו מה שאמר דהע"ה השכח חנות אל אם קפץ באף רחמיו סלה ובא ותירץ ואומר אני מעצמי התירוץ מחמת כי חליתי חליי גרם שלא אוכל לקבל הטוב לכך שנות נשתנה מדת ימין כלומר מדת הטוב והרחמים אבל רצון ד' להטיב:

נחזור לענינינו האדם נברא להלוך ממדריגה למדריגה עד שיגביה לעוף ויהיה גבוה יותר ממלאה"ש אך בן אדם משוקע בהבלי עוה"ז אך כל הבל כל אדם נצב סלה. שעומד על מדריגה אחת וביאר הגאון מלבוב ז"ל ע"פ מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי לכאורה ע"פ שכל אנושי לא תועיל תשובה לחטא האדם מק"ו אדם שמורד ופושע נגד מלך ב"ו אין סליחה לפשעיו ק"ו לפני ממהקב"ה אין סליחה אבל יש תירוץ שהקב"ה רב חסד והטיב לברייותיו ותיקן שיועיל תשובה לכאורה שזה כדבר חוק בלי טעם, אך למי יועיל תשובה למי שמקיים חוקיו היינו ישראל כלומר מקיימין גוזרת המלך אף שאין מבינין טעמו של דבר כי אין לבוא אחרי המלך את אשר כבר עשוהו אבל או"ה אין שומרין דבר שאין יודעין טעם לכך אין מועיל להם תשובה וזהו מגיד דבריו ליעקב כי ידוע הילקוט שאלו לחכמה נפש החוטאת מה

מה תהא עליה השיבה נפש החוטאת היא תמות כן שאלו לנבואה השיבה חטאים תרדף רעה תורה השיבה יביא קרבן. הקב"ה השיב יעשה תשובה. וזהו מגיד דבריו של שפסק יעשה תשובה רק ליעקב מרוע חוקיו ומשפטיו לישראל כי אצל בני ישראל שוה חוקים למשפטים וזהו באין מליץ יושר מול מגיד פשע תגיד ליעקב דבר חוק ומשפט וצדקנו במשפט לכאורה. אין טעם לדברי הפייטן אדרבה באין מליץ יושר לא תהי' שום סליחה וכפרה. אך בזה א"ש תגיד ליעקב דבר חוק להם שוה למשפט וזהו וצדקנו במשפט:

ואני המתקתי באופן אחר ע"פ מחלוקת ר"י ור"ל ופערה פיה לבלי חוק (ישעי' ה'). ר"ל אמר שמשייר חוק אחד ור"י אמר לא ניחא למרייהו דאמרת הכי לכך פי' שלא קיים אפי' חוק אחד ולכאורה מהו לשון חוק הו"ל לאמר שלא קיים מצוה אבל באמת לכל דבר עבירה יש התנצלות הוא איש ישר ונאמן רוח אבל נפל ברשת יצה"ר כי הוא ידע יצרנו כי קשה מאד להכניעו אבל אם אדם מבזה חוקי ד' בדבר שאין לו טעם מזה נראה כי הוא כמורד במלך שאין רוצה לקיים מצות המלך אשר אין מבין בשכלו טעמו של דבר ע"כ כתיב ופערה פיה לבלי חוק דווקא מצוה שאין בה טעם סובר ר"ל אף מי שלא קיים כל חוקים נקרא מפיר חוק ומורד במלכות ור"י אמר שאפילו חוק אחד לא קיים אבל אם קיים רק חוק אחד לא נקרא מורד ומהני תשובה שלו וזהו פי' הפייטן באין מליץ יושר מול מגיד פשע שמראה שעברו במרד במזיד שלא קימו חוקי ד' לכך אמר תגיד ליעקב דבר חוק ומשפט ששוין חוקים כמשפטים שהלכה כר"י שלא קיים אפילו חוק ובזה וצדקנו במשפט המלך המשפט:

הנה קין אמר גדול עוני מנשוא וכך הוא לשון המדרש עליונים ותחתונים אתה נושא ולעוני אי אתה נושא סלח לעוני כי רב הוא כתבת בתורתיך נושא עון ועובר על פשע סלח לעווני כי רב הוא וביארתי לשון המדרש דמצינו במס' שבת בפ' במה מדליקין ברשב"י ור"א בנו כשיצאו מן המערה ושמה ישבו רק על התורה ועבודה שנים עשר שנים והזמין לו הקב"ה מאכלי חרובים ומעין מים כשיצאו מן המערה ראו אנשים שעוסקים בחרישה וזריעה בישוב הארץ אמרו מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה כ"מ שנתנו עיניהם מיד נשרף יצאה ב"ק להחריב עולמי יצאתם חזרו למערתכם וא"כ ק"ו לפני ממ"ה הקב"ה שרואה עולמות עליונים שרפים ואופנים וחיות הקודש ואח"כ מביט על עולם השפל וא"כ יכול לשרוף העולם ברגע אחת, בכ"ז הקב"ה שופט כל מין ברי' למינו וטבעו וזה אמר קין עליונים ותחתונים אתה נושא וסובל ואין מזיקים עליונים לתחתונים וא"כ מרוע עוני כ"כ גדול בעיניך כתבת בתורתך נושא עון ועובר על פשע כלומר אצל עון כתיב נושא כלומר מיחל ואצל פשע שוה עון מרד כתוב עובר אין מביט כלל למשל אם אחד חייב שני מיני חובות לגביר אחד ואח"כ ירד האיש ממצבו ואין לו לשלם אף החוב הקטן בפעם אחת ובא ונפל לפני רגלי הגבור ויתחנן ובכה לו ראה אדוני ומחול לי חובי גדול כי אני אביון ואין לי אף לחם ביתי והחוב הקטן אשלם לפרקים וכמדומה לי שכן ביאר האלשיך הקדוש הפסוק (בתהלים נ"א) חנני אלקים כחסדיך כרוב רחמיך מחה פשעי הרב כבסני מעוני ומחטאתי טהרני:

נחזור לדברינו כי רב חסד עושה חסד עם עמו בני ישראל ומקבל תשובתם וזהו דרשו ד' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו. כי לכאורה יש ג' שאלות א' בדרך כלל למה יועיל תשובה כי נימוס המלך שלא יועיל סליחה למורד. ב' שאלה העקרים בענין תפלה איך ישנה דעת עליון שיתחרט כמו שחשב מתחלה לעשות. ג' ענין מחשבה אם

מחשבה

מחשבה אין כלום לכך מחשבה רעה אין מצטרף למעשה גם מחשבה טובה לא יועיל והלא מצינו בגמ' ברכות ובקדושין סוף פ"ק מאי ולחושבי שמו אם חושב אדם לעשות מצוה ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה לכך אמר דרשו ד' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל ד' וירחמהו ואל אלקינו כי ירבה לסלוח כי מחשבה טובה מצרף למעשה וא"ת מ"ט לזה בא התירוץ כי מה שחושב בדבר טוב זה ענין דבר אלוק מצד נפש שכלי ומחשבה רעה מזדון לבו. כגבוה שמים מארץ זה רוחני וזה גשמי. כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי ממחשבותיכם כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ושמה לא ישוב כ"א הרוה את ארץ ונתן זרע לזורע ולחם לאוכל כן דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם כמאמר המד' ע"פ לעולם ד' דברך נצב בשמים שאתה גזרת על אדה"ר ביום אכלך ממנו מות תמות ולסוף מה עשה הקב"ה עשה זה על יומו של הקב"ה אלף שנה. כי כאשר הגשם והשלג ירד אף שיורד לכל העולם בכ"ז אינן נהגה ממנו רק מי שצריך להנות ומי שא"צ לאכול לא יאכל כן דברי הגזירה נתקימה ואדם עושה את שלו:

ואיתא במס' שבת לעתיד יאמר הקב"ה לאברהם בניך חטאו יאמר לו ימחו על קדושת שמך ואח"כ יאמר ליעקב בניך חטאו יאמר לו ג"כ ימחו על קדושת שמך יאמר הקב"ה לא בסבי טעמא ולא בדרדקי עצה ואח"כ יבוא ליצחק בניך חטאו ויתחיל להליץ בעד ב"י וכי בני הם ולא בניך כמה שנותיו של אדם ע' שנה דל כ' שנה דלא מענשית עלייהו דל פלגי דמיכל וצלותא וכו' פלגי עלי ופלגא עליך וא"ת כולו עלי הא עקידה דעקדית קמך. הגמ' קשה להבין הלא א"א יושב אצל גיהנם ואין מניח לישראל לילך לגיהינם והלא הליץ בעד סדומיים ועל בניו יקטרג. ועוד מרוע לא הלך הקב"ה אחר אברהם תומ"י ליצחק כי כן סדר האבות ואמרתי ע"פ דברי הרב ר' דוב פלאהם תלמיד המ"מ מדובנא זצ"ל. ע"פ הגמ' סוף יומא את זה דרש ר"א בן עזריה כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ד' תטהרו עוונות שבין אדם למקום יו"כ מכפר עבירות שבין אדם לחבירו אין יו"כ מכפר. בקין מצינו במדרש שפגע בו אדה"ר ושאלו מה נעשה בדינך א"ל עשיתי תשובה ונתפשרתי כלומר כי היה לו עון בין אדם לחבירו ובינו למקום א"ל כי היה פשרה אצלו דהיינו החלק שבין אדם למקום נתכפר ולא החלק שבין אדם לחבירו שמת אדה"ר כך גדול כחה של תשובה כי אצלו היה ג"כ בינו למקום ובינו לחבירו שגרם מיתה לדורות וא"כ הקב"ה עושה כן חלקו בינו למקום הקב"ה מוחל נשאר רק בין אדם לחבירו מה עושה הקב"ה אומר כן למי ימחול העון מי שעובר גם על פשעי מי שחטא נגדו. אבל מי שמסרב ואין רוצה למחול למי שהקניט אותו גם הקב"ה אין מוחל לו. הקב"ה אמר לאברהם אבינו בניך חטאו ובדרך כלל הן בין אדם למקום הן בין אדם לחבירו ואמר אברהם ראה כי ימחו על קדושת שמך ומוסרין עצמם על קה"ש וא"כ צריך אתה ג"כ למחול פשעם נגדך. יותר לא אמר וכן עשה יעקב. אבל יצחק ביאר בטוב טעם פלגא עלי ופלגא עליך וא"ת כולי עלי הלא עקידה כו' פלגא עלי כלומר בין אדם לחבירו ופלגא עליך בין אדם למקום וא"ת בולי עלי דמזג הבן תלוי במזג האב לכך אמר הא עקידה דעקדית קמך וא"כ אין בי שום שמץ פסול:

והנה כתיב בתהלים צדק ומשפט מכון כסאך חסד ואמת יקדמו פניך דהמשיל למשל בבית המשפט אצל מלך ב"ו עומדים על שולחנות קטנות מצד א' קטיגורים ומצד השני סניגורים. כן במלכותא דרקיע צדק ומשפט מצד א' רואין בדינו של אדם מצד השני עומדים שני סנגורים חסד ואמת זו תורה

גזורה שנקראת אמת. והנה מדת אברהם מדת החסד ויעקב מדת אמת לכך בא אצל אברהם מתחלה ואח"כ אצל יעקב שהוא אמת איש תם יושב אוהלים:

והנה כאברהם כיעקב אמרו באופן א' וכוונה אחת אבל אמרו בקיצור ולא ביארו דבריהם לכך אמר ד' לא בסבי טעמא ולא בדרדקי עצה אבל יצחק אבינו בירר דבריו בטוב טעם:

והנה אחיי קוטב דברינו רק בענין תשובה ע"כ אחי שובו לד' בהמצאו כי עתה העת מוכן לתשובה הן בין אדם למקום הן בין אדם לחבירו ועיין ביע"ד ח"א כי בל הימים מימי התשובה אם ישוב האדם בתשובה שלימה יהיה כפרה וסליחה על כל ימי השנה למשל מה שחטא בכל השנה יום א' בשבוע יהיה יום א' מעשי"ת כפרה ומה שחטא וחילל יום השבת בכל השנה אם ישוב בשבת שובה יהיה כפרה על כל ימי שבת בשנה והעיקר הלוי יותר כפרתינו על עבירות שבין אדם לחבירו ע"כ צריך כ"א לראות ולפייס חבירו קודם יו"כ אם הקניטו ואם חייב לו ממון צריך לשלם לו:

וזהו פי' שובה ישראל עד ד' אלקיך כי כשלת בעוניך ע"פ הגמ' דב"מ ע"פ בישעי'נ"ח הגד לעמי פשעם אלו ת"ח ששגגות נעשה להם כזדונות ולבית יעקב חטאתם אלו ע"ה שזדונות נעשה להם כשגגות שובה ישראל כי כשלת בשוגג ג"כ בעוניך. ולרבים אמר כן קחו עמכם דברים ושובו אל ד' כלומר מתחלה שיכפר על עבירות שבין אדם למקום ואמרו אליו כל תשא עון כלומר תקיל העוונות כמאמר הגמ' נושא עון כלומר מיקל כובד עון ממילא יכריע כף זכות של מצוות וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו:

ועתה נסיים האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי מדבר לאנשים גבוהים ולעמי הארץ לגדולי ישראל צריך לדבר דיבור קשה כמו שכתוב ותגד לב"י דברים קשין כגידין ותשמע הארץ אמרי פי אנשים קטנים ישמעו דברים רכים. יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי כי לגדולי ישראל אין אני מדבר רק לקחי מה ששמעתי מפי הגבורה לכך אני מדבר קשות ולקטני עם תזל כטל אמרתי מוצא פי ורעיוני לבבי. לכך אדבר שיהיו לנחת כטל וביאר איך יכול להיות שדברים הללו לב"י יהיו דברים קשים ולע"ה דברים רכים לכך אמר כשעירים עלי דשא מהו עושה המטר בלי מטר נתייבש הארץ ואינה מוציאה שום צמח וכאשר ירד המטר מצמיח צמחים שונים היתכן שבמטר נמצא כל כחות רק שמטר מרווה ומרכך הארץ והארץ מוציאה כל מיני צמחים ופרחים כן דברי אני רק משקה ומרוה לב האיש וכ"א כפי בינת לבבו יבין:

ומסיים כי שם ד' אקרא הבו גודל לאלקינו. וא"ת הלא מרע"ה היה עניו מאד ולכאורה זו גאוה שמוכיח ומייסר בדברים קשין כגידין גדולי ישראל. לכך אמר כי שם ד' אקרא הבו גודל לאלקינו תנו כבוד לד' כי מציווי הבורא אני מייסרכם. כן אני אומר לכם כלכם אחי אני עומד ומחזיק עדה שלימה מכל המחלקות בע"ב חכמים ונבונים וי"א ומוכיח אתכם לכך אני אומר הבו גודל לד' לא דברי רק ד' ציוה בתוה"ק הוכח תוכיח את עמותך ולא תשא עליו חטא:

ע"כ אחיי קחו מוסרי בלבביכם ותדונו אותי לכף זכות ולפני יו"כ תראו לשוב מעוונותיכם ותקוותינו שיקבל ד' את תשובהתינו ותצמח מהרה גאולתינו בב"א:

דרוש ליו"כ

הושע הנביא אמר לכו ונשובה אל ד' כי הוא טרף וירפאנו יך ויחבשנו יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו. עוד אחיי יש לי לשלם החוב מה שנ"ח לבאר המדרש למנצח אל הנחילות מה שנ"ח מדרוש לשבת שובה וכע"ה עתה נבאר

דלית

נבאר. נקדים הגמ' סוף יומא את זו דרש ר' אלעזר בן עזריה ע"פ כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ד' תטהרו עוונות שבין אדם למקום יו"כ מכפר עבירות שבין אדם לחבירו אין יו"כ מכפר. אמר רע"ק אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים. צ"ל מדוע את זו דרש ראב"ע ולא אחר ונראה שרק אליו שייך יותר ותמיד היה דורש מה הלשון של רע"ק שאמר לפני מי אתם מטהרין ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים. נקדים דברי מהר"י מפראג בס' יע"ד על מאי דאיתא במדרש השטן מקטרג על ישראל א"ל הקב"ה הבא עדים והביא החמה א"ל אין מקבלין עד אחד הלך להביא הלבנה והנה היא מכוסה, ומקשה הגאון ז"ל הלא כ"ז שמביא ראי' סותר הדין כמבואר במס' סנהדרין. נקדים דברי הס' מחזה אברהם במוסריו הנעימים, הנה האדם מורכב מחומר ונפש,החומר מושך לתאוות עוה"ז ולכל פתויי היצר והנפש חלק אלוקה ממעל חלק השכלי מושך לכל דבר מצוה ולתורה ולאהבת ד' ובמה יתקשר החומר עם הנפש שלא תתפרק חיבור כותלי הבית רק ביראת שמים, כי יראה מצד הגוף מצד חומרי יתפעל מכל דבר רע ומפחד תמיד אבל מצד הנפש חלק השכל זה מושך האדם לאהבת הבורא ונראין הדברים מדברי הילקוט על פסוק מק"ש ואהבת את ד' אלקיך אין אתה יודע איך לאהוב את הבורא ת"ל והיו הדברים האלה על לבבך תן הדברים האלו שהן דברי תורה על לבבך ומתוך כך אתה מכיר מי שאמר והיה העולם, זה אמר מרע"ה ועתה ישראל מה ד' אלקיך שואל מעמך כ"א ליראה את ד' מקשה הגמ' בברכות אטו יראה מלתא זוטרתי ומתרץ הגמ' הוא אין לגבי משה מלתא זוטרתי היא ועתה ישראל מה ד' אלקיך שואל מעמך כו', שמעתי מהגאון ר' מרדכי באנעט והנה נדפס זה כי משא מתן ועסקים בין אדם לחבירו לא היה להם מחמת כי המן ירד לישראל במדבר בכל יום ולא נשאר רק חלק בין אדם למקום. כלומר ראיתם בימיכם שהקב"ה ענש לרשע כרשעתו לקרח ולמרגלים ולמתאוננים. לפרעה לכל המלכים לסיחון ועוג. כ"א ליראה את ד' לכך. מקשה הגמ' אטו יראה כו' ותי' הגמרא לגבי משה כלומר הדור שהוא סמוך למשה מלתא זוטרתי היא. אם אדם תועה מדרך השכל והולך אורחות עקלקלות. צריך לחזור בדרך לאחוריו. א"כ צריך להציב ציונים שלא יטה ימין ושמאל זהו דברי הנביא הציבי לך ציונים שימי לך תמרורים שתי לבך למסילה דרך הלכת. שובי בתולת ישראל וכה"א אשרי אדם עוז לו בך מסילות בלבבם כי כל פעולה מה שאדם עושה נקרא הולך. כי ההולך בדרך טובים נאמר אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ד' וכן כתיב ישרים דרכי ד' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם וההולך בעצת רשעים נאמר ילפתו ארחות דרכם ושני דרכים אלו נתן הקב"ה לאדם הבחירה ורשות בידו לבחור באיזה דרך שירצה או בדרך החיים או בדרך המות הדרך החיים אשר נוכח ד' דרכו כמו שכתוב שויתי ד' לנגדי תמיד כל מגמתו רק לעשות רצון קונו וכל הצלחתו כי יבלה יומו במצות ומע"ט, ולהפך מי שמבלה ימיו והולך אחרי פיתוי יצה"ר וזהו שנתנה חנינה מאת ד' להחזירו בדרך ד' וזהו ענין התשובה.

וזהו מה שכתוב אצל אאע"ה בחזירתו פרע הקפותיו ולא ישנה אדם מאכסניא שלו כלומר אאע"ה לעת זקנתו הלך בכל הדרכים שהלך ועיוות הלך אח"כ ותיקן ושב בתשובה מה שהיה חב בכל השנה ונמשיל משל למה אנו דומים לא' שהיה נוסע בדרך רחוקה לניזני=נאוי=נאראד לסחור שמה לקנות אבנים טובות ומרגליות כל כלי חמדה מיד כאשר בא אל בית אכסניא שלו מיד נתודע לסרסרים רמאים כי בא נביר א' אברך עם הרבה כסף וזהב ויבואו אליו ויקחו אותו בדברים נעימים ועריבים מה לך ידידי למהר לקנות סחורה ביום

ביום ראשון מתחלת היריד הכל ביוקר ע"כ שמח בחור בילדותיך אתה באת מדרך רחוקה ונתייגעת ראה להנפש מדרכך הרחוקה והביאו אליו עוד אברכים ויחלו לשחוק בקוביא ולאכול ולשתות ואח"כ ישן על מטתו ובקומו הלך לבתי תיאטראות ובמחול משחקים. עד שהלכו ימי השוק וכמעט היה רק איזה ימים לעמידת השוק, הסוחרים הגדולים בסחורות היקרות נסעו לביתם ולסוף יום השוק באו זייפנים סרסרים והביאו אבנים פשוטים שמראיהם כמראה הברק והטעו אותו שזה אבנים טובות ויקרות ויקנה בחצי מחיר וישמח מאר שהיה לו כל תענוגים בכל ימי השוק אח"כ בא אחד והראה לו האברך הסחורה שלו כי קנה במחיר קטן וישמח מאד ויאמר לו ידירי טעית ברמיוניך כי רמאים הטעוך מאד כי זה אשר קנית רק צרורות אבנים פשוטים ויהי בהתודע להאברך כי אין לו במה ליסע לביתו ויהיה לצחוק לכל הסוחרים וילך להרב דמתא להתיישב מה לעשות ויספר לו כל הדברים לו הרב אם תכיר את הסרסרים הרמאים תוכל להזמין אותם לדין, ויאמר אני מכיר אותם וישלח הרב אחרי הסרסרים ויזמינם לדין ואחרי טענותיהם יצא הדין אשר הסרסרים מחוייבין לסלק עד פרוטה אחת האונאה שנתאנה:

כן אחיי ועמי, היה לנו יריד גדול מתחלת ר"ח אלול עד יום כפורים שימים אלו ימי תשובה וסליחה יכול אדם לקנות תורה ומע"ט ואין צריך לסבב עיירות כמו שכתב העיקרים ז"ל ב"פ נצבים כי המצוה אשר אנכי מצוך היום לא נפלאת ולא רחוקה היא ממך כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו והמשיל הרב ז"ל בא' שנפל למשכב במחלה אנושה מאד והביאו תומ"י לרופא העיר ונתן לו סם מרפא ולא הועיל עד שהביאו רופא מעיר אחרת ונלאו הרופאים למצוא לו תרופה עד שבא רופא מרחוק וימשש אותו הדפק וחקר אחרי מחלתו ויען הרופא ויאמר דע ידידי כי יש לי רפואה עבורך איזה עשבים ותבשל ותשתה ג' פעמים ביום ויהיה למכתך רפואה ולא תאמר שצריכין לחפש מרחוק רק בגינתך העומד אחרי ביתך תמצא העשבים הללו שיהיה רפואתך מזה. כן אומר מרע"ה בתודה כי קרוב אליך הדבר מאור בפיך ובלבבך לעשותו. היוצא מדברינו כי פנינים יקרים יכול אדם לקנות בימים הללו אכן היצה"ר בא ומפתה לאדם ומרמה אותו הלא צעיר לימים אתה וכל תענוגי העולם לפניך כי לא לתוהו ברא הקב"ה העולם ומלואו רק להנות מהן בני אדם ויום א' כי תשוב מעוונותיך יהיה מחילה וסליחה לעוונותיך בין כה ימשוך את האדם אחריו ובכל יום ויום מוסיף עון על עוונו עד לסוף כי קרבו קץ וסוף לימים טובים הללו הוא רואה כי אין מאומה בעמלו כמו שביאר בס' המדות מהמ"מ מדובנא ז"ל ע"פ ויהי היום ויבואו בני אלקים להתיצב על ד' ויבוא גם השטן בתוכם להתיצב על ד':

דהנה בעת בוא הדין יבואו מלאכים מליצים ופרקליטים ומציון מצות ומע"ט שעשה האדם בכל השנה ומצד השני בא השטן בקופה מליאה עונות והנה המליצים שמחים מאד כאשר יש להם להראות הרבה מצות שעשו כל הקהל בזה השנה ויבוא גם השטן ויאמר לשוא שמחתכם כי המצות גם יש לי חלק בהם כי זה המצוה היה גאוה ופניות וא"כ אבנים פשוטים ולא אבנים יקרות ואחיי נפסוק הדין כמו שפסק הרב ההוא כי הסרסרים צריכין לשלם האונאה מי המה הסרסרים העינים והלב לכך אמר דהע"ה פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו תורתיך. ע"כ אנו צריכין להוזיל דמעות מעינינו להכות על לבנו אשר הסרסרים ישלמו ויתקנו המעוות. הרב הגאון מפלאצק ר' יהודה ליב זצ"ל באר והמשיל משל לא' שיש לו משפט גדול אשר בכל בתי המשפט יצא רשע בהשפטו וחייב, אח"כ הגיש עצמותיו לבית המשפט

המשפט בעיר המלוכה אשר המלך בעצמו יושב על כסא דין והנה בבוא ימי הדין אשר צריך לנסוע לעיר המלוכה נסע באימה ופחד ויתנו לו מכיריו סימן אם המלך בעצמו יצו לפקיד, שיקח כתב בקשה והוא יקרא בעצמו זה לך האות כי אתה תזכה בדינך אבל אם לא יביט המלך על מכתבך רק הפקידים וסופרים יקחו ויתנו לפני השופטים תדע שתצא חייב בדינך. וזהו ידידי פי' הגמ' ע"פ זוה"ק מאן דמתוודה על עוונו בווידוי גמור אין רשות לב"ד של מעלה לשפוט, רק הקב"ה בעצמו לוקח תשובתו והוא שופט אותו בעצמו ורב חסד מטה כלפי חסד ע"ז נאמר הפסוק חטאתי אודיעך ועווני לא כסיתי ואתה נשאת עוון עמך כסית כל חטאתם סלה, ע"פ מה שאמרנו במקום אחר על הגמ' חד אמר כובש וחד אמר נושא כלומר שנושא המאזנים מצות כנגד עבירות מחצה למחצה מה עושה הקב"ה מקטין העוונות ומוצא זכות כי אדם קשה יצרו כמו שכתוב לפתח חטאת רובץ ואדם בימי הבחרות מרתיחות דמו ונמשך אחרי תאוותיו מתגבר כח התאווה על שכלו ואם האדם בא בימים מוצא הקב"ה עוד להקטין עוונות האדם כי יש לו רחיים בצווארו ובנים קטנים וגדולים ויש לו בנות להשיאן ופרנסה מאד מטה כמו אלו ענינים שמצדד בזכות האדם ומקטין עוונותיו, לכך אמר נשאת עוון עמך אפילו המזידין בזה כסית כל חטאתם השוגגין השטן בא בטרוניא רבש"ע אם אתה תבטל עון המזידין כסית כל חטאתם סלה אין לך עסקים מעתה בדינים ומשפטים רק סלח ומחל, זהו המליצה סורו ממני כל פועלי און כי שמע ד' קול בכיי, למשל כאשר בא לבית המלך ורואה כי המלך קיבל כתבו בעין יפה ופנים מאירות יען ויאמר למקטריגים סורו ממני כי המלך בעצמו ידין דיני, כן יאמר דהמע"ה כי שמע ד' קול בכיי, והנה כאשר יבוא מלך ב"ו בכרך יקשטון השוקים והרחובות בדגלים יפים יכבדוהו באורים ובאשי החשמל ויצאו אנשי העיר לקראת המלך מקושטים בלבושי יו"ט זהו רק מקושטים בחוץ אבל יש אנשים לאלפים אשר בפנימיות הלב המה שונאים למלך אבל המלך יראה רק לעינים אך ד' יראה ללבב וכאשר הקב"ה יבוא לבקר עדת בני ישראל ביום כפורים כאשר יבקר כל עדת ב"י, אלו אשר יש להם מעט מצות וצדקה רק אשר חשבו לעשות ונאנסו ולא עשו מחשבה טובה הקב"ה מצרפן למעשה.

נחזור להגמרא את זו דרש ר' אלעזר בן עזריה מחמת שהיה איש ריבו של ר"ג הנשיא ואח"כ חזר ר"ג לנשיאותו וחשב עצמו ר"א ב"ע אולי פגע בכבודו של ר"ג ע"כ תמיד היה דורש ה"פ לפני ד' תטהרו עוונות שבין אדם, לחבירו אין יו"כ מכפר בא רע"ק ואמר אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרין אף עוונות שבין אדם לחבירו לכאורה שמעכב בכפרתו כ"ז שלא שילם לחבירו או שלא פיסו, אך הקב"ה יודע מחשבות של בני אדם ואם רואה הקב"ה שהאדם לבבו טוב וגומר בלבבו לשוב הן בין אדם למקום הן בין אדם לחבירו יעזרו הקב"ה ונותן דעה בלב חבירו שימחול לו כאשר דברנו לעיל בדרוש שבת תשובה, אחיי הנה אומרים בליל יו"כ ונסלח לכל עדת בני ישראל ולגר הגר בתוכם כי לכל העם בשגגה, מאי שייך פה ענין ולגר.

הנה ידידי ביום כיפור יחתמון כמה יעברון מי יחיה ומי ימות בזה השנה וא"כ הוא גר ע"כ אנו מבקשין ונסלח לכל עדת בני ישראל ולגר הגר בתוכם כי לכל העם בשגגה ע"פ קו' הגמ' והאר"י גדולה תשובה שזדונות נעשו כשגגות האיך אתה אומר שזדונות נעשו כזכיות ותי' הגמ' ל"ק כאן מאהבה כאן מיראה וא"כ כל העולם התקבצו בביהמ"ד בתפלה ובתחנונים אלו מאהבה ואלו מיראה וא"כ לכל העם בשגגה אין עוונות מזידון עליהם נקדים עתה למנצח אל הנחילות ממשיל הרב הגאון מפלאצק ז"ל לבן מלך שחטא נגד אביו כמה פעמים

הוכיח אותו ולא שמע עד שהסכים המלך בלבבו לשלות את בנו במדינה רחוקה אצל אנשי כפרים ויעבדו עמו בעבודת פרך עד שהתוודה על עוונו אז יתרצה אליו אביו, כן היה וישלח אותו לעבודת פרך, והנה עברו כמה שנים שהכבידו עולם עליו, ויתיעץ עם האנשים אשר יש להם שכל מה יעשה, ויאמרו לו הלא יש לך עצה כתוב מכתב אל אביך כי אתה מתחרט ויעשה כן וינסה לכתוב מכתב ולא יכול כי לא היה לו מחשבה ורעיון טוב לכתוב איזה מליצה אל המלך. ויבוא עוד לפני מכיריו ויספר להם הדברים האלה כי ניסה לכתוב לאביו, אבל אין יכול מפני צרותיו אבד שכלו ואין יודע איך לכתוב אל המלך, ויאמרו לו הלא יש לך ספרי מליצות ואגרות שלום ראה איך הבן כותב לאביו כן כתוב גם אתה, ויאמר אחיי וריעי כי חפשתי בכל ספרי ולא מצאתי מכתב שידמה לצרותי וייעצוהו האנשים אתה כתוב בקיצור אבי אני מתחרט על כל מה שחטאתי לפניך פדה אותי משביה והביאני לביתך והוא ידינך לכף זכות ויודע היטב שאבדת רעיוניך בשבתך בכפר מרוב צרותיך:

כן אחיי כשנים העברו בבוא ימים נוראים היינו מסדרים תחנותינו ובקשתינו מסדורים ומחזורים, אבל עתה כרבות הימים אין קץ לצרותינו כל יום חדשים לבקרים אין לשוחח צרותינו, ע"כ, העצה שנתחנן בקיצור מאבינו מלכנו סלח ומחל לכל עוונותינו אמרי האזינה ד' בינה הגיגי מחשבותי הקשיבה רק לקול שועי שאנו צועקין שבצרה גדולה אנחנו. אך באמת הספרים אומרים ע"פ סומך ד' לכל הנופלים וזוקף לכל הכפופים כי בחורבן ראשון היינו כאיש בפוף נתמוטט מעט ותיכף עומד ועהה בגליתינו כאיש שנפל מלוא קומתו על הארץ וצריבין להגביהו הוא בעצמו אין יבול לזקוף, הנה בגלות מצרים ובגלות בבל ויון ומדי היה קין לגלותינו אבל עתה אנו דומין כאיש שנפל בהיסח הדעת מלוא קומתו אשר לא יכול לקום לזה אמר במעהבא ע"פ נפלה ולא תוסיף קום בתולת ישראל כלומר נפלה ולא תוסיף עוד לנפול קום בתולת ישראל הנה עתה נפלה נפילה גדולה אבל כאשר יקימנו ד' יהיה סוף וקץ לצרותינו והיה גאולה שלימה, זהו למנצח אל הנחילות נחלה מכתי וכה"א כי נפלתי קמתי אילולי לא נפלתי כלומר אם לא היה הנפילה גדולה לא היה כ"כ הקימה רק בגאולות הראשונות אבל עתה תהיה הקומה באמת כי מה שישבתי בחושך יהיה ד' אור לי, והנה בדרך כלל ביאר כס' קא"ק אשר האדם כל ימי חייו יום א' טוב ויום אחד רע אם אין לו צער פרנסתו יש לו צער ושברות לב מגופו ונפשו ונקרא יום רע ויש יום אחד אחרי ימי חייו לעוה"ב זהו יום שכולו טוב אם יזכה לבוא ותלמודו בידו עם מצוות צדקה וחסד והלך לפניו צדקו אז טוב יהיה לו, והנה מדמיון יום של עוה"ב נתן לנו שלשה ימים בשנה ר"ה שני ימים יום א' כנגד הגוף ויום א' כנגד הנפש ויום השלישי זה יום צום כפורים אשר נתן למחילה וסליחה לכל עדת בני ישראל ומתקבצום כל העולם לבתי כנסיות ובתי מדרשות ויעזבו קנאה ושנאה וימחלו זה לזה ומדליקין בנרות הרבה ועומדין יחפין וכתעניות בכלל דומה האדם כאחר המות ולעוה"ב, וזהו הפי' לכו ונשובה אל ד' יחיינו מיומים משני ימי ר"ה אבל ביום השלישי זה יום הכפורים שנשוב בתשובה שלימה תשובה מאהבה ויהיה קץ ומחילה לכל עוונותינו וישלח ד' גאולתינו בב"א.

דרוש לפ' חיי שרה

מד"ר ע"פ תהלים יודע ד' ימי תמימים ונחלתם לעולם תהיה כשם שהם תמימים כן שנותיהם תמימים בת ק' כבת ד' ונחלתם לעולם תהיה צריך להסביר המד"ר ומאי סיים ונחלתם לעולם תהיה נקדים דברי הגמ' שבת ד' ק"נ בעי מיניה ר"א מרב איזהו בן עוה"ב א"ל ואוניך תשמענה דבר מאחריך כו'

בו׳ ר״ח אמר כל שדעת רבותיו נוחה הימנו.
גמ׳ ברכות פ״ד כשחלה ר״א נכנסו תלמידיו
לבקרו א״ל ילמדינו רבינו ארחות חיים ונזכה
בהן לחיי עוה״ב א״ל הזהרו בכבוד חבריכם
וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם מתפללין
ובשבילכם נזכה לחיי עוה״ב. הגמ׳ קשה
להולמה צדיקי יסודי עולם תלמידי ר״א הכי
אינם יודעים דרכי התורה האיך לעבוד את ד׳
ועוד הלא אסור לעבוד ד׳ על מנת לקבל פרס:

שהע״ה אמר תנה בני לבך לי ועיניך
דרכי תצרינה, ידוע סרסרי עבירה
עינים והלב ואם הסרסרים טובים הכל טוב
והמה תלוים איך האדם כרוך אחרי פרנסתו
ותאוות עוה״ז אם הוא כרוך אחר פרנסתו
ובזה יפסיד כל שלימות נפשו כמו שביאר
המ״מ מדובנא ז״ל ע״פ כי לא יצדק לפניך
כל חי מי שירצה לחיות חיי תענוג לא יוכל
לעבוד את ד׳ כמו שאמר התנא באבות כך
היא דרכה של תורה פת במלח תאכל וחיי
צער תחיה לכך אמר שלמה הע״ה בחכמתו
לדעת חכמה ומוסר להסביר לאדם איך
להתנהג לא להחרידהו בעונשין עוה״ז ועוה״ב
רק ע״פ השכל, כי ידוע שהכל בידי שמים
חוץ מיראת שמים מפתח של פרנסה בידיו
של הקב״ה וי״ש בידיו של אדם, כמו שאמר
הכתוב בפ׳ עקב ועתה ישראל מה ד׳ אלקיך
שואל מעמך כ״א ליראה את ד׳ אלקיך אך
שני דברים תלויין זה בזה אם אדם ישמור
לעבוד את ד׳ מה שבידו. אז הקב״ה יתן
משלו ויהיה פרנסה די, אך אם האדם לא
ישמור לעבוד את ד׳ וטענתו כי צרין לשוטט
אחרי פרנסתו וצרכי בני ביתו מרובין איך
יכול לבקש מד׳ טרפו אך הקב״ה יאמר לאדם
אתה תן דאנתך לי. אני אדאוג עבורך ואתה
שמור דרכי, ואמרתי ע״ז בדרך משל, אב וזקן
ובנו נסעו על יריד גדול בניזני=גאוי=גאראד
ולקחו שמה אבנים טובות ומרגליות ושמו זה
בתיבה וישכרו עגלה ויסעו יחדיו והנה הבן
לקח התיבה בידו ומוסרות מנהיגי הסוס
החזיק ג״כ בידו והנה באשר רצה הסוס להטות
מני דרך תפס הבן החבלים נפלה התיבה מידיו
וכאשר רצה לתפוס התיבה נפלו המוסרות
מידו אמר לו אביו בן סכל תן לי התיבה,
ואתה תפוס המוסרות מנהיגי הסוס: כן אמר
שהע״ה תנה בני לבך כלומר תאוותך לעוה״ז
ועיניך דרכי תצרינה. ומה נקראו דרכי ד׳
מה הוא רחום אף אתה רחום מה הוא חנון וכו׳
מה הוא גומל חסדים וכו׳ ובמה יקנה כל המדות
רק בלימוד התורה כמו, שכתוב בזוה״ק אוריתא
בדחילו ורחימא אינון גדפי דפרחין לעילא
ובזה נבין מאמר רבב״ח בב״ב פ׳ הספינה אמר
רבב״ח זימנא חדא אזלינא במדברא וחזינא
הני בר אווזין דשמני ושמיטי גדפייהו ונגדי
נחלי דמשחא מתותיהו אמינא אית לי מינייכו
חולקא לעלמא דאתי חדא דלי לי גדפי וחדא
דלי לי אטמא וכשבאתי אצל ר״א אמר
עתידין ישראל ליתן עליהם הדין, חס לדבר
אשר גמ׳ הקדושה תספר מילי דשטות, אך
ענין של אווזי שמינה משל ממש להגבירים
שמהבילים ימיהם רק באכילה ושתיה ועליהם
אמר (מלאכי ב) וזריתי פרש על פניכם פרש
שבתכם לא נאמר אלא פרש חגיכם אמרה
ע״ז גמ׳ שבת פרק כ״ג אלו ב״א שעושין כל
ימיהם כחגים עיי״ש בגמ׳:

ונשא ע״ז משל בס׳ שם עולם מהרב
הצדיק ר״י מאיר הכהן נ״י בשם ס׳
קול יהודה לא׳ שנסע מעבר לים ושהה שם
כמה שנים והזמין לו ד׳ פרנסתו בבשר ודגים
עד שהלך הלוך וגדול עד שנעשה גביר
גדול, אח״כ התישב בלבו למה לי להיות בארץ
רחוקה להיות נודד ממקומי הלא יש לי אלפי
אלפים ורבוא רבבות אסע לעירי אמצא שמה
עסק טוב אח״כ התישב בלבו הלא עסקי
בבשר ודגים, הצליח ד׳ אותי אקנה כמה
אלפים פוד ואוליכם לביתי וארויח הון רב
ועשה כן ולקח אלפים פוד בשר ויניחם
בתיבות וידביקם במסמרים ולפנים היה הנסיעה
הרבה מאד שנסע שלשה חדשים על הים
ממילא מובן כי באש הבשר ונסרח מאד ועלה
בהם רימה ויהי כבואו אל הגבול ויבואו שוטרי
הגבול

הגבול ויצא לפתוח התיבות לראות הסחורה והנה נתעפש ונרקב הבשר ויבאש המקום, מיד ציוה שר המכס ויקחו את התיבות והשליכו בים והנה בא לביתו ריקן כאשר הלך ונהפך השמחה לתוגה ותקניטהו אשתו ותכעיסהו, הוי כסיל ובער היית עשר השנים נע ונד מה הבאת, ויבכו שניהם מרוב צער ובזיון והנה מרוב צער ובכי וישכב וירדם התישבה אשתו אלכה אל בגדיו ואחפש אולי אמצא מה איזה זהובי' אולי נתגלגלו בצלחתו, והנה מצאה שתי אבנים והיה מראיהן כמראה הברק, והנה כאשר האיר היום ותרץ אצל חרש זהב ותראהו ויאמר לה כי אין אני יודע שויו ששוה כמה מאות אלף רו"כ מיד הלכה לחנות של מוכרי אבנים טובות והמכור ויתנו לה רבוא רבבות עבור זה האבן מיד לקחה כלי בית שונים וכל מיני מאכל ומשקה, ויהי בבוא בעה"ב מביהכ"נ אל ביתו, והנה הבית כהיכל המלך בית מלא כל טוב ויתפלא מאד וישאל את אשתו מאין לקחת את כל אלה ותען אשתו זה מאשר השלכת אחרי גווך ומאסת מצאתי זה ונשאתיו אצל חנוני מוכר פנינים ונתן לי כל אלה עתה ראה איך הסכלת עשו אם לקחת איזה עשרה אבנים כאלה היית פה ברום ההצלחה ואשרי היה לבניך אחריך, כן המשל האדם שולח בעוה"ז לקנות מצוות ומעשים טובים אשר פה המה בזול מאד כמאמר הגמ' התורה מונחת בקרן זוית אך זה משליך אחרי גוו ועוסק כל ימיו באכילה ושתי' ויעש פימה עלי כסל ולסוף כאשר הולך אל בית עולמו מחפשין אצל הגבול מה מעשיך, והנה הביא בשר סרוח זה עבי גופו והנה הוא לצחוק בעיני כל ואחרי כן בחפוש באמתחתו נמצא איזה פנינים מצות אשר עשה צדקה מצות ציצית ותפילין והנה רעש גדול שמה ונותנין כבוד ויקר עבור זה, מתחיל להכות בראשו הלא שולחתי בעולם השפל לסחור כל המצות אשר המה כאבנים טובות וזה השלכתי אחר גווי רק עסקתי בצרכי גופי:

ובזה ביאר הפסוק קהלת ושבתי ואראיתי דמעת העשוקים ואין להם מנחם, ומיד עושקיהם כח ואין להם מנחם. הנה דהע"ה ממשל על אנשים כאלה שתועים במדבר בישימון עוה"ז שדומה למדבר וזה מאמר רבב"ח הווינא אזלינא במדברא וחזינא להני אווזי דשמיטן גדפייהו כו' ואמינא אית לי מנייכו חולקא כו' חדא דלי לי גדפא וחדא דלו לי אטמא הכוונה אזלינא במחשבתי להני אווזי אנשים שמאספים רב חלב על כסלם כאווז ושמיטן גדפייהו עבור זה מאבדים הגדפיים שאין להם במה לפרוח למעלה והמה כקצוצי גדפיים ואמינא אית לי מנייכו חולקא לעלמא דאתיא כמו ששאל עכו"ם לשמאי גמ' שבת פ"ב למדיני כה"ת בשאני עומד על רגל אחת והלל א"ל מאי דעלך סני לחברך לא תעביד וביארתי כי יש שני יסודות לאדם בין אדם למקום והחלק ב' בין אדם לחבירו ופי' רש"י שמה זה שייך רק בין אדם לחבירו מחמת ששאל כשאני עומד על רגל אחת והסביר לו פנים אשר כל האומות מסכימים על אהבת ריעים בין אדם לחבירו יסוד אחד ופי' רש"י גם מה ששייך להקב"ה נכלל בזה ואהבת לרעך כי הקב"ה נקרא ג"כ ריע כמש"א ה"כ ריעך וריע אביך אל תעזוב זה אמר אית לי מנייכו חולקא לעלמא דאתי ע"ד שאמר שהע"ה בכל דרכיך דעהו ויזיו מעשיך לשם שמים חדא דלי לי גדפי כלומר גם זה מצוה עושה צדקה בכל עת זה המפרנס בגיו ובנותיו וחדא דלי לי אטמא שאין לו אף כנף אחד עיין במדרש פ' לך על.מאי דאיתא בגמ' כנ"י נמשלה ליונה מה יונה פורחת בכנף אחד ובזה היא נחה כן בג"י יש להם תורה וג"ח פעם מתגבר חלק תורה וחלק ג"ח נחה ופעם מגביה כנף גמ"ח וחלק תורה נח או באופן זה חדא דלי לי גדפא בנף אחד שעוסק בתורה וחדא דלי לי אטמא הרגל שעוסק בעד בניו גם זה מצוה:

ואני

ואני המלצתי הפסוק ע"פ הגמ' בחגיגה כל אדם יש לו שני חלקים בג"ע ובגהינם זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בג"ע ל"ז נוטל חלקו וחלק חבירו בגהינם ועיין בחובת הלבבות שהיה מעשה בחסיד אחד שאמרו לו שא' אמר עליו לשה"ר מיד לקח סל תאנים ושלח לו מתנה אמר שאני נוטל חלקו בג"ע לכך אני חייב לו ע"ז מתנה לכך אמר דהע"ה פדיני מעושק אדם ליקח מאדם ג"ע שלו רק ואשמרה פקודיך שארויח מיגיע כפי לכך אמר וראיתי דמעת העשוקים ואין להם מנחם ומיד עושקיהם כח כלומר מה שעשקו עוה"ב ומקומם בנ"ע ע"ז אין להם מנחם. וביאר הצדיק ר' ישראל מאיר שליט"א למשל רבים נוסעים על יריד לסחור שמה ונמצאו חכמים וטפשים החכם כ' הדרך רעיוניו רק לקנות סחורה ולנסוע לביתו להרויח וכאשר יבוא למקום המסחר אין מסיח דעתו אף רגע ישתדל לקנות סחורה טובה ולנסוע לביתו, והסכל ילך בבתי מרזח לאכול ולשתות אבל בכל אלה יודע בואו מאין בא ולאן ילך, כן כל אדם צריך לדעת ששולח הנה בעוה"ז לקנות סחורות תורה ומצות מע"ט וצבא לו על ימי חלדו שצריך לחזור וא"כ צריך בכל יום שיזכור יום המיתה שישאלו לו נשאת ונתת באמונה עסקת בתורה פלפלת בחכמה ואין תחלת דינו של אדם אלא על דברי תורה ומי שהוא איש פשוט יש לו תקנה להחזיק ת"ח באכילה ושתיה וכל צרכיהם במאמר הגמ' סוף כתובות אר"א ע"ה אינם עומדים בתחית המתים א"ל ר"י לא ניחא למריהו דאמרת הכי א"ל מקרא אני דורש כי טל אורות טלך מי שיש לו אור תורה תורה מחייהו ומי שאין לו תורה אין מחייהו כיון רחזי דקמצער א"ל מצאתי להם תקנה שנאמר ואתם הדבקים בד' אלקיכם חיים כולכם היום וכי אפשר לאדם להדבק בהקב"ה אלא מי שמחזיק ת"ח ומשיא בתו לת"ח יש לו ג"כ זכות התורה:

ואמרתי ע"פ הגמ' דמפתח של תחה"מ בידו של הקב"ה כמו שנאמר הנה אני פותח אתכם מקברותיכם והנה מצינו בגמ' סנהדרין פ' ד' דשאל מין א' לר"א אלקיכם כהן כי קבר למשה במאי טביל עיי"ש ומקשה בתוס' מדוע לא שאל האיך טימא עצמו הקב"ה ותירץ תוס' דב"י נקראו בנים ולבנו מותר כהן ליטמא, ואיתא בזוה"ק כד ילפין ישראל אוריתא נקראו בנין ואי לא נקראו עבדים וא"כ א"ש דר"א סבר ע"ה אינם עומדים בתחה"מ מחמת שנקראו עבדים ואסור להקב"ה ליטמא להם אך אח"כ אמר רבי מצאתי להם תקנה שמחזיקין לומדי תורה וא"כ יש להם חלק בתורה ויעמדו בתחה"מ והנה פ"א בארתי הפ' במלכים י"ד אצל שנומית כאשר באה אצל אלישע להחיות בנה כתיב וינש גחזי להדפה ופי' רש"י שאחז בהוד יפיה בדדיה:

ואמרתי לעשות צורה מוסרית להגמ' ומעט מרומז במהרש"א בח"א שביאר דברי רש"י וז"ל כמו שכתוב במקום אחר שנעשה לה דדים במקום בינה ע"פ ששמעתי מפי הרב הדרשן הנפלא ר' ישראל מ"מ דמינסק שביאר נמ' דברכות ה' ברכי נפשי כנגד מי נגד עצמו שדר בה' עולמות ואמר שירה מלמד שנעשה לה דדים במקום בינה שלא יינק ממקום הטינופות כי דדי אמו על הלב לא כבהמה שדדיה אצל מקום הערוה לכאורה קשה הלא כל הנשים דדיהם על הלב ומה יתרון לאם דוד ואמר הרב הנ"ל כן דכל מה שאדם מפרנס עצמו נקרא דד החייט מחטו והסנדלר רצען שלו והחרש מעצד שלו והסופר עט סופר שלו נקרא דד והנה יש פרנסה נקי' בדרך כבוד ויש בזוי' כגמ' קדושין א"א לעולם בלא בשם ובורסקי אשרי מי שאומנתו בשם ואוי לו מי שאומנתו בורסקי יש מי שמרויח באופן צדק ויש מי שמרוויח בעולה בגזילה וחמס והנה דהע"ה הסתכל בשדי אמו מה שתשפיע לו בדד החכמה כי אלו לא חלק לו הקב"ה בבינה לא היה יכול להיות מלך אפשר היה פושט נבלה

נבלה בשוק או בורסקי והיה יניקה שלו ממקום הטינופת לבך אמר שירה:

והנה שמעתי מהרב הגאון ר"ח דוואלאזין זצ"ל ע"פ ושמת (מלכים י"ד) משענתי על פני הנער שאמר אלישע לגחזי כלומר תזכור זכות שתמכה לו בלחם ומזון ומקום לינה ע"פ הגמ' דכתובות שהבאתי אך גחזי ביטל זה בלבו לב"א אמר בצחוק היתכן עבור ארוחת ירק ותבשיל בזכות זה יחיה את בן השונמית זה הפירוש אחזה בהוד יפיה בל"א אנגיגריפין שביטל ענין מה שהחזיקה על שולחנה לאיש אלקים וזה כוונת רש"א כמו שכתוב במקום אחר שנעשה לה דדים במקום בינה והנה בס' אפ"י ח"א דמ"א ביאר הפסוק לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד לכאורה הפסוק לא רישי' סיפא ולא סיפא ריש' אבל ביאר באופן למשל העולם השפל אין דומה לעולם העליון אף לכ"א יש סוף ותחלה מי שיש לו תחלה יש לו סוף אבל בכל זה שמי השמים עולמות עליונים כ"ז שעומדין המה חיים וקיימים מיד אבל ברואי מטה אינם בטוחים אף יום אף שעה יכול להיות קיצם וא"כ לכאורה התורה והחכמה יוצא מפה וממות אדם מברואי מטה וא"כ ג"כ דבר הבל ונפסד לכך אמר אף לכל תכלה יש קץ אבל מצותך רחבה מאד כמו שכתוב בפרקי אבות כתר שם טוב עולה על גביהן:

והנה בברכות פ"ד מצינו אצל ינאי המלך לא הוה לי' אינש לברוכי שלח אחרי ר' שמעון בן שטח ויושב אותו בינו ובין המלכה א"ל חזי יקרא דעבידנא לך א"ל אוריתא קא מוקרית לי דכתיב סלסלה ותרוממך ופי' רש"י סיפא דקרא תכבדך כי תחבקינה ועיין בס' המדות מהמ"מ מדובנא בהגהת תלמידו והנה פירשתי דקשה לרש"י מאי היה נ"מ ודעת ינאי בין ר' שמעון בן שטח לכך פי' סיפא דקרא דיש שני מיני לומדים אחד שלומד שלא לשמה ואחד שלומד לשמה והנה אף מי שלומד שלא לשמה יש לו כבוד כמו שכתוב במשלי בשמאלה עושר וכבוד בכ"ז נ"מ מי שלומד שלא לשמה אם המלך נותן לו כבוד יכול להיות שמכבד גדול יותר מהנכבד אבל מי שלומד לשמה התורה בעצמו נותנת לו כבוד ואין בכח לשום אדם לאמר שהוא מכבד אותו זה פירש"י וכוונתו סלסלה ותרוממך סלסול שערות לימוד חיצוני אבל מתי תרוממך תכבדך כי תחבקינה שתהיה עם התורה בחיבוק אז התורה בעצמה יכבדיך לכך פי' רש"י סיפא דקרא. עתה נסיים הגמ' דברכות ילמדינו רבינו אורחות חיים שנרוויח בזה חיי נצחים ולא נפסיד חלילה חלקינו א"ל הזהרו בכבוד חביריכם ע"פ מאי דבארתי הפסוק מפני שיבה תקום והדרת פני זקן אני ד' ע"פ הגמ' דב"ק פ"ד וקדושין פ"ב ר' נחמי' העמסוני היה דורש כל איתן שבתורה כיון שהגיע לאת ד' אלקיך. תירא פירש חלילה לרבות שתי רשויות עד שבא ר"ע ודרש לרבות ת"ח לכך אמר מפני כו' והדרת פני זקן אז תרבה מאת ד' ת"ח אז אני ד' לבדי אבל אם לא תרבה חלילה שתי רשויות ובשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם מתפללים ומנעו בניכם מן ההגיון כלומר ללמוד רק מקרא כפירש"י רק ללמוד תורה שבע"פ והושיבום בין ברכי ת"ח אז תזכו לחיי עוה"ב אפילו בחייכון כמו שמצינו בגמ' כד הוי מפטרי רבנן מר' אמי א"ל עולמך תראה בחייך ואחריתך לחיי עוה"ב:

וזהו איזהו בן עוה"ב ואזניך תשמענה דבר מאחריך ר"ח אמר כל שדעת רבותיו נוחה הימנו שהוא מכבד ת"ח וא"כ לכ"א יש חלק בתורה וא' בזוה"ק ובאלשיך הקדוש ע"פ והמלך דוד זקן בא בימים ואברהם זקן בא בימים כי לא הוציאו הצדיקים רגע אחד מימיהם לבטלה ובאו כל הימים והעידו המצות שעשו כל ימיהם וזהו פי' יודע כלומר שאוהב ד' ימי חיי תמימים מחמת שהמה תמימים במעשיהם שכל מגמתם לחיות חיי הנפש רק על התורה ועל העבודה כך שנותיהם תמימים וא"כ נחלתם משכנם לעוה"ב לעולם תהיה ולא ינובה להם מעוה"ב. ועיין בזוהר פ'

פ' בהר ע"פ כי לי בני ישראל עבדים פקודא לעבוד במקדש בכל אינון פולחנין דאקרי עבודה בצלותא ולאשתדלא בתר פקודי אוריתא דכולי אקרי עבודה כעבדא דאשתדל בתר מארי' לעבוד רעותי' בכל מאי דאצטריך וא"כ היתכן דעבד מקנת כסף יאמר לרבו אין רצוני לעבדך אף דבר א' להשמט לאמר לו הכל אעשה לך חוץ מדבר אחד ע"כ האדם ישים הדברים בלבו ולראות כל ימי חלדו רק לתורה ולתעודה ולא למכור חיי עוה"ב עבור הנאת עוה"ז כמליצת הבדרש"י בח"נ והיומתק גזיד עדשים וימכור את הבכורה ועיין בע"ח שהביא במליצתו הזכה כי ידוע שחיי אדם נחלק לג' זמנים ימי עליה ימי עמידה וימי הירידה ויש לו מראות הצבאות מול עיניו ימי ניסן ואייר נגד ימי ילדות, סיון ותמוז נגד ימי בחרות, אב אלול ימי עמידה, תשרי וחשון נגד ימי הזקנה כאשר יש לאדם גן טוב מעצים כל מיני גפנים וזיתים ותאנים בטנים ושקדים בימי הקיץ כאשר יכנס לגנו הוא מלא שמחה אך כאשר יגיעו ימי הסתיו הנה השליכו כל העצים עליהם. הוא מהעצב אל לבו אכן מלך גדול או שר גדול מרוזני ארץ יש לו גן הדר וגנן הובא מצרפת אשר עושה גן נחמד בתנורים אשר כימי החורף המה רעננים ומוציאין פירות בזה הגן יכול לשמות, כן האדם אשר כל ימי חייו עוסק במאכל ובמשתה ותענוגות בני אדם דומה לגן אשר רק בימי הקיץ יתעדן אבל לעוה"ב גנו הבל וריק, אבל מי שהוא צדיק אשר כל ימיו היה מהביל כל תענוגים ורק עיניו ולבו על חיי עוה"ב אף לעת זקנתו ישמח בחלקו כי יודע כי עליהו לא יבול אף לעולם הבא ויבוא עם תלמודו כמו שאמרה הגמ' אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו. ד' יזכינו במאור תורתו ובמצותיו ויזכנו כגאולה שלימה בב"א.

דרוש לפ' תולדות

מד"ר פ' תולדות שאיל לחד דבית סילוא הגמון אחד מי יתפום המלכות אחרינו לקח נייר חלק וכתב עליו ואחרי כן יצא אחיו וידו אוחזת בעקב אמר הגמון ראו דברים ישנים מפי זקן חדש, צריך להבין מה השאלה ולמה לקח נייר חלק ומדוע לא סיים הפסוק וידו אוחזת בעקב עשו. נקדים עוד המד"ר שא נא כליך זה גלות בבל כדכתיב ואת הכלים הביא בית אוצר אלקיו תליך זה מדי ויתלו את המן. וקשתך גלות יון דרכתי לי יהודה קשת וצא השדה זו גלות אדום ארצה שעיר שדה אדום. גם זה חסר ביאור כוונת המדרש, עוד שם על מאמר יעקב הן עשו אחי איש שעיר כמד"א ושעירים ירקד ושם ואנכי איש חלק כד"א יעקב חבל נחלתו ר"ל אמר משל לקווץ וקרח שעלו לשפת הגורן ונסתבך המוץ בקווץ עלה בקרח ונתן ידי על ראשו והעבירו כך עשו הרשע מתלכלך בעוונת כל השנה. אבל יעקב בא ביו"כ ישוב בתשובה כמו שנאמר ביום הזה יכפר עליכם ר"י אמר לא שאיל הוא ולא שאיל לי' ונשא השעיר זה עשו עוונתם עוונת תם זה יעקב. והייתי בעיניו כמתעתע כעובד ע"ז וכמת וכתועה. נקדים דברי עק"י ז"ל פ' תולדות ביאר שני הקדמות וז"ל א' הקדמה קטנה דבר אשר יש לו יסוד אמיץ וחזק תתקיים אבל אם היסוד דבר חלש בוודאי לא תתקיים, הקדמה שני' כי ענייני עוה"ז אי אפשר לאמר עליהם שהמה טובים או מחמת שהמה רק אמצעיים, למשל המעות להוציאם בדבר אחר לקנות מהם מאכל ומשתה רק מי שרעב וצמא וא"כ העדרו טוב ממציאותו. כ' כי האדם לא יסתפק בהם כי אוהב כסף לא ישבע כסף מרבה נכסים מרבה דאגה וא"כ לא יקרא זה טוב כ"א רע הג' כי קניני עוה"ז אינם מתמידים אצל בעליהם כי עשיר ישכב ולא יאסף וא"כ ג"כ אין תכלית טוב וא"כ קשה מדוע חרדו אבותינו עליהם כל החרדה לכך ביאר המדרש באופן אחר שכוונת יצחק אבינו היה על אושר עוה"ב וא"כ האיך רצה לברך את עשו ומדוע חרד יצחק מה אעשה לך איפוא בני הלא היה לעשו טובת עוה"ז וביאר

וביאר העקידה מאמר רבב"ח בפ' הספינה אמר רבב"ח לדידי חזי לי האי אקרוקתא דדמיא לאקרא דהגרוניא ואקרא הוה ס' בתי אתא תנינא בלעה אתא פושקנצא בלעה לתנינא וסליק ויתיב באילנא פוק חזי כמה כחה של אילן גדול, וביאר הרב ז"ל שהוא מצייר טובות עוה"ז לצפרדע שתמיד יום ולילה מרנן, כן טובות עוה"ז לא ישקוט ולא ינוח ועוז וחדוה, וגם בעלת צבעים שונים משונים כן עניני עוה"ז כ"א מוצא תמיד בכל יום תאוה אחרת, ויצרו מייפה אותו במין צבע משונה, ועוד עוה"ז דומה לצפרדע שאין עומד על מקום אחד רק דולג ממקום למקום, כן עניני עוה"ז ועושר גלגל החוזר בעולם אתא תנינא זה הנחש הקדמוני ובלעה אותו עורב זה ת"ח ששחור ואכזר על בניו כעורב כגמ' דעירובין פ"ב וסליק ויתיב באילנא זה התורה שהיא עץ חיים למחזיקים בה:

אך צריך להבין איך רצתה רבקה להמות את הברכות מיצחק ליעקב ויצחק רצה ליתן לעשו הלא בלא רצון ה' לא תוכל ולא תהיה אך נראה ע"פ גמ' דסנהדרין פ' חלק ע"פ ופערה פיה לבלי חוק ר"י סבר שלא קיים אפילו חוק אחד ור"ל סובר שמשייר חוק אחד הנה יצחק אבינו ידע בטוב שעשו אין יושב אוהלים אך הוא בנו ורצה לזכות אותו ולקרבהו ויהיה כי קיים מצות כיבוד אב וליעקב רצה לברך ברכות עוה"ב אך רצה שיהיו שני אחים צמודים יחד עשו יהי' עוסק במשא ומתן ויעקב איש תם יושב אוהלים ממילא יהיה ליעקב טובות עוה"ז ג"כ והעיקר חכמת התורה ולעשו עיקר עוה"ז ובמקחתו יחזיק ת"ח אך רבקה ויעקב ראו בחכמתם כי לא בעשו הרשע ישמור יעקב התגרה אהבה ויבטלו מתלמוד תורה וינזור נזירות על בני יעקב ויבטלו מת"ת על כן העירמו ליקח הברכות על שם עשו ויקרא יצחק [לעשו שא נא כליך זה גלות בבל הביא ביתה אוצר אלקיו שרמז לו על ד' גליות ורמז לו שיהיה הוא אחרון שישראל יהיו משועבדים כי אם היו בכל ימי הגלות תחת עשו לא היה טוב לו למשל נבוכדנאצר היה לו מפלה כן במדי ויתלו, בימן דרבתי לי יהודה קשת יהודה המכבי המה הכניעם וצא השדה זה גלות עשו גלות האחרון וראה שלא יהיה כ"כ מדות מעשו על יעקב ויתקיים ימי מלכות של עשו זמן גדול וזה כוונת המדרש דהגמון שאל מי יתפוס המלכות אחרינו, בי טעה בדמיונו כי עשו יהי' אחרון אבל יעקב הקדים. אחת מה שקנה הבכורה והוא במקום עשו ב' זה היה אם היה עשו מתנהג כהוגן ע"פ דעת אביו כמו יששכר עם זבולון אבל ראה יעקב עם אמו שהוא עשו הרשע יתנהג באכזריות בזמן הגלות עם בני יעקב. לכך העירמו רבקה ויעקב ליקח הברכות מחמת שעשו הרשע היה ציד בפיו ומרמה הבקיאת וע"פ גמ' דברכות דב"ב דשאלה רחל ליעקב על מה שאמר לה אני אחי אביך ברמאות השיב עם עקש תתפתל:

והנה כאשר בא יעקב אל יצחק וראה כי ג"ע נכנס עמו ואכל בשמחה ונהנה מטעמי ג"ע לכך ברכו בעניני עוה"ב בתורה ובחכמה עניני שמים וטפל בזה עניני עוה"ז כ"א אין קמח אין תורה וכאשר בא עשו ויחרד חרדה גדולה מחמת שראה כי הברכות הללו באו ליעקב על ידי רמאות על שם עשו ראה בזמן הגלות יהיה כל פרנסה של בני יעקב רק על ידי עשו לכך חרד ויאמר עשו הברכה אחת לך אבי הלא לכל א' היה מסודר לך הברכות אבל יצחק השיב לו כי מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד זה בלו"ז אי אפשר, אך כאשר בכה נתגלה השכינה ואמר לו כי אתה תהיה מלקות ורצועה ליעקב אם לא ילמוד תורה ואתה תהיה בעל מלחמה ומשמני הארץ יהי' מושבך:

והנה ההגמון חשב כי יהיה אחרון אם היה מראה לו בחומש הי' נראה שיעקב ממתין על מפלת עשו לכך הביא ~~נייר חלק~~

ולא כתב לו מתחלה ואחרי כן יצא אחיו וידו אוחזת בעקב עשו. כמו שכתוב והיה עקב תשמעון הצלחת יעקב בסוף אמר ראו דברים ישנים מפי זקן חרש והנה כתיב מי איפוא פי׳ המדרש מי איפה בגהינם, או יעקב או עשו והשיבה רוה״ק הצר ציד יעקב אמר לרבקה הן עשו אחי איש שיידן כד״א ושעירים ירקדו שם ואנבי איש חלק בד״א יעקב חבל נחלתו בלומר יעקב מתיירא מחמת שמדתו היה אמת בשה״ב תתן אמת ליעקב לעשו אין חרפה אם ירבר מאה מעמים בשעה שקרם לכך השיבה רוה״ק פצד ציר אם יעקב רימה שרצה הברכות האביו זה עבירה אצלך ועשו מלובלך בעוונות מכף רגלו וער ראשו אין אצלך שום עון אמר ר״ל משל לקווץ וקרח שעלו לשפת הגורן עלה המוץ בקווץ ונסתבך והקרח נטל והעבירו מראש בלומר אצל יעקב אם יש איזו עון אשר חטא לא נשרש אצלו רק באדם שנפל מוץ על מקום חלק ומעבירו אבל אצל עשו נשרש העוונות ונעשה לו כטבע שני ור״י יצחק לא נראה לו המשל כנראה מהמשל שיעקב ועשו המה שוים לחוטאים אבל יעקב מעבירם מעליו ואצל עשו נשאר מסובך *) אבל הוא פירש באופן אחר ע״ד מאי דהביא ביע״ד ח״ב הקב״ה נוטל עוונת של ישראל ונותנן על ראש שרו של עשו והשיב השר כלום יש לי כח לישא כל העוונות ופי׳ הגאון הנ״ל בי שרו של עשו הוא השטן ויצה״ר ובא לקטרג על בני ישראל והשיב הקב״ה שראשך אשם ברבר אתה שר של עשו ואתה תתן עצה בלב המלבות שיגזרו גזירות על ישראל השיב השר של עשו הצדק עמך רק עוונות שעושים שאפשר להצדיק אותם ששעבור גליות גורם אלה עוונות אבל יש להם עוונות שאררבה מחמת הגלות לא היה להם לעשות זה כמו שעושין פריקות עול במאכלות אסורות ובעילות אסורות חילול שבתות ויו״ט הולכין לבתי תרטיאות וקרקיסאות ובחורים ובתולות ירקדו וינגנו מה הזכות תלמר עליהם. ונותן הקב״ה על בגדיו הקב״ה שלש עשרה מדות רחום וחנון כלומר מתנהג במדת רחמים:

וזהו דברי עובדיה הנביא מחמס אחיך יעקב תכסך בושה כלומר אתה הגורם לזה ופירשתי פ״א רברי הושע הנביא י״נ בבטן עקב את אחיו ובאונו שרה את אלקים וישר אל מלאך ויובל לו בכה ויתחנן בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו במו רמצינו במדרש שה״ש בשני תנאים שבאו בעיר אחת ובאו בבית מלון וראו נער קטן אחר שלקח איזו בכרות לחם מדייסא ואכל ונדמה להם בזולל וסובא עמדו ותמהו הנער זה זולל וסובא, הנער חרה לו ע״ז ויהי באשר הלבו לשוק והניחו בבית מלונם חמוריהם, לקח הנער החמורים והעלום על הגג ויהי כאשר בלו מלאכתם ועסקם על השוק וחזרו לבית מלונם ורצו לנסוע ולא מצאו חמוריהם ותשבו שנגבום בין כה וכה שמעו צעקת החמורים מעל הגג ולא ידעו מי העלם ומי יכול להורידם מהגג, בעל הבית שאל להאורחים מה היה עם הנער וסיפר להם המעשה שתמהו על הנער, ואמר להם בוודאי הוא העלה את החמורים על הגג אמר להאורחים לבו תנו איזה אגוזים להנער ויורידם בן היה והוריר הנער את החמורים ואמר להם אבי הנער אתם ראיתם אכילתו אבל אם תראו למודו ותשוקתו בתורה, ויראו באשר בא הנער מבית הספר ויעמוד. על רגליו וילמוד כל הלילה עד שהשליך מעליו כל בגדיו ואמר כאבילתו בן הורתו לזה אמר הנביא בבטן בעת עסקו בעניני בטן בעניני עוה״ז עקב את אחיו מרמה מעט לעשו כי יקנה ממנו דגן ושעורים וירמה אותו מעט אבל באונו כאשר יראה בחו באלקות שרה את אלקים עולה במעלה יותר ממלאך וזהו דברי ר״י ונשא עוונתם עוונות תם כלומר יעקב

*) היינו על אומות הקדמונים שהיו מתנהגים באבזריות על בני ישראל.

יעקב איש תם נושא עשו עוונותיו מחמת שדוחק לו הרבה. וזה דברי ר"י והייתי בעיניו כמתעתע בעובד ע"ז מחמת שהקשה כיבוד אב ואם לכבוד המקום שלשה שותפים יש באדם הקב"ה אביו ואמו ואם ארמה את אבי ואצערנו אהיה בעיניו במתעתע וכתועה אדם תועה מדרך השכל כי יעקב היה לו לדעת כי יצחק יברך לעשו ע"פ דרכו בעניני עוה"ז ויעקב צריך לעוה"ב וא"ב באשר ירמה לאביו ויאמר שהוא עשו יתן לו ברכות עשו ובל מגמת יצחק היה שרצה שיעקב יתנהג ע"פ דרכו להיות שוקד על למודו ועבודת הבורא ומה יעשה בברכת עשו בעניני עוה"ז שזה אדם ילך בנסיון גדול יהיה בתועה מדרך השכל וג"ב כמת כי היה ברור לו בי עשו יקר לו מאד אהבת אביו וכאשר יתוודע לעשו בי לקח ברכותיו בוודאי יהרגו ויהיה לו ברור ליצחק כי יגרום לו מיתה, ורבקה השיבה לו עלי קללתך בני כמו שבתוב בתרגום אלי אתאמר בנבואה כי היה ע"פ הדיבור ויהיה הבל מאת ד' ובלא התגלות נבואה בלא רצון מד' לא יהיה מאומה וזהו היה קשה להמדרש מה הטובה יגיע ליעקב כי יקח ברבת עשו זהו רק לפי טבעו לכך פי' המדרש כי הברבות ע"פ הדיבור והעיקר ברכו באושר עוה"ב מטל השמים ואח"ב משמני ארץ כי ד' ישים בפיו הדברים והברבות שסוף ברכו באושר עולם הבא ועוה"ז שיהיה לו עושר ובבוד כדי שיכול לעבוד את ד':

ובזה ביארתי דברי הגמרא בתענית ע"פ ראה ריח בני בריח שדה אשר ברכו ד' ופי' בגמ' חקל תפוחין ופי' בתום' זהו אתרוגין לכאורה הגמ' תמוה ובארתי הגמרא כן ע"פ דאיתא בגמ' שבת פ"ט כתפוח בעצי היער למה נמשלו ישראל לתפוח לומר לך מה תפוח זה פריו קודם לעליו אף ישראל הקדימו נעשה לנשמע ואי' בגמ' חולין שלחו מתם ליבעי רחמי אתבליא על עליא כלומר ת"ח על בע"ב מחזיקי תורה דאלמלא עליא לא אתקימו אתכליא תום' בשבת פ"ט פירשו דאתרוג פריו קודם לעליו מחמת שגדל שלשה שנים וא"כ א"ש יצחק רצה שיהיה עשו מחזיק לומדי תורה ויהי' כמו העלה ויעקב הפרי לכך רצה להקדימו לברכה אבל יעקב הקדים ולקח הברכות הקדים הפרי קודם העלה כמו האתרוג לזה אמר יצחק אבינו ראה ריח בני בריח שדה חקל הפוחין אתרוגין שיעקב הקדים לעשו הפרי קודם לעליו סימן אשר ברבו ד' דרצה לברכו, גם ברוך יהיה:

דרוש לחנוכה

מדרש רבה פ' וישב ע"פ תהלים אשרי הגבר אשר שם ד' מבטחו זה יוסף מפני שאמר לשר המשקים כ"א זכרתני והזכרתני אל פרעה נתוסף לו שתי שנים. והמדרש זה קשה להולמו מתחיל בשבחו של צדיק זה יוסף וסיים בגנותו שתלה בטחונו בשר המשקים, נקדים דברי הבינה לעתים ר"א אומר ג' משמרות הוי הלילה משמרה ראשונה חמור נוער שניה כלבים צועקים שלישית תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה גמ' ברבות פ"א. גמ' שבת פ"ב מאי חנוכה ת"ר בכ"ה בכסלו יומי דחנוכה כשנכנסו יונים להיכל טמאו כל השמנים ולא היה להדליק המנורה ונעשה נס ומצאו פך של שמן שהיה חתום בחותמו של כהן גדול ולא הי' להדליק רק יום אחד ונעשה נס והדליק שמנה ימים ומקשה הבינה לעתים כן הקא"ק הלא היה הגזירה על שבת ומילה ותורה ועל כל המצות ואח"כ נצחו חשמונאים ובטלי הגזירות מדוע תפס הגמ' נס של השמן, ג"מ ב"מ פ"ו דרש ר"א מאי דכתיב תשת חושך ויהי לילה זה עוה"ז שדומה ללילה בו תרמוש כל חיתו יער אלו הרשעים תזרח השמש לצדיקים ואל מעונותם ירבצון אלו צדיקים שכ"א יש לו מדור לפי כבודו

נקדים דברי שם עולם להרב הצדיק ר' ישראל מאיר הכהן שליט"א העוה"ז דומה לפרוזדור בפני עוה"ב התקן עצמך בפרוזדור, והמשיל הרב למשל מי שקנה חלקת אדמה לבנות טרקלין והוטב בעיניו שראה חומה יפה אצל שר אחד בתאיו ואולמיו בפרוזדור וביקש מאומן מומחה שיבנה לו בנין כזה וציוה שיתחיל מתחלה לבנות הפרוזדור והחצר בכל מיני ההדורים ועשה לו כן וכמעט הוציא רוב מעותיו בפרוזדור ולסוף לא היה לו במה לכלות בנין הטרקלין צחקו עליו שכניו מתחלה היה לך לבנות הטרקלין ולסוף כמה שיעלה לך הוצאות וקרקע תבנה הפרוזדור כן האדם צריך העיקר לדאוג על הטרקלין לעשות לו מדור לעוה"ב כמו שאמרה הגמ' א"ת בניך אלא בוניך כי פה בעוה"ז מי שאין לו מקום דירה שוכרין לו דירה ואורח נותנין לו מקום לינה, אבל בעוה"ב מי שהכין לו מקום יש לו ואם אין לו אין נותנים לו בחנם אבל הפתי ייגע כל ימיו על הפרוזדור ויכלה כל חמדתו ושארית כחו על עוה"ז וערום ישוב עני ואביון ויצא מן העולם בבושה וכלימה וכתוב בחובת הלבבות פ"ג הבטחון בהקב"ה צריך להיות חזק מאד אבל רק לנפש תדרשנו מה ששייך באלקות ואל יסמוך האדם ויעשה בטחונו בהקב"ה מחמת שהוא טוב וישר ורחום וחנון לא, לא, רק שיראה בכל יום לשוב בתשובה ולהתחזק בכל יום בתורה ובמע"ט כמו שכתוב בתהלים בטח בד' בכל זה יעשה טוב ע"ז תבטח שכן ארץ תהיה שכן לארץ ורעה אמונה תהיה מאמין בד':

ואמרו באבות עשה רצונו כרצונך כדי שיעשה רצונך כרצונו, לכאורה הוי זה ע"מ לקבל פרס והתנא באבות הזהיר שלא לעבוד להקב"ה על מנת לקבל פרס. אך דהקב"ה שש ושמח אם אדם הולך בדרכיו והקב"ה נותן לו שכר טוב בעמלו כאב שישמח על בנו שהולך בדרך הישר ושומע בקולו ונתן לו מתנות טובות ובשעה זו שממיב לו הוא שמח מאד, כן אמר עשה רצונו של הקב"ה כרצונך לעשות רצון אביך שבשמים ביראת שמים כי הוא בעל בחירה כדי שיעשה רצונך כרצונו שלא תבקש מהקב"ה שום דבר רק מה שישתווה לרצון הקב"ה. לא לעשות כל התועבות כמ"ש הפסוק (בירמיה ז') ועמדתם בבית הזה מקדש מעט ולבקש מד' שירחם עליכם כמאמר הגמ' גנבא אפום מחתרתא רחמנא קריא זהו המליצה של הפסוק המערת פריצים היה הבית הזה גם אנכי ראיתי מה החידוש שהקב"ה יודע. אבל באמת אם יקבצו עדה שלימה וצועקים בקולות לד' שירחם עליהם מי יודע מה בלבם מה המה רוצים אם לעבוד ד' ולשלות טרפם בכשרות או שילכו בשרירות לבם הרע ולבקש מד' שיעזרם, ומצייר ירמי' הנביא למשל אם אדם רואה שפריצים יקבצו במערה ושם נגיבה ורציחה וניאוף והמה עומדים בתפלה ובוכים במר נפשם ומבקשים מד' שיעזרם, היתכן לאמר מי שיראה הדבר שיתפעל עליהם ויחזיקם לאנשים ישרים רק כצחוק יהיה, כן הקב"ה יודע משכיות לבבם כי רגליהם לרע ירוצו ויבקשו מהקב"ה שיעזרם שיבצעו מעשיהם הרעים האם ע"ז יקרא שמי עליו הנה אנכי ראיתי נאום ד' גם אנכי כלומר אני ג"כ אצלם כן מתפללים ממני רק מה ששייך להנאת גופם לא ע"פ דרך התורה, העיקר הבטחון בד' וע"פ דרך הטבע שהקב"ה שולח לו הסיבה ע"י האדם בכ"ז האדם צדיך לדקדק בכ"ז:

הנה ביאור הבינה לעתים כן, לילה כינוי על דבר רע א' העדר הדעת דומה ללילה כמו שכתוב הכסיל בחושך ילך אבל צדיקים הולכין באור התורה זהו פי' חמור נוער בלי דעת. ב' כלבים צועקים כינוי על צרות. ג' נקרא לילה מיחד תינוק ותינק משדי אמו אדמה נקראת אם כל חי, ואני ביארתי נגד גלות שגלו אחב"י משמרה ראשונה אומות הומין לחומר בלי דעת פראים, ופעם שני כלבים צועקים אלו אנטישמיטים שונאי ישראל כמו שכתוב והכלבים עזי נפש גלות אחרון אש מספרת

מספרת עם בעלה ותינוק יונק משדי אמו *) ארץ ישראל נקרא אמנו ובני ישראל יתחילו להניק ולעשות ישוב הארץ, והנה בס' המדות שער האהבה ביאר כן, האדם בכלל בגוף ונפש כמו בגוף תחלק ברמ"ח אברים ושס"ה גידים כן יתחלקו כחות הנפש במדות וטבעיות בכעס, ובחמלה, בנדיבות ובציקנות, באכזריות ורחמים, בגאוה ובענוה, מצינו שיש ארץ ושמים ועם, בארץ יש הרים ובקעות עיירות וכרכים ומנדלים, בשמים יש כמה מיני עולמות, עם יש שבעים אומות ומלך על גביהם כן באדם יש כמה ענינים האהבה בראשם מה שאוהב עושה ומי המנהיג עליון על כולם הדעת והנה האהבה לד' ראש לכולם ובמה יאהוב להבורא רק ע"י תורה כמו שביאר רא"ב פלאהם ז"ל בילקוט ע"פ ואהבת את ד' אלקיך אין אני יודע איך לאהוב את הבורא כשאמר והיו הדברים האלה על לבבך תן הדברים האלה על לבבך ומתוך כך אתה מכיר מי שאמר והיה העולם, וביאר הרב הנ"ל ע"פ משל לכפרי אחד שבא לחנות גדולה אשר שמה מוכרין בגדי יקר והוא בא ככפרי לבוש בבגד עב וביקש מלבוש משי יקר וניסה להלביש כמה בגדים ואמר כי אין טוב לפי מדתו ורצה לצאת מחנות זה לחנות אחרת ושאלו החנוני מדוע תצא, אמר כי לא מצא לפי מדתו, אמר לו שוטה אתה רוצה להלביש בגד יקר כזה על בגד עור שלך הפשט בגד העב הזה ותראה שיהיה כן לפי מדתך כן אמר הילקוט ואהבת את ד' אלקיך וא"ת אין לפי מדתך לכך אמר שתפשיט בגדים העבים כל תאוות רעות וד"ת תן על לבבך ומתוך כך אתה מכיר מי שאמר והי' העולם:

הנה אחיי להורג נפש בשגגה היו ערי מקלט ומסומן על הדרכים מקלט ואם אין מביט על העמוד ותועה מן דרך ומצאהו גואל הדם הרי זה מתחייב בנפשו, הנה השתי תורות תורה שבכתב ובתורה שבע"פ אמרה הגמ' במכות למה נסמך אז יבדיל משה ערי מקלט לזאת התורה לאמר כשם שערי מקלט קולטת, כן דברי תורה קולטות לכך אמר והארץ חנפה תחת יושביה כי עברו תורות שתי תורות חלפו חוק כי בימים ראשונים הי' בקשת עוה"ז אשה מבעלה ובנים מהוריהם הכל במדה ובקצבה ולכל בקשתם היו צריכין ליתן חשבון על מה המה צריכים ולשלימות ובמצות התורה היה כחוק כן כתוב בתורה. ועתה חלפו חוק על בקשת צרכי האדם רק הב הב כחוק ועל כל דבר מצוה שואלין הטעם, וזהו פירושו תשת חושך ויהי לילה (תהלים ק"ד) ודרשה גמ' בב"מ זה עוה"ז שדומה ללילה ע"פ מה שבארתי הפסוק אטה למשל כו' אפתח בכנור חדתי ע"פ מאי דכתיב במדרש ע"פ קהלת הבל הבלים, הבורא משבחן והוא מנגן לכך אמר אפתח בכנור חדתי. הנה הכנור בעצמו מנגן טוב ע"פ חוקי הנגינה ותוה מנגן על צד הפלא והדיוט רק נוקף באצבעותיו ביום שמחה מנגן בשמחה גדולה וביום אבל מנגן על כנור אבל וצער ומעורר לקול בוכים הכל כפי מה שדוחק אצבעותיו כן אמר אפתח בכנור חדתי עוה"ז נ"כ טוב אך כפי מה שדוחקין אצבעות על הנימין מי שזוכה מנגן ואם לא זכה יילל כן אמרה הגמ' תשת חושך זה עוה"ז דומה ללילה אנשים רעים כל מעשיהם במחשך וחומסין וגוזלין ותזרח השמש לצדיקים בו בלילה יעשו להם מעונות ויבנו היכלות וזהו דברי קוהלת וראיתי כי יש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החושך והארץ היתה תוהו ובהו זה מעשיהם של רשעים ויאמר אלקים יהי אור זה מעשיהן של צדיקים ואין אני יודע איזה מהן חפץ כשאומר וירא אלקים את האור כי טוב הוי אומר שחפץ במעשיהן של צדיקים. הנה כי כן כוונת החכם מכל כמאמר חז"ל רשעים מליאים חרטה ג"כ ועושין

---

*) באמנים הללו שניתן לנו רשות ממלכנו הרחמן לעשות ישוב ארץ ישראל.

ועושין תשובה וקוראין לד׳ שיענם מצרותיהם ומאי בינייהו לכך אמר כיתרון האור מן החושך והארץ היתה חושך זה מעשיהן של רשעים כשיוצאין מן החושך רואין כי שקר בימינם ויהי אור מעשיהן של צדיקים ואין אני יודע באיזה מהן חפץ לכך אמר וירא אלקים את האור כי טוב הוי אומר כי חפץ במעשיהן של צדיקים אף שגנבא במחתרתא רחמנא קריא בכ״ז שוא ותוהו ושקר נסכם:

אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך הלמדנו, וביאר בס׳ קא״ק כלומר שא״צ ליסורים ולתוכחות רק שאלקות הטמונה וצפונה בלבו אהבת ד׳ זה מייסרו ומוליכו בדרך ד׳ כמו שכתוב בדהע״ה חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך בכל יום היה דוד מחשב למקום פלוני ופלוני אני הולך והיה רגליו מוליכות אותו לבית המדרש אחרי כל הרעיונות לא מצא דבר יותר טוב מללמוד תורת ד׳ זהו אשרי הגבר אשר שם ד׳ מבטחו זהו יוסף כל בטחונו בד׳ מפני שאמר וזכרתני והזכרתני אל פרעה נתוסף לו ב׳ שנים בבית הסוהר כלומר הוא מצא בפתרון חלומו של שר המשקים שעל ידו יהיה הצלחתו לא שתלה בטחונו בו רק שעל ידו יהיה לכך נמשך ב׳ שנים שלא ידמה לשר המשקים שהצלת הצדיק הזה רק על ידו הנה כמה גזירות היה לאחב״י ותלו בטחונם בהקב״ה וצעקו בתפלה ובתחנונים עד שנעתר להם הקב״ה וקיבל תפלתם וביטל המלך כל הגזירות והגה התורה נקרא אור כמו שכתוב נר לרגלי דבריך ואור לנתיבתי יעשו סימן לדורות שלא יאבדו תקותם בד׳ כל דור ודור שד׳ יענם וישמע לקול צעקתם שפך שמן היה חתום בחותמו של כהן גדול שהקב״ה נקרא כהן וחותמו אמת והבטיחנו ע״י נביאיו כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות צפחת השמן לא תכלה והתורה לא תשכח מפיט ומפי זרעינו ונזכה לגאולה שלימה בב״א:

דרוש לד׳ פרשיות

גמ׳ מגילה אר״ל גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל לפיכך אמר הקב״ה הקדימו שקליכם לשקלו והיינו דתנן בא׳ באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים. כי תשא את ראש ב״י לפקודיהם ונתנו איש כופר נפשו לד׳ בפקוד אותם ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם הקו׳ ידוע מה היה דעת המן בשקליו למכור בני ישראל ומה היה הקדימה של השקלים ומה היה דעת המן גמ׳ ר״י רמי כתיב והיה מספר בני ישראל וכתיב אשר לא ימד ולא יספר כאן בעושין רצונו של מקום כו׳ הקו׳ מבואר הלא בפסוק אחד כתיב ואיך מחלק הגמ׳ לשני פעמים ובשני זמנים, גמ׳ סוף כתובות עתידין כל אלני סרק שיוציאו פירות שנאמר ולשריקה בני אתונו שמא תאמר אין בהם יין נבאר ענין ארבע פרשיות מפ׳ שקלים עד פ׳ חודש גם הגמ׳ מגילה בשעה שבא המן בבית מדרשו של מרדכי מצא להתלמידיו שהיו עוסקין בפ׳ עומר שאל מה זה והשיבו לו בשעה שהיה ביהמ״ק קיים היה מקריבין קומץ קמח. אמר אתא קומצא קמחא דידכו ודחי עשרת אלפים ככרי כסף. לבאר הכל נקדים דברי ס׳ המדות בשער האהבה וז״ל אין דבר טוב ונדול המחזיק ברכה׳ אלא שלום כמו שכתוב ד׳ תשפות שלום לנו כי כל מעשינו פעלת לנו כי יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ואלמלי הקב״ה עוזרו אין יכול לו וא״כ הכנה בוודאי תוכל לעשות לנו שתהיה שלום בינינו ולא ימצא אצלינו עכובים הגורמים מניעות שלום וביאר כי באמת אדם נקרא עולם קטן ובו נתערב טבעיות כל מיני הברואים וחיות אך יש באדם דעת להפוך מדתו לטובה, והנה אם אדם חכם בחכמת התורה נקרא הולך לפנים כי איזה חכם הרואה את הנולד. אך מי שאינו חכם הולך בשרירות לבו נופל בפח מעשיו ומתי יודע לו כי הלך בדרך לא טוב

טוב אם נפל ברע וזהו ויהיו לאחור ולא לפנים כמו שביאר המ"מ מדובנא למשל אב ובניו היה להם משפט דיני נפשות ויברח הוא ובניו במקום רחוק וציוה להם אביהם אתם בורחים אך תחקרו אולי תהיו תועים בדרך ותבואו אל מקומכם אשר אתם בורחים ממני, כן האדם מיום שניתן הקב"ה לאדם דעה ובינה צריך לילך בכל יום ממדריגה למדריגה אך מי שהולך בשרירות לבו ועובד ד' כמה שנים לסוף מסיתו היצה"ר שחוזר בדרך אשר נס ממנה:

הנה העוללות אפרים ביאר כי יש עובד מיראה ויש עוכד מאהבה מהו יראה שמתירא מד' מעונש עוה"ז ועוה"ב יראה רחוק מאהבה אהבה משיג האדם מלמוד בהתמדה בתורת ד' וממצות ד' יבוא ליראה וזהו שאמר מה ד' שואל מעמך כ"א ליראה את ד' ואח"כ אמר לאהבה ומקשה הגמ' אטו יראה מלתא זוטרתי ומשני הגמ' לגבי משה כלומר איך שלמד להם דרכי ד' וחוקיו ומצוותיו דבר קטן לבוא ליראה את ד' יראת הכבוד ולמסור נפשו להראות אהבה לעבודתו ית"ש כמו שביאר הרב בעל יע"ד על מדרש דהראו לר' אבהו קודם מיתתו י"ג נהרי אפרסמון אמר כל אלין לאבוה ואני אמרתי לריק יגעתי לתוהו והבל כחי כליתי אכן משפטי את ד', וביאר הרב ז"ל כי הראו לו י"ג בגמטריא אחד ובגמטריא אהבה שהראו לו שהיה עובד לד' מאהבה וא"כ מדוע אמר לריק יגעתי לתוהו והבל כחי כליתי כי היה לו עושר וכבוד הן מעלת ב"י כדמצינו בסוף סוטה וגם בבואו בחצר המלך הלכו העבדים ושרו לפניו ונתנו לו כבוד לזה אמר שהיה לו טובת עוה"ז שזה נקרא ריק ותוהו אכן קיים בכל דרכיך דעהו ועבד בתעניגיו לד' וא"כ מיראה יבוא לאהבה ולמסור נפשו כדמצינו בגמ' ברכות אצל רע"ק שסרקו בשרו במסרקאות של ברזל ואמר כי יקבל מלכות שמים באהבה ושאלו תלמידיו רבינו עד כאן והשיב כל ימי אמרתי מתי יבוא לידי ואקיימנה מה היה לתלמידיו להתפלא הלא זה כל תכלית, אך מצינו אצל איוב שאמרה לו אשתו ברך אלקים ומות וביאר הרב ר"י מפראג ז"ל כי איוב החזיק שזה מדת הרחמים גדול, אבל אשתו אמרה לי ברך אלקים שזה רק מדת הדין ומשפט כי הנה רע"ק היה תלמיד של ר' נחום איש גם זו שהיה אומר על הכל שזה לטובה אך תלמידיו ראו והיה להם דעת אחרת אם כאשר בא לידו היסורים קשים והוא קיבל באהבה א' משני פנים היה צריך להיות או שיעשה הקב"ה נס ויפטר מיסוריו או שימות במהרה ואם לא היה כן נראה שזה מדת הדין והמשפט לכך אמרו עד כאן והשיבם כל ימי הייתי מצטער שאבוא למסירת נפש כזה לאהבה את ד' וא"כ זה כל תכליתי והיסורים רעי ואוהבי נגד אהבתו ית"ש אין אני מרגיש שום צער זה אצלי תענוג רוחני ונפשי עד שיצתה נשמתו באחד וא"כ קבלת התורה היה מיראה שכפה הקב"ה לישראל ההר כגיגית ואמר להם אם תקבלו את התורה מוטב ואם לא אחזיר אתכם לתוהו ובוהו, אך בימי המן ואחשורוש קבלו את התורה מאהבה כמו שכתוב קימו וקבלו כהנמ' דמגילה קימו למעלה מה שקבלו למטה מחמת שקבלו ג"כ מאהבה כל היראה היה שלא יבטלו התורה והמצוות, אך אם היו מאבדים דתם חלילה לא היה להם שום עונש מחמת הגזירה וא"כ קבלו על עצמם מסירת נפש בצום ותפלה ובצדקה וזהו ליהודים היתה אורה זו תורה בעבור שהיה להם מסירת נפש על התורה קבלו התורה מאהבה והגיעו לאהבת ד' ובזה נשלם קבלת התורה:

והנה המן הרשע ידע כל זמן שיחזיקו בדת ד' וילמדו תורה הקול קול יעקב אין הידים ידי עשו חפש שני תחבולות א' למעלה להכשיל להם כמאכלות אסורות וביי"נ ואח"כ בעבודה זרה ולסוף חפש תחבולה אצל המלך והראה כי המה רעים למלכותו ומורדים אינם שומרים מצוותיו

פושט

ואו

וחפש והפיל גורל איזה חודש יוכשר לי ונתן עצה להמלך אם יקרה דבר גדול אשר יפסיד כל מלכותו מזה אין צריך להושיב כל זקניו ושריו רק המלך עם משנהו ישפוטו וא"כ התחכם ליתן עשרת אלפים ככר כסף שמגיע מחצית השקל עבור כל איש ישראל והיה חושב שבזה יתפשם בפח אך לא ידע מזה כי המחצית השקל באדר הקדים לפני שקליו כדי שלא יזיקם בזה, אך מה עשה הקב"ה נתן עצה בלבו שילך בעצתו· והמלך ישמע לעצתו ויהרוג אשתו ותקח אסתר היהודית כתר מלכותה ובזה יצמח הצלה ליהודים בפועל כפיו נוקש רשע הגיון סלה מה עשה הקב"ה חלם חלום המלך עם המן שעינן לו ושאל מי בחצר ויאמרו המן ונתאמת לו כי אויבו הוא וכאשר אמר הדברים לעשות יקר בכתר מלכות אז הבין המלך וזהו מאמר הגמ' בקום עלינו אדם ולא מלך כלומר אם היה ע"פ נימוס המלך בכל זמן גליות ישראל היו רוב שרי המלך אוהבים לישראל, אבל המן רצה ליקח ממנו הנהגת המלוכה רק המלך ישפוט כאחד האדם אשר בידו לנקום בעבדו והנה כאשר מצא תלמידי מרדכי שהיו עוסקין בעת ההיא בעניני עומר שאל להם מה זה והשיב לו בזה היו מקריבין על המזבח ואמר אתי קומצא קמחא דידכו הנה זה ההפרש בין היהודים ובין אין יהודים היהודים מתנהגים ע"פ תורה והמה מגודרים בתאוותיהם הן בעת שמחה חתונה או שאר שמחות הכל אצל בני ישראל בגבול ובמדה ובמשקל אך אצל או"ה בעת שמחתם אוכלים ושותים ומרקדים וכל פה דובר נבלה כמאמר הגמ' אלו אומרים מדיאות נאות ואלו פרסיאות ורציחות ומאבדים בתיהם בקוביא ובשחוק ונעשים בעלי חובות ועניים לזה אמר בזה שהקריבו מעט קמח בזה יקדישו טכעם ומלמדים לעם שיחיו חיי הסתפקות זה כל גדלות האומה ועשרם ואושרם לזה אתי קומצא קמחא דידכו ודחי עשרת אלפים ככר כסף וע"פ מאמר תנא דבי אליהו עד שתתפלל שיכנסו דברי תורה בלבך השתדל שלא תמלא מעיך ובטנך באכילה ושתיה ומה היה כוונת המן לתת עשרת אלפים ככרי כסף להראות שהמה שונאים למלוכה ובאמת אדרבה עם בני ישראל יאה להם עניותא כלומר מתנהגין ע"פ חוקי התורה ונקראו בעלי גבול וא"כ אינם רודפים אחרי שררה ומלוכה אך מי שרודף · אחרי אכילה ושתיה ולעשות משתאות ולאסוף שרי המלך במחולות ורקודים ולנסוע בצבים ובפרדים הוא עוין למלך וא"כ ידע מזה כי שקר בימינו ובני ישראל עוד מחזיקים בתורה כי כך דרכה של תורה פת במלח ומים במשורה אשריך בעוה"ז וא"כ עוד מזכיירים ענין עומר ובזה יתחזק כח לימוד התורה וכל זמן שישמיעו קולם בבתי מדרשות לא ישלטו בהם ידי עשו:

והנה כשהגידו לאסתר המלכה סריסיה שאלה על מה זה ועל מה זה ופי' הגמ' אפשר שעברו על הלוחות שמזה ומזה היו כתובים לכאורה מאי נ"מ אם מזה ומזה היו כתובים או מצד אחד, אך נראה דארץ ישראל הי' מסוגל לתורה כמו שכתוב אוירא דארץ ישראל מחכים ידעו תורת ד' לדעת חכמה ומוסר להבין אמרי בינה וזהו מזה ומזה המה כתובים כלומר בעת הגליות א"א לדעת אמיתת התורה ולא למדו אף פשטי התורה דעיקר ותכלית בני ישראל אשר ילמדו התורה אף פשטי התורה ולא יהרהרו אחריה כמאמר המדרש א"ר אחא יפה שיחתן של עבדי אבות לפני הקב"ה מתורתן של בנים ולדעת כי כל אות ואות מתורה קודש קדשים א"כ ישראל נקראו קודש ותורה נקראת קודש, אך בזמן הזה שחכמים משכילים רחוקים מאמונה רוצים לכונן התורה לשכלם ומה שאינם מבינים המה מהבלים ומשליכים אחרי גוום כמאמר המדרש איכה אימתי המלכות גוזרת גזירה ומצלחת בשעה שישראל משליכין דברי תורה לארץ כלומר שמחזיקין בלבם שדברי תורה שוה לחכמה מדיניית לא עמוק ולא גבוה משכל אנושי ומה שאינם

שאינם מבינין מהבילין אך כאשר ייעצה אסתר המלכה כנוס את כל היהודים שהיו בשלום ושלוה וזה שייך ותועלת לתורה וא"כ בעת תשובתם למדו באהבה וקבלו התורה באהבה ובמס"נ וא"כ החלישו בזה כחו של עמלק:

ואפשר לבאר בזה נמ' סוף כתובות עתידין אלני סרק שיוציאו פירות שמא תאמר אין בהם יין ת"ל ובדם ענבים ש"ת אין מרווה ת"ל סותה כי ידוע כי האדם נקרא עץ השדה כמו שכתוב בפ' שופטים זהו אלני סרק אנשים אשר היו ריקים מתורה ומצוות יוציאו פירות ומע"ט ותחזור עטרה ליושנה וש"ת פירות יהיו אבל לא יוציאו יין ת"ל ובדם ענבים יהיו מוכשרים ללמוד תורה וללמד ולעשות פנים לתורה:

והשתא נבוא לביאור הגמרא כתיב והיה מספר כו' ע"פ שהקשיתי בזה ידוע מנמ' וממדרש כמה שכתוב והיה שמחה מה שמחה זה אך ע"פ מה שראיתי בס' אחד שמביא בשם הגאון ר' העשל ז"ל שפי' ע"פ מאי דאיתא במדרש ששאל מין א' לתנא אחד אנחנו הרבים ואתם המעט ע"כ צריכין אתם להחזיק דתינו והשיב ע"ז הרב הנ"ל דהוא היה מתרץ ע"פ מאי דכתיב ואתם הדבקים בד' אלקיכם חיים כולכם היום וא"כ חי אין בטל אף באלף זהו תינח בעושין רצונו של מקום אבל באין עושין רצונו יכולין לבטל ע"כ הקדימה התורה למנות אותנו ע"י שקלים וא"כ אף באין עושין רש"מ לגמרי אינם בטלים מחמת שנקראו דבר במנין וזהו והיה כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם וזהו והיה שיהיה שמחה אף מספר בני ישראל שיהיה להם מספר לא יבטלו והיו כחול הים אמר אחרי כן והיה שיהיה טוב יותר במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי שיהיו במדריגה גדולה ומעולה:

והבינה לעתים ביאר ענין ד' פרשיות ע"פ מאי דכתיב בירמי' אל יתהלל החכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור ואל יתהלל עשיר בעשרו. הנה פ' שקלים מורה לאדם שאל יתהלל בכספו כ"א יקדיש לד' יפריש ממונו צדקה וביאר כזה הפסוק אל תיגע להעשיר מבינתך חדל התעיף בו עיניך כלומר כל מגמתך יהיה רק לאסוף כסף ולא ליתן צדקה ואיננו כמאמר נמ' בכתובות מלח ממון חסר אך באיזה אופן יתקיים הכסף אצלך תעשה לו כנפים שתתן צדקה ותעוף הכסף למעלה ומעלת הגבורה אם יהיה על צד השלימות שיהיה לשם שמים ומצינו אצל עמלק והיה כאשר ירים משה ידו ונבר ישראל נגד החכמה שאל יתהלל חכם בחכמתו ע"ז באה פ' פרה זאת חוקת התורה כלומר כלל גדול בתורה שלא ילך אדם אחרי שכלו ומה שישיג בשכלו רק אשר ציוה ד' לאמר כלומר להשיב לשואלו הקב"ה ציוה כן וגזר כן והוא באחד מי ישיבנו, נמ' דשבת פ' במה מדליקין לעתיד יאחזו שני אלפים ות"ת מאות א"י על ארבע כנפות ציצית כ"א מיהודים והביא הפסוק מזכרי' שיחזיקו עשרה אנשים מכל הגוים בכנף איש יהודי צריך להבין כוונת הגמ' ונבין הנמ' דסוטה ומנחות למה חוט תכלת בציצית מפני שתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד:

והנה ידוע דענין ציצית כמו קשרים לסימן לזכור כל מצוות ד' ולהזהיר לאדם שלא יתור אחרי עיניו זנות ומינות ומצינו בנמ' מנחות לא' שהיה להוט אחרי זנות ושמע שיש זונה בכרכי הים עיי"ש בעת שרצה לחטוא באו ציצית וטפחו על פניו כי הוא היה זהיר במצות ציצית וביאר הרב הצדיק מהר"י לנדא ז"ל דהכוונה דנפל במחשבתו אם אני זהיר במצות ציצית ושמה כתוב לא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם ואם אעשה להפך מצות ציצית מה תהא עלי ובהמצוה הזו ניצל מן העון זנות ובעק"י ז"ל ביאר ענין תכלת שהוא ממוצע בין מראה לבן ומראה שחורה לאות שאדם יסתפק במועט:

והרב

והרב מ' אברהם דו"ב פלאהם בס' המדות ובס' שמן המור ביאר המדרש על פסוק בקהלת אוהב כסף לא ישבע כסף אוהב דברי תורה לא ישבע בדברי תורה, לכאורה המדרש תמוה וביאר כן מפני מה נטע הקב"ה הטבע בלב האדם אשר בעניני עוה"ז בשלימות הגוף כמה שיש לו רוצה יותר ויותר כמאמר המדרש מי שיש לו מנה מבקש מאתים מדוע נטע הקב"ה בלב האדם מילדותו שיכסוף תמיד יותר ויותר ולא יסתפק במועט כדי שאח"כ כאשר יזקין ילמוד ק"ו הן בעניני עוה"ז אין אני משביע עצמי ומסתפק כמה שיש לי אני רוצה כפלי כפלים ק"ו שאני צריך בעניני תורה ומצוות לכסוף יותר ויותר וזהו תכלת ציצית דומה לים שיבין האדם הומה לים שרוצה להשחית כל העולם ולהביא דומה כן האדם צריך להיות דומה לתכלת להסתפק במועט וים דומה לכסא הכבוד עד שיזכה לקבלת פני שכינה וזהו ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות בזהב ובאבנים יקרות בכ"ז הלך בתכלת שרמז לו שלא יתור אחרי עיניו וביאר הרב הצדיק ר' ישראל מאיר מראדין נ"י על שאלת העולם מדוע אין משלמין שכר לצדיק עבור מצוותיו והתירוץ ע"ז כי יפה קורת רוח שעה אחת בעוה"ב מכל חיי עוה"ז ואין מקום בעוה"ז שתחזיק כ"כ שכר תענוג רוחני וא"כ קשה מדוע הקב"ה נותן שכר טוב לרשע בעוה"ז כדי להאבידו איך הרשע מקבל שכר עבור מצוותיו וממשל הרב ע"ז משל טוב לרמאי אחד שבא במאה שטרות בת מאה רו"כ מזוייפים לבעה"ב אחד למכור ושילם לו ע"ז הבעה"ב שטר אחד בת מאה רו"כ ושאל לו האיש מדוע תרמה אותי עבור כרך מעות התן לי נייר אחת א"ל אתה בער מאיש ולא תבין הדבר לאשורו מעותי טובים אשר חתימת יד המלך חתום ע"ז ואני אוכל להוציא בכל שטרי אוצרות המלך אבל שלך מזוייף רק בחותמך ולא אוכל רק בהחבא לרמות אנשי הכפרים קטנים, המשל מי שלומד ועושה מצוות לשם פועלם מלך המשיח ואליהו כותב והקב"ה חותם אבל מי שעושה מצוה בפניה באיזה גאווה וכבוד ומכש"כ בקינטור אין הקב"ה חותם על מצוה זו וא"כ יכול לקבל שכר מצווה אף בעוה"ז :

ובזה ביאר הרב הנ"ל אם אין אני לי מי לי כלומר אם אין הקב"ה חתום על זה מי לי וכשאני לעצמי רק מה אני ואם לא עכשיו אימתי. היוצא מדברינו כל מצוה ומצוה שבתורה כשם שהתורה נצחיית כן המצוה נצחיית ואף עניני קרבנות ומנחות ששייך לביהמ"ק לא נבטלו מן ב"י כי בלימוד דיניהם כאלו מקיימם ואם יחזיק האדם בחוזק ובזהירות גדולה במצוה אחת מצוה גוררת מצוה יכולה להביאו לחיי עוה"ב זהו הענין שאמרה הגמ' סוף כתובות עתידין כל אלני סרק כלומר האדם דומה לעץ השדה ואף האנשים אשר היו עד עתה ריקים עתידין שיוציאו פירות כי בלא שלום ואחדות א"א שתהיה גאולתינו ואיך יכול להיות האנשים החפשים מאמונה ומתורה האיך יכולין להתאחד יחד עם עובדי ד' לכך יתן ד' בלבם להשתדל עבור ישוב הארץ הקדושה ובזה המצוה לא ימצא מתנגד אחד וע"ז יסכימו כל ב"י כאיש אחד חבירים ומזה המצוה אם תתקיים אז יאגדו ב"י אחד לאחד ויקבצו בני יהודה וישראל יחד לעץ אחד זהו מליצת הגמ' כתיב והיה מספר וכתיב אשר לא יספר ומתרץ הגמ' כאן בעושין רש"מ וכאן באין עושין רצונו של מקום ודקדקתי פ"א הלא ידוע מגמ' פ"א דמגילה ובמד"ר והיה שמחה מאיזה שמחה באין עושין רש"מ הכתוב מבשריני מתחלה והיה שיהיה שמחה מתחלה והיה מספר בני ישראל והיה מעט שיעשה חברה ויהיו במספר ויהי' כחול הים כמאמר המדרש כחול בשתיקה אח"כ לא ימד ולא יספר. ומסיים איך יהיה כן והשיב במקום אשר יאמר להם לא עמי אתה כאשר עתה צועקים על בוני היישוב לא עמי יאמרו להם בני אל חי ונקבצו יחד כי יהיו כולם לאגודה

לאגודה אחת ושמו להם ראש אחד ועלו מן הארץ (הושע ב') מה שקלקלו מתחלה בהעדר השלום בבית שני יתקנו אח"כ ובזה תבנה ויתכונן אומתינו וארצינו הקדושה כן נזכה לראות זה בב"א.

הפטרה לשה"ג

(מלאכי ג') **וערבה** לד' מנחת יהודה וירושלם כימ. עולם וכשנים קדמוניות וקרבתי אליכם למשפט והייתי עד ממהר במכשפים ובמנאפים ובנשבעים בשמי לשקר ומטה גר ולא יראוני אמר ד' צבאות כי אני ד' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם במדרש כימי עולם וכימי משה וכשנים קדמוניות שלא היה ע"ז בימיהם ב' צריכין לדקדק הלא הפסוק מבשר כי יתקבל ברצון מנחתם למה לו לומר להנביא אח"כ וקרבתי אליכם למשפט והייתי עד ממהר במכשפין ובמנאפין ומטה גר ולא יראוני ומסיים ומה זה נתן טעם כי אני ד' לא שניתי אתם בני יעקב לא כליתם גם הפטרה ויקרא עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו ולא אותי קראת יעקב, כי יגעת בי ישראל. צריך להבין פשטי המקראות גם צ"ל מה שאמר לא הבאת לי שה עולתיך וזבחיך לא כבדתני איך הוא מכחיש שלא הביאו בני ישראל קרבנותיהם עיין אלשיך שמות ע"פ גוי מקרב גוי המדרש ביאר כשומט עובר ממעי אמו עיי"ש ס' המדות שער האהבה ביאר כי כל האברים באדם במלחים לספינה יש מדות שונות באדם וכל המדות תלוין באהבה ובשנאה כמו שאמר התנא באבות כל אהבה שהיא תלוי' בדבר בטל דבר בטל אהבה וכן אמר התנא אל תהיו בעבדי' המשמשין את הרב ע"מ לקבל פרס ואח"כ מסיים ויהי מורא שמים עליכם האלשיך מקשה מתחלה אמר שנעבוד מאהבה ואח"כ מסיים ויהי מורא שמים עליכם ובפשוט יש לתרץ אף שעובד מאהבה בכ"ז יראה צריכין ג"כ כ"א אין יראה אין בלום והנה מצינו בגמ' ב"ק נחמיה העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה עד שהגיע לאת ד' אלקיך תירא פירש עד שבא רע"ק ודרש לרבות ת"ח מדוע לואהבת לא דרש כי אורייתא וקוב"ה ישראל חד הוא התורה גורם לאהבת הת"ח ג"כ מלמד להעם וא"כ רחוק הדבר שיגיע האדם למדריגה שיאהוב הת"ח כמו לד' ית"ש אבל יראה יכול להיות מורא רבך כמורא שמים וענין יראה מחבר הגוף ונפש שיהיו מצומדים כאחד אך האיך יכולין לחבר רוחני וגופני הנפש עם הגוף רק יראת שמים כי יראה נצמח מהגוף וזה אמר מרע"ה בפ' עקב ועתה ישראל מה ד' אלקיך שואל מעמך כ"א ליראה את ד' אלקיך הן לד' אלקיך השמים בו' פריך הגמ' ברכות אטו יראה מלתא זוטרתי היא ומשני הגמ' אין לגבי משה מלתא זוטרתי היא ומקשין העולם מי יכול לדמות למשה אשר התורה מעידה עליו ולא קם בישראל עוד נביא כמשה אך נראה האדם אין יכול לעלות בפ"א למעלה למעלה אבל ע"י מדרגות לאט לאט בתחלה יראה תתאה ואח"כ עלאה ואח"כ יכול לבוא למדריגה של אהבת הבוי"ת ע"י מסי"נ:

והנה ב' ענינים ראו בעיניהם דור של יוצאי מצרים את אשר הגיע על פרעה ועונשים וגם הקי"ם ומתן תורה זה אמר ועתה כשאתם במדריגה מה שעיניכם ראו יראת העונש ראיתם אבל ג"כ יראת הרוממות אפשר להשיג ע"י התורה כמו שכתוב במשלי אם תבקשינה ככסף וכמטמונים תחפשינה אז תבין יראת ד' וא"כ עתה קל לכם ואח"כ תוכלו להגיע למעלת אהבה כמו שנאמר ולאהבה את ד' וכ"ת איך יכול להיות האהבה הלא האהבה רק ע"י אנשים ששוים בערכם ע"כ אמר רק באבותיך חשק ויבחור בזרעם אחריהם וא"כ מצינו שהקב"ה ברוב חסדו הגדול נתן אהבתו לישראל לכך אמר בלשון

בלשון חשק מצינו במד"ר והובא בשל"ה הקדוש בשלשה דברים אהב הקב"ה לישראל בדביקה כמו שכתוב ואתם הדבקים בד' אלקיכם חיים כולכם היום בחשיקה רק באבותיך חשק בחפץ ומצינו זה אצל שכם חשקה נפשו בתתכם ותדבק נפשו בדינה כי חפץ בבת יעקב בלומר אף שלא היה בסוג אחד עם בית יעקב בכ"ז חשקה נפשו וג"כ גם דבקה ומצינו בב"י לשון חפץ כמש"נ ולך יקרא חפצי בה זה אמר מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן זקן אהרן שיורד ע"פ מדותיו קורא בלשון אחים הגוף והנפש שאפשר לחברם בתורה ובמצוות שיתאימו יחד אף שהן עניני הגוף והנפש כשגי ההפכים הגוף אסור להנות מהנפש ונהנה מכבוד התורה עונשו גדול כדמצינו במס' גדרים אצל ר"ט דלמד ק"ו מבלשאצר שהשתמש בכלים של ביהמ"ק כו' והנפש אין נהגה מהגוף אך כאשר יקדיש אחד עתותיו ורגעיו אף בעת שילך לצרכיו באכילה ושתיה וברחיצה ובמסחרו יהיה מוגש ומוקטר לד' צבאות וא"כ קדוש יאמר לו וישלימו הגוף והנפש יחדיו ועיין אלשיך הקדוש פ' פנחס וזה אמר מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד בלב. ובאמת כשמן הטוב שמן המשחה היה על הראש וירד על זקן אהרן בכ"ז יצתה ב"ק שלא מעל מ"ט כי גופו היה גוף קדוש וטהור ולהיפך מעגיני הגוף נתקדש הנפש יותר ויותר בעת שאוכל ומקדש אכילתו בתורה ובמוסר ונותן מהונו לדל המשיל כטל חרמון שיורד על הררי ציון כן האדם בעולמו נתקדש הגוף מנפש ונפש מהגוף:

ואיתא במד"ר עלובה העיסה שהנחתום מעיד עליה שהיא רע וחרנא אמר עלובה השאור שהגחתום מעיד שהיא רעה ורבנן אמרי עלובה הנטיעה שהגגן מעיד שהיא רע שנאמר וד' הגוטע אותך דיבר עליך רעה וביאר בס' עולת חודש כי שלשה שותפים יש באדם הקב"ה ואביו ואמו חלק של אם כולו רע חלק אביו מעורב בטוב ורע וחלק הקב"ה כולו טוב והנה צריך אדם להתחזק בעבודת הי"ת ולבקש עזר מד' שיכניע ליצה"ר דאם אין עזר יבטל חלק הקב"ה בשני חלקי רע לכך פרשתי הגמ' סוטה ע"פ חבקוק ג' ד' פעלך בקרב שגים חייהו א"ת שנים אלא שנים זהו הכוונה חלק הקב"ה נגד שני חלקים יכול להתבטל אף שחלק הקב"ה כולו טוב אך שניהן יצה"ר לאדם והאדם בעל בחירה לבחור הטוב ולהתגבר על יצרו וא"כ צריך אדם לבקש מהקב"ה שחלק הטוב לא יתבטל. ברוב שגים היינו חלק אביו וחלק אמו:

והמלצתי ע"ז הפסוק במשלי תגה בני לבך לי ועיניך דרכי תצרינה גקדים דברי ישעי' הגביא ע"ה הן כולכם קודחי אש מאזרי זיקות לכו באור אשכם ובזיקות בערתם מידי היתה זאת לכם ידוע דמפתח של פרגסה בידו של הקב"ה והאדם צריך לדאוג ולעמול על התורה ועל המצוה והנה באדם יש שני יסודות יסוד האש ויסוד המים יסוד האש צריך האדם להלהיב עצמו בהתלהבות לעשות מצוה וכשמתאוה לעבירה צריך לקרירות ליסוד המים, והנה הירא ד' ועובדו מחליף תמיד כחותיו למצוה הוא מתלהב בחמימות גדולה ותומ"י כשיצרו מפתהו לעבירה מחליף כחו לקרירות ועד"ז פי' הס' אמרי שפר בהספדו על הגאון חת"ם ז"ל הפסוק ביחזקאל ק' מ"ח הבא דרך שער הצפון יוצא בשער הדרום והבא משער דרום יצא בשער צפון אך הנשיא בדרכו יבוא ובדרכו יצא ואמר הרב הנ"ל דהאדם מקרירותו הוא מתעצל למצוה ומחמימותו גדול יכול להתלהב לעבירה, והגה מצד צפון קרירות ומרוח דרומי חמימות כאשר עלו ב"י לרגל היה שני פתחים למקדש וכן להבית אשר יבנה במהרה בימינו יהיה ב' פתחים מי שיש לו קרירות למצוה יבוא בשער הצפון ויבקש רחמים מאדון השוכן בבית הזה שיהפוך לבבו שיהיה לו חמימות למצוה ולבו בטוח כי כן יהיה

יהיה יצא בשער דרום וכן מי שיש לו חמימות תמיד וחסרון לעבירה יבוא בשער דרום ויבקש רחמים שיחליף ד' כחו בקרירות לעבירה ע"ז נאמר וקווי ד' יחליפו תמיד כח שלהם באופן זה:

וראיתי בספר כמדומה בביאור רחובות על גמ' ב"ק פ"ז מטבע של אברהם אבינו זקן וזקנה מצד אחד ובחור ובתולה מצד השני ופי' בתוספות היינו שהיה כתוב עליהם רק השמות כ"א היו צורות היה אסור זה משום צורה ופירשו כן דאם בא היצה"ר ומפתהו לעבירה היה אברהם אבינו זקן וזקנה כלומר מצונן וקר לעבירה אך מצד השני כלומר למצוה היו כבחור ובתולה כלומר בכח גדול ובתלהבות עשו מצוה, והנה אדם צריך להתלהבות וזריזות הן להשיג מרבוז מצד הגפשי הן לשלימות גופו אבל אדם מייגע רק בחום גופו על הפרנסה אשר בידו של הקב"ה אך על יראת שמים שהיא בידו של אדם אין משתדל כלום זה אומר הן כולכם קודחי אש מאזרי זיקות לכו באור אשכם כלומר השייך לכם היינו על עבודת הבורא אשר היא בידו של אדם ואמרתי ע"פ מליצה למשל אב עשיר ובנו גסעו מעיר מרכולת בניזני=נאווי=גאראד וקנו תיבה מליאה אבנים טובות ומרגליות והנה ישבו יחד על עגלה והבן החזיק מוסרות העגלה בידו גם תיבה של אבנים טובות, והנה כאשר הסוסים נטו מן הדרך תפס המוסרות נפל התיבה מידו כאשר תפס התיבה נטו הסוסים מן הדרך ויען אביו לבנו ויאמר תן לי התיבה בידי ואתה ראה להחזיק המוסרות של הסוסים שלא יסורו מן הדרך בן האדם ייגע על תאות לבו היינו הפרנסה עבור זה נוטה מדרך התורה וכאשר יחזיק בתורה אין לו פרנסה לבך אמר שלמה הע"ה בחכמתו תנה בני לבך לי כלומר תאותך לעוה"ז ועיניך דרכי תצרינה:

ואם תשאליני הקורא מדוע אנחנו רואים אשר צדיקים ורע להם ורשעים וטוב להם הנה הספרים ממשלים משל למלך שהיו לו שני שרים אחד שהיה אוהבו והשני לא היה דעתו נוחה ממני ויקרא המלך לשני השרים ויאמר להם דעו שאני נותן לכם עבודה שראוי לכם לפקח על הצבא שיהיו על צד היותר טוב שידעו טכסיסי מלחמה ולהספיק להם כל צרכיהם ומי שיכער וימלא רצונו בפי אשר אני מצוה על צד היותר טוב אזי ילבישוהו בגדי המלך וכתר מלכות ישמו על ראשו וירכיבוהו על סוס מלך ויקראו לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו ומי שיפשע אפילו על עון אחד אשר יהיה גדול לפני שר כמוכם יעשו לו חרפה ובושה ויפשיטו את בגדי השרים ממנו וילבישוהו בלויי סחבות כאיש אשר הולך לבקש פתיתי לחם ומחזיר על הפתחים ויעברו כמה עדנים ויוודע למלך אשר שני השרים אשר יכינו עצמם לדרך כי המלך וחילו יסעו לדרך דרך מדברות ויערות ויהי בעמדם לנוח במדבר ויקרא המלך להשר אשר היה שונאו אך דברים טובים נמצא בו ויצו להלבישו בגדי מלכות ולשים כתר מלכות בראשו ולשר השני אוהבו ציווה ויפשיטוהו בגדי השרים וילבישוהו בגדים צואים עם בלויי הסחבות ויהי בפלא בעיני כל שריו ועבדיו מדוע עבר המלך חוק לאוהבו הכלים ולשנאו עשה בל הכבוד ויהי אחרי כן כאשר בא המלך ושריו וחילו בעיר המלוכה ויצו להלביש השר אוהבו בבגדי המלך וירכיבוהו על סוס המלך ויקראו לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו אז ראו כל העם חכמת המלך. בן העוה"ז דומה למדבר והעוה"ב דומה לעיר המלובה, והנה הצדיק לא יתכן שלא יחטא, והנה עבור החטאים שלו מבלימו ומביישו בעוה"ז שדומה למדבר ובכבוד ויקר יתנו לו בעוה"ב כמאמר הזוהר הבו יקר לדיוקנא דמלכא כן החוטא יש לי מצות ג"כ נותנין לו עבור מצוה שכר וכבוד בעוה"ז שדומה למדבר ובעולם הבא מתמלא עיניו עשן ויהיה לו חרפה ובוז:

והנה

והנה במלאכי כתיב אהבתי אתכם אמר ד' ואמרתם במה אהבתנו הלא אח עשו ליעקב נאום ד' ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי, לכאורה הקושיא במקומה עומדת במה אהבתנו הלא עשו יש לו כל התענוגים וכט"ס ובני ישראל דווים וסחופים מכל הצרות גם מהו נאם ד' הלא תמיד בסוף חותם אדם שמו ולמה תומ"י נאם ד' והסברתי פנים ע"פ מה דאיתא בתחלת מדרש שמות רבה ע"פ חושך שבטו שונא בנו ואוהבו שחרו מוסר מביא המדרש ראי' מהרבה אשר ייסרו והוכיחו בניהם היה להם נחת מהם ומי שחשך מוסרו היה לו צער מבנו וכן ב"י נקראו בנים מייסרם הקב"ה ולסוף יהיה להם כל טוב סלה וכן פירש בס' המדות בהג"ה ע"פ בתהלים ס"ו לכו וראו. מפעלות ד' נורא עלילה על בני אדם הפך ים ליבשה שם נשמחה בו ברכו עמים אלקינו השם נפשנו בחיים ולא נתן למוט רגלינו כמשל המדרש שב"י דומין בין העמים כשה א' בין שבעים זאבים וזה הנס גדול אשר מימי הבית עד עתה כמה אומות גדולות שאין זכר למו אבל בני ישראל ב"ה חיים וקיימים, גם זה נקדים דברי הירושלמי משל למלך שהיה לו מפתח קטן מאוצרו הטוב וירא שמא יאבד תלה במפתח שלשלת גדולה כן הקב"ה ראה שישראל מעט נגד העמים תלה בהם שמו הגדול וכאשר שמו לעד כן בני ישראל יהיו לעד כלומר שנתן בלבות ב"י מדת הרחמים וכל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים כמו שאמר הגמ' ע"פ ונתן לך רחמים ועבור זה ורחמך וזהו פשט הפסוק כי לא יטוש ד' את עמו בעבור שמו הגדול זה אמר אהבתי אתכם אמר ד' ואמרתם במה אהבתנו הלא אנחנו נבזים ושפלים בעיני העמים—ובא כמתרץ הלא אח עשו ליעקב כלומר עשו אח ליעקב ויעקב טפל לו בכ"ז אני אוהב ליעקב כי את אשר יאהב ד' יוכיח כי זה הכנה לימות המשיח כמו שאמר הכתוב כמו הרה תקרב ללדת תחיל תזעק בחבליה כן היינו בעיניך ד' שאנחנו יודעים שכל התלאה זה הכנה לקבל הטובות אשר אנחנו מצפים אל ביאת גואלנו:

עתה נבוא לדברינו הקדומים וערבה כו' ולא אותי קראת יעקב ע"פ מאי דאיתא במדרש אדם ובהמה תושיע ד' לזכות אנחנו כאדם ולעבירה אנו כבהמה כלומר שמליצין על האדם שהוא רק כבהמה זה אמר ולא אותי קראת יעקב אתה בשם יעקב נקראת שתקמין עבירה שלך באיש קטן ערך שחטא אך כי יגעת בי בתורה ובמע"ט אתה בשם ישראל, ונסיים מה ענין הקרבנות יש דיעות שקרבן מחמת מתחלה היו עובדין לע"ז בקרבנות רצו להסיר מהם העבודה זו וציוו להם שיקריבו לד' לכך אמר לא הבאת לי שה עולתיך כי אני אין צריך לזה המתנה רק האדם צריך לחזור בתשובה ולשבר גאון לבו כמו שנאמר לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה ועוד הקרבנות על השוגג ואתם חטאתם במזיד לזה אמר אנכי אנכי מוחה פשעיך למעני כמו שכתוב בילקוט שאלו לחכמה כו' והקב"ה השיב שיעשה תשובה אנכי אנכי ביחידי מוחה פשעיך למעני וחטאתיך. השוגגין לא אזכור לזה אמר וערבה לד' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם כימי משה וכימי הבל שלא היה ע"ז, וקרבתי אליכם למשפט כמו שכתוב לא תענה על רב רב כתיב מתחילין מן הצד אבל אני וקרבתי אליכם למשפט והייתי עד ממהר במכשפים ולא יראוני אמר ד' צבאות וא"ת באשר אתם רואים כזמן גלותינו שישראל דווים ושפלים בין העמים חלילה שהקב"ה משתנה כדברי המן ישנו עיי"ש במגלה לכך אמר אני ד' לא שניתי והראיה אתם בני יעקב במשך גלותכם המר והגדול לא כליתם לכך אמר שובו אלי ואשובה אליכם כלומר העיכוב מצדכם ע"כ שובו אלי מתחלה:

ואמר הנביא זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חוקים ומשפטים הנה אנכי שולח לכם את אליה

אלי' הנביא וא"ת מעמדנו שפל מאד באין פרנס האיך אנו יכולים לעסוק בתורה זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב במדבר נתנה תורה והיה על כל ישראל גם חוקים ומשפטים מחמת דוחק הזמן אין טענה, אך יש טענה כי יש הרבה חוקים אשר אין הדעת סובלת ואין מובנן למה ע"ז בא השאלה של החכם מארבע הבנים מה העדות והחוקים והמשפטים אשר ציוה ד' אתכם והיה התשובה אף אמור לו כהלכות הפסח ובאמת בואתחנן כתב טעם אחר ויוצאינו ד' לעשות החוקים האלה לטוב לנו כי הקב"ה אין דומה כמלך שגוזר על עבדיו לטובתו בחוקי המלך רק כיועץ לטובת האדם כרופא ויצוינו ד' בתורת ציווי לטוב לנו לחיותינו וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות כאשר ציונו לטובתו וזה אמרו ואף אתה אמור לו ראי' כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כדי שישאר טעם הפסח [בפיו כן כל המצוות צריך להיות בסוף כחוק שכולם גזירת המלך תכלית הידיעה שלא נדע אף משפטים שאנו יודעים טעמם בכ"ז הרבה והרבה נעלם מאתנו וזה כל הצלחתינו בקיימינו חוקים גזירת ד' לא לטובת ד' רק לטובתינו, כמו שפי' האלשיך בפ' בשלח ולא יכלו לשתות מים כי מרים הם וישלך עץ וימתקו המים ופי' המ"ד עץ הרדופני היה שהיה מר פי' הרב האלשיך הקדוש הנ"ל שהיה קשה להם לקבל מצוות חוקים מהמת שהיה בלי טעם והראם הקב"ה שהמתיק בדבר המר שם שם לו שוה חוק למשפט ושם נסהו:

ועיין בחוה"ל שער האהבה פ"ה ענין הערה שכלית שנתן הקב"ה לאדם שכל ובינה כדי שיכיר בוראו ויהיה השכל האמצעי בינו לבוראו ואיך יכול האדם להשיג זה רק ע"י נר התורה כמו שנאמר נר לרגלי דבריך ואור לנתיבתי ויגיע לאהבת הבורא כי זה כל תכלית האדם ומאום הצלחת עוה"ז רק לבחור בטוב העוה"ז רק לעשות צדקה ועיין בגמ' דסוכה אר"א כל העושה משפט וצדקה כאלו מלא כל העולם כולו חסד שנאמר בתהלים ל"ב צדקה ומשפט חסד ד' מלא כל הארץ וש"ת כל הבא לקפוץ קופץ ת"ל מה יקר חסדך אלקים וש"ת אף י"ש כן ת"ל וחסד ד' מעולם ועד עולם על יריאיו המאמר הזה יש להבין ע"פ מה שפי' המפרשים המדרש אם נתת מכיסך צדקה הקב"ה מציל אותך מן הפסיונות כלומר ממון של יושר אשר יקר בעיניך וע"פ מה שפי' הבל"ע הפסוק בישעי' כה אמר ד' שמרו משפט ועשו צדקה כלומר שמרו הדין שלא תעשו עולה להנות מפרוטה זולתו ואח"כ ועשו צדקה זה אמר העושה משפט וצדקה ממנו ילמדו אחרים להרר שיהיה הממון של יושר ואח"כ לפזר צדקה כמאמר הגמ' סנהדרין ויהי דוד עושה משפט וצדקה שהחזיר ממונו של זה ע"פ דין גם זה חסד לכל העולם וש"ת כל הבא לקפוץ קופץ ת"ל מה יקר חסדך אלקים וש"ת אף ירא שמים כן לא יכול להגיע למדה זו ת"ל וחסד ד' מעולם עד עולם על יריאיו ועפ"י מאי דמקשה בס' המדות שער האהבה ע"פ במשלי י"ג בני אם תבקשינה ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין י"א והתנא באבות אמר כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו כו' ופי' הרב הנ"ל דשני מיני יראה יראה תתאה ויראה עלאה יראה עלאה ע"י תורה לשמה תורת חסד נקרא מי שלומד תורה לשמה ותורה שלא לשמה רק תחת השמש כלומר בעוה"ז זה אמר וחסד ד' מעולם ועד עולם על יראיו עי' אוהי"ע שמות ד"ו ד"ה ואגב חמדה מתוך החמדה התורה כמו שכתיב הנחמדים מזהב דהנה כל עניני עוה"ז המה רק חביבים לאדם משעה ראשונה אבל כשהורגל בה קץ בה ורוצה הכל דבר חדש אבל התורה דדיה ירוו מה שלומד יותר מוצא בה טעם תנאים גאונים בקיאם מאד וישגור על פיהם בכ"ז כל זמן שלומדין הן מוצאים יותר טעמי וערבות התורה:

והנה כתיב נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר ופי' עולת חודש

ח"א בדנ"ז בחודש שבט כי האדם יש לו שכל נאצל מהבוית"ש שהוא המאציל יתלוי כאלו בת מלך נשאת לאיש חכם מזרע המלוכ; במקומה עומדת עוד תירח בשמש שכלה אבל אם תנשא לגס השכל תתגשם שכלה כן האדם אם יתארם ללומד תורה התקדש גופו ושכלו מאור התורה אבל לאדם גם יתגשם חלילה ותכלית תורה ומצוות להשיג אהבה ויראת ד' הרוממות והנה המצוה כנר אשר אדם תועה בדרך וישיג נר קטן ושמחה לו, אך כאשר יאיר אור השמש או בטלה ממנו כל פחד אך כאשר יבוא לדרך הרחב אז ילך לבטח, כן אם ישיג תורה ביראת שמים ואהבה אז נקרא תמימי דרך ואמר קוהלת סוף דבר הכל נשמע את אלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם למשל אחד בא לבית גדול וראה פסילים משעוה ונפסים נדמה צורתם למלכים שהכירם וראה איש א' שלבוש בגדי כבוד מכירו ואמר לו ראה ידידי זה המלך מכירי מאז וזה מכירי ודיבר כשעת עמו ואח"כ הכיר שגם הוא מפסילי שעוה כן שהע"ה מהביל אנשים ההולכים אחרי התאוותם כאלו מצא בכותל מצבע או משעוה עומד עם אנשים ומייסרם ומראה להם איך אוילים אנשים ההולכים אחרי שרירות לבם ועיניהם על בצעיהם ולסוף רואה כי המה נ"כ כאנשים פסילים ע"כ אמר סוף דבר את אלקים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם:

ועיין בס' שם עולם מהרב הצדיק רי"מ מראדין ד"ד פ"נ ע"פ חכם לב יקח מצות כיאר למשל כאשר תנוק קטן יש לו פינקס קטן וכותב כל מיני סחורותיו והקפותיו ורואה ובורר מינים אשר יקרים וחריפים לקונים וחנוני גדול על איזה אלפים בוודאי כותב סחורותיו היקרים יותר חנוני קנטר כרוטשילד בוודאי כספרו קטלאג כל מיני שטרות יקרים והנה שהע"ה אמר כי לקח טוב נתתי לכם תורת משה שלקח מן השמים בוודאי יש דברים יקרים בציצית בפרשה שלה כתיב וראיתם אותו וזכרתם את כל מצוות ד' ואנו רואין אם יזדמן לאדם סחורה טובה לקנות וחסר לו מעות לא יעף ולא ינע לקום בחצות לילה שינה אין לפניו ובזריזות ילך וישיג מעות ויקנה הסחורה ואם היה מאמין באמונה שלימה שהתורה כל הצלחתו בזה ובבא בוודאי לא יעף ולא ייגע ע"כ אמר ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל למשל אם א' בא ממדינת הים ואצלו סחורה יקרה ומבהיק עין רואה מתקבצין כולם ורוצים לקנות אך אין הכל מבינים אך כשיקבצו כמה רבבות מבינים והכל אומרים כי טוב בוודאי טוב אך ספק אם זה דבר המתקיים אך אם נמצאו אלה אשר ידוע להם מכמה שנים בוודאי הסחורה טובה בכ"ז יכול להיות שנמצא בה איזה מום אך אם יקבצו כל העולם קרוב למיליאן וסוחרים אשר נשאו ולבשו הסחורה ומעידין על יקרותה, ועוד נותנים בהקפה על כמה וכמה שנים ראיה ברורה על יקרותה באין ספק, זה אמר זכרו תורת משה עבדי סוחר הגדול והצדיק מכמה אלפים שנה על כל ישראל בהקפה סחורה יקרה ויקר את תורת אמת, אך האמת נעדרת לא רבים יחכמו לדעת אמיתות התורה וכן פי' בתיקוני זוהר ולעתיד כאשר יתגלה האמת ומתיקות התורה אז התרבה יראת שמים ואהבת ד':

ונסיים בגמ' ב"ב ד"ח כל צדקה וחסד שישראל עושין בעוה"ז שלום גדול עושין בין ישראל לאביהם שבשמים ופרקליטין גדולים עושין וישעיה הנביא ע"ה אמר שמרו משפט ועשו צדקה ופי' רבינו הגאון רפאל ז"ל מהמבורג כלומר שמרו מתחלה הדין שתתנו מעות שלכם לא גזל ואח"כ עשו צדקה תהיה הגאולה הנה אם עושה צדקה משלו החסד גדול כמאמר הגמ' הנוטל פרוטה משל איוב מתברך אבל אם אין שלו עוד מקטרג קופה מליאה עוונות וגזל בראש מבצבץ הקטרוג גדול והקב"ה בכעס על האדם, אך העושה

העושה צדקה וחסד גדול עיין ב"ב פ"א אצל בנימין הצדיק שהחי' אשה ז' בניה כל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא נמצא אף אם אדם רובו עונות בכ"ז זכיות של החסד מכריע זה הלשון פרקלים עיין ברע"ב באבות לשון פרקליט מבטל טענות הקטיגור ונעשה רוב זכיות .

ואפשר לבאר הפסוק והייתי עד ממהר במכשפים כו' ומטה גר ולא יראוני אמר ד' צבאות מאמר הגמ' ע"ד שקל הכתוב קלים כחמורים אך אפשר להסביר נראה בחוטאים נגד המלך· יש חוטאים קלים ויש חוטאים גדולים ויש הבדל בין עונש פושע או לחוטא בדבר קל אבל החוטא בדבר קל אך אם יבזה המלך וישפיל כבודו ואומר שאין לו כח ושכל להנהיג המדינה בזה וענש חוטא קל כחוטא חמור ע"כ ניחא בזה מתחלה מנחם אותם ויראה למו ישועתם וחסדו ואמונתו ויראו הכל ישועת ד' אלקינו ויראו כי ד' לא נשתנה חלילה עוד כחו כאז כן עתה כמו שאמר הכתוב אני ד' לא שניתי וא"כ ידין לכולם בשוה קלים כחמורים רק אלה שאמרו בהמן שנשתנה כח וגבורת ד' ואין לירא מלפניו כי מתנהג עולם ע"פ הטבע וזהו פי' כל העונש מדוע שלא יראוני שאין צריך לירא מלפניו כנ"ל ויראו הכל כי לא שניתי כי אני ראשון ואני אהיה אחרון :

דרוש לחג המצות .

מד"ר פ' ויצא ע"פ והיה ד' לי לאלקים א"ל הקב"ה ליעקב אתה פתחת בוהי' תחלה חייך כל טובות וברכות שאני עתיד ליתן לבניך אני פותח בלשון הזה והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים (זכרי') והיה ביום ההוא יטפו הרים עסים (עמוס) והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול (ישעי' כ"ח) והיה ביום ההוא יוסף ד' שנית ידו לקנות, (שם) הדקדוקים מובנים מאליהם הלא אם זכינו לגאולה באיזה הלשון שיהיה מאי נ"מ מהו הכוונה בארבע והיה ומפני מה זכו יעקב אבינו דווקא בתיבת והיה עיין בבל"ע ונקדים עוד דברי האגדה של פסח ר"ג היד אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח מצה ומרור י"ל בכל הרגלים זכר ליציאת מצרים למד דקדק בעל האגדה שיאמר כל האגדה כסדרן ונדבר מעט בענינא דיומא ומעט במוסר השכל בענין הזמן ואח"כ נשובה לדברינו הקדומים ונקדים דברי נפוצות יהודה על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל ג"ח התורה שלימות עצמי ונפשו העבודה בלב זו תפלה שלימות בינו לבין קונו ובכלל זה אהבת הבורא שיעבוד ויקבל בעת ק"ש באהבה רבה מס"נ וג"ח בינו לבין חבירו שלימות המדינה זהו אם ד' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו להנהגת שלימותן . אם ד' לא ישמר עיר שלימות זולתו אמר כחיצים ביד גבור כן בני הנעורים באמת צריך האדם לייקר מאד זמנו כי הכל תלוי בזמן והזמן מעיד על יקר תפארת האדם ושלימותו אך בעת שאדם בימי עלומיו מפתהו היצר שמח בחור בילדותך כי לא לתוהו ברא הקב"ה את עולמו הטוב רק להנות בהן בני אדם ומאבד זמנו לריק כגבור ישיש לקראת נשק החצים אין יקר בעיניו אבל באיש חלוש יקר מאד החצים לו כי כחרב אין כחו ללחום כן כאשר יזקן האדם ורואה כי קצו וימיו קרבו הזמן יקר בעיניו והנה דרך האדם לעשות כל ענינו משחק בקוביא ומפריחי יונים ואומרים בדרך הלצה הזמן ארוך לנו בוא אחי אלי ונתעלסה באהבים אבל היש לך שטות גדולה מזו שלוקח פנינים ואבנים טובות שעות יקרות אשר יכול להשיג בהן כל חיי עוה"ב ומאבדן , ועיין ירושלמי חגיגה סימני שוטה אם משליך כיסו והונו בר"ה אין לך שטות גדול מזה :

והנה כאשר נצטוו ב"י על חג הפסח יקני שלימות בעשיית קרבן הפסח ועשו בזריזות גדול ובאהבה רבה וראו איך הזמן יקר

יקר בעיניהם ונצטוו לספור ז' שבועות לבוא להר סיני לקבל את התורה והשיגו כמה מצוות שבת ודינין במרה נצטוו והשיגו עשיית המצוות במס"נ מה שאסרו השה של קרבן פסח לכרעי מטותיהם אשר היה יראתן של מצרים ולא יראו והשיגו אמונת וכבוד חכמים קודם מתן תורה וראה ידידי ותבין מה שאמר בעל הגדה אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו. איך יוכל האדם לומר זה הלא זה כל חיינו ואדם בלא תורה כדגים בלי מים. אך הכוונה כי תכלית התורה אהבה ויראה ומס"נ השיגו קודם מתן תורה. אך עוד נתן לנו הטוב זה הקב"ה בעודף ובגודש אשר קבלנו את התורה בכתב ובע"פ ויכול האדם לעלות למעלה ממלאכים וזה היה טענת מלאה"ש ע"פ חקירת העקרים אם במצוה א' די להעלות האדם מעלה מעלה או צריכין לכולם אך מצד הקב"ה שנשמור מצוותיו די במעט מצוות וחוקים אבל ויצינו ד' לעשות את כל החוקים האלה ליראה את ד' אלקינו ולחיותינו כיום הזה כלומר שנהיה כמצווים ועושים אף שזה לטובתינו ולא נוכל לאמר לא ניחא לי כי זה רק לטובתו שקילי טיבותך, והנה אמונה היה לנו ושמירת מצוות שבת ג"כ נהגה ודינים שתוכל העולם להתקיים ולמה נתנה התורה, אך באמת זה היה הבחינה אם בני ישראל יקיימו המצוות האלה קודם מתן תורה בקדושה ובזריזות ובמס"נ מאהבת הי"ת בזה יהיה בעל מצד יותר ממלאכי השרת ולא יוכלו מלאה"ש לטעון דיני דמצר:

והנה איתא במדרש דהתורה שנתנה למשה היו הלוחות ששה טפחים שני טפחים בידו של הקב"ה י"ב טפחים בידי משה ושני טפחים מפרישין בין יד ליד וביאר ס' קא"ק כך כי יש שלש סיבות למצוות השי"ת סיבה כללית מצד המצוה שהוא מלך גדול וצריכין לשמור מצוותיו. והנה כאשר נצטוו על השבת אמר ביתרו הטעם של מנוחת שבת כי ששת ימים עשה ד' את השמים וביום השביעי שבת וינפש. ובדברות האחרונות אמר וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך ד' על כן ציוך לעשות את יום השבת ואמר הרב הנ"ל בשם מעשי ד' דבאמת תי' עבדים היינו תשובה כוללת לכל הקושיות מאי טעם כאשר בפרעה אף שלא היה בכם כח רפים וחלשים הכביד עולו עליכם ועבדתם אותו מוראה עתה כאשר פדה אתכם הבוי"ת אתם מחוייבים לשמור מצוותיו והנה אף כי מחוייבים אנחנו לשמור מצוות ד' מהערה התוריית בכל זה אם נשכיל ונעבוד ג"כ משכלינו יהי' עבודתינו באהבה ובשמחה, כמה פעמים רמזנו בשם הילקוט ע"פ ואהבת את ד' אלקיך אין אני יודע איך לאהוב ד' כשהוא אומר והיו הדברים האלה על לבבך תן הדברים על לבבך ומתוך כך אתה מכיר מי שאמר והי' העולם הרב המורה ז"ל אומר כן ג"כ כי מהתורה אהבה ומהמצוות יראה. סיבה השנית מצדינו שהמצוות מצרף, לבנו לעבודתו ית"ש יש לטובת המדינה ויש מהם לצרף המדות בנפש אדם להכניע הגאוה והתאוה וא"ת למה לא גילה לנו התורה טעמו מצוות, התירוץ כי התורה והקב"ה חד כמו שלא נשיג להבוי"ת כן לא נוכל להשיג טעמי התורה על בוריה והסיבה השלישית לתורתינו להבדילינו מן האומות הקדמונים וזהו הפי' שני טפחיים היינו עשה ול"ת בידו של הקב"ה כי הוא המלך, שני בידי של משה לתקנת העולם ושלישית היה להבדיל אז את ישראל מן העמים הקדמונים עיי"ש במליצתו הזכה איך שמבאר המדרש באריכות ואנחנו טבלנו רק קצה המטה מדבש מליצתו ואמר הרב בעל ע"ח בח"ב באמת עבודת האדם להתקשר להבוית"ש באהבה ובמס"נ אך איך רחוק האדם מזה ואיך יכול להשיג האהבה אך נתן הקב"ה לאדם התורה הקדושה ס' ריבוא אותיות כנגד ס' רבוא ב"י רמ"ח מ"ע מל"ת שס"ה כנגד איבריו וגידיו של אדם זה הסגולה כמו אבן השואבה כן בתורה ואתם הדבקים בד' אלקיכם חיים כולכם היום, כן לא נוכל להשיג

להשיג טעמי המצוות על בוריין רק בעשיית המצוות והתורה יתלכדו ולא יתפרדו וזה עשה רצונו כרצונך כלומר כאלו הסכמת ברצונך ע"פ שכלך כן יהיה לך החוק כדי שיעשה רצונך כרצונו:

והנה ד' רברים היה במצרים השבתת שאור ואכילת מצה בזריזות ופסח ומרור השבתת שאור ראי' לאות לב"י שירחיק מלבו כל העבירות המדות המגונות כמבער שאור לפני הפסח ואכילת מצות א"ת מצות אלא מצוות שנשמור בזריזות ובאהבה הפסח מורה על השגחת הית"ש שענש ונגף למצרים ורפא לישראל ומרור וימררו חיים של ישראל ביסורין ובקושי השעבוד אך שקושי השעבוד היה היסורין כדי לקרב הגאולה שיחשב הרר"ו שנים כר' מאות שנה, ובזה נבין הגמ' ברכות ע"פ בפ' בא דבר נא באזני העם אמרי דבי ר' ינאי אין נא אלא בקשה וישאלו כלי כסף וזהב כדי שלא יאמר אותו צדיק ועבדים וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם, הכל מקשין מאי אמרה הגמ' כדי שלא יאמר אותו צדיק אפילו אם אברהם אבינו לא יאמר הלא הקב"ה בעצמו צריך לשמור הבטחתו, ופשוט נוכל לתרץ רבאמת היה הבטחה אם ישלימו הת' מאות שנה והם לא היו רק רר"ו שנה אך שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו קיים כה וכה בתרוצים ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים, אך נוכל לתרץ ע"פ דברי הרב המ"מ מווילנא רי"א לגרא זצ"ל כי אם יבטיחו לעני לרכוש גדול אם המבטיח עני מאה זהובים יספיקו מבטיח ילעשר עוד הרבה ולרוזני ארץ עוד יותר ויותר ואם הקב"ה הבטיח רכוש גדול צריך ליתן מאד מאד אך זה היה לפני זמן וכבוא הזמן הגאולה אמיתית והיה להם עושר גדול כמו שכתוב והיה ביום ההוא יטפו הרים עסים. אך כדי שלא יאמר אותו צדיק ועברום וענו אותם קיים בהם כלומר ביוצאי מצרים וברכוש גדול לא קיים בהם וא"כ המרירות והגלות וקושי השעבוד קרב הגאולה וצרף לישראל שהיו נצרפין ככסף וא"כ כל ענינים שנצטוו הי' בחשבון וא"כ כל שלא אמר זה הג' רברים לא יצא ידי חובתו ועי' בס' שמן המור שפי' על מה שאמר משה רבינו ע"ה אסורה נא ואראה מדוע לא יבער הסנה שהיה קשה למשה למה זה הענישם הקב"ה הלא לא נצטוו עוד קודם מ"ת היה בשלמא בגליות האחרונות היו אחר מתן תורה ועברו כמו שאמר ישעי' הנביא ע"ה עברו הורות חלפו חוק אבל בגלות מצרים מה ומה יהי' הסוף שאש הפורעניות מתלקחת והסביר לו הקב"ה כי ב"י במצרים כנער קטן אשר אביו מוליכו החדר עוד לא לומר שם רק דעת אביו ליתן לו בבית הספר והוא עוד כעגל לא לומד ע"כ מוליכין אותו בית הספר ורואה איך שנערים יושבים ואימת רבן עליהן ומה טוב לנער שמטה אזנו לקול מוריו ואיך רע לנער שמאטים אזנו ואין שומע לקול הוריו כן מי שהי' לו עינים פקוחות ושכלו הזך ראה איך שהיה חרר טוב מצרים וביסורי מצרים נצרפו בני ישראל לקבלת התורה ושלש רברים ומתנות שא"א להשיג בלי יסורים תורה ואה"ק ועוה"ב וזהו שאמר מרע"ה מדוע לא יבער הסנה והראה לו הקב"ה של נעלך לקרב אל הקרושה צריכין סיגוף וא"כ בני ישראל מוכנים ממצרים לקבלת התורה על הר סיני צריכין ליסורין אבל אח"כ יהיו מצורפין ומזוקקין והסנה בוער ואיננו אוכל כי יצאו ברכוש גרול ועי' בע"ח ח"א שבל הנאצל מאת הבוי"ת מתנה לאדם דומה הענין לבת מלך אם משיאה לבן מלך יקר ערך וחכם גרול אז מין במינו ויהי' הענין טוב ויפה אבל אם ישיאה לבן כפר וגם השכל גם היא מאברת שכלה כן אם נשמת האדם תביא באיש חכם ולומר תורת ר' אזי טוב אבל באיש המוני מאבד יקרת נשמתו:

והנה הבע"ק ז"ל בפ' אמור ביאר יש שארם עושה ע"פ בחירתו וע"פ חשקו וע"פ אהבה למשל בחירה נקרא שבוחר בדבר אחד

אחר שיודע שאין טוב רק שהוא מוכרח בשעתו לעשות זה למשל כאשר הסוחר מוליך סחורות יקרות בספינה על הים ויש רוח סערה על הים וצריכין להקל הספינה וצריך להשליך סחורותיו היקרות לים ויש שעושה מאהבה ע"פ שכלו שמבחין ויודע יקרת הדבר ואוהב אותה ויש שעושה בחשק שאוהב הדבר לא ע"פ שכל כמו שכתוב שכם בני חשקה נפשי בבתכם כלומר משכלו אין מבין רק יש לו חשק בלי עינים, וזהו אתה בחרתנו מכל העמים, ואח"כ אהבת אותנו. ואח"כ ורצית בנו בתחלה היה בבחינת בחירה, ואח"כ באהבה ונדמינו כאב שאוהב את בניו אף שאח"כ העמיקו שחתו דרכם בכ"ז כרחם אב על בנים מרחם עליהם, והנה ע"פ המדרש שאמר הקב"ה לא"א צא וכבוש הדרך לבניך מעשה אבות בגלותם סימן לבניהם אחריהם כדי שידעו בניהם יולדו ויבינו הדבר ויאמינו כי אהבה וטובה בסוף יהיה להם ביעקב היה שעבוד הגוף שעבד צאן לבן ושעבוד הממון ושעבוד הכבוד באשר ראיתי בס' כנפי נשרים שפי' הפסוק בטוב טעם ודעת וישמע יעקב את דברי בני לבן לאמר לקח יעקב את כל אשר לאבינו ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה שהיו אומרים בן מתחלה חשבנו שיעקב איש תם ואבינו מפורסם לרמאי, עתה אנחנו רואים שיעקב לקח את כל הרמאות מאבינו ועוד יש לו יתרון אם אבינו מרבר ועושה ענין זיוף ורמאות הכל מבזין ומגנין אותו אבל אם יעקב מדבר או עושה רמאות קונה עוד שם טוב מזה והכל מהללין אותו ואומדין לאמר דק איש חכם הוא יחי' צדיק חכם זהו הכוונה ומאשר לאבינו נחשב אצלו רמאות, עשה וכנס כל הכבוד הזה. ושעבוד הנפש ע"פ שכל יכול האדם לרעת כי לא היה יכול לעבוד הבוי"ת בביה לבן כמו בבית אביו ולמד יעקב לבניו איך לעשות אם האדם רגיל לקרות ולשנות שעוריו תמירין כסדרן וכאשר הוא בדרך או מעבר לים אין יכול ללמוד צדיך לקבל על עצמו כאשר יבוא לביתו שלום יתקן מה שקלקל לעבר יתקן בעתיד כן אפשר לאמר אצל א"א ע"ה וילך למסעיו פי' במדרש בחזרתו פרעה הקפותיו כן האדם בעת שהוא טרוד והלחץ רוחקתו שאין יכול להטיב לזולתו צדיך לקבל על עצמו כאשר יעזרהו ד' שיסור הדוחק ממנו וידום קרנו בכבוד ישלם הקפותיו יתקן הכל מה שקלקל בעבר לעתיד ועיין בס' כפות זהב שוא"ו מהפך מעבר לעתיד היה עבר והיה לעתיר יעקב אבינו קיבל על עצמו אם יבוא לחזרה לבית אביו יתקן הכל מה שקלקל לעתיד והקב"ה ראה שקיבל בשמחה עצומה על עצמו אף שידע שהוא יהיה עתיד לכל הצרות והוא אין מצער רק על שעבור הנפש אמר לו הקב"ה אתה פתחת בוהי' תחלה שעבוד .בנפש לך דבר גבוה מכולם אני אתקן הכל לבניך מה שלא היה בעבר יהי' בעתיד נגד שעבוד הממון והיה ביום ההוא יטפו ההדים עסיס נגד שעבוד הנפש והי' ביום ההוא יצאו מים חיים מידושלים נגד שעביד הגוף והיה ביום ההוא יוסיף ד' שנית ידו לקנות שאר עמו נגד שעבוד הכבוד והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול והשתחוו לד' בהר הקודש בידושלים:

עוד מצודף לזה המד"ר פ' בא עיין אוהי"ע פ' בא יבוא הקב"ה שנקרא ראשון ויפרע מעשו שנקרא ראשון ויבנה ביהמ"ק כו' נקדים דברי קא"ק ח"ב בדרוש א' של פסח על מה מדמז יחץ דהנה אדם צריך לחצות ימיו חצי לד' וחצי לכם ומצינו אצל מרע"ה כתיב ויקח משה חצי הדם וישם באגנות וחצי זרק ע"ג המזבח כלומר שהחצה חיי הגוף כו' והבעקי"י פ' שמיני ביאר ענין חיי האדם שצריך לייקר זמנו שהוא דבר גדול כל שעה מימי חייו יכול להדוויח אלף אלפים כאיש שיש לו ריבואות דינרין ונוסע על יריד גדול שצריכין לקנות סחורה ויהיה מזה דיוח על כל שנה כן האדם בג' דגלים נגד ג' חיי האדם ימי עליה ימי עמידה ימי הירידה כאשר יגיע בימי הפסח הנצנים נדאו בארץ מדמז

מרמז על ימי הילדות שרואה עולם חדש. וכאשר יגיעו ימי הפסח לפני החג מגעילין הכלים אלו שיש בליעה מעט ויש בליעה הרבה וכלי חרס בחמימות ואין להם תקנה אלא שבירה, כן האדם אם יחטא בחטא של חלול השם אין לו תקנה אלא שבירה כמו שמצינו באיכה בני ציון היקרים המסולאים בפז איך נחשבו לנבלי חרס מעשה ידי יוצר והנה בהשבתת שאור וביעור חמץ כן להשבית כל גיעולי ותיעובי עבירות ולטהר לב אדם וטחינת חיטים ולשמור המצות הכל מרמז על טוהר הנפש ואח"כ מתחילין לספור ספירה ז' שבועות נגד ז' עשירות ימי האדם סופר עתיו ורגעיו לבוא למ"ת ואח"כ חג הסוכות נגד ימי הירידה הסוכה דירת עראי כן חיי עוה"ז ואח"כ החורף מזה הכל יקח האדם מוסר השכל, והנה השל"ה הקדוש הביא בשם אבן בוחן מוסר השכל האדם רומה בעוה"ז כמו שעומד על מקום מישור ובקצה בור מלא אריות ונחשים ועקרבים וסמוך פרחים ועשבים בעקרים חזקים ועוד סמוך חלק הלך רבש בעת שהולך קצה השרה ונופל לבור מחזיק בענפי עץ ובעת שמחזיק בענפים ידו אחת מחזיק הענפים ובידו השנית לוקח דבש ונותן לפיו. והנה רואה שתי תולדות אחת שחורה ואחת לבנה אוכלות עיקר העץ מי שהוא חכם משליך הכל ובורח כי יחשוב כי פתאום יאכל הענבים ויפול בבור, כן המשל העוה"ז דומה למישור ולסוף יש בור גדול הידוע אך יש עץ החיים זה התורה ומחזיק בעץ ולא יפול הבורה אך מצד השני יש חלק דבש אלו תענוגות עוה"ז ידו מחזקת בעץ החיים וידו השניה אוכלת דבש מי שהוא כסיל מסיח דעתו עד שיהביל זמנו ויקצצו ימי חייו ונופל בבור שני תולדות אלו יום ולילה. ומי שהוא חכם אין מביט על הרבש עוה"ז ובורח משמה ומייקר זמנו. בס' המדות מהמ"מ מרובנא ז"ל ביאר אם יחשוב האדם חשבון צדק יראה כי לשוא תענוגי עוה"ז לשוא יתעמל כי יראה כי אין בינו לבין העני שום חילוק כי העני

אם ירוויח ליומו פת ומלח ומעט תבשיל, אכל וישבע ויישן ותהא שנתו ערבה לו והעשיר רק בטרם יתרגל, אך כאשר יתרגל בחיי תענוג לא יהיה לו שוב יתרון ממטעמיו יותר מעני, גם מרירתו אשר ירור בהיכל שרים לא יתפעל מאומה, רק יבין בשכלו כי עוה"ז רק כנוסע להיריד וזה דרך לבוא לעוה"ב ואין זה תכלית חיי עוה"ז אף עשיר גדול אם יסע על יריד בדרך במלון לפעמים שוכב בבגדי תחת ראשו ואין לו מה יאכל בכ"ז לא נחשב לו מאומה, כי יודע יום יום יבוא אל מטרתו, כן עוה"ז רק דרך, והיסורין וצער שיש, לו מזה יבוא לחיי עוה"ב או לתורה לא"י ועוה"ב אשר לא יבואו רק ע"י יסורין כמאמר החכם הזמן ישלח הזבוב ויתן הנשר בכלוב ישפיל הנכבדים וירים העבדים וכמו המאזנים שהריקן תגביה למעלה והמלא תכביד למטה עיין זוהר פ' בא ע"פ רוצה ד' את יריאיו המיחלים לחסדו שהקב"ה רוצה שבכל יום יתפלל הארם על מזונו אף שיש לו מוכן אך בתפלתו יתברך מזונו:

והנה המן יום יום שולח ממרום לא היה שום הכנה מיום לחבירו כדי שיהיה להם אמונה זהו אנסנו למען והיה להם אמונה ובטחון אם ילכו בתורה כי אמונה ובטחון תלוי בתורה ועפ"ז אפשר לתרץ קו' התום' על הגמ' שבת פרק שני א"ר בשעה שמכניסין אדם לדין שואלין לו נשאת ונתת באמונה קבעת עתים לתורה ומקשה תום' הלא בסנהדרין דרש הגמ' ע"פ פוטר מים ראשית מדון אין תחלת דינו של אדם רק על דברי תורה ובזה מתורץ דאם יש לאדם אמונה בהקב"ה ובוטח שהקב"ה ישלח לו מזונו והוא יושב בטח ולומר תורה, אך מי שאין לו אמונה ותמיד הב הב ויגע להכין הרבה בזה אין לו זמן ללמור תורה וא"כ היינו הך כמדומה קרוב לזה תי' אפ"י ז"ל והנה אב לומר אדם תורה ומקדש זמנו נעשה אבילתו כמו המן שקידש איבריו וגופו של אדם ובזה נתרץ גמ' דיומא רע"ק דריש לחם אבירים

אבירים אכל איש מאכל של מלאה"ש אמר
ר' ישמעאל אמרו לרע"ק שטעה והלא אין
מלאכים אוכלים (לחם) אלא אבירים שנבלע
באברים , לכאורה פלא האם רע"ק יטעה
בדבר שמלאכים אוכלין אך ע"פ זוה"ק פ'
בשלח עיי"ש שירד בכל יום כמין טל בעולמי
המלאכים ומשיגים בזה ענין חיות ומשם ירד
למטה ונתגשם ונראה כלחם גשמי, אבל
באמת היה בזה דבר קדושה לקדש אברי
אדם שיעשה כתיק הספר והנה בני ישראל
המאמינים הצדיקים לא רצו רק ללמוד תורת ד'
והאמינו כי זה ענין יקר ולא רצו שום דבר
אחר ואכלו ולמדו והשיגו מזה אמונה ובטחון
אך אלו שלא האמינו לא היה תועלה להם ,
אך ר"י השיב כי טעות כי מלאה"ש אין
צריכין שום דבר שהמה יוסיפו על קדושתם
שהמה נקראים עומדים אך שהמן שנבלע
באברים ומקדש לאדם שידע כי עיקר התכלית
רק לאדם לייגע על התורה ועל העבודה,
הס' חרידים ביאר אף כי לאדם התורה ותרי"ג
מצות לקיים בכ"ז צריך האדם לראות לפחות
במצוה אחת להחזיק ולקיים בכל הפרטים,
למשל אם עומד עץ בענפים הרבה אם יחזיק
בענף עב וגדול יחזיק בכל העץ, כן מי
שיחזיק בענף במצוה אחת בחזוק בכל התורה
יהיה, וביאר הרב בעל חפץ חיים ענין ויאבק
עמו אח"כ כאשר האיר השחר אמר לו שלחני
כי עלה השחר אמר ברכני איך יבקש משונאי
שיברכהו אך לעתיד יהפכו כל העמים לקרוא
בשם ד' והמשיל משל לחבורה שתעו מדרכם
בחורף בעת השלגים וא' הלך בדרך השוה
ולא האמינו לו אך כאשר האיר היום ראו
כי הוא הולך בדרך מישור והלכו כולם בדרך
הזה, כן כל האו"ה תעו בעוה"ז שדומה ללילה
אך ב"י הלכו לאור התורה וכאשר יאיר היום
והלכו כולם לאורנו והנה היה שרו של עשו
כל הלילה מרמז על זמן הגלות וכאשר הגיע
זמן השחר על הגאולה ביקש לברכהו כי ידע
לסוף יהיו כולם אוהבים לב"י וזהו יבוא
הקב"ה שנקרא ראשון לעשו שנקרא ראשון כי
מי הקדימו רק הוא ראשון לטובה ואליו אין
עושין שום טובה ועשו ועמלק ראשון בפורעניות
המרדות לישראל כמו שכתוב אין הקול
והידים ידי עשו מרום מראשון מקום מקדשינו
ראשון לתפלה ויפרע מעשו הלא הועמד לכך
כמו שכתוב כי אתה אשר הכית רדפו ואל
מכאוב חלליך כו' ע"כ תנה עוון על עוונם
ע"פ מאי דביאר הגאון בית הלוי ז"ל על
הגמ' משלשין בממון ואין משלשין במלקות
כי האחרונות מכאיב לאדם יותר משליש
הראשון והשני מראשון ע"כ אם הוזמו העדים
צריך כ"א לקבל ל"ט מלקות לא כן אם
הוזמו צריכין לחלק לשלשה חלקים וכ"א
ישלם רק השליש עיי"ש ע"פ משל לבן מלך
שהעווה דרכו וקרא המלך לעבדיו שייסרו
אותו בשבטים ולא העיז שום אחד להניף
ידו על בן המלך עד שקפץ אחד ושפט את
בן המלך עד שלסוף נכמרו רחמי המלך
אמר אני אנקום נקמת בני מאת האכזר
שהעיז ראשון להניף ידו על בני, הקב"ה
ראשון לטובה ולחסד ינקום מהאכזר הראשון
ובאשר המלך גירש בנו מהיכלו אמר למרות
לב העריץ אחזור ואבנה היכלו אשר גרשתיו
משם היכלו הראשון ואחזיר לו כבודו כבתחלה,
יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שיבנה בית
מקדשינו במהרה בימינו :

ואפשר להמתיק יותר ע"פ משל הנ"ל לבן
מלך שחטא מאד נגד אביו ונגד
נימוס המלוכה עד שהיה לחרפה למלך וייסר
אותו ולא שמע עד שהושיב המלך שופטים
לשפוט את בנו ולא קבלו עליהם השופטים
באמרם כי למחר יסור כעסו מעליו וינקום
ממנו עד שהמלך בעצמו ישב על כסא דין
ושפט להוציא בנו מהיכלו ולהפשיטו בגדיו
היקרים וליתן מהלומות על גוו גם זה לא
נמצא, עד שנמצא אכזר אחד והוציא את בן
המלך מהיכלו והפשיטו בגדיו וייסרו אותו
בשוטים ושבר וחרב היכלו עד שנכמרו רחמי
המלך על בנו כי ראה כי צרותיו למדו אותו
והוא מתחרט על מעשיו הקודמים, קודם כל
נקם

נקם השיב לצר לשונאו המעיז ראשונה לעיניו בנה היכלו עוד גדול למן הראשון כן הקב"ה בעצמו שפט לגלות לבניו כי אין שום א' העיז לשפוט ב"י ועמלק נקרא ראשון ובנה היכלם הראשונה כנ"ל ע"כ ינקום נקמת בני ישראל ויושיבם באה"ק וישיב כהנים לעבורתם וכו' בב"א.

דרוש לסיום התורה.

(תהלים כ"ו) **נרננה** בישועתך ובשם אלקינו נדגל. גם נקדים דברי הפ' בשה"ש מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלבנה ברה כחמה איומה כנדגלות ג"ז צ"ב, נקדים הפסוק בנצבים שמעו לכל הדברים אשר אני מצוה אתכם כי לא דבר רק הוא מכם כי המה חייכם ובדבר הזה תאריכו ימים מרע"ה אמר כתבו לכם את השירה הזאת ותהיה לער בבני ישראל ושימה בפיהם מצינו בעזרא ויפתח הס"ת ויקרא באזני הקהל ורבים בכו בשמעם דברי התורה הזאת מצינו בפ' תשא והלוחות מעשה אלקים המה והמכתב מכתב אלקים חרות על הלוחות באמת כי ארם כמו ס"ת לוקחין עור בהמה בזוהמא מטונפת ולוקחין ומשליכין אותה כסיר ומעבירין השיער ומגררין אותה ומעברין אותה יפה יפה עד שנעשה יפה והדר וכותבין עליה ס"ת כן ארם יש לו גוף חומר עכור ולבו מלאה ערמומית ותועבות ומחשבות פיגול אבל. אדם צריך לעזוב כל מחשבותיו הרעים ויקשט לבו מכל דבר רע כמו שאמר החכם מכל תנה בני לבך לי ועיניך דרכי תצרינה וע"ז אמר המ"מ מדובנא ז"ל והמליץ הפסוק חכמות בחוץ תרונה כי הנה על החתונה מעמירים שומרים או שוטרים שלא יניחו איש ליכנס מלבר הקרואים למה זה עושה כן הבע"ב מה לו אם יבאו א' מלבד הקרואים והתירוץ כי שלח מכחבי הזמנה לנכבדים ואם ימלא ביתו עם כל הבא, אזי ישארו הנכבדים בחוץ, כן האיש צריך לקשט לבו ופנימיותו במחשבות טהורות מתורה ומיראת שמים וצריך לעמוד שומרים בל יניחו כל הבא לבוא שאל יבואו מכת יצה"ר אך אם יתעצל ויניח כל מחשבות פיגולים אזי המחשבות של חכמה יעמדו בחוץ וזהו פי' הפ' חכמות בחוץ תרונה, נחזור לענינינו האדם צריך לקשט לבו ואיבריו ויהי' כקלף טוב לזה אמר והלוחות מעשה אלקים המה והמכתב מכתב אלקים חרות על הלוחות זה אמר כתבו לכם השירה הזאת ותהי' לעד בבני ישראל ולמרה ושימה בפיהם:

והנה ראיתי בס' אחד שפי' הפסוק כתבו השירה למען תהי' לעדה פי' כן שהי' רופא אחד מובהק שהי' יורע מאד לנגן בכנור ומהנגינות שנגן היה יודע חולי של החולה אם התפעל מדבר שמחה או מרבר עצב כן התורה הבחינה לאדם יכולין להבחין מאיזה דבר יתפעל האדם וזהו כאשר עזרא הסופר פתח התורה והסביר לעם מהנגינות ומעניני' אשר התפעלו בכו הן מה שחסרו מ"ע הן אשר עברו על מצוות ל"ת וע"פ הגמרא שעזרא ברורו היה כמרע"ה והסביר בטוב טעם ודעת בנגינותיו במקום שעמד הרגישו כל באי הגולה מבבל והנה מצינו בגמ' שבת פ"ט נוטריקון מן התורה מניין מתיבת אנכי נוטריקון אנ"א נפשי כתיבה יהבית א"ר אמירא נעימה כתיבה יהבית וא"ד למפריע יהיבה כתיבה נעימים אמריה ופרשתי ע"פ הגמ' שבת פ"ב האי עכו"ם שבא לפני שמאי אמר למריני ע"מ שתלמרני תורה שבכתב דחפו ב"ש בא לפני ב"ה יומא קמא למדו א"ב למחר אפיך לי' א"ל אתמול לא אמרת הכי דבע"פ נמי סמיך עלי מצינו מרהיפך ראי' על תורה שבע"פ זהו פ' יחירה כתובה נעימים ת"ח אמרוה והנה ראיתי בס' אחר בעילום שמו שממשל משל לנביר אחד שנסע לפריז על ווייסטאוועו ושמה באו מארבע כנפות הארץ סוחרים קונים והנה גם זה בא על הרחוב ומצא לאומן אחד שעשה מורה שעות נפלא ורק אחד היה לו, תומ"י בא הוא ראשון וכמה שבקש הבע"מ נתן לו ושילם לו כמה אלפים והנה היה רעש גדול עם המסחר

שקנה וכל הנאספים היו בצער ובקנאה גדולה על הסוחר שקנה מורה שעות כזה אומנות נפלאה והנה הוסכם אצל כל השומעים בעלי אסופות לנסוע למקום דירת הסוחר מהמורה שעות והנה כאשר באו לביתו והראה לכל אנשי העיר המורה שעות הנפלא ויתפלאו מאד מיופי והדר של הכלי גם בכל שעה היו נגינות וכל מיני שיר חדש אשר התפלאו מאד השומעים והיה למשיב נפש כי שמח כל עצבי רוח והנה קרא לבנו יחידו שהיה לו רק בשנים והראה לו איך מושכין השלשלת שילך ואיך לצלצל ואיך להקיץ משינה ותרדמה גדולה ובנו היה ילד משכיל מאד ויבן להכליתו איך להתנהג עם המורה שעות, והנה בכל יום נהרו גבירים ושרים מכל מיני המפלגות ושאלו על הקצין הזה כי תשוקתם לראות את הכלי הנפלא והמה חשבו שהוא עשיר מפורסם בוודאי נתן מקום וחדר מיוחד ויפה עבור החפץ היקר ודלת של החדר של ברזל וסגור ומסוגר בלי ליתן מפתח לשום אדם רק בכים של בע"ב, והנה בבואם לבית הבע"ב והנה רואים נער צעיר לימים אוחז המורה שעות ומשתעשע בו וקרא לו אביו ואמר לו משוך השלשלת או הווייזר, שינגן שיר ידוע של שמחה או כו' ועשה כן, עשה שינגן כמקיץ האיש מתרדמתו ועשה כן, והנה ג' מיני פלאים היה בבית העשיר א' על חכמות הכלי השני התפלא איך כלי יקר הפקר אצלו וחביב אליו הנער קטן שמסר לו והג' התפלא על חכמת הילד הנער אשר הבין איך להתנהג עם המורה שעות, כן היה וויסטאווע גדולה בשמים כל מלאכי מרום הקיפו לראות חכמת התורה אשר אלפים שנה קדומה לבריאת עולם השתעשע בתורה הקב"ה כמו שכתוב שעשועי יום יום ומרע"ה בא תומ"י וקיבל התורה החכמה הנפלאה אשר כל סודות התורה וקיום העולם וכל החכמות טמונות בתורה אשר מלאה"ש נתקנאו בה מאד והנה אח"כ כאשר מרע"ה קיבל כלי זה יקר חשבו כי ילמוד זה רק יחיד בדור כמשה ששקול נגד כל ישראל או כיהושע והנה משה קיבל תורה ונתן לישראל ונתן לתינוקת של בית רבן להשתעשע בהן והנה היה נ"ב מיני פלאים כנ"ל אחד על חכמות התורה אשר נאה רק למלאכים שכלים נבדלים. ועוד כמה גדלה אהבת הקב"ה לישראל שנתן לנערים כלי יקר כזאת ועוד יש פלא ג' איך ידעו כ"כ חכמה שנערים צעירים יבינו איך להתנהג כמו שכתוב בתהלים מפי עוללים ויונקים יסדת עוז. וזהו פי' של נוטריקון במלת אנכי חד אמר אנא נפשי כתיבת יהבית כמשל המדרש מוכר שמוכר חפץ ואין מוכר עצמו וכאן הקב"ה בעצמו מסר כלומר התורה קדושה מפי הגבורה ומסר לחכמים לפסוק כפי שכלם ולא בשמים היא. ב' אמירה נעימה כתיבה יהבית הקב"ה נתן בכתב לכל ב"י. הג' יפלא יהיבה כתיבה נעימים אמריה איך שמבינין ב"י חכמות וסודות התורה ותושבע"פ אשר היא צפונה בתורה שבכתב הנה במורה השעות יש גלגלים ונוצות ושלשלאות ואצבעות מראים השעות ואם חסר גלגל א' או שלשלת תעמוד תומ"י ונראה שהכל בחכמה אך יש המשקלות שלוקחין שפופרת של טם ושופכין עפר או מציקין שמה עופרת ואבנים זה דבר הפשוט אך באמת כאשר בלי הגלגלים לא תראה חכמת המורה שעות כן בלי המשקלות כי העפר צריכה כן האדם כאשר בלי נשמה חלק השכלי אין חיות לאדם כן בלי החומר וחלק העפר שלו:

והנה מצינו בתורה דברים יקרים חוקים ומשפטים ועדות יש מעשיות אשר לכאורה דברי תוהו ויותר בתורה שבע"פ נמצאין דברים גשמיים מפליאים קוראיהם מאד אך באמת כאשר הקדמנו מתחלה כי התורה ככלי השיר מורה שעות כאשר צריכין לגלגלים ולוח השעות כן צריכין להמשקלות אשר בעפר טמון זהו כי לא דבר ריק הוא מכם וכמדרש כ"א דבר ריק ימצא רק מכם שאתם לומדים משפה ולחוץ ולא העמיקו בשכליכם.

בשכליכם כי אתם מגשימין התורה והנה התורה קדושה טמון בה סודות עמוקות כמאמר הזוה"ק אוריתא וקוב"ה וישראל חד הוא והנה צייר מרע"ה תוה"ק אל תדמו אותה לשאר חכמות כמו חכמות מוזיקא וכתיבה או שאר אומניות אשר נקראה השלמה ואם יקחו מהאיש הכח הזה או ישכח בכ"ז יכול לחיות, אבל התורה הקדושה לא כן היא דומה כנשמה בקרב האדם אם יקח הנפש מהאדם נשאר מת כאבן דומם, זה אמר אדונינו מרע"ה שימו לבבכם לכל הדברים אשר אני מצוה אתכם כי התורה אין דומה לשאר חכמות ומי שאין יודעים ג"כ איש יוכול לחיות, זה פי' כי לא דבר רק הוא מכם כלומר להריק וליקח מכם אך כי הוא חייכם כ"א תלקח התורה מכם תהיו כמתים ובדבר הזה תאריכו ימים, והנה ידוע אצל אנשי הצבא לכל גדוד וגדוד יש נס וכתוב שם הגדוד ומלך והדגל עיקר התפארת של הגדוד ובמלחמה כל גדוד עומד ועומדים אנשי חיל גבורים ומחזיקים הדגל והנה המה בסכנה יותר מכל החיל כ"א יתפשו או יחטפו הדגל אז בטל הגדוד אך אפילו יהרגו רוב אנה"צ. אך אלו אשר עומד בדגלם תשאר הגדוד על שמה וימלאו באנשים אחרים, אחיי! דגל שלנו התורה הקדושה עץ חיים היא למחזיקים בה.

והנה כל משך גליותינו אנחנו מסרנו נפשנו עליה שלא יחטפו שונאינו חלילה הדגל ועל דגלינו בתוב שם ד' חיים והתורה וד' אחד ומאחזים זב"ז אנחנו בטוחים שלא יוקח חלילה מאתנו ועבורה אנחנו בסכנה יותר מכל האומות מטעם שאנחנו מחזיקים בדגל התורה וזהו מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלבנה אח"ב תהי' ברה כחמה יזרח ד' עלינו שמש הצלחה וגאולה ופי' מדוע אנחנו איומה כלומר תמיד אנו בפחד מחמת כנדגלות כי אנחנו נושאים הדגל זה אמר נרננה בישועתך ושאל מדוע? מחמת בשם אלקינו נדגול זה דגלינו ובטוחים אנחנו שיהי' עמנו והנה לפני מלחמה משוח מלחמה מכריז אל תראו ואל תפחדו מפני השונא בכ"ז כאשר יבואו ויראו חיל גדול וצחצוח חרבות וצהלות סוסים נופל אימה ופחד, אך כאשר אנחנו רואים אלף אלפים שונאים ברכב ובסוסים ואנחנו בטוחים בשם ד' אלקינו נזכיר בטוחים המה ברעו ונפלו ואנחנו קמנו הנה בכל הצרות שסבבונו כדורים עפפו ממעל לראשינו בכ"ז אנחנו מחזיקים בדגל התורה אשר שם ד' צבאות עליה אנחנו בטוחים שנדודנו קהל ישראל לא תבטל ח"ו ובטוחים אנחנו שיוליכנו ד' קוממיות לארצנו ויקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ בב"א:

דרוש על ברית מילה.

ע"פ מי יעלה לנו השמימה הובא בשל"ה ובאלשיך דורשי רשומות אמרו ר"ת מילה וס"ת הוי' צריך להבין זה מצינו במ"ד וירא ויקרא אברהם שם המקום ד' יראה אשר יאמר היום בהר ד' יראה מלמד שהראה הקב"ה לאברהם ביהמ"ק בנוי וחרב ובנוי ד' בנוי הר חרב בנוי ד' יראה, וצריך להבין זה ונקדים דברי הגמ' ברכות רב אמר כל ברכה שאין בה שם אין ברכה ור' יוחנן אמר כל ברכה שאין בהמלך אין ברכה כי זה ידוע וגם המ"מ מדובנא מדבר ע"ז אנחנו ב"י מאמינים ב"מ שהקב"ה ברופא נאמן ויועץ לטובה כי עולם חסד יבנה אבל בת המינים אומרים שהקב"ה כמלך שגוזר על עבדיו אין חושש בצער עבדיו כאשר סופר ממלך אחד שהתפאר לפני מלך חבירו איך שאימתו על חילו כשעמד לפניו איש חיל באימה שלף חרבו המלך מתערה ונעץ ברגלו של א"ח ולא זע מאימת המלך זה נראה אשר הוא מלך רק לטובתו. אבל אנחנו ב"י יודעים שהקב"ה כיועץ וברופא אשר אם עושה יסורים ונתוח לטובת האדם כמו שאמר דהע"ה השכח חנות אל אם קפץ באף רחמיו והתירוץ ואומר חלותי הסיבה שאני חולה

ע"ב

ע"כ שנית נשתנה ימין עליון לא יכול להטיב כאשר האב אכזר על בנו שהוא חולה ומבקש דברים חמוצים וחריפים שסכנה לבנו והבן אין מבין זה אבל העומדים סביבו יודעים שהאב חפץ רק טובת בנו, ובזה פרשתי ביחזקאל כ"א מה המשל שב"י אומרים יארכו הימים ואבד כל חזון אמור להם קרבו הימים ודבר כל חזון לכאורה אין מובן אבל באמת נ"מ בין מלך גוזר גזירה צריכין לקיים בעצמו חבי כמעט רגע עד יעבור זעם אבל אם רופא רוצה לעשות נתוח כ"א לא יחתוך בשר מורקב יפסיד כל גופו חלילה ע"ז צריכין למהר מאי דאפשר לא להאריך כי אם ימתין אז החולה בסכנה, ובזה א"ש ב"י מחזיקים שהקב"ה גוזר גזירה לטובתו וכבודו וא"כ יארכו הימים וגזירה תבטל אמור להם טועים אתם כי אני כרופא וא"כ בסכנה אתם אם תאריכו ותבריחו מניתוח זה אמר רב כל ברכה שאין בה הוי' אין ברכה צריכין לדעת שהקב"ה יועץ לטובתינו בא ר"י אם אין מחזיקין שהקב"ה כמלך שידין קשה מי שיעבור על דבריו ג"כ אין טובה וזה אמר בלעם לא הביט און ביעקב ד' אלקיו עמו גם ותרועת מלך בו:

והנה לכאורה ממילה שלוקחין ולד רך וחותכין בשרו נראה שזה כגזירה מלך מניח חותם על עבדיו זה ר"ת מילה אבל וס"ת לסוף הוי"ה נראה ונבין מזה רחמים גמורים והנה א"א ע"ה מתחלה הי' נראה כגזירה שגוזרין ליקח בן יחידו ולהעלות לעולה אבל לסוף ראה כי זה רחמים גמורים מתחלה כתיב והאלקים אח"כ מלאך ד' ראה אאע"ה שמקום המקדש הר המורי' ג"כ כן ד' רחמים בנוי וחרב ולסוף בנוי בהר שיהי' חרב ג"כ ד' בנוי יראהו ובזה נבין גמרא (פסחים נ"ו א') ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו וכו' ביקש לגלות הקץ ונסתלקה ממנו שכינה אמר שמא יש בכם פסול אמרי שמע ישראל אבינו ד' כו' כשם שאין בלבך אלא אחד כן בלבנו אחד מיד אמר בשכמל"ו אמרו רבנן היכי נעביד נאמר לא אמר משה לא נאמר אמר יעקב התחילו לאמר בשכמל"ו בחשאי משל לבת מלך שהריחה ציקי קדירה לא תאמר יש לה צער תאמר יש לה גנאי התחילו עבדיה להביא בחשאי, צריכין להבין מאמר הגמ' שקשה להולמו אך עפ"ז אפשר להבין פתח שמע כו' ד' אלקינו כלומר אחד הכל רחמים אף שנראה שדין לסוף מכירו שהוא מרחם כשם שאין בלבך מחמת שהכיר מיוסף שאמר נסתרה דרכי מד' ולסוף נעשה מלך ופרנס כל העולם כך אין בלבנו פתח ואמר בניי תדעו כשם שצריכין להחזיק לבורא בשם ד' רחמים צריכין מלך ג"כ פתח ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעו"ו:

אמרי רבנן היכי נעביד נימרינהו לא אמר משה, משה לא הי' צריך לאמר כי כבר הכירו כל יוצאי מצרים שמלכותו בכל משלה לפרעה ולמצרים רק הוא הי' צריך לייגע להודיע שד' הוא אלקים אבל יעקב לבניו לא היה צריך להכירם ולהודיעם משם ד' שהוא רחמים אמרה הגמ' משל לבת מלך שהריחה ציקי קדירה תאמר יש לה גנאי לאמר שהקב"ה בחינת גוזר לטובתו כו' לכך אומרין בחשאי:

לקוטים חדשים על מאמרי חז"ל.

לך ד' הצדקה ולנו בושת הפנים נ' לבאר ע"פ מאי דאיתא בשו"ע יורה דעה הל' צדקה סי' רמ"ט מגמ' ב"ב ד"י ח' מעלות בצדקה מעלה היותר טוב, שנוטלה ואין יודע ממי נוטלה נותן ואין יודע למי נותנה וא"כ אין הקב"ה מקיים מצות צדקה שהוא יודע למי נותן אך נראה הטעם למה כן מחמת האדם מתבייש אבל אצל הקב"ה אין שייך כן לכך אמר לך ד' הצדקה או שאתה אבינו הבן אין מתבייש מאביו ליטול או מפני שאין רואה אך ולנו שייך בושת הפנים ע"כ צריכין אנחנו להתחכם במעלות הצדקה היותר מעולה:

בגמ' הג"ל המעלים עין מן הצדקה כאלו עובד אלילים צריך להבין השייכות. אך הנה ידוע במס' ב"ב פ"א מאמר טורניסרופוס לר"ע אם אלקיכם אוהב עניים מפני מה אין מפרנסן משל למלך שכעס על עבדיו וציוה שלא להאכילו ואם א' עבר והאכילו כועס עליו ואתם קרוין עבדים כו' עיי"ש וא"כ אם איש ישראל נותן צדקה ראי' שהוא בן לד' וד' אביו ואם לאו נקרא עבד וזה ידוע דעבד אסור לעסוק בתורה בעת שנתן להם התורה יצאו מכלל עבדים לכלל בגים ואם אין עוסק בתורה נקרא בן נח והותר לו הכל וזהו המעלים עיניו מן הצדקה כאלו עובד אלילים בליעל כלומר בלי עול התורה:

דברים **ולך** תהיה צדקה לפני ד' אלקיך ע"פ הגמ' דמנחות ע"פ מי הקדימני ואשלם ברך על ציצית נתתי לו טלית מזוזה נתתי לו בית אבל אם תחזיר העביט יברכך ולך תהיה צדקה לפני ד' כלומר קודם ד' אלקיך גם פה אין שייך בושה אף שיודע ממי נוטלה לא יתבייש כי ישכב בשלמתו וברכך ע"פ דברי התנא באבות הכל נתן בערבון משכון בידך אפקיד רוחי הקב"ה נותן ומחזיר לאדם ואם תחזור המשכון יש לך טענה בצדקה לפני ד' אלקים שאתה מחזיר עבוטו אף שע"פ דין קנית המשכון אם תחזור כל יום המשכון תוכל לבקש שכר כאלו הקדמת לפני ד' קודם לו וברכך:

בפסחים פ"ה דס"ב ר' שמלאי אקלע לגבי רבי יוחנן אמר לי' נתני מר סדר יוחסין א"ל מהיכן את מלוד ומותבך בנהרדעי א"ל אין שונין לא ללודים וכו' כ"ש את מלוד ומנהרדעי אכפי' וארצי א"ל גתני' מר בג' ירחי שקל קלא פתק בי' א"ל מה ברוריא דביתהו דר"מ לא אסתייע מלתא כו' וכש"כ בהדי דרהיט בעי מיניה מה בין לשמו ושלא לשמו לאוכליו ושלא לאוכליו א"ל צורבא מרבנן את הא ואימא לך זה פסול בגופו וזה אין פסול בגופו הגמ' קשה א' מַה זה חומרא דיוחסין זה דברי הימים רק דברים בעלמא ושמות אנשים מה זה נתרצה אחר כעסו עליו בהשאלה ששאל. עיין ירושלמי פסחים פ"ה דאי' שם בסגנון ר"ש אקלע לגבי ר' יונתן בעי מיני' נלפין מר אגדתא א"ל אין שונין לא לבבליים ולא לדרומיים שהם גסי הרוח ומעוטי תורה א"ל מאי בין אוכליו ושלא לשמו השיב לו עיי"ש, אמרתי דבבלי וירושלמי יחדיו יהיו תמים:

הנה ראינו דדברי אגדתא עמוק עמוק מאד וכל סודות התורה נמצא בהם רק שהמה מלובשים במליצות וחידות והיו כל סודות התורה בימי התנאים צפון ומרומז בדברי הימים כדאיתא בדף הנ"ל בין אצל לאצל טעינו תלת מאה גמלי דדרשא מיום שנגנז ספר יוחסין נטלה מאור עיניהם של ת"ח וע"פ הירושלמי מי שהוא אין בדוק לירא שמים ועניו אין לומדין עמו סודות דאגדה אך הוא פיתה אותו בדברים ונתרצה ללמוד עמו. אך כאשר ביקש שילמדהו מהרה נדמה לו בעיניו לאיש גם רוח לכך גרש אותו לכן שאל לו בחכמה מה בין לשמו ושלא לשמו בין לאוכליו ושלא לאוכליו כלומר אם הייתי שואל מעמק הלכה לא עכבת מלהשיבני כך השאלה ע"ד הגדה ג"כ תשיבני לכך שאל לו שני דברים, הלכה ואגדה הלכה לשמה ואגדה שלא לשמה לכך שאל לו מה בין לשמו ושלא לשמו בין לאוכליו כו' אבל ר' יוחנן השיב לו בחכמה לשמו ושלא לשמו פסול בגופו א"כ לא יועיל לו מה שמערב בזה דבר מה שלשמו הפסול והמום נשאר משחת בלב איש וא"א לברר אסורו, וע"פ זה אפ"ל מאי דאיתא בב"ק פ' ו' ר' אמי ור' אסי הוו יתבי קמי דר' יצחק נפחא מר אמר לימא מר הלכתא ומר אמר לימא מר אגדתא פתח ואמר אגדתא ולא שבק מר מדוע פתח ר' יצחק דווקא באגדתא דהנה היה חושב באמת היו רוצים שניהם באגדתא כדמצינו בגמ' לא כל התנאים היו מצויינים באגדה. אך

אך מה שביקש הלכה כדי שלא יאמר רבם שמגאון לבו מבקש אך הוא הכיר שניהם לצדיקים וענוים לכך פתח באגדתא:

במס' ברכות פ"א מעשה בר"י ור"א בן עזרי' שהיו מסובין והיה ר"י מוטה וראב"ע זקוף כשהגיע לק"ש המה ר' אב"ע וזקף ר"י א"ל ראב"ע אחי אמשול לך משל לאחד שאמרו לו זקנך מגודל אמר יהי' כנגד המשחיתים אף אתה כן בשעה שאני זקוף אתה מוטה א"ל אני עשיתי כב"ה ואתה כב"ש ולא עוד שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות, וצ"ל המאמר והמשל, איך שהסביר לו ר"י דאדם אין יכול לצאת נגד כל אדם מה שיפה לזה הוא' ־רע לשני היה לו זקן מגודל ואמר לו אחד מה נאה א"ל לאיש שרוצה לגלח נגד רצונו זה השיב לו אני עשיתי כב"ה וא"ת היא ג"כ עשה כב"ש לא כב"ה לכך אמר לו מה שאני זקפתי רק להורות שעשית שלא כהוגן ולא עוד כלומר יותר לא אעשה זה רק כשאשב אשאר כן ואם אהי' זקוף אשאר כן רק שלא ילמדו התלמידים לעשות כדברי ב"ש וק"ל:

במס' יומא ד' נ"ו ע"ב א"ל האי צדוקי לר"ח הרי טמאין אתם דכתיב טומאתה בשוליה א"ל התורה אמרה השוכן אתם בתוך טומאותם. לכאורה צ"ל במאי התווכחו, אך נראה עפ"י ישעי' ק' נ"ב ונהי כטמא כולנו וכבגד עדים כל צדקותינו רבים מקשים הו"ל כטמאי' לשון רבים כידוע הדין אשר אם רוב הציבור טמאין מקריבין הפסח אף בטומאה אך מיעוט נדחין לפסח שני ע"כ אמר במליצה אף אנחנו רבים נחשבים כטמא כלומר כיחיד ואנחנו נדחין מדוע השיב הנביא וכבגד עדים כל צדקותינו רבים מפרשים אך לא מצאתי נחת ולי נראה לשון עד דיבון, ידוע הבגד אשר העולם נושאין בזמן ההיא מאדעלני יקר אבל בגדים שעבר זמנם המה בזול, וידוע אשר ממצוה שעושה אדם מלבוש לנשמה נ"מ מלבוש הגוף תשתנה לפי שנה ושנה ע"פ מנהג אך מלבושה נפש נצחית, אבל אמר הנביא כי בנ"י עשו מלבושי נפש כבגד עדים שהוסר ממקומו שלא יוצלח לכל הקונים רק למועטים זה פי' האי צדוקי ראה שכתוב טומאתה בשוליה לשון יחיד וא"כ נחשבין אחד למיעוט ותדחי כו' לכך השיב התורה העידה השוכן אתם כו' לשון רבים וא"כ לא אבדה תקוותינו נ"מ שאנחנו ב"י נמצאת שכינה עמנו כן נראה לי:

לנשואין שבת חנוכה.

גמ' ברכות פ"א דף ו' ע"ב א"ר חלבו אר"ה כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בה' קולות שנאמר קול ששון וקול שמחה קול כו', ואם שמחו מה שכרו אריב"ל זוכה לתורה שנתנה בה' קולות ר' נחמן בר' יצחק אמר כאלו בנה חורבה אחת מחורבות ירושלים ר"א אמר כאלו הקריב תודה שנאמר מביאים תודה, צריך להבין מדוע אפליגי בדעותיהן זה אמר בתורה וזה אמר בירושלים וזה אמר בתודה, עוד צריבין להבין מהו הענין לשמח חתן וכלה זה אין שייך אלא במי שנפשו עליו תאבל אבל שמחת חתן ביום חתונתו במעלה העליונה של שמחה כמו שמצייר הנביא כמשוש חתן על כלה ישיש עליך אלקיך, נקדים המדרש בבועז כתיב ויאכל וישת וייטב לבו אמר ע"ז במדרש וייטב לבו בתורה הענין כך כמו דאמרה גמ' פ"ב דשבת ושבחתי השמחה זו שמחה של מצוה כי השמח בשמחה מאבילה ושתיה במיני מחולות ורקודים לסוף כאשר כלה השמחה יאחרית שמחה תוגה אבל בבועז כתיב ויאכל וישת ואח"כ וייטב לבו לכך פי' במדרש בדברי תורה:

והנה שהע"ה אמר בשה"ש באתי לגני אחותי כלה אריתי מורי עם בשמי שתיתי ייני עם חלבי אכלו ריעים שתו ושכרו דודים וקשה הלא מדרך ארץ מי שקרוב לשמחה אין נהנה מן השמחה, חתן וכלה נהנים מעט כן המחותנים רק רוצים להפיק רצון

רצון הקרואים וא"כ מדוע אמר באתי אכלתי אח"כ אכלו אתם אך התורה נדמה לאכילה ושתי' ולריח הלכות עמוקות ללחם. אגדה למים משען מים אלו אגדות סודות התורה לריח. שהנשמה נהגה מזה וכך מצינו בגמ' בבן כוזיבא שלא היה מורח ודאין לכך קטלוהו אצל משיח כתיב והריחו ביראת ד' הכוונה שצריך לדעת עמקות התורה וסודותיה עד אין סוף, והנה יש נ"מ באכילה מי שמכנים לביתו אורחים צריך לכבדם בתחילה והוא אוכל אח"כ, אבל בתורה צריך לסדר עצמו ר"פ אז ראח לדרוש כמו דאי' במררש ויתרו ע"ג זה ראה ויספרה כו' ואח"כ כו' לכך אמר אכלתי זה הלכות שתיתי זה הגדה אריתי זה סודות התורה שהנשמה נהגה דומה לריח בשמים. והנה ראיגו בענין נשואין החתן שיש לו רעה ושכל יתעצב בלבו ממיתה דהנה למה נושא אשה להוליד בנים מחמת שאדם כן תמותה יהיה יורש אחריו, וא"כ יתעצב בלבו לכך מצוה לשמח החתן בא' משלשה פנים או לדרוש בתורה מפקודי ר' ישרים משמחי לב או ליתן נדבות על ציון וירושלים או ליתן תודה שבח והודיה להקב"ה שזכה לנשואין שלו לכך חד אמר שזוכה לתורה כלומר אז משמח בתורה, ואם משמח בשמחת ירושלים זוכה ונחשב כאלו בנה אחת כו' ואם נתן שבח והודיה להקב"ה אמר התנא כאלו הקריב תודה:

ואיתא בברכות א"ל לר"ה בהלולא דמר ברי' דרבינא לשרי לן מר א"ל וי לן דמיתנן וי לן דמיתנן א"ל אנן מה נעני אבתרך, הנה ע"פ גמ' דברכות לעולם ירגיז אדם יצ"ט כו' אי אזיל וא"ל יזכור לו יום המיתה הנה למה לן נ' סגולות יזכיר תומ"י אך נ"מ למי שהוא ת"ח רפואתו נגד יצה"ר, איש המוני וארם כשר יקרא ק"ש. ומי שמשתקע ביצרו יזכור לו יום המיתה.

הנה ראה תערובות אנשים ונשים. ראה שבבית הזה יצה"ר שולט לכך אמר יזכור יום המיתה וז"א וי לן דמיתנן ב' פעמים פירש- מן התורה מושב לצים, ועור מיצה"ר א"ל מה נענה אבתרך לא לנו רפואתך ה' תורה והי מצוה דמנין עלן:

בפ' וישב נ' סימנין חותם ופתילה ומטה לכאורה יפלא אשר א' משבטי ר' יעשה דבר שאינו הגון זה והתורה פרסמה מזה נראה שכרוך פה כוונות עמוקות בזה ושהתורה פרסמה דבר זה מסתמא לשבחו ולא לגנות כדרך התורה הקדושה עיין בכלי יקר חותם נגד גליות ונגד משיח והסיום בזה מי יתן מציון ישועת יעקב יגל יעקב וישמח ישראל שנטל יעקב הוא מאליה וכו' ע"ש:

דרוש לבר מצוה.

במס' ברכות אר"י יצחק מנין שהקב"ה מניח תפילין שנאמר נשבע ר' בימינו ובזרוע עוזו ימינו זה תורה שנאמר מימינו אש דת למו זרוע עוזו אלו תפילין ובגמ' דשבת פ' במה טומנין איתא תפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים פעם אחת נזרה המלכות מי שיניח תפילין ינקרו מוחו והיה אלישע יוצא בשוק בתפילין וראהו קסדור אחד ואמר לו מה זה ביריך ואמר לו כנפי יונה כמו שנאמר דאמתלי כנ"י ליונה, וצריך להבין זה הנה מצינו בברכות רמרע"ה שאל מהקב"ה הראיני נא את כבודך ואמרה הגמ' דשאל לי' מפני מה צדיק ורע לו רשע וטוב לו השיבו לו הקב"ה אני אעביר כל טובי על פניך וראית אחורי ופני לא יראו ואמר הגמ' דהראה לו הקב"ה קשר של תפילין דזהו אין מובן, הנה הגמ' אמרה ע"פ וראו כל עמי הארץ כי שם ד' נקרא עליך ויראו ממך ואר"א הגדול אלו תפילין שבראש נקדים דזה ידוע מחשבה טובה הקב"ה מצרף למעשה כמאמר הגמ' קדושין ע"פ ולחושבי שמו אפילו חישב ארם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה זה בישראל אבל לא באו"ה, נבין מאי זה קשר

קשר של תפילין דמונח מול עורף והתפילין על המוח, הנה ידוע מאמר הגמ' גיטין הניח לו רבו תפילין או שלמד עמו ג' פסוקים הרי יצא העבד לחירות:

והנה זה ידוע טענת המלאכים כי הכל עבדיך דבני ישראל בבחינת עבדים ועבדים אינם יכולין לקבל תורה ובזוה"ק פירשו דמה שיצאו בני ישראל ממצרים עוד לא יצאו מכלל עבדים ע"כ אמר הכתוב והגדת לבנך בעבור זה עשה ד' לי בצאתי ממצרים, אבל יהיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך ותצא לחירות מכלל עבד תהיה תועלת למען תחיה תורת ד' בפיך כי מה שיצאת ממצרים היתה בכח גדול ויד חזקה ע"כ צריך אתה לעמול בכל כחך שתצא מכלל עבד, . וזה ידוע מאמר הגמ' בב"ק התוקף בעבדו של חבירו ועשה בו מלאכה פטור מ"ט ניחא לי' דלא ניסתרי' עבדי אבל אם בנו של חבירו הולך בטל ותופסו ועובדו בו חייב וזהו נשבע ד' בימינו זו תורה אם ילמדו בני ישראל בתורה יצאו מכלל עבדים לכלל בנים ויהיה אסור לשעבד בבני ישראל אם אתן את דגנך מאכל לאויבך, והנה תפילין של יד מכוסה וראו כל עמי הארץ כי שם ד' נקרא עליך ויראו ממך היינו אם יניחו תפילין של ראש ויהיה עול מלכות שמים עליך ותצא מכלל עבד ותהיה נקרא וכלל ב"י בנים ויראו ממך לשעבדך, משה רבינו שאל הראיני את כבודך מפני מה כו'. והנה הקב"ה מניח תפילין כן האדם ומה שהאדם מניח וצייר במחשבתו יצא קדושה על האדם כאופן טעלעגראף יטעליפאן ונותן לו הקב"ה שכר גם על המחשבה מרע"ה שאל על הצדיקים וראית אחורי מה שאחרי כן אבל ופני מה שאני חושב לעשות לא תוכל הראה לו הקב"ה קשר של תפילין וראית אחרי אם תתבונן מחמת שבמחשבה נקרא העולם שיהיה העולם נידון ע"פ דין שהוא במקום ע"כ לא תוכל לראות פני רק אחורי אחרי שיפול דבר מי אשר יתבונן ויראה הכל מה שעושה ד', ויבין דבר לאשורו, אבל איש פשוט יחשוב לעולה צדיק ורע לו זהו פי' מאי שהשיב לקסדיר כנפי יונה כמו שמצינו בפאצט יש מדינות שמלמדין ליונים להוביל המכתב ומביאה התשובה כן התפילן ככנפי יונה האדם מניח תפילין והקב"ה מניח תפילין תהיה כפאצט וכטעליפאן שמוליך חדשות וענינים נחוצים להביא בשורות טובות אך כלל הדבר כי צריכין לכתוב רק שריטות וקוין בקיצור מאד שתהיה קלה ליונה לישא בכנפיה, אך אם יכבידו הפאקעט בחבילות כתבים ומכל שכן אם יקשור שק כסף וזהב תפול למטה ותבטל הפאצט, לזה אמר דהמע"ה בתהלים ס"ח אם תשכבו בין שפתים כלומר בין חבילי צרות אל תתיאשו מישועה כי דומין אתם לכנפי יונה, אך למע"ה שתראו שאל תקשרו חבילות בתפלתכם רק דברים הנחוצים מה ששייך לשלימות הנפש ואם תהיו מהכת שצועקין הב הב עיין בזוה"ק אז תבטל בקשתכם ותתבטל העיקר בטפל רק אתם תבקשו על שלימות הנפש ומפתח פרנסה בידו של הקב"ה ממילא יעשה שלו ואך טוב וחסד ירדוף אתכם כל ימי חייכם ותצליחו בזה ובבא.

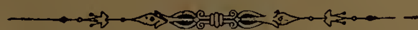
ספר

אמרי חמד

חלק השני

והמודות ידבר דבר בעתו ובמועדו אשר דרשתי בתוך קהל ועדה. ואת אשר אריתי מורי עם בשמי מספרים היקרים חדשים וגם ישנים במשל ומליצה במוסר השכל.

מאתי הצעיר בתוך עמי אנכי יושב פה ווילקא מחוז ווילנא
מאיר בלא״א מו״ה **טובי׳** ז״ל **ליווען** חונה פ״ק הנ״ל.

ווילנא

בדפוס החדש של שרגא פייבל גארבער

שנת **תרס״ב** לפ״ק

ИМРЕЙ ХЕМЕДЪ

Религіозныя Проповѣди соч. Рав. М. Ливена.

Часть 2.

ВИЛЬНА

Типографія Ф. Гарбера.

Завальная ул. д. № 2006.

1902.

Дозволено цензурою 29 Мая 1902 г. Вильна

הקדמה

ויען מאיר ויאמר! אחר כי הקדמתי התנצלותי בספרי ח"א ועתה באתי להוסיף והיום יצאתי לקראתכם ידידי קוראים נעימים. אל תצאו מהר לשפטני לכף חובה, כי תאמרו המעט ספרים בישראל ספרי חכמה ומוסר כס' חובת הלבבות ושל"ה הקדוש ואלשיך הקדוש וס' עק"י, הלא שמה נמצאו פנינים ודברים מסולאים כמטמונים, קטן וגדול שמה ימצאו די מחסורם אשר יחסר להם, הלא לפלא תאמרו מי הביאך הלום, להיות בין מחברי ספרים הצרי אין בגלעד? אך דעו ידידי קוראי, לא לגדולים עשיתי ספרי רק לקטני ערך כמוני. אולי גם גדולים ימצאו יותר מכתיבתי אי לא דדלאי חספא לא משכח מרגניתא, ועתה בוודאי ימצאו דברים טובים לעורר לבם למוסר לפקוח עינים, אני אפתח כפתחו של מחט והמה יפתחו פתח כפתחו של אולם, ולפעמים ימצא איש שוע ושר בדרך, בהיות נפשו רעבה ושוקקה בילקוט עני לחם נקי אשר יאורו עיניו, כן יכול להיות אף גדולי ישראל ימצאו, דברים טובים בספרי ויהי' להם למשיב נפש, עיין בס' שם הגדולים אות ר' שהביא בשם מהרש"ל ז"ל עיי"ש. אחת אמרתי לחבר ס' על הלכות ופלפולים להראות לעולם צריך להיות איש מצוין ודגול מרבבה, כי ת"ל לא אלמן ישראל ממופלגי תורה ושנתים ובקיאים פן אתפש בדברי ויהי' כבודי לכלימה, אך לעשות ס' על דרוש ומוסר השכל יכול כל האדם, כמו שאמר החכם מכל בקהלת „את האלקים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם" כלומר כל אדם יכול לעשות זה ובפרט שת"ל דרשתי זה כ"ב שנה פה עירי, אף שמצער היא בכ"ז ינהרו אליה כל אנשים שונים גבירים ות"ח ורבנים כולם שמעו לקחי, ות"ל מצאו דברי חן בעיניהם, גם בברכים הרבה דרשתי ות"ל זכיתי להיות בירושלים עה"ק תוב"ב ודרשתי בביהכ"נ גדולה, בשבת חזון תרנ"א, ע"כ אמרתי לחבר ספר ואדבר נגד שרים ולומדים ואקוה בע"ה כי לא אבוש, ואעלה דברי על מכבש הדפוס ואסיים בחלק שני אשר החסרתי בחלק ראשון לציון, המדבר אודות שבחה של אה"ק וציון עירנו, גם לכבוד ההורה ידרוש בין המצרים ושבת נחמו והספדים על גדולי ישראל, ואבקש מד' שיהיו אמרי לרצון לפני קוראי בצדק ויהי' לי לזכרון בהיכל ד', ואולי ימצא איזה שגיאה תדינתי

לכף

לכף זכות כי מנחיצה תפליט הקולמס דבר טעות וד׳ ידין אתכם לכף זכות כי לא להתגאות עשיתי מחברתי, כי זה מכבר הייתי מחבר, אך הכל חזיתי כל ימי חלדי בתוהו כחי כליתי, לשרת בערים הקטנות לרעות צאן קדשים זה כשלשים וחמש שנה שמוני נוטרה את הכרמים, כרמי שלי לא נטרתי מה אעשה היום לבני ולבנותי הלא הלבנו קווצותי, על הוצאת דרכי הרחוקה מעט הכינותי הדין נפשי עלובתא כאכסניא בביתי, ע״כ קמתי והתעודדתי בע״ה להבר ס׳ זה „אמרי חמד״ אותיות שמי מאיר פה תמצאו לחם ומים ומעט צרי ומעט נכאות את אשר חדשתי בעצמי מלבי ואת אשר ראיתי בספרים והיו למשיב נפש לקוראים אשר נפשם תאבה לקרות בדברי מוסר השכל, ואבקש מד׳ הרועה אותי מעודי עד היום שיעזרני לחלק ביעקב ולהפיץ בישראל, אך טוב וחסד ירדפנו כל ימי חיינו ותהז בציון עירנו, בב״א וכן דברי הכותב בע״ה כ״ג שבט שנת „וברכנ״ו בשלו״ם״

פה ווילייקא מחוז ווילנא.

דרוש המדבר בשבח של אה"ק ותקותנו בלבבנו:

שם הדרוש חמדת טוביה זכר לאבי המופלג י"א
כמ' טובי' ז"ל מקריצבורג

(עמוס ט') **ביום** ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת ובניתיה בימי עולם גם הפסוק ביום ההוא ונגש חורש בקוצר ודורך ענבים במושך הזרע. עוד אקדים גמ' סוף כתובות עתידין כל אלני סרק בא"י שיוציאו פירות שנאמר ולשריקה בני אתונו ט"ת אין בהם יין ת"ל כבס ביין לבושו ש"ת אין אדם ת"ל ובדם ענבים סותה, הגמ' קשה להולמה מי יתן שנזכה כאשר שמענו כן נחזה עוד ומה נפסיד אם יהי' איזה אלני סרק, ונקדים גמ' שבת פ"ב עתידין או"ה בזמן ביאת המשיח שיתלו בכנפי ציצית של כל ישראל אלף ות"ת מאות גם הגמ' זה צריך להבין, נקדים דברי עקידת יצחק בדבריו המסולאים בפז בפ' שלח על גמ' ברכות תניא רשב"י אומר שלש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכולם לא נתנו אלא ע"י יסורין תורה דכתיב אשרי הגבר אשר תיסרנו כו' ומתורתך תלמדנו אה"ק דכתיב כו' ד' אלקיך מיסרך וכתיב בתרי' כי ד' אלקיך מביאך אל ארץ טובה, עוה"ב דכתיב ודרך חיים תוכחות מוסר וביאר כי מצינו בעצי היער העצים הפשוטים אין שום יגיעה בגדולם הן גדלים טוב וישר בלי שום טרחה אך אלני מאכל כמו תפוחים ואלנות שמוציאים משקה גפנים וזיתים כמה יגיעות ייגע האדם עד שישיג פריו למאכל ומשקם לשתו' ושמן כן בזה נבדל אה"ק אשר אליה צריכין יגיעה רבה עד אשר נשיגה ובפרט קודם שבאו אבותינו בארץ כנען היו צריכין לקבל התורה וגם היא ע"י יסורין ע"כ היו צריכין להיות אבותינו במצרים בכור הברזל לצאת משמה ככסף מזוקק שבעתים ואח"כ לילך דרך המדבר כדי לבוא להמטרה. זהו הענין במרע"ה בעת שנגלה אליו הקב"ה בסנה וראה שהסנה בוער באש והסנה איננו אוכל ויאמר אסורה נא ואראה מדוע לא יבער הסנה ואמר לו הקב"ה של נעלך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הראה לו ד' ענין צרות ישראל הי' שהמה יהי' מוכנין לתורה ואה"ק שלא יכולין להשיגם כ"א ע"י יסורין והראה לו כי הסנה איננו אוכל כי לא יוכלו חלילה ב"י לסבול הצרות ע"כ אמר לו של נעלך כי המקום אדמת קודש וביאר הרב הנ"ל זהו מליצת הגמ' בנדה למה הולד דומה במעי אמו כו' בצאתו לאויר העולם בא מלאך וסטרו על פיו ושוכח התורה ביאר כי זה מליצה כי תורה יקנה במיעוט תענוג פת במלח ומים במשורה וחיי צער אך כאשר אדם יפקח עיניו ורוצה להנות מאור העולם אז בא מלאך היצה"ר ומשכח למודו כמו שמצינו בגמ' שבת אצל ר"א בן ערך שנמשך שמה וקרא על החודש לכם החרש הי' לבם ונתן לנו רמז הציצית והתכלת הציצית בקשרים שנעשו לסימן וראיתם אותו וזכרתם את כל

מצות

מצות ד' והתכלת בציצית שמראה התכלת מראה שאדם צריך לילך בדרך הממוצע כי מראה לבן מזיק לראי' ושחור ג"כ כהה הראי' מזה ומראה תכלת מעורב שחור ולבן כן מראה התכלת שיסתפק בעניני עוה"ז ולא ירדוף אחרי המותרות ובזה נבין המד' אסתר גם גמ' דמגלה פ"א אצל המן כאשר בא עם הלבוש והסוס למרדכי מצא תלמידיו עוסקין בפ' עומר שאל להם במה אתם עוסקים אמרו אליו בעת שהי' בהמ"ק היינו לוקחין מעט קמח ומקריבין ע"ג המזבח אמר א"כ אתי קמצא קמחא דידכו ודחי עשרת אלפים ככרי כסף שלי, ולכאורה מה זה שייך לעשרת אלפים ככרי כסף שלו, אך באמת כל האו"ה רואין השרים ובעלי אחוזות שבתיהם מליאים כ"ט סלה ויש להם שכירות הרבה ופרנסה ובני ישראל יש להם עסקים קטנים ובכ"ז המה מוכרחין לבוא ללוות גמ"ח אדון בעל אחוזה מעברי פשוט, וא"כ מה יאמרו האדונים תמיד בוודאי יהודי כל עסקיו בזיופים ובגניבות ע"כ תמיד ימצא אצלו כסף וזהב הרבה ע"כ יחפאו דברים אשר לא כן על ב"י. והנה המן הלשין ג"כ על בני ישראל אשר יאכלו וימוצו תגובת הארץ ויגזלו שכניהם הא"י כי מאין נמצא להם תמיד כסף וזהב ואצל אדוני הא"י תמיד חסר ע"כ לקח ב"י לאבדון בחשבון מחצית השקל לכל איש יהודי אשר הי' כוונת התורה אשר ב"י לא יחפשו אחרי מותרות עשירים ועניים יספיקו במחיצת השקל אך הקב"ה הקדים שקלי ב"י לשקליו להראות כי ב"י באהבה וחבה המה זבל"ז כמחצית המטבע והמה עבדים נאמנים לארוגיהם ולשכניהם מחמת שאינם מבקשים מותרות וע"ז באה מנחת העומר להקריב ע"ג המזבח להראות שב"י יתברכו מעיסתם מקומץ שלהם ע"כ כאשר הבין המן מזה כי ב"י אינם להוטים אחרי התאווה לצבור בעפר כסף ע"כ עיסתם מתברכת המעט שלהם יספיק על חיותם ועוד יותר מהם יוכלו להלוות גמ"ח לשכניהם הא"י, זהו הענין כמו שכתוב בצפני' אז בזמן המשיח אהפוך אל העמים כולם שפה ברורה לקרוא בשם ד' ויגל המסוה מעיניהם ויראו כי ד' הוא אלקים ובני ישראל הלכו תמיד בדרך הישר והספיקו במעט ולא יתורו אחרי לבבם ואחרי עיניהם יוודע להם שזה רק מחמת הצצית שנושאים המה ממעטים בתאוות ותענוגות ב"א ותאוות אסורות ע"כ יאחזו בכנף איש יהודי כלומר במצות ציצית ויכירו הכל וידעו כי ד' הוא אלקים:

נחזור לענינינו מחמת שב"י המה מודבקים לד' ולתורה הקדושה צריכים להיות ממעטים בתענוג. והנה השל"ה הקדוש העמיק הרחיב מצות לדור באה"ק וביאר כמו שאדה"ר לפני חטאו הי' דר בג"ע ונהנה מזיו השכינה ואח"כ כאשר אכל מעץ הדעת גורש משם כן בקבלת התורה נעשו צדיקים וישרים ובעלי אחדות כאדה"ר קודם החטא ונפסקה זוהמתם והי' הכוונה שיבוא באה"ק שאוירה מחכים ומסוגל להורה ותהי' האה"ק לב"י כמו גן עדן והי' נהנים מתורה ועבודת ד', אך כאשר סרחו נגרשו משמה והם' חרידים ביאר כי מצות דירת אה"ק מצוה גדולה ומי שזוכה להקבר שמה טובה לנשמתו כמו שנאמר וכפר אדמתו עמו, אך מי שאין ראוי ומי שהוא חלילה בגדר רשע יושלך משמה כמו שכתוב לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה ופרשתי בזה הפסוק בזכרי' ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים ונבקע ההר ומש חצי ההר ולכאורה בלי מובן הפסוק אך ידוע שהר הזיתים ההוא ביהמ"ק של ירושלם עה"ק לכן אמר ונבקע רמז לתחה"מ ומש חצי ההר כלומר צדיקים יעמדו ורשעים יושלכו ולא יעמדו לתחי' ובאופן זה מרומז בתרגום ירושלמי סוף שה"ש עיי"ש:

והנה מצינו בב"ב פ"ה אמר לי האי טייעא תא ואחוי לך היכי דנשקי ארעא ורקיעא חזינא דהוו כוי כוי ואגחתי לסלתאי אדמצלינא לא אשכחתה אמינא איכא גנבי הכא אמר נטר עד למחר, אך באמת כאשר דברנו

דברנו לעיל אשר אם האדם עוסק בתענוגי הגוף הוא רחוק משלימות נפשו אך באיזה אופן יתקרב האדם בגוף ונפש יחדיו לעבוד את ד׳. והנה הנפש משמים והגוף חומרי מארץ ואמר לי האי טייעא זה אלי׳ הנביא תא ואחוי לך היכי דנשקי ארעא ורקיע גוף ונפש יחד זה ירושלים אה״ק אשר מכוון נגד ירושלם שלמעלה ושמה שער השמים שמה הנפש וגוף יחד יכולין לעבוד את ד׳ בתורה ותפלה שהמה מזון הנפש גם בגוף בעבודה מארץ תרומות ומעשרות מצוות התלויות בארץ וחזינא דהוי כוי ואנחי לסלתאי כלומר סמכתי כי פה אתפלל ובטוח אני בפרנסתי שתבוא בוודאי ולא מצאתי אמר לי עד מחר נטר כלומר לימות המשיח שיטפו הרים עסים ותתברך הארץ ביבולה ופרנסה תהי׳ ותכיר עצמה אה״ק לבני ישראל המחכים לה:

והנה בפ׳ בחוקותי באמצע התוכחה כתיב וזכרתי בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור ואח״כ הארץ תעזב ומתחיל מחדש מתוכחה ועוד מדוע מתחיל ביעקב מתחלה ואח״כ ביצחק ואח״כ באברהם. והנה ע״פ המדרש יעקב היתה מטתו שלמה ואברהם ויצחק היו להם בנים אינם שלמים לכך מתחיל ביעקב שלא יהי׳ אף לשון כעס על יעקב. והנה בשבת ד׳ נ״ה אמר שם הגמ׳ בימי חזקי׳ תמה זכות אבות שנאמר קנאת ד׳ צבאות תעשה זאת ופי׳ בתוס׳ אף שזכות אבות תמה אך ברית אבות לא תמה עיי״ש ולכאורה אינו מובן דברי התוס׳, ואמרתי לענ״ד ע״פ מה שאמרה התורה בפ׳ וארא אל יעקב באל שדי וגם הקמותי את בריתי לאברהם כו׳ ופי׳ בס׳ צרור המור פ׳ וארא הכוונה מה שפלא בעיניך על צרות ישראל שסובלין במצרים למה תתפלא הלא צריכין לעלות לארץ חמדה אה״ק ואין יכולין להשיגה כ״א ע״י יסורין כמו שכתוב ואזכור את בריתי לכן אמרו התוס׳ אף שזכות אבות תמה אך ברית אבות לא תמה ארה״ק רק ממתנת עלינו. והנה העולם עומד רק על ג׳ רגלים התורה ועבודה וג״ח תורה מיעקב איש תם יושב אוהלים ירש לבנים שיהי׳ להם תשובה בתורה, עבודה מיצחק, ג״ח מאברהם. והנה א״י רק מחזיק בני ישראל בהיותם דבקים לתורה כמו שאמרה הגמ׳ בנדרים ובגמ׳ ב״מ פ״ז על מה אבדה הארץ על עזבם את תורתי לכך מתחיל מיעקב וזכרתי בריתי יעקב תחלה כי הוא שייך יותר לאה״ק כמו שאמר הקב״ה ליעקב הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך ופי׳ הגמ׳ בחולין פ״ה קיפל הקב״ה אה״ק תחתיו לכאורה אין מובן מאי מתנה הד׳ אמות והלשון קיפל א״י תחתיו, אך לפי דברינו א״ש הקב״ה קיפל אה״ק תחתיו מחמת שהי׳ עמוד התורה והי׳ זרעך כעפר הארץ כלומר כמו שאה״ק אין מתקיים בלא תורה כן ב״י כל זמן שלא יהיו עוסקין בתורה לא יתקיימו וכמו שאה״ק איננה תחת השר כן ב״י לא יהי׳ להם שר רק ד׳ הוא שר שלהם, וכמו שאה״ק כל זמן שב״י בתורה תתן יבולה וכאשר יגלו ב״י ההי׳ שממה כן בני ישראל כ״ז שהמה בגוים לא ימצאו מנוחה וזהו הכוונה וזכרתי בריתי אבות שאה״ק רק לבני ישראל ע״כ כל זמן שבני ישראל לא יהיו על אדמתם תהי׳ הארץ שממה כדי שלא יחמוד איש זר ארצם. והנה אנחנו רואין מעט ארה״ק הראה מעט מיבולה וזה סי׳ כי קרוב קץ הפלאות כמו שאמרה הגמ׳ בחלק אין לך קץ מגולה מזה ואחד מהן הרי ישראל ענפיכם תתנו ופריכם תשאו לב״י ומצינו בילקוט הובא באוהי״ע אמרה כנ״י לפני הקב״ה רבש״ע הנפש הזאת שהיא מקלסת אותך עד מתי תהי נתונה בעפר אמר לה הקב״ה חייך יגיע הקץ ונפשותיכם שמחות לכאורה אין מובן אך ע״פ שביאר המ״מ מדובנא ז״ל ע״פ לא יבינו אל פעולת ד׳ ואל מעשה ידיו יהרסם ולא יבנם ביאר למשל ע״פ שא׳ מביא סחורה טובה כגון משי או סאמעט ונותן לחייט להפור עבורו בגד והוא רואה כי החייט לוקח

מספריים ותוך לחתיכות מתחיל לשאול מה יעשה אם החתיכות לדעתו נאבד סחורה שלו מיד הוא מכעים להכע"מ ואומר לו משל הדיוט „לכפיל אין מראים חצי המלאכה" כן הקב"ה בונה מכמה אלפים בנין גדול אה"ק ובית המקדש לע"ע הוא בונה והורס אדם שהוא מאמין וחכם יודע שההריסה שייך לבנין אבל הכסיל שואל שאלות לכך אמר לא יבינו אל פעולת ד' ואל מעשה ידיו ע"כ יהרסם ולא יבנם לכך בנ"י שואל להקב"ה עד מתי תהי' נתונה כעפר השיב הקב"ה עתה באמצע עוד חייכם יגיע הקץ ונפשותיכם שמחות בסוף תראו כימי צאתכם מארץ מצרים אראנו נפלאות שהיו חושבין ג"כ שזה לרעתם ואף רועה הנאמן אמר למה הריעות לעם הזה לסוף ראו שהכל לטובתם, כן כאשר יגיע הקץ נראה כי הכל היו לטובתינו ונשמח ג"כ על הצרות ופורעניות הקודמין כי המה היו מכשירי הגאולה, וביאר הגאון מלבי"ם הפסוק ביואל ושלמתי לכם מה שאכל חילי הגדול וביאר כמו שמלך עושה מלחמה עם מלך אחר כאשר מלך השני ינצחו צריך לשלם כל הוצאות אמרה הגמ' פסחים למנצח אשרי להקב"ה שמנצחין אותו והוא שמח והקב"ה רוצה שב"י ינצחוהו במלחמת יצה"ר ויעשו תשובה וכאשר תהי' הגאולה הקב"ה ישלם לנו עבור כל הוצאות והיזקות אשר לוקינו בכפלים וינחם אותנו בכפלים:

עתה נבאר ק' תהלים מ"ח שיר מזמור לבני קרח גדול ד' ומהולל מאד בעיר אלהינו הר קדשו כו' צ"ל כל הקפיטל כי אם דברים ככתבן קשה להבינם, גם מאי שייך זה לבני קרח שמדברין בשבחה של ירושלים עת"ק, כן מצאנו בק' פ"ז לבני קורח יסודתו בהררי קודש אוהב ד' שערי ציון מכל משכנות יעקב ופי' במדרש דבני קרח ראו שאויב לא שלט בהצירו על השערים רק טבעו בארץ ותקוותם מי שיעלה מהארץ השערים המה יעלו לאביהם מן הארץ מחמת שהשערים חלקו כבוד לאה"ק בימי שלמה שהגביהו ראשם וקרח הי' ג"כ מטועני הארון וזהו אוהב ד' שערי ציון מכל משכנות יעקב כמאמר הגמ' ברבות שערים המצוינים בהלכה יותר מבב"נ ובמד"ר, אך לפי פשוט זהו ומה הסיבה ע"פ הגמ' במגלה עתידין כל בתי כנסיות שבבבל שיקבעו בארץ ישראל מחמת שכתיב והתפללו אליך בדרך ארצם תלפיות תל שכל פיות פונות אליו ושם שער השמים דנשקי ארעא ורקיע כן פירושו מכל משכנות יעקב שכל המקומות שנתפלל שמה תפלתם נכבדות מדובר בך בל הדברים יקרים הכל בך עיר אלקים סלה, אף בחורבנה אזכיר רהב ובבל הנה פלשת עם צור זה יולד שמה כ"א מתיחס על ארצו אך לציון יאמר איש ואיש כאלו יולד כה כל ישראל נקראו ציון כמו שכתוב בירושלמי מצינו שב"י נקראו ציון שנאמר ולאמר לציון עמי אתה:

ובזה נבין דברי הקפיטל מ"ח ונקדים המדרש פקודי כיפה של חשבונות הי' חוץ לירושלים כל מי שמיצר ילך לשם ולא יצטער בירושלים לפי שכתוב כה העיר כלילת יופי משוש כל הארץ: הנה נמשיל כמו ככרך גדול יש רחובות קטנות וגדולות יפית ובזויות כמו שער האשפות, והנה יש בתים גדולים יפים בנוים לתלפיות כמו בית מקוה סוחרים בירזיא בפ"ב או כפאריז בוחרים כאמצע העיר וברחוב יפה והדר ובית גדול ורחב שמה יקבצו כל הסוחרים הגדולים שבעולם ושמה יסכימו לקצוב מקח גדול על הסחורות ולקצוב מקח על שטרי פנים המדינה ועל שטרי חו"ל כן בוחרים בית יפה מכל הבתים וכמה חדרים גדולים ומתוקנים בכל מיני כלי חמד שמה לצאת במחול לשמוח בשמחת חתונה ויש ר"ל בית נבחר גדול הנקרא בית מרזח לנחם אבילים אבל הבית הזה אינו מיפים כמו הבתים הללו ואינם בוחרים רק ברחובות בקצה העיר כן ירושלים עיר הקודש אשר שמה נקבצו יחד מכל ארצית שבעולם ושמה נקבצו

נקבצו כל הסחורות וכל מלכי ארץ נקבצו שמה לראות דברי חמודות ולשמוע חכמת מלכי ישראל, והנה בכל ערי מלוכה בכל המדינות מקום מושב המלך בוחרין עיר גדולה וכל המעלות נמצאו בה עשירים גדולים מהמדינה בתים נאים האויר מתוקן כל בתי סופדים משפחת המלך כל מיני חיל שמה אבל שימצא שם כל המעלות אשר היא תהי' עיר אחת בעולם לא ימצא, ב'. במה יקנה לו מלך שם לא בשבתו על כסא מלכותו ולא יצא אנה ואנה רק אם ילך במלחמה לפני העם ויכבוש מדינות שיהי' מלך אדיר ונורא שמחרבו יחרדו כל אנשי תבל כמו בנבוכדנצר וסנחריב מלפנים נאפוליון ואלכסנדר מוקדון ובמלכי ישראל דהמע"ה הי' ג"כ מפורסם בשרי צבא כיואב וכאבישי ויצא עמם ללחום מלחמות ולכבוש מדינות אבל שהמע"ה תומ"י בשבתו על כסא מלכותו בנה בית המקדש ויצא שמו בכל הארצות מחמת חכמתו והכינו מקום לשכון יה מחמת זה זכה לכבוד ולעושר ולחכמה, והנה ירושלים הצלחתה ומעלתה רק מחמת קדושת המקום מתורה ומעבודה וא"כ אם האדם יעמיק בתורה ומעיינו בעבודת הבוית"ש לא יבקש חיי ותענוגי עשירות ומותרות רק כל שמחתו בתורת ד' כמאמר המדרש ע"פ לשחוק אמרתי מהולל ולשמחה מה זה עושה מאי בעי ת"ח שם כלומר תורה משמח את הלב וא"צ אדם לשמחה אחרת לכך הי' ידוע שאיש המצוין שכל מעיינו רק בתורה ובעבודה לא יטרידהו שום טרדה מטרדת הזמן כ"א מעיין בחשבנותיו ויראה שנשאר ב"ח והוא בצעד הי' צדיך לצאת חוץ לעיר:

נחזור לענינינו כל ערים גדולות לא נמצא בהם כל המעלות שבעולם והמלך לא יקנה לו שם טוב בכל העולם רק אם ילך עם חילו במלחמה ולא אם יושב במנוחה אך אם המלך יכתוב לו משנה התורה וכל מעיינו בתורה ובעבודת הבורא יהי ד' עמו ואז כל טובות שבעולם ימצא בעירו מרמת שד' ינהיג העיר שלא ע"פ דרך הטבע רק בדרך נס ולא יחמוד שום מלך ממדינה אחרת ליקח מבני ישראל העיר כי שכינה שרוי' בתוכה זה פי' גדול ד' ומהולל מאד בעיר אלהינו הר קדשו אף שהר עוד לא בנוי הי' גדולת הקב"ה ניכר שגדולי הצדיקים היו מבירין קדושת המקום כמו האבות איו"ע ועוד יש לה מעלה יפה נוף בלומר אקלים שלה ואוירה טוב משוש לכל הארץ קרית מלך רב עיר המלוכה של שהמע"ה אקלים בארמנותיה בתוך הארמון נודע נכורתו למשל בעיר גדולה כמו בפאריז או בפעטרבורג אם יבוא מלך אחד ויראה יקר תפארת העיר וחילה אשר הוא מצוין מאד יקנא מאד כי הוא רואה אשר במדינה שלו תחסר אבל ירושלים בבנינה כל המלכים נועדו עברו יחדיו ראו ותמהו ולא התקנאו רק רעדה אחזתם מחמת יראת המקום השוכן שכינתו, ומסיים לא תאמר שזה הי' רק בבנינה אבל כאשר חרבה אין כן לזה אמר מתחלה דמינו חסדיך רק בקרב היכליך בעת היית בהיכלך אבל עתה אנו רואין על קצוי ארץ צדק מלאה ימינך כמו שאמרו חז"ל בנמ' ומדרש כל מקום שגלו בני ישראל שכינה גלה עמהם לזה הליצו בני קורח על אביהם שזה שהי' במריבה רק במדבר אך תקוותו הי' שיבוא באה"ק יהי' שלאנן ושליו:

ונסיים במאמר הובא בנמ' כתובות עתידין אלני סרק שיוציאו פירות ש"ת אין בהם יין ת"ל כבם ביין כו' ואמרתי עפ"ז כמו שפי' הגאון ר"י מפדאנ בספרו קשת יהונתן הנמ' בבכורות דשאלו סבי דבי אתונא לריב"ח אית לן בירא בדברא איך נעיילי' אמר אחתו פארי ועכידו אשלו ופי' הגאון הנ"ל הכוונה דאין אנו יכולין לבוא למטרתינו לציון ארצנו אשר היא כבאר מים חיים אך הוא שדה תחרש שממה ומצינו כפ' ויצא שאמרו ליעקב אבינו ונאספו שמה כל העדרים וגללו

וגללו האבן מעל פי הבאר כן השיב להם שצריכין לאסוף כל נדחי ישראל ממקומותם אך המשכילים אשר לבם ריק מיראת שמים ולאהבת ארצנו צריכין מתחלה שיאגדו זב"ז כל המשכילים וחלושים באמונה ואח"כ כאשר יתחברו זב"ז יתחברו להם הת"ח יריאים ויהיו לעץ אחד ואז תוכל לבוא הגאולה ולהברא באר מים חיים בעירנו עה"ק, והנה אנחנו ראינו בתוה"ק באשר ארץ ישראל הי' חביבה מאד לפני הקב"ה במה פעמים חטאו ונגזרה גזירה עליהם אבל לא כ"כ חזקה שיתמו במדבר אך על מוציאי דיבת הארץ הי' כעס הקב"ה גדול מאד על דור המדבר שימותו במדבר וא"כ זה חמש עשרה שנה שראינו שהתעוררו כל המשכילים מתחלה מועד אדעססא מחו"צ ואח"כ אשר קבצם יחד מארבע כנפות הארץ לאספה בבזיל ובלונדן לראות לדאוג על עניי עם ב"י לקנות עבורם אדמה באדמת קודש וא"כ המה המשכילים התחברו והתאספו יחד תקוה לד' שבקרב יתאספו בני ישראל וישובו לד' ויחזיקו בתורה ועבודה אז יבוא המבשר צדק ותנם נמכרנו ולא בכסף תהי' גאולתינו וזהו פי' הפסוק בעמוס ביום ההוא ונגש חורש בקוצר כלומר אלה המשכילים אשר יתחילו לעסוק בישוב הארץ ע"פ שכלם וע"פ דרך הטבע התחלת דבר נקרא חרישה ותכלית נקרא קצירה וזהו ונגש חורש בקוצר כלומר המה יעיינו ויטכסו עצה איך לעשות ויקדים דרכם ויעבור לפניהם רגלי מבשר אליהו הנביא ז"ל ומשיח צדקנו בב"א:

עוד לדרוש הנ"ל

שיר המעלות הבוטחים בה' כהר ציון לא ימוט כלומר ע"פ ירושלמי שמלך הי' לו אוצר והחזיק מפתח בכיסו וירא שלא תאבד והלה על שלשלת הגדולה הן בה"י קטן מכל האו"ה שלא יבטלו בגלות נגד ריבוי האו"ה מה עשה תלה בהם שמו הגדול זהו כוונת הפסוק כי לא יטוש ד' את עמו בעבור שמו הגדול זהו הבוטחים בד' כלומר בשם הגדול שדבק ב"י להם כהר ציון שבוודאי יפקד כמו שאמר ישעיה הנביא ע"ה ציון במשפט תפדה כי היא לא חטאה היא נחרבה בחנם רק שביה בצדקה:

דרוש למתן תורתנו

בו ידבר ממעלות התורה ומעלות לומדיה.

(גמ' שבת פ"ט) **בשעלה** משה למרום אמרו מלאה"ש לפני הקב"ה מה לילוד אשה בינינו אמר להם לקבל התורה בא א"ל חמדה גנוזה מששת ימי בראשיה תתקע"ד דורות קודם שנברא עולם אתה מבקש ליתנה לב"י, אמר הקב"ה למשה החזר להם תשובה אמר מתירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם א"ל אחוז בכסא כבודי והחזר להם תשובה השיב להם מיד הודו להקב"ה. הגמ' צ"ל ובמד"ר איתא שבקשו לפגוע במשה מה עשה הקב"ה צר קלסתר פנים של משה דומה לאברהם אמר להם אתמול אכלתם עמו אצלו לכאורה הגמ' סותרה להמדרש ונקדים עוד איתא במדרש בראשית בשעה שביקש הקב"ה לברוא את האדם נעשו מלאה"ש כיתין כיתין חבורות חבורות אמת אמר אל יברא שכולו מלא שקרים וצדק אמר יברא שכולו מלא צדקות חסד אמר יברא ושלום אמר אל יברא שכולו מלא קטטות מה עשה הקב"ה נטל אמת והשליכו לארץ אמרו מלאה"ש מדוע אתה מבזה תכסים שלך אמר תעלה אמת מן הארץ ויש לדקדק הלא המה מלאכים ושניהם אמת דברו איך המה חלוקין במחלוקה רחוקה הללו אומרים כולו מלא צדקה והללו כולו מלא שקרים ואם שלם הקב"ה מהם מדוע חטא האמת שהשליכה לארץ ומדוע

לא

לא ענש לשלום, המתן נא ידידי עוד אקדים נמ' שבת פ"ט בשעה שנתן הקב"ה התורה למשה בא שטן ושאל תורה היכן היא וא"ל הקב"ה נתתי לארץ הלך אצל הארץ ולא מצא הלך אצל ים ואצל התהום תהום אמר לא בי היא וים אמר אין עמדי שאול ואבדון אמרו באזנינו שמענו אלקים הבין דרכה והוא ידע מקומה הקו' כבר הקשה האר"י ז"ל היאך לא ידע השטן מהתורה הלא כבר הי' רעש בכל העולם עד שנתקבצו כל מלכי מזרח ומערב אצל בלעם ושאלו ממנו מה הרעש והשיב להם שהקב"ה נתן התורה לישראל ואיך לא ידע השטן והביא בס' יע"ד בשם האר"י ז"ל דהתורה נתנה בשבת ובשבת שוליחין להשטן במקום חושך וצלמות וא"כ לא הי' ידע השטן עיי"ש, נקדים דברי ס' המדות התורה אפשר להודיע לכל מעלתה בב' אופנים עצמיית שמעיית חקירית עצם יקר תפארתה שמעיית אשר איש מפי איש שמעו וכל קריאת התורה אחריה בעת הגבה אומרין וזאת התורה אשר שם משה ושהע"ה אמר שמעו בנים מוסר אב זה ידוע אשר האב לא ינחיל לבניו דבר שוא ובתורה כתיב והגדת לבנך ולבני בניך ובזה נבין הגמ' דע"ז פ"א לעתיד יקח הקב"ה ס"ת בחיקו ויאמר מי שעסק בה יבוא ויטול שכרו מיד יתקבצו כל או"ה ויאמר להם הקב"ה מי בכם יגיד זאת ואין זאת אלא תורה שנאמר וזאת התורה אשר שם משה לכאורה קשה מדוע תפס הקב"ה בזה הלשון הי' לומר מי בכם יגיד תורה ולכאורה קשה למה כתב מיד יקבצו כל או"ה הלא ידוע שהם לא קבלו התורה אבל באמת אנחנו ב"י מאמינים בני מאמינים כי התורה תורת משה והתורה קדושה לא מבעיא חוקים בוודאי אין אנחנו משיגים אף משפטים שלכאורה ע"פ השכל או"ה או חכמים ע"פ מחקרי בישראל יכולין להשיג בשכלם וא"כ או"ה התורה יקרה להם רק מצד השכל וא"כ אין מחזיקין רק במשפטים אבל חוקי התורה המה מהבילים ובאמת אף משפטים יש וע' פנים לתורה וכל התורה אנחנו מבינים רק מעט אבל יותר מכוסה ונעלם מאתנו והנה איך אפשר לברר לחכמי תבל אשר התורה רק ע"פ ד' אלקית וע"פ שכתב האלשיך הקדוש ע"פ תהלים י"ט משפטי ד' אמת צדקו יחדיו כי כל ספרי או"ה לא צדקו כל הספרי דינים יש הרבה סתירות וקושיות מסי' זה על סי' אחר אבל תוה"ק אין שום סתירה, אבל לעיני אדם נראה שסתירה יש יבואו המפרשים והפוסקים ויתרצו ע"כ אמר משפטי ד' אמת והעד כי צדקו יחדיו בעת שיבואו כל הדינין ויצדקו בלא סתירה, ב' יש ראי' שהתורה נצחית ואלקית הלא ראינו בספרי דינים של או"ה כל דור ודור נשתנה דיניהם וכל מדינה ומדינה יש לה משפטיהם באופן אחר אבל תוה"ק בכל קצוות הארץ מקום אשר ב"י נחיתים ושוכנים תורה אחת ומזמן שנתנה התורה מהר סיני עד היום זאת התורה בעצמה ולא נשתנית אף כקוץ"י רק הקלף אחר אבל התורה בעצמה וא"כ א"ש נמ' דע"ז הקב"ה יקח ס"ת בחיקו כלומר מאתו תורה תצא אלקית אבל או"ה לא יבינו זה ויחשבו כי התורה ע"פ שכל וא"כ להם ג"כ יש תורה מיד ישיב להם הקב"ה מי בכם יגיד זאת כלומר זאת התורה, פה ובכל העולם וזאת התורה עצמה מיום נתינתה והשיב הגמ' מנין זה שנאמר וזאת התורה אשר שם משה ראינו אשר התורה אלקית ולא תשתנה, הגמ' ביבמות פ"א פריך למה לב"ק דהלכה כב"ה הלא המה הרבים והתורה אמרה אחרי רבים להטות ותי' הגמ' מחמת דב"ש מחדדי טפי והו"א היכי אמרינן אחרי רבים להטות היכי דכל הלומדים בסגנון אחד אבל אם יש חריפים ושכלם חזק מאד נלך אחרי מי ששכלו יותר טוב מכריע וא"כ יכול חלילה לבטל התורה כולה לכך שולח הב"ק ממרום אחרי רבים להטות והתורה נצחית ובזה נבין בתנורא של עכנאי בב"מ פ"ה במחלוקת ר"א וחכמים שאמר אם הלכה כמותי ב"ק יכריע ויצא הב"ק ואמרה שהלכה כמותו

כמותו לכאורה קו' תום' האם ב"ק לא ידעה מהפ' אחרי רבים להטות אך באמת אחרי רבים להטות שייך אם בית המדרש מלא ת"ח ויש מהם שמחודדים מעט הלכה כרבים אך אם יהי' ביהכ"נ גדולה עם אנשים פשוטים ויחלקו על גדול העיר וגדול הדור האם נאמר בזה אחרי רבים להטות, לכך אמרה ב"ק מה לכם אצל ר"א כלומר אחד לא מסוג אחד עם ר"א שתחלקו עליו כי הוא גדול הדור לכך עמד ר' יהושע על רגליו על יסודות שלו כלומר גם אנחנו לא נופלים בערכינו כבר כתוב בתורה אחרי רבים להטות וגם ע"פ חקירות החכם בתורה הוא יכול לברר ע"פ חקירה אמיתית תורתינו הקדושה, ועתה נברר גמ' ב"ב פ"ה ע"ב ר' יוחנן משתעי זימנא חדא אזלינא בימא וחזינא ההיא קרטליתא דמקבעי בה אבנים טובות ומהדרא לה מיני דכוורא דמיקרי אבורשנא נתחבר אמוראה לאתויי רגש ובעי לאשמוטי כרעי שדא זיקי דחלא נפק ב"ק מאי אית לכו בהדי קרטליתא דביתהו דר' חנינא דשדי תכלתא לצדיקי לעלמא דאתא ובקיצור נסביר האי מאמר זר ע"פ מה שאמרנו לעיל דחכמי הבל סוברין שהתורה רק ע"פ שבל וא"ב התורה של משה דומה לשאר חכמות ומה שמובן מובן ומה שאין מובן להם תולין דופי אף בתורת משה המעשיות פשוטות שכתב בתורה ומי יאמר על התלמוד בגמרא יש דברים זרים לכם לעיני בשר המה למותר יש דברים אשר כהבל ידמה ודברים מגונים אך אנחנו מאמינים בני מאמינים כי התלמוד תורה שבע"פ נ"ב נתנה מסיני והמה דברים רוחניים ובלא תורה שבע"פ לא היו מובנים כל מצוות שבתורה כי חכמים בתלמוד עשו פנים לתורה ועל כל קוץ וקוץ תלו תילי' של הלכות לכאורה אם תפלפל עם חכם פילוסיף וחקרן בחכמת הבל אם יבוא בבית המדרש ויראה בחורים אשר המה בהבל אין להם שום דעת ובתורת משה ובתלמוד המה חכמים ויודעים על צד היותר טוב וא"ב לדעת החכמים בחודש אחד ידעו התלמוד על בורי' מה שאין מבינים משל יהי' ע"ז חבית חומץ כלומר דבר רע אֶצלם, והנה אם יש בעיר המלוכה בית עקד ספרים עושין חומה נשגבה ושומרים אנשי חיל מזויינים והתורה אשר לפי דעת ב"י עולה על כל החכמות בבתי מדרשים הגמרות הפקר ומי לומדי התורה בחורים בלא דעת זה אמר ר"י אזלינא בים כלומר בעולם אשר הליכתה מסוכן מאד מיצה"ר ומכל תאוות וחמודות העולם ואצל מי ימצא התורה במי שממעט בתענוגים וחיתו צער ומסתפק במועט ציצית קשרים שלא ילך אדם אחרי תאוותו ויזכור מצוות ד' תכלת כתבנו בשם עק"י פ' שלח שתכלת מראה מורכב משחור ומלבן וא"כ המראה תכלת ופתיל תכלת מראה ולומד לאדם שיסתפק במועט בזה יקנה התורה ויהי' קנין לו תמידי חזינא האי קרטליתא כלומר התורה יקרה מפנינים וכל זה ב"י לא ישאו בה ומהדרי לה כלומר מי סביב התורה היקרה בורשא כלומר מיני אנשים מלינים באין דעת נחית בר אמוראה פילוסוף כלומר בדעתו קל מאד להשינה עד תכליתה ושדי חומץ ועל הוב דברי תלמיד השליכו חומץ כלומר הי' באין בעיניהם נפק ב"ק פתיים אם תעסקו בהבלי עולם ובתאוות היצה"ר איך תוכלו לדעת התורה על בורי' זה רק לדביתהו דר"ח בן דוסא ממשיל הצדיק לאשת ר"ח בן דוסא בתענית שניתן לו כרעא דדהבא מן השמים וצותה שיחזור זה שלא רצתה שום עשירות רק התכלית על שלימות עוה"ב איש בזה צדיק ורחוק מחמדת עוה"ז הוא יכול להבין התורה אך באמת לדעת לתכליתה בזה"ז אי אפשר רק לעתיד לבוא באשר יבוא משיח צדקינו ומלאה הארץ דיעה את ד' במים לים מכסים אז נבין עומקו שכל תורתינו הקדושה, נקדים דברי עק"י פ' אמור על מדרש אמור משל למדינה שהביאה למלך ג' כתרים מה עשה נטל המלך ונתן שתיים בראש בניו ואחת בראשו הה"ד והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ד' אלקיכם לב"י

לב"י נתן שתי קדושות ולעצמו קדושה אחת ופי' העק"י ז"ל שיש ג' עולמות עולם השפל ועולם הגלגלים ועולם המלאכים ויש חומר וצורה והעדר נתחיל למשל אצל בני אדם יש חומר שקירצו מעפר ויש להם צורה וג"כ העדר ויגוע אדם ואין, אצל הגלגלים יש חומר וצורה אך המה קיימים לעד אצל מלאכים ג"כ אין חומר כי המה שכלים נבדלים אך יש להם התחלה בורא יחיד שברא והמציא אותם וזהו כוונה ג' פעמים קדיש שאומרים קדוש מובדל מעולם הגלגלים גם מעולם המלאכים שש כנפים בשתים יכסה פניו כלומר שאין לו התחלה צוריית כשתים יכסה רגליו שאין לו חומר ובשתים יעופף כלומר רחוק מהעדר אך הקב"ה וב"ש רחם על ב"י בניו שישארו לעד ויהי' גופם זך וקדוש וג"כ לא ימותו חלילה מחיי עוה"ב ע"כ זיכך אותם לפני הר סיני ונתן להם התורה ואמר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש וא"ב מג' קדושות שמלאה"ש הכתירו להקב"ה נתן שתים בראש בניו כלומר שיהיו רחוקין מהעדר וגם מחומר עב רק נתן יתרון א' לו שהוא נצחי ואין לו התחלה ונבין הגמרא אחר קבלת התורה בא שטן ושאל תורה היכן היא כלומר דבר יקר כזאת צריך להיות בעיר גדולה לאלקים בחומה נשגבה ושומרים עוטרים מזויינים בשלופי חרב וכל יום לרבאות אנשים פוערים פיהם כאל מלקוש להשיג מעט מי חכמה אבל הוא לא ראה שום שינוי כמקדם אמר הקב"ה נתתיה לארץ כלומר כמדבר שהיא הפקר מי שירצה ללמוד יכול ללמדה הלך אצל הארץ ולא מצאה הלך אצל ים כלומר התגרנים עוברי ארחות ימים והמבקשים פנינים מתהום ולא מצאה הלך אצל שאול ואבדון אמרו באזנינו שמענו אלקים הבין דרכה והוא ידע מקומה:

אמרתי למשל כמלבינו יר"ה שבקש לעשות מסה"ב במדינה קשה מסיביר לחינא ושם בארות טיט היון המסה"ב קשה מכל המדינה אך המלך ושריו ראו התכלית ב"א יגמור המסה"ב ויהי' מסחר גדול בכל רחבי תבל, והנה באו ינזינירין וסוחרים מסיביר וקבלו את העסק להעמידה על תכליתה המסילה והבנינים ותחנות מסה"ב עם כל עצים השייך ע"פ הסדר והנה כל סוחרי פ"ב ומאסקווי וקיעוו הכינו לבוא וליקח העסק והנה באו לעיר המלוכה והשיב להם המלך כבר נתתיה והלכו לחפש ולא מצאו עד שחכמים הגידו להם תלכו שמה בנפות סיביר וקיטיי שמה תמצאו את הסוחרים כי המה יודעים הדרכים והמסילות והמכשלות לא אתם, זו הכוונה שמרע"ה קיבל על עצמו המסה"ב מארץ עד שמי מעלה ע"י התורה כי מתחלה היו שמים לד' והארץ נתן לבני אדם וראה הקב"ה אשר בלי התורה לא תוכל להתחבר הארץ לשמים היו צריכין לאדריכל גדול כמשה ע"ה כמו שכתוב במדרש שני שרים היו למלך א' שידע רק בשדות ושר השני ידע מה כהיכל המלך בערים ובכרכים בשדות בן מרע"ה אמר הן לד' אלקיך השמים ושמי השמים וא"כ הוא אדריכל טוב ידע כל המכשלות ויודע איך לעשות גשר חזק שיכול לעמוד זה הפי' הלך אצל שאול ואבדון במקום המעקשים והמכשלות והוא מוסב על כל עניני מבשולים ומקומות בעולם אשר שמה צריכין גשרים חזקים מהתורה וממצותיה ולא מצא אמר לו הקב"ה כבר נתתיה לבן עמרם הוא ידע מקומה הנה כי כן נבין המדרש ג"כ נעשו מלא"ה כיתין כיתין חבורות חבורות חסד אמר יברא שכולו מלא חסדים באשר ראינו בעינינו כמה צדקית וג"ח בכל עיר הפלך ובית חולים וחונן דלים ומשמרת חולים השיב אמת שכולו מלא שקרים רק מלא גאווה ושבת ויתפאר בעיר המלוכה וישיג אות הכבוד והי' בכל רחבי תבל במכה"ע שגדלו המלך בשם טוב צדק אמר שכולו מלא צדקות בישיבות ות"ת ובתי ספר להשכלה שלום אמר אל יברא שכולו מלאה קטטה הלא ראינו עבור גבאות והתמנות בתי מדרשים כמרקחה במחלוקת גדולה עד למאד ולמהלומות יקרא וחילול השם מה עשה הקב"ה נטל

אמת

אמת וישליכו לארץ ע"פ דברי האלשיך הקדוש שהתורה נקראת אמת כדכתיב אמת קנה ואל תמכור והתורה תלמד ותדריך את האדם במדות יקרות ויעשה המציה באמונה, וא"כ כאשר עד קבלת התורה היתה קיימת התורה על חסד אבל בלא התורה א"א להתקיים אמרו מלאה"ש מה אתה מבזה תכסים שלך אמר תעלה אמת מן הארץ אדרבה שתהא עליי' להתורה מה תעשה על השמים הלא אין שם יצה"ר ולא קנאה ולא שנאה ופה אנשים פראים שטופים בהבלי עוה"ז אם תקדישם ותטהרם לילך בדרך טוב ובלב טהור לחונן איש את רעהו ולקיים ואהבת לרעך כמוך אז תודע מה היא התורה לזה אמר שהע"ה ואהי' שעשועים יום יום משחקת בתבל ארצו בכ"ז שעשועי את בני אדם כלומר שעשועי אמיתית אשר מיישר ומדריך את בני אדם לילך בדרך טוב:

אך מה ששלום קטרג שכולו מלא קטטות לא השיב הקב"ה כי די בתשובה שהשליך אמת ארצה כלומר התורה כל נתיבותיה שלום כמו שכתוב בתהלים ד' עוז לעמו יתן ד' יברך את עמו בשלום וא"כ כל זמן שב"י יאחזו בעמוד התורה יהי' שלום ואמת ביניהם כמו שאמרה הגמ' ביבמות אצל ב"ש וב"ה לקיים מה שנאמר האמת והשלום אהבו, אקדים גמרא בכתובות אר"א ע"ה אינם עומדין בתח"מ א"ל ר"י לא ניחא למרייהו דאמרת הכי א"ל מקרא אני דורש כי טל אורות טלך מי שיש לו אור תורה תורה מחייהו ולכאורה במאי נחלקו ר"א ור"י, אך לענ"ד אם נקראו בנים או עבדים ועיין בע"י החדש בפירושיהם במאי הוו ויכוח של מלאה"ש עם מרע"ה אם ב"י נקראו בנים או עבדים אם בנים נקראו צריך ליתן להם התורה ואם עבדים לא ועיין בגמ' סנהדרין שהמין שאל את ר"א אלקיכם כהן כי קבר למשה במאי טבל ומקשה בתוס' מדוע לא פריך האיך טימא אך לבנו מותר הכהן ליטמא ובני ישראל נקראו בנים וזה ידוע כי מפתח של תחה"מ בידו של הקב"ה כמו שנאמר ביחזקאל ל"ז הנה אנכי פותח אתכם מקברותיכם וא"כ בני ישראל לומדין התורה כדמצינו בזוה"ק אי ב"י ילפן אוריתא כדקא יאות איקרו בנין ואי לא עבדי וזהו דברי ר"א ע"ה אינם עומדים בתחה"מ מחמת שאינם לומדין תורה והקב"ה יפתח קברותיהם ואקרי כהן וכהן אסור ליטמא א"ל ר"י לא ניחא למרייהו דאמרת הכי דחזי דמצער א"ל מצאתי תקנה מן התורה מה היא המחזיק לומדי תורה כאלו למד וא"כ יש להם חלק בתורה. ובזה בארתי הפסוקים בתהלים קי"ט לעולם לא אשכח פקודיך, תורתך כי בם חייתני כי בדברי תורה אקום לתחה"מ וג"כ בקהלת אמרתי הפסוק בצל החכמה בצל הכסף ויתרון דעת החכמה תחי' בעליה כי החכמה לבדה תספיק לעתיד לעורר לתחה"מ לומדי התורה ואי' במדרש משפטים ע"פ באורח צדקה אהלך בתוך נתיבות משפט ודברי ישעי' הנביא צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת פרשתי ע"פ מאי דאי' ב"ב פ"א דשאל טורנוסרופוס את ר"ע אם אלקיכם אהב עניים מפני מה אין מפרנסן אדרבה שיש עון אם נותנין לעני צדקה משל למלך שכעס על עבדו וציוה שלא להאכילו ולא להשקותו כששמע המלך הוא מעניש לאיש שעובר על ציווי א"ל רע"ק משל למלך שכעס על בנו וציוה שלא להאכילו ובא א' ונתן לו כשעובר חמת המלך מחזיק לו טובה ואנו נקראין בנים זה אמר צדקה תרומם גוי אלו ישראל מזה ראי' שנקראו בנים לד' אבל וחסד לאומים חטאת להם התורה אמרה באורח צדקה אהלך אני רואה אם נותנין בני ישראל צדקה הראי' שנקראו בנים המה משלי ואם לא לא. ועתה נשים למאמר הראשון כשעלה משה למרום ידעו מלאה"ש והארץ נתן לבני אדם מה לילוד אשה בינינו ע"פ משל למלך שגזר שלא יבוא זר בעיר המלוכה אם לא ע"פ רשיון גדול משר הפנים ומי יאמר לכנס להיכל המלך והנה ראו איש לא שר בתואר סוחר עומד בהיכל המלך והמלך משתעשע עמו מאד שאלו

שאלו מה הוא פה והשיב כי א' מרוזני הארץ אשר לוקח העסק כל מסה"ב ושאר מינים לעשות על הוצאתו אמרו עסק גדול כזה אשר תוכל להצליח כל בני המדינה אתה נותן לאיש זר אדרבה תן להשרים והאדונים של אחוזות הנסיכים אמר לו המלך תן להם תשובה אמר מתירא אני כי המה עבדיך הנאמנים שרים גדולים ורואי פני המלך איך אפגע בכבודם וכבודך, א"ל אל תירא כי אתה משרים הראשונים לי עד שנתן להם בינה ודעת אשר המה לא יוכלו להשיג כי המה היושבים במלכות ורחוק להם מטבע ויישוב הארץ כאשר אמרנו מיד הודו, כן שאלו מה לילוד אשה בינינו כאשר הבאנו לעיל המדרש דאמת אמר אל יברא שכולו מלא שקרים ושלום אמר שכולו מלא קטטות מה הי' להם העיקר הכל הי' על קנאת התורה מה השיב הקב"ה צדק וחסד ג"כ שבני הארץ אוחזין במדת החסד והצדקה רק עבור החסרונות השקר והקטטה אך אם תנתן תורה על הארץ ממילא תתקן הקלקול אמר הקב"ה לקבל תורה בא מה אמרו תנה על השמים עסק כזה א"ל חזור השובה כלומר אדרבה כאשר כתבנו על המדרש תעלה אמת מן הארץ מה תעשה בשמים התורה אבל פה תתקן קלקולי בני אדם ותתנהג עולם בצדק וחסד אמר מתירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם כלומר יש חילוק בין לימוד מלאכים הבל פיהם שאין בהם חטא ובין הבל פי שלבני אדם ועוד אדם נהפך מאש למים וממים לאש כלומר למצוה צריך התלהבות ולעבירה צריך קרירות וא"כ כבד לאדם לעבוד ד' א"ל הקב"ה אחוז בכסא כבודי בלומר זה השמים כסאי ובלול מאש ומים והקב"ה עושה שלום במרומיו כן יעשה שלום עלינו וכאשר נחזיק התורה נהי' כמלאכים נצחיים כהשארת נפש בחומר זך ומזוקק כאדה"ר קודם החטא. עוד אמרתי אופן אחר זה ידוע שצורת יעקב חקוקה בכסא הכבוד וא"כ כאשר מצינו במרכבה ביחזקאל ואראה דמות אדם עליו מלמעלה מזה ראי' דאדם גדול ממלאך וזהו אחוז כלומר ראותך לדחות טענת מלאה"ש מכסא כבודי שצדיק גבוה וגדול במעלתו ממלאך ד' דא"כ אדם המעלה ראוי לקבל התורה, ובזה נסיים מה שקשה דהמ"ד סותר לנמ' דשבת בשבת פ"ט איתא דהודו למשה מלאה"ש ובמדרש כתוב דבקשו לפגוע בו צר הקב"ה קלסתר פניו של משה דומה לאברהם א"ל הקב"ה אתמול אכלתם אצלו אך דבאמת עולם חסד יבנה וראשון מי שהנהיג העולם בחסד הי' אחד אברהם אבינו ע"ה בקשו לפגוע במשה מה עשה הקב"ה צר קלסתר פניו דומה לאברהם כלומר במשה רבינו ע"ה נמצא מדת אברהם אבינו לחם אבירים פרנס את דור המדבר ארבעים שנה וא"כ הוא נ"כ בא"א עשה חסד הן במזון הגוף הן בתורת חסד על לשונו, ובארנו המאמרים, ועתה נדבר ממעלת יום חג השבועות מתן תורתנו כאשר אמרנו כמה פעמים בדרושנו כי ימי האדם חלוקין בג' זמנים ימי עלי' וימי עמידה וימי ירידה וימי הפסח כנגד ימי עלי' וימי עצרת כנגד ימי עמידה וחג הסוכות כנגד ימי הירידה קרוב לימי החורף גם עקרי הדת ג' מציאת השם ותורה מן השמים והשנחה לשכר ועונש גומל טוב לשומר מצוותיו ומעניש למי שעובר על מצוותיו, פסח נגד השגחה כמו שמפרש המדרש בפסוק נגוף ורפוא נגוף למצרים ורפוא לישראל ימי השבועות נגד מתן תורה חג הסוכות נגד מציאת השם וא"כ חג השבועות חג המקודש לנו כ"י אשר נתעלינו על רום המעלה בקבלת תורה וא"כ למה העלים הקב"ה ולא כתיב בתורה אצל חג השבועות אשר ביום זה נתנה התורה כן מקשה האברבנאל גם על ר"ה מדוע העלימה התורה ולא כתבה שבר"ה נדונין בני אדם ותירצו ע"פ הגמ' דברכות הסכת ב"י היום הזה נהית לעם לומר שהתורה הביבה על לומדיה כל שעה ושעה כשעה ראשונה שקבלו התורה

התורה ע״כ מעלים התורה מחג השבועות אשר בה קבלו התורה כדי שיהי׳ לאדם חביבה התורה כל יום כאלו קבלה מסני :

דרוש בקדושת שבת ומענגיה

(מד״ר סה״ש ע״פ) **היושבת** בגנים אלו ישראל בשעה שב״י נכנסין לבכ״נ ולב״מ בא הקב״ה עם פמליא שלו ואומר בני השמיעו קולכם כדי שישמעו חבירים שעל גביכם ובלבד שלא יהי׳ ביניכם קנאה ושנאה שלא יאמרו מלאה״ש תורה שנתת לישראל אין עוסקין בה והרי יש בהם קנאה ושנאה וע״פ ויקהל משה כל עדת ב״י אי׳ במד״ר אמר הקב״ה למשה עשה לך קהלות גדולות ודרוש להם הל׳ שבת אלו שני המדרשים קשה להולמם וצריכים באור גם זה המד׳ שוחר טוב ע״פ ואכלתם כו׳ יואל ולא יבושו עמי לעולם דאמרה כנ״י לפני הקב״ה רבש״ע כל זמן שאנחנו בין או״ה אנחנו בבושה וכלימה אימתי אין אנחנו בושים לכשתנאל אותנו למה ייחד הבושה יותר משארי הצרות עי״א דצ״ב על מ״ש במד״ר מצינו בתורה ובנביאים ובכתובי׳ ששקולה שבת כנגד כל המצות בתורה עד אנה מאנתם לשמור מצותי ראו כו׳ דנתן לכם יום השבת בנביאים ישעי׳ נ״ו ושומר שבת מחללו ושומר כו׳ בכתובים בנחמי׳ ותתן להם משפטים ישרים ותורות ושבת קדשך להם הודעת , ונחזה נדבר בענין קדושת שבת ומקורה ועקרה ויסודה הנה ס׳ המדות ביאר כי עיקר גדול מכל העיקרים אהבת הית״ש כמה נתקרב ונדבק להבוי״ת שיאהב אותנו כי אין אהבה רק בדומים ואיך נתקרב לבוראנו ואמר ה״פ קדושים תהיו כי קדוש אני ד׳ אלקיכם וא״כ כי יש לנו נשמה חלק אלוק ממעל ואם נתקרב אל התורה נוכל להדמות להבוי״ת ולילך בדרכיו אך שצריכין מתחילה להשליך כל המדות הנשחתות ולבער כלה גרש יגרש כל המחשבות והמדות הנשחתות מלבנו ותהי׳ לבינו נקי וטהור וקודש לד׳ כמאמר התנא דבי אליהו עד שתתפלל שתכנס דברי תורה בלב תראה שאל תכנים כו׳ לזה אמר יעזוב רשע דרכו וישוב אל ד׳ והמשיל משל ע״ז המ״מ מדובנא כאשר יתפש במצודה צפור והיא מקושרת בכנפיה כאשר ירצה לשלחה לבעלה הראשון אם רק להתירה ממוסרותיה ממילא תעוף לביתה ולמדור שלה כן אם רק האדם יתיר נשמתו מחכלי התאוות ומפתויי יצה״ר אז תיכף ומיד תגביה עוף ותהי׳ קודש לד׳ זה אמר מי אלה כעב תעופינה וכיונים אל ארובותיהם עי׳ נפו״י ד״י דברי ראב״ע האדם אם הוא מסור לתאוות הוא עבד ליצה״ר ומי שהוא גדור מן התאוות וחפשי נקרא בן חורין וכתר מלוכה בראשו מביא בשם הזוהר אחרי ר״ח פתח נפשי אויתיך בלילה אף רוחי בקרבי אשחרך שקורא לקוב״ה נפשי ורוחי כלומר נפשי ורוחי אתה כל חיותי ע״כ אשחרך ע״כ הכוזרי ברביעי סי׳ ג׳ כו׳ בית״ש נקרא חי העולם כי הוא רוח העולם ונפשו ושכלו וחיותו לכך אמר מרע״ה ואתם הדבקים בד׳ אלקיכם חיים כולכם היום והנה יש לאדם לייגע בימי חלדו על ג׳ שלימות שלימות הממון , ב׳ הגוף בריאות גופו ולחזקו ולתמכו ג׳ שלימות הנפש לכך אמר ואהבת את ד׳ אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך במה רק והיו הדברים האלה על לבבך כלומר אם תלמוד תורה תבוא למדה וסיים הרב נפו״י לא שלחנו בעוה״ז רק לעשות מלאכת אלקימיא״ה להוציא יקר מזולל ותוחת הנחושת יביא זהב ומה שהיא מטבעו כלה ונפסד תנתן לה השארה וקיום דהיינו שייגע בתורה ובעבודה אשר יקנה מעה״ב שכר ותענוג ורוח אלקים תשוב למקום אשר נתנה. העקרים פל״ו מג׳ באר ענין אהבה לד׳ אף שהוא לכאורה דבר כבד להשיג ודבר כבד להשיג מטריד נפש האדם ותצער אותו אך אהבת האדם להקב״ה יש בדברים שקל להשיג כמו שאמר שהע״ה בשה״ש מה יפית ומה נעמת

נעמת אהבה בתענוגים אף בתענוג אכול ושתו כל תענוגים בשמחה של מצוה בתענוגי שבתות וי"ט אף שיש לאדם הנאה בבי"ז אם רק יכוין האדם לש"ש ויקיים בכל דרכיך דעהו ויקבל שכר ויבוא מזה לאהבת הית"ש ואף שלא ישיג כל תכלית אהבה אך במעט אפילו יתענג האדם אם האהבה אין תלויה בדבר ומצינו ביונתן בן שאול אף שידע שאם ימלך דוד לא יבוא למלוכה בב"ז מחמת שאהב אותו מאד לא הביט על הנאתו ואף שאמר אתה תהיה למלך ואני אהיה למשנה מזה אנו רואין אהבה אמיתית רק אם אדם לא יבקש הנאת עצמו רק שיגיע לאהבת ד' ועבודתו ית"ש, הנה העק"י בפ' בראשית בשער הרביעי ביאר מאמר מדר' שאלה שבת לפני הקב"ה לכולם נתת בן זוג ולי לא א"ל הקב"ה בנ"י תהיה זוגך ביאר בן בצחות כל דבר אשר ילמד האדם לחבירו או בצחות לשונו ויבינהו בחכמה ודעת או ע"פ מעשיו אשר רואה שהמורה עושה כל טוב ולבו מלא חכמה ועושה מע"ט והנה באאע"ה היו כל הדברים הללו ע"ב אמרה הגמ' מרגליות טובה היתה תלוי' בלבו של אאע"ה או אצטגנינות כל החולה הרואה נתרפא כי העיקר תלוי בלב אם הלב טוב בדברים יוצאים מקירות לבו נתקבל לשומעיהם, והנה פי' הגמ' דהוא היה צדיק באמת והכל ראו האמת שדבריו היו באמת יוצאים מלב אמת ע"כ כל חולה הנפש נתרפא וכשמת הביר לכל העולם שידעו שהבורא ברא העולם וגלגל חמה בבוקר זורחת ולערב יוצאת וא"כ יש עליה אדון שמצוה עליה והנה הרב בעק"י הנ"ל אמר שאאע"ה הכיר שבורא ב"ה ברא העולם נמשך ממנו בלא הפסק ע"כ אמר לו הקב"ה צא החוצה צא מאצטגנינות שלך שתמיד לטובת ברואיו וצדיקי עולם הקב"ה משנה הטבע והמזלות אף שע"פ טבע לא הי' מוליד אך הקב"ה שידד הטבע והוליד, והנה בשבת נראה שכתוב ויכל אלקים מלאכתו וגח ביום השביעי ששבת מכל מלאכתו וביארו המפרשים הראשוני' מכל מלאכתו ששבה ולא שבת ממעשה הצדיקים כמו שכתוב בהם ותגזור אומר ויקם לך הקב"ה גוזר גזירה וצדיק מבטלה הנה לכל יום מששת ימי המעשה הי' בכל יום בריאה ולשבת לא והשיב הקב"ה כאשר בנ"י יתקבצו יחד בבתי מד"ר ובבב"נ בתורה ובתפלה יהיו בן זוגך, ובזה ביאר הגאון מהר"ל מפראג בדרושים שלו המ"ד ג' מעידין זע"ז שבת וישראל והקב"ה בלומר הקב"ה נקרא אחד וישראל נקראין גוי אחד ושבת אחד בלא זוג וזהו שאמרה הקב"ה במס' ביצה מתנה טובה יש בבית גנזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל מה הענין בבית גנזי אך ע"פ הגמ' ברכות אין להקב"ה אלא אוצר של יראת שמים בלבד ועתה ישראל מה ד' אלקיך שואל מעמך כ"א ליראה את ד' אלקיך זהו פי' מתנה טובה ושבת. ע"פ דברי ב"ל עמוד ל"ט ע"פ ג' עקרים כל אדם בבני ישראל ימשך שיאמין במציאות ד' ית"ש ובהשגחה לשכר ועונש ותורה מן השמים וביאר במליצתו למשל אם המלך יצוה כל מיני עבודה מעבודות שונות לעבדיו ואחת יעשה בעצמו תחלה אשר אין מוכרח לעשות ילמדו החכמים שבוודאי העבודה הזאת עבודה יקרה מאד, כן אם הקב"ה קיים בעצמו מצות שבת אשר ממלאכתו לא ייעף ולא ייגע בש"ב איש ב"ו אשר עובד כל ימי השבוע שצריך לנוח אך למתבונן ידע מזה כי המנוחה אין מנוחה אחרי יגיעתו ממלאכה בזה אין שייך להבוי"ת ג"כ הי' יכול לנוח בא' מימי השבוע ועוד שזה שייך רק על מלאכה גמורה אך ממלאכה קלה היינו להדליק הנר ולעשן טוב"ק שזה התענוג מדוע יאסור, מזה ילמוד האדם שיום הוא יום קדוש מבואו ועד צאתו במאמר אברבנאל בפ' תשא אך את שבתותי תשמורו כי אות היא ביני וביניכם לדורותיכם לדעת כי אני ד' מקדשכם אחת שמורה על שביתת מלאכה בנ"ל שהקב"ה חודש עולם ואחת על יום שבולו שבה זהו שבתותי:

ועוד

ועוד אפשר לבאר כמדומה שאלשיך הקדוש ביאר ג"כ זה גמ' שבת פט"ז אלמלי שמרו בני ישראל שתי שבתות מיד נגאלין גם הגמ' זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו אך ע"פ דברי כד הקמח לרבינו בחיי בן הרשב"א ז"ל הביא המכילתא זכור נאמר על כניסת שבת שתקבל כאורח נכבר מאר כיוצא לקראת מלך ושמור בכניסתו לזה אמר בדיבור אחד נאמר שצריכין לקרש בכניסה ויציאה רוב העולם מקבלין שבת מעט ס' לחשיכה ויתפללו מעריב מוצאי שבת בעוד יום זהו אך את שבתותי תשמרו וזהו הכוונה אלמלי שמרו בני ישראל שתי שבתות היינו בכניסה ויציאה מיד נגאלין ולפי דברי אברבנאל וס' חרידים וכל הספרים כהרמב"ן ז"ל אשר מורה על עוה"ב ג"כ יום שכולו שבת, והנה שבת מורה על מציאות הית"ש שברא עולמו יש מאין גם כמו שכתוב ברברות שניות זזכרת כי עבד היית במצרים ויפרך מורה על השגחה על מעשה אדם גומל טוב לשומרי מצוותיו ומעניש לעוברי מצותיו ובזה מרומז הכל בשמירת שבת ושבת יום פנוי מעכורה ומטרדת המוח כמו שביאר אברבנאל בפ' תשא זכור על יום המנוחה וטרדה של מוח ושמור על שביתת מלאכה, וזהו כוונת הילקוט פ' אמור בפ' ולא יראו פני ריקם משל למלך שאמר לעבדיו אל תקבלו פני בלתי אם תקבלו פני המלכה כך קודם שריבר דיני יו"ט מתחיל עניני שבת מחמת שבשבת כלול כל עקרי אמונה והכלי יקר בפ' יתרו כיאר הפסוק ששת ימים תעבור ועשית כל מלאכתך כלומר בששת ימי המעשה תעבוד לד' ית"ש גם מלאכתך אך וביום השביעי רק שבת לד' אלקיך לא תעשה כל מלאכה וביאר האכרבנאל אולי תרצה להחליף לעשות שאר יום לשבת אסור לך או תעונן כאחד מימי המעשה שלא תצליח ביום ההוא לכך אמר ועשית כל מלאכתך ועוד אפשר לבאר אולי יאמר האדם כאשר יחשך היום ערב ש"ק ואני עריין באמצע המלאכה לכך אמר ועשית כל מלאכתך כאשר תוחשך השמש של עש"ק תרמה בלבך כאלו כל מלאכתיך עשוי' והתורה נתנה בשבת להורות שכל התורה קשורה ותלוי' בשבת ומחלליה מות יומת כי העושה בה מלאכה ונכרתה הנפש מעמיה עיין אברבנאל מחמת ששבת תלוי ג"כ על ענין השארת נפש ועוה"ב שכולו שבת ומי שמחללה כופר בזה וא"כ נפשו נכרת מארץ חיים וחיי הגוף תלוי בחיי הנפש וא"ש מי שמאכר חיי נפשו למה לו חיי הגוף וא"כ הגמ' כביצה מתנה טובה בבית גנזי של אוצר י"ש ושכת שמה כי כשבת תלוי כל עקרי הרת וכל התורה מן הנביאים ששקולה שבת כנגד כל התורה כולה שומר שבת מחללו וע"פ מאמר הגמ' שכת השומר שבת אף עוכר ע"ז כרור אנוש מוחלין לו כי רור אנוש היו שהוחל לקרוא בשם ד' שאמרו שהקב"ה מסר לגרמיים ולצבא השמים אבל מי ששומר שבת, שבת שייך להתורה וג' עקרי דת מזה יחזור מטעותו ויומחל לו. השל"ה הקדוש הביא בשם ס' ראשית חכמה ז"ל שצריכין לקרש השבת בריבור ומחשבה ומעשה כדיבור בתורה והפלה כשירות ותשבחות כמו שכתוב זכור את יום השבת לקדשו שיחשוב בלבו ובשכלו לחדש בשבת חרושי תורה כמו שהביא ס' יסוד ושורש עבורה כשם זוה"ק כאשר הנשמה כאה שואל להקב"ה מה חירוש שמעת מתורה שנתחדש בשבת אם יש לה תאמר ונותן הקב"ה כל שכר ותענוג רוחני ואם שתקה הולכת בכושה כמו שנאמר אצל החיות במרכבה ובעמדם תרפינה כנפיהן במעשה ג"כ להשכים כעש"ק בבוקר ולהכין צרכי שבת עיי"ש ועתה נבאר באוהי"ע פ' יתרו שביאר ע"פ זכור את יום השבת לקדשו וציוה ששת ימים תעבור ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לד' אלקיך כן בואתחנן שמור ג"כ כו' ששת ימים ואמר למען ינוח עברך כמוך וכיאר הרב המ"מ כן שיש ב' מיני שביתות, שביתה רצוניה ושכיתה הכרחית היינו לא שנוסע בעגלות טעונות סחורות במשאות כבידות ובאמצע הדרך נוסע למלוק לנוח הוא ועבדו וחמורו

השביתה

השביתה נקראת הברחית לרצונו הי' רוצה עוד
לנסוע לבוא מהר לביתו אך רוצה לנוח מעט
בן בהמתו כדי שתי' בה כח אח"כ לנסוע אך
אח"כ כאשר יבוא לביתו אזי ינוח באמת
השביתה והמנוחה נקראת רצינות והראי'
באמצע הדרך בעת שינוח מעיין בכתביו
ובחשבנותיו ורץ בל רגע להביט על העגלה
ועגלון הראי' שהשביתה בע"כ כן בשבת יש
שתי שביתות שביתה א' שינוח כא' משאר
או"ה שבכל ימי השבוע הוא ייגע וצריך בשביעי
מהשבוע לנוח, כן הסכימו כל האומות לנוח
בחלק א' מיום השבוע אך בני ישראל מצווין
שיניחו מנוחה שלימה והמנוחה קדושה ביום
זה ילמדו תורה אף באכילתם יעסקו בשירה
וזמרה ויודו לד' ויאמינו שיום זה קדוש לד'
צבאות ומורה ג"כ על עוה"ב מצד שכולו שבת
ומצינו מי שמושכר לעבד ולפועל שיעשה היום
אצל אדון אז בל השבוע עיניו צופיות רק מתי
יבוא יום השבת וינוח והוא מצפה רק על
יום המנוחה, בן האדם צריך לחשוב כן ששת
ימים תעבוד כאלו אתה עובד עבודת עבד
ויום השביעי שבת לד' אלקיך לא תעשה
בל מלאכה הן בידיך הן בלבך כי יום זה
מוקטר ומוגש קדוש לאדונינו המעיד על
בריאת עולם ועל ג' עקרי הדת ועל בני ישראל
ועל יום עוה"ב שכולו שבת וא"כ צריך להיות
היום ההוא באלו כל מלאכתיך עשוי' כאלו
לעוה"ב שהוא יום מנוחה ולא תהי שום מחשבה
זרה ביום ההוא כן תהי' פנוי ממלאכה רק
ללמוד תורה ולהתפלל גם לאכול ולשמוח
בתענוגי שבת לשם ד', ובזה מבואר שאמר
טורנוסרופוס לר"ע מפני מה תבשיל של שבת
ריחה נודף א"ל יש לנו תבלין ושבת שמה
אמר לו תן לי א"ל המאמין בה מרגיש טעמה
וזהו פי' הוא לעג עליו שאמר שהוא מרגיש
במאכלי שבת טעם ושאל לו מפני מה, כנראה
שבת ויום א' מימי השבוע טעמם שוה אך
רע"ק השיב תבלין יש לנו ושבת שמה כלומר
אם אדם אוכל לכבוד שבת ועובד בזה את
הקב"ה כמו שכתוב מה יפית ומה נעמת

אהבה בתענוגים וא"כ מקושר להית"ש ומרגיש
טעם לזה אמר כל השומר שבת מרגיש בטעמה
זה אמר בתפלת מוסף טועמיה חיים זכו מי
שמרגיש טעם השבת ועובד ד' וגם האוהבים
דבריה מי שיודעין בל עניני השבת והדברים
הנאמרים בה גדולה בחרו, ונסיים פסוקי ישעי'
כה אמר ד' שמרו משפט ועשו צדקה כי
קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות אשרי
אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה שומר
שבת מחללו ושומר ידו מעשות כל רע לכאורה
קשה שמתחיל במשפט וצדקה ומסיים בשבה
ע"פ מה שביאר מלבי"ם ז"ל משפט בין אדם
לחבירו וצדקה בין אדם למקום הנה המד"ר
משפטים הביא משל למטרוניתא הולכת זין
מלפניה וזין מלאחריה כן דינים קודם עשרה
הדברות ומשפטים אחר עשרת הדברות הנה
חיל המשמר שהולך לשמור המלכה זה חיל
לכבודה כן תורה תחלה משפט ולסוף אף
שדינים ושבת במרה נצטוו בב"ז אחרי קבלה
התורה נצטוו עוד פעם שנית והנה דינים רק
לבני ישראל נתנו ולא לבני נח וכן כתוב
ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם צדקה
ג"כ לבני ישראל ע"פ דברי טורנוסרופוס
לרע"ק אם אלקיכם אוהב עניים מפני מה
אין מפרנסם והמשיל משל למלך שכעס על
עבדו וציוה שלא להאכילו ועבר א' והאכילו
יענש מהמלך ואתם קרוין עבדים והשיב רע"ק
שאנחנו קרוין בנים והנה שני דברים שבה
ודינים במרה נצטוו ונשנו אחרי כן עוד הפעם
לא שבת נתנה לאו"ה ולא הדינים לזה אמר
שמרו משפט ועשו צדקה בזה קרובה ישועתי
לבוא וצדקתי להגלות אשרי אנוש יעשה זאת
ובן אדם יחזיק בה בזה שומר שבת ג"כ
מחללו וישמור ידו מעשות כל רע ע"כ אמר
לסרימים אשר ישמרו את שבתותי כי שבת
מעיד על חידוש העולם ושידוד המערכות
כמו שכתוב בדברות שניות ויפדך מבית עבדים
ומי שישמור שבה המרומז בה עוה"ב ועקרי
הדת יצא מן המזל ויזכה לבנים ע"כ אמר
לסרימים אשר ישמרו את שבתותי וביאר
בזה

בזה הרב בעל ערבי נחל בפ' נח הפסוק עוד כל ימי הארץ זרע וחריש וקציר וקיץ וחורף יום ולילה לא ישבותו ופי' כן לכל דבר מעניני עוה"ז ימצא זמן די' זרע וחריש וקציר אך יום ולילה לא ישבותו כאשר יגיע יום השבת קודש לשבות בו כמשא כבד לאדם כמו שאמרנו לעיל שזה המנוחה לאדם במנוחה הכרחית, ובס' קרבן שבת ביאר מד"ר בפ' בראשית כאשר פגע אדה"ר בקין אחר שנתפשר מנזירת נע ונד על מחצה נזירה א"ל מה נעשה בדיניך א"ל עשיתי תשובה ונתפשרתי א"ל כך כחה של תשובה פתח ואמר מזמור שיר ליום השבת, והמד"ר דשו בו רבים וכן שלמים ואמר הרב הנ"ל פי' המדרש כן דמתחלה חשב אדה"ר שקין נמסר למעב"ר השמים שישפט בדינים קשים וימצאוהו צרות רבות ורעות, והנה ע"פ שכל אנושי לא תועיל כל תשובה דומה למי שמורד במלך ב"ו לא יועיל כל הון ביום עברה ולא שום פיום מכש"כ לפני ממהקב"ה אך טוב וישר ד' ע"כ יורה חטאים בדרך והורה דרך התשובה, והנה כאשר אמר עשיתי תשובה ונתפשרתי מיד שמח והנה אם האדם נמסר ע"י המזלות, הנה ידוע שבשבת משמש מזל שבתאי וביום זה מוכרח האדם להיות עצב ושרוי בצער ובוכה אך כאשר שמע שנתקבל תשובתו וא"כ הקב"ה משניח ומשדד הטבע ע"כ אמר נוכל לשמוח בשמחת השבת, או אפשר לבאר כי לבני נח לא נתנה תשובה ולא יום השבת וכיון שאמר שנתקבל תשובתו יכול לשמוח בשמחת שבת עיין בס' צרור המור פ' ויקהל ביאר למה הקדים הקב"ה דיני שבת למלאכת המשכן ביאר כן אחת שמלאכת המשכן ציור נגד ג' עולמות, עולם השפל עולם הנלגלים עולם העליון ואדם ג"כ נמצאו בו ג' מחלקות הכרם כו' נגד עולם השפל הלב נגד אוהל מועד המות נגד קדשי קדשים וא"כ בזה מלאכה וקדושה שמשרה הקב"ה בזה שכינה על ישראל ושבת רק בשב ואל תעשה ע"כ הקדים ששבת מרמז לעוה"ב ולעולם העליון שקדושת שבת למעלה מהם ע"כ לא תדחה שבת נגד מלאכת המשכן ועיין בספר כד הקמח לרבינו בחיי וכן איתא, ברבינו בחיי על התורה שמביא הגמ' דביצה פ"ב אר"י משום רשב"י כל מצוות שנתן הקב"ה לישראל נתן להם בפרהסיא חוץ משבת שנתן בצנעא שנאמר ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם, לכאורה איך נוכל לומר שהי' בצנעא הלא הנביא אומר מראש לא בסתר דברתי, אך דהכוונה שתי שבתות א' שבת בגלוי והב' על שבת עליונה ועל שבת יום שכולו שבת כמו שמלך שולח בנו להודיע פקודה לעיר או לגליל והדבר הנסתר מסר לו בינו לבינו לכך אמר ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כמשל שמביא המדרש למלך ומלכה יושבים ובא א' וישב ביניהם חייב עונש, והנה מצות שבת מצוה עקרית שנתנה קודם מתן תורה והיא שקולה כנגד כל המצות כמו שכתוב ומשבתותי העלימו עיניהם ואחל בתוכם וא"כ כמו באופן שלילה רע מכש"כ מי ששומר שבת שכרו בלא סוף כמו שהביא בס' כד הקמח לענין יעקב אבינו ע"ה ויחן פני העיר שקבע תחומי שבת נתנה לבניו נחלה בלא מצרים ובמד"ר איתא ע"פ משלי ברכת ד' היא תעשיר זו שבת ולא יוסיף עצב עמה זה האבל כד"א והמלך נעצב על בנו לכאורה יש לפרש ע"פ מה דאמרינן לעיל דאדם צריך לחשוב כאלו כל מלאכתו עשוי, קודם השבת והמנוחה בה רצונית ולא הכרחית ושבת כמו נפש לכל ימי השבוע כמו שנאמר שבת וינפש וא"כ בבוא שבת הוא שמח בלא דאגה אבל מי שאין מאמין בשבת שחושב שאין בו קדושה רק חלק שביעי מימיו לנוח בו וא"כ רק זה לטובתו יכול לאמר לא ניחא לי בתקנה אדרבה לי טוב יותר לעשות מלאכה כי זה המנוחה להרויח אך אם אשב בטל תהי' זה לרעתי מה עושה הקב"ה שולח לו עצב של אבילות שאין רוצה לסגור חנותו בשבת יסגור מחמת אבלות זה אמר ברכת ד' היא תעשיר זו שבת המנוחה לו לטובה ע"כ לא יוסיף עצב עמה זה האבל כד"א

כד"א והמלך נעצב על בנו והצדיק רי"מ נ"י מראדין ביאר הפסוק כי אות היא ביני ובין בני ישראל כשילט שתלוי בכותל על חנות או בעל מלאכה כ"ז שתלוי השילט אף שבע"ב נוסע לפעמים בכ"ז יודעין הכל שהוא בעל העסק ועדין העסק בידו אבל אם השילט לוקח והוסר משם יודעין הכל שכלה העסק, כן שבת הוא הטבלא והשילט על חנות האמונה והיהדות אבל אם מחללין שבת הוסר השילט כאלו כופר בכל התורה כולה זה אמר ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם, ושמן המור ארץ חדשה פ"ב בהנ"ה פי' הפ' בתהלים ס"ב אל תבטחו בעושק וגזל אל תהבלו חיל כי ינוב אל תשיתו לב אחת דיבר אלקים שתים זו שמעתי כי עוז לאלקים ולך ד' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, ובנמ' שבועות, כי זכור ושמור בדיבור א' נאמרו וצ"ל אך בדברות ראשונות כתיב זכור כו' וביאר הטעם כי ששת ימים עשה ד' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש ובדברות אחרונות נאמר הטעם כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך ד' ביד חזקה הנה בדברות הא' ביאר הטעם שהי' ע"פ הטבע והדברות הב' הי' שידוד הטבע ע"כ נאמרו בדיבור א' להורות כי טבע ונסיי הכל ע"י הקב"ה כי הוא בעל הטבע זה אמר בעושק וגזל אל תהבלו ליקח בכח וגם חיל כי ינוב אל תשיתו לב אחת דיבר אלקים שתים שמעתי להורות כי עוז לאלקים גם ולך ד' החסד לשלם לאיש מה שלמעלה מן הטבע, נחזור לדברי אפ"י דרוש כ"ז אך את שבתותי תשמורו כלומר שלא תחשבו כי שבת רק מנוחה אחרי עבודה כ"א הי' כן הי' שאר יום מימי השבוע ג"כ טוב וג"כ לאו"ה הי' שבת אך את שבתותי א' נגלה וא' נסתר יום מנוחה. וקדושה מחמת שלבני ישראל נצטווה ולא לאו"ה ורק יום שבת ולא יום א' בימי השבוע וזהו אם תשיב משבת רגליך עשות חפציך רק ביום קדשי וקראת לשבת עונג כ"א לא כן יהי' והי' שבת לך לרעה ולא לטובה רק יום קדושה יהי' לך אז תתענג על ד' ויתן לך משאלות לבך, לכאורה לפי התנהגותנו בזמן הזה שיש בין אחב"י מדות לא טובות אשר או"ה מתלוצצים עלינו הלא ב"י צריכין להיות מצויינים במדות טובות יותר מכל או"ה אך יש לנו התנצלות והקב"ה דן אותנו לכף זכות מחמת סבת צרותינו ודלותינו ומיעוט פרנסתינו לא כן או"ה שוחקים על משבתינו כאשר רואין עלינו איזה עולה שוחקים עלינו אבל יש לנו תקומה כאשר יגאלנו ויביא אותנו לארצינו נשבע לחם ונהי' טובים נשמור התורה והמצות כאשר נצטווינו והאות ע"ז שבתות ויו"ט אשר אנחנו פנויים מעבודתינו אנו עוסקין בתורה ותפלה אך כאשר יגיעו שבתות ויו"ט ילכו ב"י בטלין ועוד מרבים קנאה ושנאה ותחרות א"כ אין לנו שום התנצלות זה כ"ז שאנחנו בגלות אנחנו בבושה וכלימה אך כאשר תנאלנו אז נהי' נאים במעשינו ותתגלה למפרע שמחמת דוחק ודלות הי' הכל:

והנה ידוע שאדם כ"ז שהוא רעב וצמא אין מבקש למותרות נאוה וכבוד וכדומה ע"כ אמר היושבת בגנים אלו ישראל חבירים מלאה"ש מתקבצין לשמוע בשבתות ויו"ט איך שמתאספין ב"י ללמוד תורה ובזה משתיקין את השטן מה שב"י מתרשלין כל ימי השבוע מתורה רק מחמת דוחק וראי' בשבת לומדין ונותן המדרש עצה למע"ה שלא יהי' ביניכם קנאה ותחרות שלא יהי' מקום ופתחון פה לשטן לאמר שהעבירות לא מחמת דוחק הלא יש להם קנאה ומחלוקת ואם הי' מחמת דוחק לא הי' מתאוין לדברי מותרות כזה, עוד אפשר להמתיק המדרש ע"פ כל דברי הקדמונים אברבנאל ואלשיך הקדוש ורבינו בחיי אשר השבת נגלה מואה שינוחו וישבותו ביום השביעי ש"ק ויש טעם כמוס על שבת העליון ועל ג' עקרים שהבאתי לעיל מס' עוללות אפרים כי אות היא ג"כ על עוה"ב ותורה ואמונה והשגחה וא"כ אמונה ושבת ותורה הנ' עקרים מורים על שלום ועושה שלום במרומיו והכוונה שבת ללמוד תורה ולדבק בהקב"ה

בהקב"ה ולהבין ענין שבת בשרשי אמונה על חידוש עולם התורה שלום דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום למעלה שלום והקב"ה מלך ששלום שלו לכך אמר שלא יהי' ביניכם קנאה ומחלוקת שלא יאמרו מלאה"ש התורה ד' יברך את עמו בשלום דאי' במדרש בשעה שנתן הקב"ה תורה לישראל הי' רעש גדול בקולות וברקים התקבצו כל מלכי או"ה אצל בלעם מה הרעש הזה שחשבו שיהי' חורבן על כל העולם אמר ד' עוז לעמו יתן אמרו כולם ד' יברך את עמו בשלום ואי' במס' ביצה פ"ג אלמלי תורה ניתנה לישראל אין כל אומה ולשון הי' יכולה לעמוד בפניהם והתורה התישה כחם הי' רוצה הקב"ה שישראל יחיו בשלום עם כל העולם מכ"ש בני ישראל זב"ז וזהו טענת המלאכים תורה שנתת לישראל רק עם שלום שנאמר לפני מתן תורה ויחן ישראל נגד ההר לשון יחיד שהיו כולן באיש אחד לכך צווה לדרוש במקהלים הלכות שבת ועניני שבת ועל כולם שיהי' שלום על כל ישראל :

דרוש המדבר מענין צדקה וגמלות חסדים

(במד"ר פ' בהר) ע"פ וכי ימוך אחיך עמך אר"א בתיב נותן לחם לכל בשר ובא זה והטף את המצוה אמר הקב"ה עלי לשלם גמולו שנאמר מלוה ד' חונן דל וגמולו ישלם לו, גמ' ב"ב פ"א תניא אר"א גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה שנאמר כה אמר ד' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות נניח את שני המאמרים עם דקדוקי' ונדבר בענין הצדקה ומעלותיה ואח"כ נבוא למאמרינו : בס' מנחת שבת פ"ג דאבות מבאר המאמר חביב אדם שנברא בצלם חיבה יתירה נודעת לו שנברא בצלם אלקים שנאמר בצלם אלקים ברא את האדם לכאורה הדברים כפולים גם אח"כ אמר חביבין ישראל שנקראו בנים חיבה יתירה נודעת להם שנקראו בנים למקום שנאמר בנים אתם לד' אלקיכם ובזוהר הקדוש כתיב ע"פ כבד אביך ואמך אביך דא קוב"ה ואמך כנ"י ואמר מהונך או מחונך ממה שחננך הבוי"ת נבאר זה שיתאימו הדברים לדברי התנא באבות; הנה מכל הדברים יקרים שחנן הקב"ה לאדם בחלק אלוקה בנפש המשכלת בצלם אלקים ברא אותו ואי' במדרש רע"ק אומר ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה א"ל בן עזאי מצינו גדולה מזו זה ספר תולדות אדם כלל גדול בתורה :

והנה מצינו בשבת פ"ב גבי עכו"ם שבא אצל שמאי ואמר למדיני כל התורה כשאני עומד על רגל אחת דחפו באמת הבנין שבו בא אצל הלל א"ל כל מאי דעלך סנאי לחברך לא תעביד עיין בבל"ע דמפרש מאי אמת הבנין שהביא לו משל איך תרצה במהרה לדעת כל התורה בולה קח המשל מבנין בית הדיוט אם תוכל ברגע אחד לגמור צריך אתה מתחלה לבנות אמה ראשונה ואח"כ שני' ואיך תרצה לדעת כל התורה אשר היא ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים, אך אפשר לבאר לענ"ד באופן אחר ע"פ הגמ' דת"ח נקראו בנאים שנאמר ורב שלום בניך א"ת בניך אלא בוניך ע"פ דברי הצדיק רי"מ בעל חפץ חיים במו שאדם צריך לגופו לאכול ולשתות ולמלבוש ולדירה כן הנפש צריך ג"כ אכילה וע"פ דברי ס' המדות אשר מביא מכוזרי אשר התפלות מזון הנפש נסדרו בזמניהם ע"פ סדר מזון הגוף כמו הגוף מזונו שחרות וצהרים וערב כן מזון הנפש נתקנו תפלות שחרית גם מנחה ומעריב, בגדי הנפש ע"פ דברי הזוה"ק דמצוה שאדם עושה בקדושה עושה מלבוש לנשמה וביאר בס' קא"ק דנ"מ דמלבוש הגוף צריך להיות מלבוש כמדתו ולא תחסר אף חוט אחת אך מלבוש הנשמה אף חוט אחד של ציצית מלבוש גמור מלבוש הגוף צריך שלימה וערבה וחזקה אז תציל האדם

האדם מרטיבת המטר והטל והשלג לא חתיבת בגד לא כן מלבוש הנפש חוט אחת של ציצית סימן ואות על כל תרי"ג מצות ותצליהו מיצה"ר ומכל חלאים רעים של חולי הנפש כמו שכתוב וראיתם אותו וזכרתם את כל מצוה ד' בן הבית אשר בונה לנשמה מכל מצוה תבנה מעט מעט הבית עליון ויש מצות אחת אשר יזהר בה אדם מאד למשל כמו במסירת נפש הוא קונה עולמו בשעה אחת, ובזה נבין בבכורות מאמר סבי דבי אתונא שאמרו לר' יהושע בן חנני' בנה לן ביתא באוירא אמר שם ואוקמי באוירא אמר אפיקו לבנא וטינא לבאורה מה הויכוח הי' ביניהם אך המה כחשו בדברי חז"ל שת"ח נקראו בנאים שכונים ביחד בעולם העליון לכך אמרו לו בנה לן כיתא באוירא והראה להם בית גשמי בדבריכם א"א, אבל הנשמה רוחני ומצוות רוחנים יבולין ע"פ אלקית לבנות ע"ב אמר שם ואתלו כאוירא, והנה באמת יש שתי רגלים כלומר יסודות לבית האדם מצוות בין אדם למקום ובין אדם לחבירו ההוא עבו"ם מעולם העליון הי' לו מעט השגה ורצה רק שיטעימהו ויבינוהו מבית העוה"ז בין אדם לחבירו זהו המליצה בשאני עומד על רגל אחת ובאמת אצל בני ישראל המה משולבות בין אדם למקום ובין אדם לחבירו לכך שמאי דחפו באמת הבנין שבידו כלומר בנינים בנין רוחני כל יגיעתינו לבנות בית של מעלה בגן עדן ושמה צריכין כל המצוות לכך דחפו בא אצל הלל א"ל כל מאי דעלך סני לחברך לא תעביד ואהבת לרעך כמוך כלומר האיך יכול להיות שיאהוב לחבירו כמוהו הלא עבורו ועבור בני ביתו עולה בכבש ונתלה באילן ומוסר נפשו לא בשביל טובת חבירו לכך הסביר רע"ק ואהבת לרעך כמוך כלומר שתחשוב בשכלך שהוא אדם במוך שנברא בצלם אלקים כן גם אתה ע"כ צריך אתה לייקר ולאהוב אותו א"ל בן עזאי אם כן האהבה מצד הצלם, כן דברת אבל מפ' ראשונה יש ראי' לרבריך זה ספר תולדות אדם בצלם אלקים ברא אותו וא"ב שצריכין לאהוב את האדם שנברא בצלם אלקים אך נברך את אבינו שבשמים זהו דברי הזוה"ק בבד ד' מהונך א"ת מהונך אלא מחונך ממה שחננך הבוי"ת בצלם אלקים בשכלך ובדיבור שאתה חי מדבר וממשל ע"ז הפלוסוף אלקי בעק"י ז"ל אם אדם לוקח דבריו ומדבר דברים בטלים דומה כמו שנתן המלך לאיש מתנה לבוש יקר באותות הכבוד ולוקח בפני המלך ומבסה חמורו בן דבורו נתן לו הקכ"ה לדבר תורה ותפלה ושירות ותשבחות והאדם לוקח ודובר דבר חשק ודברים בטלים ולה"ר הוא מורד במלך ד' צבאות ואלה רברי מנחת שבת פ"ג האיש הישר לד' צריך לרעת ג' דברים דבור אחד שצריך להיות חביב בעיניו מין האדם עלי ארץ בריאת הקב"ה ע"כ צריך לייקרו ולכבדו מבש"כ שלא לזולזלו ולרמות אותו לגזול ולגנוב ממנו, ב' צריך לרעת שנברא בצלם אלקים ואם יתעב נפשו בעכירות לעבור על כל אחת מכל מצוות ד' משחית צלמו ובזיון להקב"ה, הג' צריך אדם לרעת שנברא לא עבור עצמו רק להיות מעשה וללמד הבריות שילבו כדרך התורה זהו חביב אדם שנברא כצלם חבה יתירה נודעת לו שנברא בצלם אלקים שתמיד אל ימיש מרעיונו שהוא בצלם אלקים כן חבירו בצלם אלקים כמו שכתוב בתהלים אך בצלם יתהלך איש אם יחשוב חשבון זה תמים יתהלך ממררינה למדריגה עד שיהי' לאיש חשוב ואח"כ אמר חביבין ישראל שנקראו בנים שנאמר בנים אתם לר' אלקיכם אף בזמן גלותינו צריכין אנו להאמין שלא יעזוב אותנו בין כך ובין כך אנו קרוין בנים כי יחכה ד' לחנן אותנו וא"כ צריכין אנו לדעת בי אנחנו נבראים בצלם אלקים ובנים אנחנו לר' וכדברי הזוה"ק ישראל ואוריתא וקוב"ה חד הוא ע"כ מזה אנו צריכין לדעת כמה גדלה העבירה של שנאת חנם בשביל זה חרבה עירנו ושמם בית מקדשינו ועריין השטן מרקד בינינו ואין אנחנו מטוהרים משמץ ותיעוב זה השנאה חנם אם אנחנו

אנחנו מדובקים בהקב"ה ובתורתו צריכין אנחנו לחיות חיי שלוה עם חבירו כי התורה נתיבותיה שלום והקב"ה נקרא השלום כאשר יש שנאה בינינו אנו מתרחקים מהקב"ה ומתורת ד' ובזה ביאר פסוקי תהלים קפ"ה רצית ד' ארצך שבת שבית יעקב נשאת עון עמך כסית כל חטאתם. סלה שובינו אלקי ישענו והפר כעסך עמנו, אח"כ אמר אשמע מה ידבר האל ד' כי ידבר שלום אל עמו ואל חסידיו ואל ישובו לכסלה כלומר שדהמע"ה מתמה עלינו ועל המשך גלותינו וחורבן אה"ק אמר הלא כבר הי' לעולמים אשר אתה היית בכעס על עמך ואח"כ נהרצית ושבת שבות בני ישראל וכנית להם בית מקדשך למה זה אתה כך עלינו בכעס ע"כ שובינו אלקי ישענו והפר כעסך עמנו כלומר תעזרנו לתשובה ויושב כן ומתפלא על המשך גלותינו אח"כ מדבר כמשיב לעצמו אשמעה מה ידבר האל כלומר אתה רוצה לשמע תשובת הקב"ה כי ידבר שלום כלומר חסר שלום לבני ישראל שיש קנאה ושנאה ומהלוקת כאשר יהי' שלום ואל ישובו לכסלה אז תהי' הגאולה שלימה כי אהבת אחד לחבירו כדברינו יסוד כל התורה בין אדם למקום ובין אדם לחבירו וכאשר יהי' האהבה אז ירחם על העני חבירו ויתן לו די מחסורו אשר יחסר לו עיין באברבנאל פ' ראה שביאר הפסוק ולא התן נקרא עליך אל ה' והי' בך חטא ביאר כי האדם צריך בצדקה לחשוב ג' דברים א' שהאדם רק כגזבר דהמעות של הקב"ה ועשה להעשיר נזבר שיחלק לעניים נראה איך צריך להיות הגזבר אם הוא איש נאמן ורחמן אין מחליפין אותו הוא תמיד ממונה אך אם צועקין העולם אשר הגזבר אין מתנהג ביושר מעבירין אותו משררותו וא"כ העניים באין אצל העשיר ואין מרחם עליהם באין וצועקין לד' מה עושה הקב"ה לוקח מזה ונותן לזה, עוד כלל שצריך להיות הנתינה בשמחה כ"א הכל של הקב"ה רק השכר שנותנין לנודב רק עבור טוב לבבו ע"כ צריך ליתן בשמחה זהו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ד' וא"ת אם תתן לעני די מחסורו אשר יחסר לו כדברי הגמ' בכתובות תרנגולת פטומה ויין ישן במה אבדל מעני ובמה תהי' יתרוני ע"כ אמר אל תדאוג מזה כי לא יחדל אביון בקרב הארץ, והאלשיך הקדוש בפ' משפטים ביאר הפסוק כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור איש זה הקב"ה רעהו אלו ישראל כדכתיב למען אחי וריעי ידע האיש הישראלי מה שנתן לו הקב"ה כסף או כלים רק לשמור וביאר יותר בדבריו הקדושים את הפסוק אם כסף תלוה· את עמי את העני עמך אמר כן יש אם למסורה ובתורה אין נקודות ואמר התנא באבות בשעת פטירתו של אדם אין מלוין לו לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות אלא תורה ומעשים טובים כלבד וזהו אם כסף תלוה אם כספך תלווה אותך לבית עולמך רק את העני מה שאתה תעשה צדקה עם העני עמך כלומר זה תהי' עמך בקבר, וכן אמר דהע"ה בתהלים הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד כלומר הון ועושר אם יש לאדם אין לוקח עמו לבית עולמו אך וצדקתו אם יתן צדקה זה הזכות העמוד לעד, שהע"ה אמר תאוות אדם חסדו וטוב איש רש מאיש כזב לכאורה הפסוק לאו רישא סיפא ולא סיפא רישא אך זהו משל של אנשים עני בעל צדקה כשעני עומד ומבקש תחנונים מהקב"ה שירים מצבו השפל ושיעשירו ואם יהי' עשיר יתן צדקה ויעשה ג"ח והקב"ה ראה כשיהי' עשיר לא יתן אף פרוטה לצדקה לפעמים מנסה הקב"ה ונותן לעני עשירות כי זה נסיון גדול ולסוף ישאר שקרן ואח"כ בבואו לבית עולמו ישאר שמה בבושה וכלימה כי נתפס לשקרן שבתחלה אמר כשיהי' לו מעות יתן צדקה וכחש כד' ובעמיתו, לפעמים הקב"ה מרחם על האיש העני ואומר לו אני ידע שלא תעמוד בנסיון כאשר יהי' לך מעות תגרש העני מביתך טוב שתשאר עני מלהיות איש כזב זה אמר שהע"ה תאוות אדם חסדו שיתן לי ד' צדקה ויעשה חסד עם הבריות

אך

אך לסוף יתפס בשקריו ולא יעשה הבטחתו ע"כ אומר החכם מכל טוב רש שיאמר רש מאיש כזב לעוה"ב והנה המוסקאטו בספרו נפו"י דרוש כ"ג ע"פ אהי' אשר אהי' כשם שאדם עמי כן אני אהיה עמו כמו שכתוב ד' צלך על יד ימינך כמו שאדם מרמז בידו כן יעשה הצל אם יפתח ידו ויתן צדקה ירחם הקב"ה עליו ויתן לו ג"כ בתורת צדקה כי ע"פ דין לא יצדק שום איש לפניו זהו פי' הפסוק לדעתי בפ' ראה פן ירע לבבך ולא תתן לו כלומר לו לא תתן מחמת שמצאת בו עילה אבל לאחר תתן ובאמת אתה טועה כי צריך אתה ליתן לו ע"פ צדקה ורחמים וא"כ לא פלוג כל הפושט ידו לבקש תן לו לכך אמר ולא תתן לו א"כ אתה מתנהג בצדקתך ע"פ הדין וקרא עליך אל ד' וא"כ הית"ש יתנהג עמך ג"כ ע"פ הדין והי' בך חטא כלומר חסרון, עיין בצרור המור כלומר יחסר ממונך או שימצא הקב"ה בך חסרון היתכן שלא ימצא בך חטא אחד כי אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה. טוב ולא יחטא רק. נתן תתן לכל הפושטים לבקש ואם תהי' אתה רגיל בנתינה ע"כ לא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר זה יברכך ד', ועתה נבאר פסוקי נחמי' ויאמר להם נחמי' לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדונינו כי חדות ד' היא מעוזכם וילכו העם לאכול כו' ולשמוח כי הבינו בדברים אשר אמר אליהם, לכאורה מה זה דבר קשה להבין כי הפסוק מהלל אותם כי הבינו בדברים, אך מבאר האפ"י ח"ב ומבאר הפסוק שמעה ד' צדק תהלים י"ז הקשיבה רנתי פי' רנתי כמו שכתיב במקום אחר לשמוע אל הרנה ואל התפלה וביאר הרב הנ"ל הפסוק זה היום עשה ד' נגילה ונשמחה בו אין אני יודע אם ביום אם בהקב"ה כשהוא אומר נגילה ונשמחה בך הוי אומר בהקב"ה כלומר מסופק אם בהנהגה נסיית נקרא ישועת ד' אף שהזמן זמן רע לכל העולם כמו שכתוב יענך ד' ביום צרה ישגבך בא דהע"ה בתהלים

ואמר ברוך הבא בשם ד' כלומר בא בצדקתו ובנדבת לבבו לאמר לעניים לא משלי אני נותן רק ברכנוכם בשם ד' זה האיש ברוך ומבורך כי הורה בדברו אשר הוא מאמין כי לא בידו טובו רק מיד ד' כמו שכתוב ממך הכל ומידך נתנו לך וזאת האמונה המעולה אולם אם ירע לבבו ואף אם יתן לעני ואביון רק בע"כ וברוע לב נראה ממנו שחושב בדעתו כי בכחו ועוצם ידו עשה את החיל הזה, לכך כתיב בדברי הימים א' כ"ט וישמחו העם על ההנדבם כי בלב שלם התנדבו וזהו דברי העקרים וצדיקים ישמחו לפני אלקים וישישו בשמחה כלומר על שהשיגו המעלה לשמוח במצוה מזה בעצמו שמחים והנה נחמי' אמר שלחו מנות לאין נכון לו כי חדות ד' היא מעוזכם והורה להם כי העיקר ליתן בשמחה ולעשות המצוה בשמחה מזה יורו שהכל מאת ד' ויתנהג עמם בדרך נסיי זהו פי' הפסוק כי הבינו בדברים אשר אמר אליהם שיעשו בשמחה שידעו שצריך להאמין שהכל מאת ד' וא"כ ישועה היא תלוי' רק בהקב"ה זהו שמעה רנתי כי כתיב שמעה ד' צדק כלומר צדקתי יכול להיות רנה פירושו צער שעושה צדקה בלב עצב ע"כ אמר כמו שכתב במקום אחר לשמוע אל הרנה ואל התפלה, שהע"ה אמר כבד את ד' מהונך ואמרו בירושלמי פיאה א"ת מהונך אלא מחננך במה שחננך ד' לכאורה מה הוסיף שהע"ה על דברי מרע"ה, אך באמת דאם אדם יאמר לחבירו בא אלי ואכבדך במאכל ובמשתה הכוונה שבעה"ב יכבד לאורח משלו, לא כן אם האורח יש לו אצל בע"ב והוא יתן משל האורח אין נופל על זה לשון כיבוד רק נתינה לזה אמר למשל אם אדם נותן מתבואתו א' מעשר הט' חלקים שלו והעשירי קודש ואם יתן ממעשרות אין נקרא כבוד לכך אמר מהונך כלומר מה שחננך הבורא יה"ש משלך, אקדים עוד גמ' ב"ב שאלו לשלמה עד היכן כחה של צדקה א"ל צאו וראו מה אמר אבא פיזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד מה שאלו

שאלו לשלמה כי לכאורה אין כל כך גודל השכר כי הוא רק הגזבר רק אם נותן בשמחה על שמחת לבבו אך מעצם נתינת הצדקה איך יודע לכך אמר אם פיזר כספו על כמה ענינים כהוצאת בניו ובנותיו על נשואין ועל כמה ענינים, ובזה מבאר העוללות אפרים מאמר רבב"ח בב"ב פ"ה אמר רבב"ח זימנא חדא אזלינא במדברא וחזינא להני אוזי דשמיטן גדפין מתותיהו נגדי נחלי דמשחי מתותיהו ואמינא להו אית לי חולקא מינייכו לעלמא דאתו חדא דלי לי גדפא וחדא דלי לי אטמא, והנה ידוע לכל אחינו מאמינים בני מאמינים כי בדברי חז"ל לא נמצא דברים ריקים חלילה והבל אך הכוונה דאף ב"י רחמנים ובעלי צדקה בכ"ז בעת שאדם מפזר על בניו בנשואי בניו או שארי דברים גדולים נחוצים ע"כ יש להעשיר אמתלא לא אוכל ליתן ויש לו תירוצים אמיתים, ומצינו במדרש איכה לבע"ב אחד שחלק לזרעו לעת האוכל חלקי' לבניו נתן הירך של עוף, ולבנותיו נתן הגדפיים מחמת שתעוף מביתו לאיש במקום אחר, וזהו דברי רבב"ח אווז שמינה כלומר עשירים גדולים אשר מושך נהרות שמן מהם ואין נותנין צדקה והוכחתי אותם חדא דלי לי גדפא כלומר אני צריך להשיא בתי לאיש והוצאתי הרבה כסף וחדא ואחד השיב לי אטמא צריך ליתן לבן הרבה כנ"ל כשבאתי אצל ר"א אמר לי עתידין ליתן את הדין בעבור מניעת הצדקה בעבור שיחסר לו מזה ועיין בנפו"י דכ"ג ביאר כתנאי הקרבן א' צריך להיות נפשו מטוהרה וזכה, הב' צריך זריזות שיהי' קרבנו מהודר הג' שיעשה בשמחה כמו שכתוב עבדו את ד' בשמחה כן התנאים אלו צריך להיות אצל צדקה כל התנאים הללו:

והנה בס' עוללות אפרים דרוש א' מבאר איך נואלו האנשים הטפשים אשר כל ימיהם המה רק יגיעתם לצבור כסף כעפר מזה כמה חסרונות אשר כל מאספיו רק יום יום מוסיף עצבון לא כן מי שעובד ד' שמח כל ימיו בכל מצוה כדמצינו בגמ' בהרבה תנאים ששמחו בשמחה של מצוה עוד חסרון שתמיד קנאין פוגעין בו עוד כל יגיעתו למלאות חומרו ומבאר במליצתו האיש דומה לשותה מי הים כל מה שישתה יותר יצמא יותר ואמר במליצתו הזכה כמי שהחשיך בדרך נותן כיסו לנכרי כן הוא נותן כל הונו לסוף לאיש נכרי אף לבניו אם אין ראוין ג"כ דומה שמעשיר לאיש נכרי או אחר מניח על חמורו לפטם גופו להיות חלב על כסלו לא כן מי שהולך בדרך ד' לעבודת בוראו לא יקנא בו שום אדם ותמיד מוסיף שמחה ויעלה מעלה מעלה, ועתה נבאר המדרש כי ימוך אחיך ע"פ שביאר הבל"ע זה ידוע מי שהלך למרינת הים ובא א' ופרנס את אשתו הניח מעותיו על קרן הצבי לא כן מי שמלוה לאחר ובא השני ופורע חובו של חבירו מחלוקת רמב"ם ור"ת והרא"ש דלהרא"ש לא איבד מעותיו בפורע של חבירו לכך אמר ר"א כתיב נותן לחם לכל בשר הקב"ה צריך ליתן מזונות ובא א' וחטף את המצוה וא"כ על פי דין פטור לכך אמר הקב"ה אמר מלוה ד' חונן דל הקב"ה אומר שהבעל צדקה נקרא פורע מלוה של חבירו ואשלם לו גמולו, ורוצה אני להזכיר מליצת רב וצדיק וגאון שמו דרשן מצוין הגאון ר' אלי' שיק שהי' רב בזאגר חדש והמליץ הפסוק בתהלים הזורעים בדמעה ברנה יקצורו הלוך ילך ובכה נושא משך הזרע בו יבוא ברנה נושא אלומותיו, וביאר כן הצדקה נקרא זריעה כמו שכתוב זרעו לכם לצדקה יש שנותן צדקה אך בקושי שנוטפות דמעה מעיניו בשעת נתינה ויש שנותן בשמחה גדולה כנ"ל אמר הזורעים כלומר הנותני צדקה הן בדמעה הן מי שנותן ברנה יקצורו שניהם כלומר שניהם יקחו שכר טוב אבל והי' חילוק בשכרם הלוך ילך ובכה כלומר שנתן צדקה בע"כ נושא משך הזרע כלומר יקצור כפי זריעתו כלומר שכר קטן אבל בוא יבוא ברנה שהוא כהולך בחליל בשמחה נושא אלומותיו יקבל שכר גדול, ונסיים הגמ' ב"ב פ"א גדולה

צדקה

צדקה שמקרבת את הגאולה כאשר הקדמנו כי צדקה עומדת תחת דגל ואהבת לרעך כמוך שצריך ליתן מאהבה ומשמחה כן מי שישמור משפט שלא יעשה עולה לחבירו דברים שגרמו גלות כן אם יתקנו המעית יקרבו הגאולה לכן אמר שמרו משפט ועשו צדקה כלומר אם תרצו ליתן צדקה תראו שיהא הממון של יושר ממון כשר שלא יהי' בהם שמץ עולה כמו שכתב במדרש כ"א ד' יהי' בכסלך אם תתן מכיסך צדקה כלומר שלך ולא יהי' בהם פרוטה שגזלת אי בא ברמי' קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות ותקרבו הגאולה בב"א:

דרוש בשמירת הלשון

שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו (משלי)

(מ"ר פ' בהר) **מעשה** ברוכל א' שהי' מחזיר בעיירות הסמוכות לצפורי ואמר מאן בעי חיי מאן בעי חיי אתו כולי עלמא ר' ינאי הוי יתיב ופשט בטרקליני' אמר לי' סך הכא תא זבין לי אמר לי' לית את צריך ולא דכוותך אטרח סליק לגבי' הוציא ס' תהלים מכורך א"ל מי האיש החפץ חיים אוהב ימים בו' נצור לשונך וכו' א"ר ינאי כל ימי הייתי מצטער ע"פ זה עד שבא הרוכל והודיעו ואף שהע"ה אמר בחכמתו שומר פיו ולשונו שומר מצרת נפשו ובגמ' ע"ז פ"ב איתא מכריז ר' אלכסנדרי מאן בעי חיי איבניפו כולי עלמא אמר מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב נצור לשונך מרע, הנה המ"ד קשה להולמו הדקדוקי' מובנים מאליהם מאי בפל הלשון מאן בעי חיי, ולמה סירב מלומר לר' ינאי והוציא תהלים מכורך מאי זה התפעל ר' ינאי מרוכל הלא לא אמר רק פשוטו של מקרא וכי הי' לר' ינאי לפלא דברי התהלים הפשוטים, נקדים דברי עק"י פ' מצורע הרב בעל חפץ חיים שליט"א אמר כי האדם גוף ונפש הגוף משל כבהמה והנפש האיש אשר נוסע עליה צריך לזהר בכל מאי

דאפשר שלא יטיהו מן הדרך הטוב, למשל שאיש סוחר שכר בע"ג לנסוע בדרך ובעת נסיעתו אמר לבע"ג ראה החזק במוסרות שלא תטה הבהמה מן הדרך כי אני רוצה לישן והנה הסוחר נפלה עליו תרדימה כן הבע"ג וממילא הבהמה ראתה עשב ונטתה מן הדרך ונפלו מן העגלה והסוחר כמעט שלא שבר מפרקתו התחיל הסוחר לצעוק על הבע"ג איך תעיז פניך לישן וסמכת עצמך על יושר הבהמה אמר הבהמה שלי ערומה ויודעת הדרך א"ל שוטה מכ"מ היא בהמה הי' לך להיות זריז ולהחזיק הבהמה, כן האדם אם ינטה אחרי גופו וירדם ולא יחזיק במוסרות הבהמית באשר תראה מעט תענוגי עוה"ז תפול באחת הפחתים תהי' נשמתו בסכנה, הנה מכל הדברים אשר אדם מסוכן הוא בדבריו הוא בסכנה מאד ב"א לא ישים מחסום לפיו הוא בסכנה גדולה וכן אמר בעק"י בדבריו הנעימים בדבר שנברא אדם ושניתן לו מתנה מלמעלה אשר עולם הגלגלים אין להם רק האדם ישתמש בהמה בדברים הפחותים לדבר לשון הרע ורכילות וממשיל כמלך שנותן מתנה לעבדו אדרת מלוכה עם אותות הכבוד והוא לוקח ונותן על חמורו, והנה רבינו בחיי בספרו כד הקמח אמר לה"ר עבירה גדולה מתחלה מדבר על איש כערכו ואח"כ מדבר על גדולים ממנו ואח"כ כופר בהקב"ה כמו שכתוב שפתינו אתנו מי אדון לנו וביאר המשל בס' קא"ק בפ' מצורע למשל שהושיבו לא' בבית האסורים ואמר א' שילך אצלו כי הוא מכיר לשומרי החומות ויניחו לו כן שומרי הלשון המה השפתים אמרו לשונינו אתנו מי אדון לנו וביאר הרב הנ"ל עון לשון הרע כי שלשה דברים רעים, א' מצד המעשה ב' מצד העושה ג' מצד התנכרות, מצד המעשה, לשון תליתאי הורגת שלשה עיין במ"ד אמור א' המדבר וא' מקבלו ועל מי שמדבר מצד העושה הלשון אבר היקר אשר ברא לו הקב"ה שיצליח לאדם בזה ובבא

בתורה ותפלה והוא משליך אותו בפחתים לדבר דברים בטלים. ג' התנכרות בלומר שהוא נכדי בזה אין מכיר עוונו שכך הורגל בזה לדבר דברים בטלים. אף שמענישו הקב"ה אין יודע ומרגיש למה ואמר בתהלים מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמי' חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים אוי' לי כי גרתי משך שכנתי עם אהלי קדר למשל מי שיושב בחומה אין מתירא מן חצים שישליכו לאהלו ולביתו, אבל מי שיושב באוהל של קדר אשר מבד נטוי אהלו בוודאי יגיע ויחדור החץ בתוך אהלו כן המשל מי שיושב בביהמ"ד כחומה נשגבה ובטוח מכל דבר רע בכ"ז ישטמוהו בעלי חצים וישליכו חצים וכדורים אף מתוך כותלי בית המדרש ומכש"כ אם האדם בדרך ורחוק מתורה ומביהמ"ד נמשל כאלו הוא בדרך באוהל בד פשתן הוא בסכנה זה אמר חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים מכש"כ אויה לי בי גרתי משך שכנתי עם אהלי קדר אני בסכנה וביאר בעק"י המ"ד דאי' מי שמדבר לה"ר כאלו עבר על חמשה חומשי תורה, הכוונה כך כי בכל חמשה חומשי תורה מרומז ענין עון לה"ר בראשית מהמעשה של נחש וחוה אף ביוסף הצדיק כתיב ג"כ ויביא יוסף את דבתם רע אל אביהם:

עיין בשל"ה הקדוש דביאר ע"פ טעות הי' שאמר שאכלו אבר מן החי שידעו חכמת ס' היצירה שלמדו מדור דור מאבי זקנם אאע"ה וראה אחיו שבראו עגל ואכלו עיי"ש באריכות, אבל חלילה מיוסף הצדיק שידבר לה"ר רק א' לאביהם שיוכיחם. בשמות כתיב אצל דתן ואבירם כאשר הרגו המצרי ויאמר משה אכן נודע הדבר אי' במדרש דמרע"ה היה במחשבותיו מחשב על מה זה העניש הקב"ה בני ישראל בגלות המר אכן כאשר ראה שהמה דלטורין אמר אכן נודע הדבר, ומקשה השל"ה הקדוש במס' פסחים בדרוש שה"ג הלא אי' במד"ר בזכות ד' דברים נגאלו אבותינו ממצרים שלא שינו שמם ולשונם שדברו בלה"ק שלא היו דלטורין ולא שינו את לבושם ותי' מתחלה היה הרבה, אך אח"כ מתו בג' ימי אפילה. בויקרא במצורע זאת תורת המצורע תורתו של מוציא שם רע שלוקה בצרעת ומקשה השל"ה הקדוש אנו רואין כמה רשעים שאינם לוקין בצרעת ומדברין לה"ר הרבה ותי' שלוקה בנפשו ונפש גרע אם נלקה, במשפטים כתיב לא תשא שמע שוא אזהרה לבעל דין שלא יטעים דבריו לדיין קודם בע"ד חבירו ולדיין שלא ישמע דברי בע"ד אחד קודם בוא חבירו ואמר השל"ה הקדוש דהנה כתיב בתהלים יקרא אל השמים מעל זה הנפש ואל הארץ לדין זה הגוף עיין בגמ' סנהדרין מה דהשיב רבי לאנטנינוס דמעניש לאדם בעוה"ב בגוף ונפש יחד, והנה כאשר נתעכל הגוף והנה נשאר רק בע"ד אחת זה הנפש אז נפטר הנפש מן הדין ואי' בירושלמי האוכל חולין בטהרה ומדבר בלה"ק ודר בארץ ישראל יש לו חלק לעוה"ב ומבאר השל"ה הקדוש מה הענין מדבר לה"ק שגדול כל כך והרמב"ן אומר הטעם מה שהקב"ה מדבר בלשון קודש זה עם מלאכים, אך השל"ה הקדוש מבאר כן באמת אי' טוטפת אמרו בגמ' כת באפריקי שתים פת באפריקי שתים וביאר כן מלה"ק שכל אות ואות קודש מעולמות עליונים נמשך ומזה נקרא לשון שדיברו אבות ומלאכים ע"ב קדוש הלשון.

ובזוהר פ' אחרי אמר ג' דרגין מתקשרין דא בדא אוריתא וקוב"ה וישראל יכל חד דרגא. סתי' וחד גליא בלומר הקב"ה מכוסה מאתנו רק ממעשיו הכרנוהו כן התורה הפשטות מגולה אך הנסתרות לד' אלקינו ובני ישראל ג"כ סתום ומגולה חיצונית אין ניכר אך בפנימיותם המה נעלמים לכך נגאלו רק בזכות לשון קודש כלומר בלשונם הקדוש המה מתקשרים בדביקות בהקב"ה גם בלימוד התורה אשר מקדשים פיהם. והנה בס' במדבר אי' זכור את אשר עשה הקב"ה למרים ומרגלים שהוציאו דבה על הארץ ובדברים

תופל

תופל ולבן וא"ב מי שמדבר לה"ר עובר על אזהרות שהזהירה התורה בחמשה ספרים, והנה בענין זה אשר עון גדול לה"ר והאדם מקטין העון קורא הקא"ק התכסות לעוונו כלומר מכסה עוונו וביאר הפסוק חטא חטאה ירושלים ע"ב לנדה היתה כלומר אם ירושלים חטאה ונודע לה שאשמה ע"ב לנדה היתה כלומר שעוברת ימי טומאתה ואח"כ נטהרה. כל מכבדיה הזילוה כי ראו ערותה גם היא נאנחה ותשב אחור, אבל עתה טומאתה בשוליה כלומר עונה מכוסה היא מצנעת עצמה ע"ב לא זכרה אחריתה, ובירושלמי א"ר לוי אלו הוה קאימנא בטורא דסיני הוה בעינא תרי פומי חד דמליל אורייתא ואידך דברי חולין השתא דחמינא דמליל כ"כ בחד פומי אלו הוה תרי פומי לא יכול עלמא למסבל והנה בעק"י ביאר הענין עם הרוכל, שלשה דברים צריך האדם לזהר א' בדיבור ב' במעשה הידים ג' בהילוך הרגל, הנה היה קשה לר' ינאי מתחלה דיבר שלא לנוכח מי האיש החפץ חיים ואח"כ אמר לנוכח נצור לשונך כו' מזה הבין באשר הרוכל הכריז בפומבי בפרהסיא בשוקי דצפורי מי האיש ואח"כ כאשר נאספו העם אמר להם שמור ונצור לשונך, כן שהע"ה מתחלה הכריז והתקבצו כל העם ואמר להם לנוכח אמר ג' דברים החפץ חיים נצור לשונך ואח"כ עשה טוב בידים ואח"כ בהילוך רגלים בקש שלם ורדפהו נצור לשונך מזה תסור מרע ועשה טוב אין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו, וסופר מרופא גדול וחכם שכתב בספרו שנמצאו בהרי יון צמחים ועשבים יקרים וסמי' טובים אשר ירפאו חולים מסוכנים ובמעט אשר יחיו מתים והנה באשר מת הרופא נמצא זה באמתחת כתביו ושלח המלך חיל ופרשים לחפש שמה ולא מצא כלום רק שמצאו עשבים פשוטים, מאכל בהמה, ובאו ושאלו לזקן חכם בעיר מה הענין אשר החכם כתב בספריו על הררי יון שיש שם סמים טובים. אמר להם שוטים שבעולם

אין אתם מביני' דברי החכם כי אין חולה קשה בעולם בחולי הנפש והנה ביון היו חכמים מחוכמים וחברו ספרים הרבה לקרות עד שמועילים הרבה לקרות ולחיות חלושי' אשר כחותם חלושים בדבריהם היקרים יענגו וישביעו נפשות הנאנחות. דברי צרור המור בפ' מצורע ע"פ הגמ' דלה"ר שקול נגד ג' עבירות ע"ז גילוי עריות וש"ד והנה חולי הנפש בחולי הגוף נקרא חולי מסוכן אף כי לפי נראה שחולי קלה. אך שאין להרפואה בדוקה כמו חולי השנים, כן בלה"ר נאמר יכרת ד' כל שפתי חלקות עוד יש דבר מסוכן אף שחולי אין כ"כ גדול, אך שהרפואה קשה ליקח לאדם שמאוס בעיניו כי אדם מדבר לה"ר על אוהבו וקרובו ואיך יכול לפעול שיפייסו קשה לו כמות. שזה יביט ויתמה העלי דברת קשה ולפעמים יקרא החולה מסוכן שנסתבך ונתקשר מאד באדם בגופו א"א לשרש הכאב, כן מי שנסתבך בלה"ר מדבר על גדול ממנו לשון מדברת גדולות שפתינו אתנו מי אדון לנו והנה הגמ' אמרה במגילה פ"א לית דידע לדבר לה"ר ומלשינות בהמן הנה המן אמר אם על המלך טוב יכתב לאבדם ועשרת אלפים ככר כסף אשקול ע"י עושי המלאכה, והנה השיב לו המלך הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך והנה לסוף אמר לאסתר מי זה אשר מלאו לבו לעשות כן ותאמר איש צר ואויב המן הרע הזה אמרה הגמ' במגילה שרצתה להראות על המלך ובא המלאך ודחף לידה והראתו להמן הלא הוא בעצמו אמר כטוב בעיניך. רבים מקשים הלא הוא בעצמו אמר ואיך העיז לדבר כזב אשר השקר נראה לעין, והנה תרצו מה שתרצו, ולדידי נראה באופן אחר ונקדים הגמ' במגילה פ"א גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל לפיכך אמר הקב"ה הקדימו שקליכם לשקליו והיינו דתנן באחד באדר משמיעין על השקלים גם אי' בגמרא שם בשעה שבא המן למרדכי עם הלבוש

וסוס

והסום מצאו למרדכי עומד ומתפלל ראה לתלמידיו שעוסקין בהל' עומר וקמיצה שאל להם מה זה השיבו לו בשעה שביהמ"ק קיים לקחו מעט קמח והקריבו ע"ג המזבח אמר המן א"כ בא מעט קומץ קמחא דידכו ודחי עשרת אלפים ככר כסף שלי, הגמ' אין מובן, וצריך להבין פשטי שני המאמרים אשר יתלכדו ולא יתפרדו גם הגמ' והיינו דתנן בא' באדר משמיעין על השקלים אין מובן, ולענ"ד הדך חדש הנה יש שני דיעות בענין מחצית השקל שנצטוו ישראל ליתן יש דיעות עיין בכלי יקר על התורה פ' תרומה יש דיעות שאסור למנות ישראל לגולגולת ע"כ נצטוו ליתן ב"א מחצית שקל וימנו השקלים ויודע מספרם והאברבנאל כותב שנמנו לגולגולת אך נתנו מחצית השקל לכפרה עיין בעק"י פ' צו שמבאר ע"פ ס' מ"נ שד' פעולות יש פעולת הבל ב' פעולת השחוק ג' פעולת הריק ד' פעולה הטובה וא"כ כל התורה נצחית ואורייתא וקוב"ה וישראל חד וא"כ כל ענינים מקרבנות אשר מצאן ע"פ התורה וא"כ בזמן חורכנו יבטל וחסר זה מן התורה ע"כ תי' אף שפעולה בטל אך כוונה נשארה אף שקרבנות בטלו אך זאת התורה לעולה ולשלמים עיין בס' כנפי התורה בפ' צו שמבאר כן על זאת התורה לעולה כלומר כמקום עולה לשלמים כן התפלה כמקום קרבנות הנה כי כן נבין המן היה חושב משנצטוו ליתן שקלים למנות שקלים ויוודע מספרם יאם כן היה רק בעת מעשה מצוה רק לדור הזה והוא לא ידע דכל מצוה מיד לדורות וא"כ היה עצתו שיכהב ככל הפלכים מדינות למנות בני ישראל לגולגולת ולכהוב בספר כמה מספרם והכסף ינתן ע"י עושי המלאכה ויתנו אל גנזי הממלכה לעשות צדקה לחונן דלי פרסיים לפיכך אמר הקב"ה הקדימו שקליכם לשקליו בכל שנה תהיה כופר נפשם ואף אם ימנו בזמן הגלות לא יזיק להם בזה א"ש הגמ' והיינו דתנן בא' באדר משמיעין על השקלים לדור דור מזה מוכח דאין הטעם למנות שקלים רק כופר נפש שידע הקב"ה שיהי' המן שיעשה ובזה א"ש באשר בא לבית מדרשו של מרדכי ומצא לתלמידיו שעסוקין בענין קומץ ואף בזמן גלותם הבין דמצוות הקב"ה אין על אותו שעה אלא התורה נצחיית ואף שאין ביהמ"ק מה שלומדין הדין כאלו עושין המעשה, אמר א"כ אתא קמצא קמחא דדבו ודחי עשרת אלפים ככר כסף בוודאי המצוה לדורות ג"ב כופר נפש, ולפי דברי תפארת יונתן שמראה ענין קומץ שבני ישראל מנהגם רק להסתפק במועט ' ומה שנותנין מעט לגבוה תתברך המעט שלהם ומה שמסתפקין במועט א"כ רחוקין מגזל ומרמאות ועוסקין בתורה וכעבודת הבוי"ת ואין עוברין הלאו דלא תחמוד וקודש ישראל לד' ועם קדוש אין מזיק להם הממון עיי"ש, הכל"ע בדרוש ביאר הגמ' דחגיגה ר' אילא סליק בדרנא דכי שילא שמע לינוקא דקרי ותני הפסוק כי הנה יוצר הרים וכורא רוח ומגיד לאדם מה שיחו אמר עבד שרכו מגיד לו מה שיחו כלום תקנה יש לו וביא' הרב הנ"ל דאף התינוק לא אמר שום פירוש על פסוק זה, אך דסליק על דרגא שמע דכמה פעמים כפל התינוק ועמד באמצע הפסוק מזה נכנס כרעיונו איזה מוסר, ועיין בשמן המור בהג"ה בשם המ"מ הגדול ר"ב פלאהם ז"ל דכתב ורוח אלקים חזק מפרק הרים אף דרוח אין ממשות ככ"ז מפרק הרים ומשבר סלעים, כן אל ידמה אדם מה אני אוכל להזיק כדבורי רק רוח אין כהם ממש, לכך אמר יוצר הרים חזקים כ"כ וכורא רוח והרוח משבר את הרים בזה מוסר מגיד לאדם מה שיחו כלומר מה שיוכל אדם להזיק בדברים בטלים שלו, עיי"ש תהלים ל"ט אמרתי אשמרה דרכי מחטוא בלשוני אשמרה לפי מחסום כעוד רשע ע"פ מה שכתוב בקוהלת אל תתן את פיך לחטיא את בשרך עיין כמדרש כיון שחוטא אדם בפיו מכשיל אבריו וא"ת לפני המלאך כי שגגה למה יקצוף אלקים על קולך ותבל

וחבל מעשה ידיך וא"ת לפני המלאך המעניש כי בלי רעת דברת, הנה כמדומה החו"ה כותב כן אדם צריך לשמור פיו ולשונו ויהי' שמור, למשל יש חצר ושער לפני הבית ושוער יושב ורואה מי נכנס ומי יוצא ואם לא ישמור השער יבואו שמה גנבים ושודדים א"כ כל החצר בסכנה, כן השפתים שערים לגוף ואם ישמרם כל הגוף בטוח, ואם לא כל הגוף בסכנה ע"כ אמר אל תתן את פיך בזה לחטיא תתן בשרך למה יקצוף אלקים אח"כ כאשר יהיה לך רעה תצעוק עוד יקצוף אלקים על קולך כי אתה גרמת בעצמך הנזק הנחת ליצה"ר בשער וחבל את מעשה ידיך, כי הדיבור דבר היקר א"כ מעשיך ג"כ אין רצונים, כי הנחת ליצה"ר כשער ואברת הכל ע"כ, בזה נבין הפ' בתהלים אמרתי בלבי אשמרה דרכי שלא יכנס בהם יצה"ר מחטוא בלשוני כלומר אשמור השער אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לפחות בעת שיצה"ר מפתני לעבירה גדר הראשון עלי לשמור, אך מיראה שיצה"ר מפתה לארם לעבירה ופעמים מחליק ומטעה לאדם על עבירה שהיא מציה ע"כ נאלמתי דומיה החשיתי ג"כ מטוב כלומר מתורה שנקראת טוב וכאבי נעכר ע"כ אמר הודיעני ד' קיצי כלומר תכליתי ומדת ימי מה היא מפי' הגאון מלבי"ם ז"ל דאדם מורכב מגוף ונפש, הנה צריך לעמול על נפשו בתורה ועבודה ומצד א' על גופו על המחי' ועל הכלכלה.

והנה האדם בעת שיושב בביהמ"ד בטלית ותפילין מעוטף עינו ולבו רק לשמים דומה כמלאך וכאשר שטוף בעניני גופו הוא דומה לארם ע"כ מבקש מד' הודיעני קיצי ומדת ימי אדעה מה חדל מאיזה עולם אני, והנה בערכין פ' יש בערכין איתא פלוגתא ר' חמא בר חנינא מאי תקנה של מספר לה"ר אם ת"ח יעסוק בתורה שנאמר מרפא לשון עץ חיים ואם ע"ה ישפיל דעתו שנאמר וסלף בה שבר ברוח ר' אבא בר חנינא אמר סיפר אין לו תקנה שנאמר יכרת ד' כל שפתי חלקות אלא מאי תקנה שלא יבוא לידי לה"ר אם ת"ח ילמוד תורה ומבאר כס' עי"א הגמ' בב"מ פ' הזהב בתנורו של עכנאי תנור שחתכו חוליות ונתן חול כין חוליא לחוליא ר"א מטהר וחכמים מטמאין ע"פ דאי' כגמ' דעון לה"ר גדול מג' עבירות מע"ז ג"ע וש"ד ופי' הרב תנורו של קיכנאי דנמ' ממשל על האדם חם לכו כהניגו כתנור בוער בענין לה"ר מאי סגולה לב נשכר ויקבל בעצמו מכאן ולהבא שישים לפיו מחסום וישתוק ונתן חול כלומר שחול שותקין ואין משמיע קול כראי' במר"ר ע"פ ויטמינהו כחול דמרע"ה היה כטוח שלא יוודע הדבר ויהי' בסוד אצל ב"י בשתיקה כחול ר"א מטהר שסובר כר"ח כן חנינא שיש תקנה למספר לה"ר הלא בג' עבירות כג"ע וצ"ז וש"ר מהני תשובה וחכמים מטמאין שסוברין כר' אבא ראין תקנה למספר לה"ר אמר אם הלכה כמותו חרוב יוכיח חרוב לע' שנה מוציא פירות כן האדם שיכלה שנותיו שבעים שנה ברשעתו ולסוף עושה תשובה ועשה פרי צרקתו נעקר חרוב אמרו אין מביאין ראיה אמת המים אדם שטוף בנ"ע פחז כמים ותועיל התשובה לו, נעקר אמת המים אח"כ אמר כותלי ביהמ"ד וביאר הרב דמוסב על שפיכות רמים נטה כותל ביהמ"ד גער ר' יהושע ב"ק יוכיח מן השמים כלומר מי שכופר בעיקר על אביו שבשמים ויועיל תשובה אמר ר' יהושע לא בשמים היא, והנה עתה א"ש דהרוכל שאל מאן בעי סמא דחיי סם נקרא רפואה ורפואה רק לחולה וא"כ בשיטת ר"י בן חנינא דיועיל תשובה אף למספר לה"ר, אך ר' אלכסנררי בגמ' ע"ז אמר סתם מאן בעי חיי ולא סם סובר בשיטת ר' אבא בר חנינא בפ' יש בערכין דהורה רק סגולה שלא יבוא לידי לה"ר לכך אמר מאן בעי חיי, ועתה נסיים בדבר טוב חטאו בלשון הרע וירדכו לשונם קשתם שקר נלקו בלשון דבק לשון יונק אל חכו ומתרפאים בלשון אז ימלא שחוק פינו ולשונינו רנה רב חסר מטה כלפי חסד אף רחטאו בלשונם בכ"ז הועיל התשובה

התשובה שילמדו תורה אז יהיה לשונינו רנה ונזכה ב"ב לנאולתינו ופרות נפשינו :

דרוש לבין המצרים.

במדרש רבה איכה אתם רורפתם רדיפה שלימה שנאמר וילכו בלא כח לפני רורף מלא כתיב חייכם שאני גואל אתכם גאולה שלימה עיין בכ"ז גיטין פ"א א"ל ר"ח לד"ה כלילא מנ"ל דאסור א"ל מרבנן רתנן בסוטה בפולמוס של אספיאנוס גזרו על עטרות חתנים ועל האירום אדהכי קם ר"ה לאפנויא אמר ר' חסדא קרא כתיב הסר המצנפת והרם העטרה זאת לא זאת בזמן שמצנפת בראש כ"ג עטרה בראש כל אדם נסתלקה המצנפת נסתלקה עטרה ארהכי אתא ד"ה א"ל האלקים מרבנן אלא חסדאי את וחסדאי מילך, מאי זאת לא זאת אמרו מלאה"ש לפני הקב"ה זאת להם לישראל שהקדימו נעשה לנשמע א"ל הקב"ה לא זאת שהשפילו הגבוה והגבוה השפילו, עיין נפו"י רל"ג רמקשה אם שבחו ר"ה בדבריו מרוע אמר באופן אחד ולמה השביעו ועוד היה די רברי ר"ח הסר המצנפת למה אמר זאת לא זאת, נקרים עוד רברי קוי"ע איכה צד 104 ע"פ איכה בל עמה נאנחים ותחזק הרעב ולא היה לחם לעם הארץ, אבל לבני יהודה היה לחם, אבל בחורבן שני כל עמה מבקשים לחם, גם הפסוק על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו בזכרינו את ציון כו' גם המדרש איכה על פסוק ראה ד' והביטה כי הייתי זוללה אין זו ראי' ואין זו הבטה אלא ראיה מקרוב והבטה מרחוק, מבאר הרב קוי"ע רמצינו כל המצוות שארם עושה מכונה בשם מלבוש כמו רמצינו פן אפשיטנה ערומה ובמ"ד איתא משל למלך כשהיה אוהב בנו מלבישו מלתין כשהי' כועס עליו הלבישו בדדין וצריך להבין, אך הסביר הרב ז"ל דמצינו כל המדות הנמצאים במין אנושי נמצאים אצל כל הברואים רחמים מנשר גזל מנמלה עריות מיונה ויש חיות אכזרים, אך א"א לגנות החיות הטורפות ולשבח הברואים הרחמנים בי א"א להם להחליף טבעיהם אבל אנשים בפרט בני ישראל בעלי בחירה לפעמים לובשין המדה ופעמים מפשיטין כעם אכזריות נקמה פעמים צריכה לובש האדם בגרי נקם ובעת שא"צ מפשיטו ע"כ נקראו המדות בשם לבושים ויש מדות מוכרחין בלערם נקרא אדם דע מרות ההם נקראים מלבושים, אך מה שהאדם עושה מדותיו לפנים משורת הרין נקראים תכשיטין וממשיל למלך שהיה לו בן יחיד וכלום חסר לו מביה המלך והיה לו כל תענוגים שבעולם וכל אשר שאל נפשו לא חסר ממנו עד שנעשה עב ושמן מאד עד אשר אבד תאוות אכילה ויבואו רופאי המלך ויתנו לו סמי מרפא ולא הועיל לו כלום בכל יום ויום הי' עוד חולה יותר ויותר ויועצו הרופאים יחדיו ויסכימו כולם שזה בא לו מרוב תענוגים ואכילה ושתי' ע"כ אין עצה אחרת דק להפשיט מעליו בגדי המלכות ולהוליכו חוץ למדינה ליתן אותו אצל כפרי אחר שידגילהו בעבודה מעט מעט עד שיכחיש בשרו ויעבוד עבודה ויהיה לו חשק לאכול, ויהי בהשמע החלט הרופאים היה מוכרחת המלך לקיים זה אבל נתעצב מאד המלך וכל בית המלכות וישכימו בבוקר ויביאו ע"פ פקודת המלך מרכבה ויושיבו את בן המלך שם וישלחו עמו שרים מרואי פני המלך ולא היה כ"כ הבכי' גרולה, אך השרים אשר הוליכוהו חוץ למדינה כאשר הביאו אותו בבית הכפרי והפשיטו בגדי המלכות עלתה צעקתם ובביתם עד לשמים, כן הנמשל בנים אנחנו למקום ויוציאנו ממצרים ונתן לנו התורה והוליכנו לארץ ישראל ונתן לנו ארץ זבת חלב ודבש וקבלו כבוד ויקר מכל המדינות והמלכים לסוף וישמן ישורון ויבעט ויחלו מאד והוסכם בפמליא ש"מ לחולי שלהם שאבדו תאוות וחשק לתורה ולעבודה לשלוח אותם לגלות בבל, והנה כאשר באו לבבל בארץ הטמאה וישבו על נהרות בבל וראו כי הפשיטו מעליהם כל בגרי כבוד ותהי הבכיה גדולה מאד

מאד, והנה כאשר בתחלה בכניסתם בארץ ישראל לא היו שוים כל עם ב"י בהנאתם מארץ ישראל ההמון שמחו כי באו בארצם ארץ זבת חלב ודבש ויצאו מעבדות לחרות וגדולי ישראל שמחו מרוחניות של ארץ ישראל שיהיו יכולין לעבוד את ד' בשמחה ובטוב לבב מרוב כל ולבנות בית הבחירה, ממילא בחורבן ביהמ"ק ג"כ נשתנו בדעותם ההמון בכו רק שסבלו רעב ויגון מצרות הגוף ות"ח בכו שגלו מעל שולחן אביהם מארץ חמדה לחו"ל ולא יוכלו לעבוד את ד' אבל גלות ממצב החומרי לא היו מציערין כמו שכתוב בירמי' בושנו מאד כי עזבנו ארץ הקדושה זהו פי' בתחלה ותחזק הרעב ולא היה לחם לעם הארץ אבל בני יהודה היה לחם. אבל בחורבן ב' לסוף כל עמה נאנחים אף ת"ח מרוב צרות שכחו על גלות הנפש, ולמשל שהיה בכרך אחד גביר א' דורש טוב לעמו עושה צדקות וחסד ות"ח גדול ומכנים אורח, והנה היה אוהב לכל, מה עשו אנשי העיר לקחו תמונתו הפוטיגראפית והחזיק כ"א בחיקו כן היה אהוב, לסוף הורד ממצבו ונעשה עני עד שהוכרח להיות פועל שכיר יום, אך היה לו חרפה בעירו ונדד בארץ רחוקה אשר אין מכירין אותו והלך במגירה ובקרדומו עם איש הדיוט לחטוב עצים, ויהי במשך ימים בא אחד ממכיריו ומעירו מעיר ההיא אשר עשה מלאכה תמיד אצל מי שהיה עשיר, וילך בעיר והנה רואה עני עושה מלאכתו ונפל בלבו הנה תמונתו כתמונת העשיר בעירו, אך לא החליט בוודאי, אך כאשר הלך איזה פעמים ולקח הפוטגראפיה וראה כי זה האיש, ויקרב אליו ויאמר לו אתה האיש הגדול הטוב ומטיב, הזאת נעמי כו' ויבכו שניהם יחדיו, כן המשל נד מהשהיינו בארצנו ועלינו מעלה הן במצב החומרי הן במצב הרוחני עד שתמונתינו חקוקה בכסא הכבוד ע"כ אמר המקונן ראה ד' מקרוב תמונתי חקוקה בכסא הכבוד והביטה מרחוק איך שנתרחקנו ממך, ובמס' כתובות ד' ס"ז איתא

מעשה בר' יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על החמור ותלמידיו הלכו אחריו וראה שרובה א' היתה מלקטת שעורין בין סוסי ערבים כאשר ראתה אותו נתעטפה בשערה ואמרה לו רבי פרנסיני א"ל בתי מי את א"ל אני בתו של נקדימון בן גוריון מעשירי ירושליב בכה ריב"ז אמר אשריכם ישראל בזמן שאתם עושין רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בכם אך בזמן שאין אתם עושין רצונו של מקום הקב"ה מוסר אתכם ביד אומה שפילה ולא עוד אלא ביד בהמתן משל אומה שפילה, ומקשה העק"י הנה אשריכם ישראל מוסב על שני הזמנים אף באין עושין רצונו של מקום וקשה מה זה האשריכם מה הצלחה גדולה כ"כ ות' באריכות, אך היוצא מדבריו כן אנו רואין דבר שחומר חזק צורתו קטנה ופשוטי למשל שולחן פשוט או ספסל פשוט צורתו שפלה אבל החומר שלהם חזק מאד כאשר ישברו עוד יש הנאה מהם להסיק וליתן תחת הסיר של תבשיל אבל כסא או שולחן אשר פתוחים וציורים מאומן נפלא צורתם נאה מאד אבל חומרם חלש מאד ודק וצריכין לשמרם שיהיו בשלימותם ובמעלתם אבל כאשר ישבדו אין ראוין להסקה, כי חומרם חלוש מאד, כן ב"י מובדלין מיתר העמים ע"פ הגמרא למה נקרא התורה תושיה שמתשת כחו של אדם. וא"כ ישראל שקבלו תורה היה כחם חלוש, אך אם היו שומרין צורתם היו במעלתם ושמרו את התורה והמצות היו עליונים על כל העמים, אך כאשר חטאו והגלו מעל אדמתם חומרם חלוש מאד ע"כ המה דווים וסחופים מכל העמים:

והנה כאשר אנו רואין ספסל או כסא או שולחן יקר מאד שנשברו לרסיסים משבריהם אפשר לדעת כמה היו יקרים מאד בשלימותם ובזה פי' האפ"י תרגום אונקלוס נפלא ע"פ עם נבל ולא חכם פי' התרגום עמא דקבילו אוריתא ולא חכימו ופי' הרב אפ"י עד"ז נבל כל מר חל ושכמו עלה נובלת

כלומר כל יקרתכם אם תשמרו התורה ותהא צורתכם בשלימות ישמרכם הבוי"ת, אבל כאשר לא תשמרו דרך ד' והתורה מבנה גוויכם יחלש מאד ותהיי למרמס בין העמים, ובזה א"ש דברי הגמ' בשני הזמנים ניכר מעלת ב"י אשריכם הן בזמן שאתם עושין רצונו של מקום אין כל אומה שולטת בכם, אך אם לא תעשו ואתם ככלי שבור ואתם שפלים אשר בתו של נקדימון בן גוריון נעשה כ"כ עני' ושפלה אשר לקטה שעורים בין סיסי ערביים אמר מצד מפלתכם אפשר להכיר כמה היה גדול מעלתכם כמשל הנ"ל, ובמ' המדות דנ"ז בהג"ה הביא המאמר בגיטין פ"ק שאלו מלאה"ש לפני הקב"ה זאת להם לישראל שהקרימו נעשה לנשמע השיב הקב"ה לא זאת השפלה הגביהו והגביהו השפל, תוכן כוונתו בקצרה שיש ג' מיני עולמות, עולם עליון היינו עולם המלאכים וברואי מטה המלאכים ששים ושמחים לעשות רצון קונם וקרובים המה לד' ונהנים מזיו השכינה וששון ושמחה ושלום ביניהם ברואי מטה מצבם שפל מאד בדם אינש על יבשתא הוא ממוצע בין עליונים ותחתונים מצד נפשו האצולה ממרומים רומה למלאכים ומצד גופו השאף לחומריות רומה לבהמה, והנה ניתן לאיש ישראלי התורה והמצוות אשר יהיה לאדם הבחירה לבחור בטוב ולמאום ברע וילחום בכל יום מלחמת מצוה להכניע יצרו הרע, כמו שכתוב בב"ב פ"א בראתי יצה"ר בראתי תורה תבלין ואם ילך ע"פ התורה יהי' אור לנתיבתו וילך תמיד מעלה מעלה, אבל אם ילך בעצת יצר הרע להנות מתענוגי עוה"ז יהיה לבהמה עליו הכתוב אומר ויהיו לאחור ולא לפנים, הנה כבר הבאנו מגמ' ע"ז פ"א דהתורה נקראת זאת מדוע דהתורה לא תשנה לעד ובכל העולם אשר ב"י נמצאים, רק התורה היא ובעת הנבהת התורה אנחנו אומרים וזאת התורה בעצמה אשר שם משה, לא כן חכמת או"ה אשר בכל דור תשתנה דיניהם וחוקיהם כן כל ממלכה וממלכה דינים שונים להם, והנה מצינו בגמ' סנהדרין ע"פ ע"כ הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חוק דעת רשב"ל אפילו מי ששייר חוק אחד ודעת ר' יוחנן מי שלא קיים אף חוק אחד, אך מי שקיים חוק אחד מקבל עליו גזירת מלך ולא יוכל לדינו בגיהנם, והנה נבין בעת שאמרו ישראל במתן תורה נעשה ונשמע אי' בגמ' שבת יצאה ב"ק ואמרה מי גילה רז זה לבני שהקדימו נעשה לנשמע שנאמר במלאכים עושים רברו לשמוע בקול דברו בתחלה עושים ואח"כ שומעים באמת היו צריכין לשמוע תחלה ואח"כ שיעשו, אך אין עם חכם ונבון כבני ישראל שהבינו בשכלם שהקב"ה אין דומה לב"ו כי הוא רק דורש טובתו וכבודו, אבל הקב"ה ברא עולמו להטיב לבריותיו ע"כ אין אנחנו צריכין לחקור אחרי מצוותיו וצריכין תומ"י לקבל, כמו שנאמר ויצוינו ד' החוקים האלה לטוב לנו ולחיותינו כיום הזה, לכאורה תיבת כהיום אינו מובן אך אומה אשר אין מקיימת חוקי המלך ופקודיו ענוש יענישו אותה ע"פ תקנות המלך, אך אם הפקודה אין נוגע בכבוד המלך כעניני ממונות או כדומה מוחל להם המלך, אך אם המה מורדים ועוברים על פקודיו אשר נראה כי המה מורדים אז אין להם מחילה. והנה ב"י אמרו נעשה קודם נשמע בלי טעם א"כ קבלו עליהם חוקים אשר אין להם טעם ונקראים שקבלו גזירת המלך, ע"כ ראוין המה לרחמים כי נראה כי אין להם דין מורדים, לכך כתוב בישעי' לבלי חוק מצוה שאין להם טעם נקראה גזירת המלך אין רוצין לקיים מחמת שאין יודעין טעמם, אך ר"י סובר אם רק חוק א' יקיימו יש להם תקנה שנראה כי המה משעובדים למלכות שמים רק ע"פ אונס המה עוברים, והנה מה שאמרו נעשה קודם נשמע מזה נראה שקבלו חוקים נשאר להם הזכות לדור דורות אף בהיותם בגלות, עוד יזכור הקב"ה אהבת נעורינו מתן תורתינו ואם יעורר השטן קטרוג על ישראל יש להמליץ על איש הישראלי כי המה אין עושין במרד רק שתאוותם התגבור

על

על שכלם, אך כלבם מקבלים עול מלכותו ומיד שעוברין עבירה תיכף מתחרטין לכך אמר ויצוינו ד' החוקים ליראה את ד' לחיותינו כהיום הזה, ובזה מבואר הגמ' אמרו מלאה"ש לפני הקב"ה זאת להם לישראל אין אתה מבטל גזירתך על ישראל עמך מדוע לא תרחם, הלא אמרו נעשה קבלו עול מלכותך ונראה מזה כי המה אין עושין במרד, אך מה השיב הקב"ה השפל הגביהו ע"פ שאנחנו אומרין בוידוי אשמנו סרנו ממשפטיך ולא שוה לנו אף דבאמת שלימות הנפש צריכין להגביה למעלה ועניני החומר רק לעשות ע"פ הכרח, לסוף לא שוה אף לא שוה לנו שעשינו עיקר כל תאוות הגוף ותורה מצוות השלכנו מכל וכל, לזה השיב הקב"ה לא זאת כלומר התורה נשתנה אצלם ונעשה שפל מכל החכמות, ובזה ניחא דשאלו למלאה"ש ולנביאים על מה אבדה הארץ עד שהשיב הקב"ה על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם. מדוע לא הבינו, רק הקב"ה אמר, אך דבאמת היה שפל כבוד התורה ות"ח בעיניהם עד שהתורה היה רק כשאר חכמות ולא ברכו בתורה תחלה ואח"כ נעשה שפל משאר חכמות, כאשר בעו"ה אשר קדושת התורה נטלה מההמון כי אמרו מה יושיע לנו ומה יהיה לנו אם נלמוד התורה, אך כאשר נעסוק בחכמות עוה"ז בשפות לועזיות אז נשכיל ונדע ונוכל בזה לבוא למטרתינו ונוכל לפרנס את ב"ב, ע"כ תפוג תורה והורד כבודה מאד ואה"ק לא תתקיים רק ע"י התורה והמצוות, אך במצב החומרי לא תתקיים ההורה, ובזה ביאר הרב אפ"י ח"ב הפסוק חטא חטאה ירושלים ע"כ לנדה היתה, אך טומאתה בשוליה לא זכרה אחריתה ותרד פלאים, ביאור כן, הנה יש ב' מיני מצוות א' אשר בני ישראל שותפים עם כל בני תבל כל העמים במצות בין אדם לחבירו גזל וחמס ואונאה, מין הב' מצוה שמעית אשר נצטוינו ע"פ התורה שבת ויו"ט והפילין וציצית כלאים כל עניני תורה: **והנה** אם היו ב"י בירושלים עוברין רק

דינים אשר משותפין עם כל העמים היה קץ לצרות שלהם כנדה בעבור ימי טומאתה תטהר, זהו חטא חטאה ירושלים אשר הכל יודעין שזה חטא ע"כ לנדה היתה ובעבור זמן טומאה תטהר, אך טומאתה בשוליה כלומר עבירות שעברו למקום רק בשוליה כלומר נסתרין מעל בגדיה ע"כ ותרד פלאים, והנה בזה א"ש הגמ' דגיטין במאי מחולקין ר"ה עם ר' חסדא, אך כאשר כתבנו לעיל דאיש הישראלי צריך להגביה מאד מעלת חכמת התורה והמצות על כל החכמות ובזה תלוי הצלחת אומה הישראלית ובעה שנחסר להם היא שפלה ונבזה אף בעניני עוה"ז יכול איש הישראלי להיות מוצלח מאד בממון ופרנסה וכבוד, אך בקבלת התורה, ציוה לנו מרע"ה ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש ע"פ קדושת התורה וא"כ אף כשחרבה עירנו והיה לנו ב' מיני גלות גלות הגוף וגלות הנפש כבוד הכוה"ג היה רק מן התורה כמו שכתוב במלאכי כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ד' צבאות הוא, וביאר הרב נפו"י בדרוש הנ"ל מצינו כמ"ד איכה רבי הוה נקיט ספר קינות ונפל מידו אמר השליך משמים ארץ תפארת ישראל, וביאר כוונת המאמר דכל הבכיות רק על חכמת התורה שנוטל ממנו כמו שכתוב מלכה ושריה בגוים אין תורה רק הצער מחמת שנאבד מעלת התורה, והנה שאלו על כלילת עטרות חתנים וכלוה השיב ר"ה בפשוטו מדרכנן, אך כאשר יצא ר"ה אז העיז ר"ח לאמר הלא כתיב קרא מפורש בזמן שמצנפת בראש כ"ג עטרה בראש כל אדם, והנה ר"ה ידע ג"כ המקרא, אך הוא הבין דמצנפת ועטרה סובב הולך על מעלות התורה והשכל, אבל מצנפת הכובע ועטרה כפשוטו לא הבין מן המקרא, אך רב חסדא הכין הדין כפשוטו א"ל האלקים מדרבנן אך חסדאין מילך אפשר לומר כן, ובמד"ר כראשית פכ"ב אם בא יצרך לפהותך הד אמר דחהו בדברי תורה וחד אמר שמחהו בדברי תורה, וביאר המ"מ ר"ב פלאהם ז"ל יש

עבודה

עבודה מיראה ועבודה מאהבה, הנה קשה מאד להכניע כח התאווה ולהתגבר על יצרו רק מיראת עונש להחריד לב האו"ם כמו שנאמר רגזו ואל תחטאו זהו פי' רחהו בר"ת וחד אמר שמחהו בדברי תורה כלומר שתלמוד בשקידה בתורה ובזה מאהבת ד' ומאהבת התורה שמחהו וזהו עשה רצונו כרצונך כלומר שוה כאלו הי' כרצונך הטוב כדי שיעשה רצונך כרצונו, ואני אמרתי לענ"ד כן קפ"מ דאי' במס' ברכות פ"ק אין עומדין להתפלל אלא מתוך הלכה פסוקה ה"ד הלכה פסוקה פליגי אמוראי אביי אמר הדין בנות ישראל החמירו על עצמן שאפילו רואין רק טיפת דם כחרדל המה יושבין ז' נקיים רבא אמר כהא דר' אושעיא מערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ כדי שבהמתו תאכל ופטורה מן המעשר ואב"א כי הא דא"ר הונא א"ר זירא המקיז דם בבהמת קדשים אסור בהנאה ומועלין בה:

והנה לכאורה הגמ' צריך לדעת הכוונה מהדינים לפני התפלה תפלה במקום קרבנות בעת הקריב קרבנו הי' צריך להתוודות על עונותיו עונות בין אדם למקום ובין אדם לחבירו אף דאי' במס' יומא עוונות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר כלומר צריכין מחילה מחבירו אשר חטא נגדו ונשאר חייב לו עד שימחול לו, אך עונות שבין אדם למקום חילול שבת ואכילת דברים האסורים וכ"ש אם חטא בענין מינות וכפירה בעיקר הדת עון גדול מאד מנשוא, וכאשר הקדמנו מאפ"י לעיל הפי' חטא חטאה ירושלים ע"כ לנדה היתה כלומר כאשר חטאה הטא משותף אשר כל העמים להם חטא יחשב דהיינו בין אדם לחבירו לנדה היתה כלומר כעבור ימי טומאה תשוב לבעלה אך טומאתה בשוליה לא זכרה אחריתה ותרד פלאים זהו כוונת אביי קודם התפלה צריך לדעת הדין אף טיפה כחרדל דם כלומר אם נכתם עון בין אדם לחבירו טמא כנדה אך יהי' סוף, כמו שכתוב ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם ידיכם דמים מלאו, צריך אדם לחשוב קודם התפלה זה הרמז ורבא אמר זה הדין צריך ללמוד מערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה ע"פ מה שאמר התנא עשה רצונו כרצונך כדי שיעשה רצונך כרצונו, אפשר לומר כן באמת צריך אדם לעשות מצוות לשם קונם וללמוד ג"כ לשמה והלומד שלא לשמה נוח לו שלא נברא, אך מתחלה קשה לאדם לעסוק לשם ד' בקדושה וטהרה וא"כ יסיתיהו יצרו שיחדל מכל וכל מתורה וממצות ע"כ אמר התנא עשה רצונו אף כרצונך כלומר בעניני הגוף אדם עושה להנאתו כן יעשה מתחלה, לסוף מתוך שלא לשמה בא לשמה לזה אמר כדי שיעשה רצונך כרצונו כלומר תרגיל עצמך לשם שמים תהי' כהלל התנא אף בעת שאכל ושתה עשה הכל לשם שמים וכדמצינו במד"ר שהלך למרחץ אמר לתלמידיו ניזיל ונעביד מצוה רבה עיי"ש ותקיים בכל דרכיך דעהו, הנה האדם מצר הגוף אדם כבהמה רוצה רק לאכול ולשתות וללמוד תורה ולעשות מצות ומע"ט אין רוצה רק שאדם צריך בע"כ להכניע גופו וחומרו תחת יצרו הטוב לאט לאט עד שהרגל יעשה כטבע שני, והנה כאשר התבואה במוץ מעורב שמה מאכל אדם ובהמה וכאשר הבהמה אוכלת המוץ בין כך אוכלת החטים וגרעינין ע"פ מאי דאיתא במדרש ע"פ חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך בכל יום ויום חשבתי למקום פלוני אני הולך למקום פלוני אני הולך והיו רגלי מוליכין אותי לבית המדרש כלומר מתחלה הי' מרמה את יצרו שילך במקום ההוא להנאת גופו ואח"כ סובב מהלכו והלך לבית המדרש כן כוונת רבא הבהמה רוצה מוץ יתכן כלומר גוף רוצה להנות מתאוות עוה"ז הבלים ונפסדים ע"כ אמר קח מצוה ותכרוך אותה ותסתירה שיחשוב אדם שימצא שם להנאת גופו כמו שכתבנו עשה רצונו כרצונך וממילא יעשה רצונך שתרצה אח"כ בעצמך ותרדוף רק אחרי המצוה לבד, ודיעה השלישית כדר"ה

א"ר

א"ר זירא המקיז דם בבהמת קדשים אסור בהנאה ומועלין בה ע"כ ידע האדם לפניו תפלתו לקיים מצות ואהבת לרעך כמוך ומבש"ב לא לחמוס ולא לגזול ממנו ולהנות ממנו בלא דעתו כי קודש ישראל לד' ע"כ המקיז דם ממנו עון גדול כלומר שגוזל אותו ומועלין בו, כל ענינים הללו צריך אדם לחשוב קודם התפלה העיקר ענין ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה מביא זה לאדם לשלמותו לתורה ולמצוות ועיקר נחרב ביהמ"ק ונלינו מארצינו בעון שנאת חנם, ע"כ אנחנו אם רוצים שנגאל צריכין אנו לאהוב איש את רעהו ולהחזיק קרן התורה וללמוד התורה בקדושה ולדעת כי זה חיינו ואורך ימינו, ובזה נבוא לאהבת הבורא י"ת ולאהוב אה"ק ולהחזיק ת"ח להיושבים לפני ד' בהר הבית בירושלים, גם מצוה להחזיק ג"כ ענין הישוב עובדי אדמת הקודש כי מצות ישוב הארץ ענין גדול עיין בשל"ה הקדוש שפרין על הגמ' שאין הקב"ה מואס תפלתן של רבים ופריך הלא רבים בכל יום מתפללין בכל עיירות וברכים אלפי אלפים ורבוא רבבות ומדוע עדין בן דוד לא בא ותי' שמה ב' תירוצים תי' א' אין דומה מי שמתפלל בא"י או בחו"ל באמרם ז"ל בסנהדרין פ' חלק הדר בא"י דומה במי שיש לו אלוק והדר בחו"ל דומה במי שאין לו אלוק אם מתפלל בא"י תפלתו נשמעת דומה הוא כאיש שדר אצל היכל המלך ושכן הוא אל המלך אבל בחוץ לארץ הוא רחוק ואף באה"ק נ"מ בזמן הבית קיים או לא, ועפ' הגמ' יש בכל בית המדרש קדושת ארץ ישראל במו דמצינו בגמ' דמגילה עתידין בתי כנסיות שבבבל שיקבעו באה"ק בלומר כל הקדושות ותפלות יובאו לארץ ישראל וא"כ אם מתפלל בביהמ"ד בכוונה ומעומק הלב מקירות לבו ולכוין לבונה ירושלים כמו דמצינו בדניאל וכוין פתיחין לי' בעליתי' נגד ירושלם אזי נכון לבו כי תפלתו תתקבל, והנה נחזור לדברינו הקודמים דאיש יהודי נקרא אם מקיים מצוות בין אדם למקום ובין אדם לחבירו ובעבור זה שעברו אבותינו גלינו מארצינו ונתרחקנו מן המקום כמו דאי' אוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם יען כי עברו תורות בין אדם למקום ובין אדם לחבירו ע"כ ירדו פלאים אין קץ לצרותינו ואין מנחם לנו להודיענו קץ הפלאות ובזה רדיפה שלימה לכך אמר המדרש הגאולה גאולה שלימה תהיו חפשים משעבוד הגוף והנפש ויקוים בנו הפסוק לבי ובשרי ירננו אל אל חי כי יוחזר לנו אבודתינו ונהי' חפשים משעבוד הגוף ונפש והחזינה עינינו בשוב ד' את שיבת ציון בבנין מקדשינו בב"א:

דרוש לשבת נחמו

שובו לבצרון אסירי התקוה

במ"ד חטאו בכפלים ולקו בכפלים ומתנחמים בכפלים, חטאו כו' חטא חטאה ירושלים ולקו בכפלים כמש"ב כי לקחה מיד ד' בפלים בכל חטאתיה, ומתנחמים בכפלים נחמו נחמו עמי, יאמר אלקיכם, וצריך להבין תיבת בכפלים ומה ענין לקו בכפלים הלא אין הקב"ה מעניש לאדם אף כגמול מעשה ידיו מבש"ב יותר ממעשיו, גם במ"ד איכה איתא ר' אליעזר בנו של ריה"ג אמר ע"פ הדוה בנדתה מה נדה שלא נתרחקה מבעלה איזה ימים קראה הכתוב דוה אנו שנתרחקנו מבית חיינו זה כמה אעו"ב, צריכין להבין על מה בא זה הק"ו ומה יושיענו ובמה יהי' טוב חלקינו אם נהי' ונקראים דוה עיין בס' כ"ז שמבאר שמה, נקדים דברי הנביא ישעי' מ' נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם דברו על לב ירושלים וקראו אליה כי מלאה צבאה נרצה עוונה כי לקחה מיד ד' בפלים בכל חטאתיה, אח"כ קול קורא במדבר פנו דרך ד' ישרו בערבה מסלה כו' כל גיא ינשא וכל הר וגבעה ישפלו:

עוד הפעם קול אומר קרא ואמר מה אקרא כל הבשר חציר וכל חסדו כציץ השדה יבש

יבש חציר נבל ציץ ודבר אלקינו יקום לעולם אח"כ אמר על הר גבוה עלי לך מבשרת ציון הרימי בכח קולך, צריכין להבין דברי הנביא מה שכפל ומה יאמר אלקיכם דברו על לב כו' כפלים, איך ייסר הקב"ה יותר לאדם ממה שחטא ומהו הכרוזים לא בחנם הוא, נקרים דברי ס' המרות מהמ"מ מדובנא ז"ל הדעת נבדל בזה האדם מב"ח מבהמות ומחיות היינו הדעת טבע כי הברואים לבם צפון משכל אין להם הרגש רק בעת ירעבו ויצמאו, רק שהטבע ממשיכם גם אין להם הרגש מאין מוצאם ומזה יהי' סופם רק אדם המדבר אף מה שצריך לטבעו יודע ג"כ ע"פ שכל ומתקן ומייפה הבריאה, כמשל הגמ' ביבמות אדם מביא חיטין ושעורין כוסס כמות שהמה או פשתן לובש כן, לבד זה האדם המעלה מעיין בשכלו כי הוא רם ונשא על כל הברואים ויש לו נפש השכלי לעבוד את ד' וללמוד תורתו ולשמור מצותיו לאהוב את ד' בלבבו ובנפשו ומאודו ולירא מפני ד' זה כל תכלית האדם שיודע לו יתרונו על כל הברואים ושצריך להרגיז יצ"ט על יצה"ר, הדעת נבדל מטבע מב' דברים, א' בקדימה בזמן כדברי הרמב"ם במורה, ב' שלימות יש לו לאדם א' קורם בזמן היינו שלמות הגוף בזמן הקדמה לשלמות הנפש כי אין לארם לעשות שום עבודה הן עבודה שבלית והן חמרית שצריך תחלה לאכול ולשתות ואח"כ יצא לפעלו כדברי התנא אם אין קמח אין תורה והמשיל הנ"ל כגרגיר שנוטעין באדמה שיגדל עץ פרי מתחלה זורעין ונוטעין אח"כ בא התכלית יציץ ופרח, כן תחלה אדם עושה מה שצריך לטבע גופו לאכול ולשתות ולכסות מערומו ואח"כ יבקש דעת, עוד בדבר ב' נבדל הדעת מהטבע כי הטבע אנוסה ומוכרחת כי הנוגשים אצים כלו מעשיכם מזכיר לאדם אכילתו ושתיתו ולשינה ולבגדו וגם על צרכי בניו ובנותיו, אך בענין הדעת אדם בעל בחירה אין מי שיכריחוהו כדברי אוהי"ע על פסוק אין דורש לנפשי כלומר כאשר יפגע איש רעהו אשר לא ראה אותו מזמן רב ושאל לו מה עסקיך ומה יעשו בניך איך בריאותכם הכל רק על צרכי גופו, אך זה לא יקרה שישאל א' רעהו השלום אתה בנפשך איך שלום תורתך ואיך יראת שמים שלך ובני ביתך, זה אין דורש ואין מבקש רק השרידים בעם אשר כל חייהם רק על שלימות נפשם ושלימות גופם כטפל, והנה זה מצאנו בתורתינו הקדושה ועתה ישראל מה ד' אלקיך שואל מעמך כ"א ליראה את ד' אלקיך ומקשה הגמ' בברכות אטו יראה מלתא זוטרתי היא, ומשני הגמ' אין לגבי משה מלתא זוטרתי היא ובפשטות אפשר להרץ כאשר כתבנו לעיל בח"א דהפ' אין מדבר מה שקטן הדבר יקל, ארדבה לכאורה הכל ביד הקב"ה כי הוא ארון על כל העולם אך הקב"ה חלק בשני חלקים א' שלימות הגוף חיים ובריאות ופרנסה בידו של הקב"ה שלימות הנפש יראה ואהבה לד' ביד האדם לכך אמר אף ד' שואל זה ממך כי זה תלוי בידך ומקשה הגמרא גם זה קשה לאדם דאדם שטוף רק בתאות הגוף על המחי' ועל הכלכלה וקשה יצרינו הרע שהקב"ה קראו רע כמו שנאמר כי יצר לב האדם רע מנעוריו:

אך בגמ' ב"ב פ"א אמרו מה אהדרו לי' חביריו לאיוב בראתי יצה"ר בראתי תורה תבלין, והנה דור המדבר נקראו דרדע כלומר דור ריעה שהיו במתן תורה ששמעו מפי הקב"ה עשרת הדברות קול גדול ולא יסף וא"כ המה גדולים בתורה אצלם זוטרתי היא, ובזה נבין דברי המדרש תחלה שמעו פ"א אנכי ד' לעתיד ישמעו שני פעמים אנכי אנכי הוא מנחמכם, ופי' האפ"י ז"ל דהכל בידי שמים חוץ מי"ש, והנה במצרים היה להם ב' שעבודים, שעבוד הגוף כמו שנאמר וימררו את חייהם בפרך שמפרכת את הגוף גם הנפש הי' בשעבוד כמו שנאמר גוי מקרב גוי הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז וידוע לעתיד

לעתיד כתיב היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם, עתה בזמן הגלות יש בחירה לאדם לבחור מה טוב לדחות היצה"ר ולעתיד יבולע יצה"ר וכתיב ומל ר' את לבבך לעבור את ד' בכל נפשך, כלומר שתעבוד את ר' בכל רצונך ולא יהיה לך שום מפריע כי לעתיד יהיה עולם השכר, לכך אמר אנכי ד' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים כלומר מעבדות לחירות, אך בעניני נפשי לעבוד את ד' אני שואל מעמך, אך לעתיד כתיב אנכי אנכי, כלומר אהי' בכפלים ליתן שכר אתן לך מה שאתה צריך לשלימות גופך חיים ושלום ופרנסה וכלכלה, ג"כ בענין נפשי לא תהיה לך הבחירה רק תעבוד מעצמך את ד' ותלמוד תורתו כדכתיב ומלאה הארץ ריעה את ד' וא"כ ידעו בעצמם מה טוב ומה רע זהו מליצה מתנחמים בכפלים, כלומר כאשר עתה לוקו בשעבוד גוף ונפש לעתיד צרכי הגוף יהיה להם די, כי יטפו הרים עסים ויצאו מים חיים מירושלים וצרכי פרי שלימותה יכספו נפשם מאד, והנה אצל יעקב אבינו במראות הסולם כתיב מה נורא המקום הזה אין זה כ"א בית אלקים וזה שער השמים, אמרנו בדרושינו כי מתחלה היה יעקב סבור ששכינה מלוא כל הארץ כבורו, אך לסוף ראה כי הארץ אין שוה יש שנקראת ערוות הארץ וטבור הארץ כו' וראה שהיה הר המוריה שער השמים ומלאכי אלקים עולים ויורדים בו ע"כ כאשר הקיץ קיבל עליו להתאמץ בתפלה, והנה כאשר היו אבותינו במצרים ועבדו בהם בפרך מחמת 'שב"י התעיבו השחיתו עלילה שרצו להתדמות למצרים כדי שיהיו אהובים, ולסוף הי' להיפך ויהפכו לאויבים לשנוא להתנכל בם, והנה כאשר מרע"ה היה רועה צאן יתרו ויגרל וירא את אחיו בסבלותם, כלומר תמיד היה חושב בלבו מה זאת עשה אלקים מדוע המה גרועים מכל עם, לסוף כתיב ויאמר אכן נודע הדבר מדוע המה בעולם הכבד, לכך אמר לו הקב"ה אצל מראה הסנה ראו ראיתי את עני עמי אשר במצרים כלומר כל צרותם המקום גורם מחמת שהמה במצרים עוברי גלולים ערות הארץ, אך בהוציאך את העם ממצרים והיו זכים וישרים ויהיו מליאים בתורה ובמצוות. והנה עוד במצרים עשו מעט מצוות בענין מצות וקרבן פסח שהראו מ"נס ואהבה לד', גם בקריעת ים סוף בעת מתן תורה נעשו כאיש אחד בשלום, וראה משה שהמקום גורם, והנה איתא במררש בשעת מתן תורה היה רעש גדול ואחז רעדה ופחד לכל המלכים ובאו אצל בלעם ושאלו מה הרעש הגדול והשיב להם ר' עוז לעמו יתן מיד אמרו כולם ר' יברך את עמו בשלום:

לבאורה המדרש פלא מה סיימו הענין של שלום, אך כתוב בברכה ויהי בישרון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל, כי ספרי קדמונים חקרו מדוע המתין הקב"ה בנתינת התורה עד דור יוצאי מצרים מדוע לא נתן לאברהם ליעקב עם י"ב שבטים שבטי יה, אך באמת התירוץ לזה כי ליתן תורה ודת צריך להיות עם רב וחכמים מחוכמים מצויינים בתבל וישמעו יחד ותהיה שלום וריעות ביניהם תהיה התורה לעד ולא תבטל לעולם, למשל אם יבוא א' בספרי חכמות בעיר המלוכה של גרמניא וישמעו כל חכמיהם ויישרו בעיניהם אין ראי' שמצא חן בעיר פ"ב, ואם ילך בלונדן בברטניא וימצא חן בספריו אין ראיה שימצא חן בפאריז, אך אם יבוא פאריזא ויקבצו כל חכמים וסופריהם וישמעו חכמתו אז לבו בטוח כי חכמת אמת בפיהו וקיבלו דבריו בכל התבל, כן המשל אם היה נתינת התורה ליעקב ולבניו ימצא רור אחרון וילעגו על הרברים, אך כאשר היו בדור יוצאי מצרים ס' ריבוא גברים כמאמר הספרים אשר בס' רבוא ימצאו כל השכליות, ובלב א' וברוח נדיבה קבלו עליהם מזה ברור כי התורה תתקיים ויתקבל בכל העולם ויקובל גם עד עולמי עד לא תהיה מחולפת, וזהו דברי מרע"ה בתורה ויהי

בישרון מלך דור דעה גם בהתאסף ראשי העם יחד שבטי ישראל, מזה ראי' דהתורה היא קדושה ועולה על כל החכמות, והנה זהו פי' המדר"ר בעת שאמר בלעם ד' עוז לעמו יתן קראה התורה בשם עוז דבר חזק ואמיץ הבינו כולם שבוודאי נעשו כאיש אחד חברים, דהתורה מפי הקב"ה שנקרא מלך שהשלום שלו ע"כ ב"י נקראו ג"כ שולמית לכך אמרו ד' עוז כו' יברך עמו בשלום, היוצא מדברינו דחיזוק אומה שלנו צריבה רק ע"י שלום ובארצנו הקדושה אשר עומד תחת השנחת הקב"ה ובירושלים אשר הוא אצל שער השמים מקום קדוש ולבנות בית הבחירה לעמוד בל איש מבני ישראל ולשפוך שיחו לפני ד', ובשם שבני ישראל אינם מתגדלים ויציצו ויפריחו רק על אדמתם, כן ירושלים עיר קדשינו לא תפרח והתן יבולה רק בהיות בני ישראל רק יושבים לפני ד' באהבה וביראה לומדים תורת ד' ושומרים מצוותיה, הן מה ששייך בין אדם למקום כגון מצוות שמעיות הן מה ששייך בין אדם לחבירו כגון גזילה גניבה ואונאה גם מצות צדקה וחסד ויקיימו מצות התלויות בארץ תרומות מעשרות ומע"ש חלה וערלה ובכורים, ובזה תהיה הארץ נקראת קדושה והארץ לא תשם והלבו בני ישראל שלשה פעמים בשנה בפסח בשבועות ובסוכות, הנה ג' עקרים צריך האדם להאמין, א' מציאת השם ב' השגחה לשכר ועונש שגומל טוב לשומרי מצוותיו ומעניש לעוברי מצוותיו ג' אמונה שתורה מן השמים:

והנה כאשר היו ברגל הפסח היה נשרש בלבם ענין שכר ועונש כמו שכתוב במדרש על פסוק נגוף ורפוא תנא חזקי' נגוף למצרים ורפוא לישראל וענין מסירת נפש בעת זביחת קרבן פסח שהיה השה יראת ועבודת מצרים, ובעת שבאו על חג השבועות לראות ולהראות חקרו עיקר תורה מן השמים בירושלים היה מעון התורה כל חכמי בני ישראל וסופריהם כדכתיב מציון תצא תורה ודבר ד' מירושלים, וכאשר באו בחג הסוכות והתבוננו עני והסוכות יצאו מדורת קבע לישב בדירת עראי תחת צילא דמהמנותא עיין בזוה"ק אז נשרש בלבם מציאת השם, והמה כאשר התנהגו הכל ע"פ דרך התורה כמצוה עליהם והיה ביניהם האמת והשלום הי' טוב להם וגם הארץ היתה טובה מאד ונתנה פרי' ויבולה והיו בני ישראל עליון על כל הארץ ונתקיים עליהם הפסוק ולא יחמוד איש את ארצך בעלותך לראות, כאשר נמצא במדרש שה"ש יש מי שהיו עלו לרגל ועזבו בתיהם מאין איש ובאו דובים ונמרים ורבצו על פתחי בתיהם ושמרו בתיהם מגנבים, אך כאשר חטאו בני ישראל הן בין אדם למקום ובין אדם לחבירו עזב ד' אותם למקרה ועלו המלכים וחרבו את הבית המקדש והחריבו ארץ ישראל ונשארה שוממה, והנה אי' בתוכחת של בחוקותי והארץ אזבור ואח"כ אמר והארץ תעזב מהם, אך ע"פ משל למלך אדיר שמצא לו חן מדינה א' שהפיק רצון מאנשיה ומחכמיה עד שהוסכם בלבו להעתיק כסא המלוכה בעיר הזו ולבנות שם היכלו, הדבר יצא מפי המלך וכן נעשה ששלח בונים ואדרכלים ובנו ארמון מפואר וגן מכל אילנות מכל פרי חמד בעולם גם ציצים ופרחים והמשיך מעיינות ובריכות בתוכה עד שנעשה ברך גדול מצוין בכל העולם ונהרו אליה מקצה תבל לסחור שמה ואמר המלך, זאת מנוחתי פה אשב כי אויתיה עד שעברו עשרות שנים נתקלקלו יושביה וישחיתו ויתעיבו עלילה עד שגדלה שנאת המלך עליהם מאד ובכל יום ויום הגדילה השנאה עד שהמלך החליף משכנו לעיר אחרת והרס ושבר הארמונות והשחית את הגנות והעביר כל שריו ועבדיו וחילו עד שנשארה ציה ושממה, ככל יום היה המלך בכעס יותר ויותר וביותר נזכר על העיר הנהדרה והיפה מה שעזבה בעוון אנשי העיר ימה שנהרס הארמון, הנמשל מובן מאליו הנה מתחלה הי' משכן שילה ונוב ונבעון ואח"כ בחר ד' בציון ובירושלים עד שהגדולה

שהגדילה ובנה שם ארמונו בית המקדש וכאשר אמרנו שארץ ישראל בלא תורה ותפלה לא תוכל להיות וכאשר בני ישראל השחיתו דרכם ויגל ישראל מעל אדמתו ונוטש הארמון ונחרב , לכך אמר והארץ אזכור כלומר מה שנהרס וחרבה מעיינותיה, והנה האפ"י ביאר הפסוק בתהלים מי יתן מציון ישועת עמו יגל יעקב ישמח ישראל וביאר הרב הנ"ל בשני אופנים תלוי' גאולתינו אם שכל בני ישראל ישובו לד' בכל לבבם ובכל נפשם וביום ההוא לא יהיה עוד עון ופשע לבני ישראל, או חלילה שבני ישראל, לא ישובו לד' תשובה שלימה ומצינו בילקוט ומנין שיש ברית והבטחה לארץ שנאמר והארץ אזכור, ונראה הנ"מ כך אם הישועה תהיה מצד שלימות בני ישראל שישובו לד' תשובה שלמה אזי תהיה הגאולה מעולה וגדולה מאד וישמחו כל מיני אנשים הן גדולים או קטנים שיראו ישועת ד' בשלימות נפשם בתורה ובחכמה ובאהבת נעוריה של אה"ק ובזכותה ירחם ג"כ על עניי עמו תהיה הגאולה קטנה כלומר יהיה חרות משעבוד הגוף זהו מי יתן מציון ישועת ישראל גם בשוב ד' שבות עמו תהי' הגאולה בכפלים ינל יעקב המון הפחות הרוטים ישמח ישראל אנשים המעולים . והנה אנו רואין מילקוט שיש ברית לזכירת הארץ :

והנה כאשר מצינו בימינו נתעוררו חבורות חבורות הנקראים חובבי ציון ואח"כ בשם ציונים וקנו חלק אדמה והושיבו בהם עניי עמנו לעבוד את האדמה, והנה אין אנו יכולין להקטין הענין דוודאי מצוה גדולה לעשות ישוב הארץ, אך זה רק תתגדל במצב החומרי בכל זה ג"כ טוב כי ממילא יושבים בארץ ויקיימו מצות התלויות בארץ ממילא עובדין לד' ומתפללים , והנה אי' בתהלים פ"ה רצית ד' ארצך שבת שבות יעקב נשאת עון עמיך כסית כל חטאתם סלה מתחלה רצית ד' ארצך שבת רק שבות יעקב מדריגה הקטנה שנקראין יעקב לעשות יישוב בכ"ז נשאת עון עמך כסית כל חטאתם גם זה טוב; אך העיקר יבקש שובינו אלקי ישעינו שתטהר לבנו והפר בעסך עמנו כו' ידבר שלום אל עמנו כי תהיה השלום, אז תהיה הגאולה שלימה :

והנה עתה זה כחמש שנים שנאספו עדרי צאן קדשים בני ישראל מכל המדינות עושין אסיפות ודורשין בשלום ציון ומה יהי' הסוף לא ידעתי, אך ע"פ דהבאנו לעיל מהילקוט שברית כרותה לארץ, הנה בני ישראל אשר נקראו המשכילים יושבי הארץ רחקו מתורה יזכרו לארץ הקדושה, ואמרתי, למשל אם כאשר אנחנו רואין אשר ינהרו המונים המונים מבני ישראל בארצות הברית וירחקו הבנים מעל שולחן הוריהם ומאד כלתה נפשות הוריהם לדעת שלום בניהם ממצב החומרי ורוחני , והנה כאשר שומעין שבאו אנשים לחזרה מארץ ההיא ובאו אבותם ואמותם לדרוש שלום בניהם אף כי העיקר המה רוצים לדעת מצבם הרוחני בכ"ז אם יבוא אורח א' ויתן פריסת שלום מבניהם א' אשר מצא בניהם הולכים בשוק וא' סיפר שראה אכילתם וא' סיפר שראה שכתבו וא' שראה בעת למורם ויהגו בתורת ד' יומם ולילה בכ"ז יקבל מכל א' פריסת שלום ומחזיק לו טובה, כן אמר ירמיה הנביא ציון נדחה היא דורש אין לה אמרה הגמ' מכלל דבעיא דרישה באיזה אופן טובה מאד, וממילא בהמשך הזמן כאשר יהיה ישוב הארץ החמרי אח"כ לאט לאט תחזור לאיתנה הראשון , והנה הקא"ק מבאר ענין חטאה בכפלים כו' דחטאו הן בין אדם למקום והן בין אדם לחבירו כן לקו בכפלים על מה שחטאו בין אדם לחבירו נענשו בדרך הטבע ונמסרו למקרים למערכות השמים גם נענשו בהשגחה , הנה מה שחטאו בין אדם למקום נענשו מהבורא י"ת בעצמו ומה שחטאו בין אדם לחבירו לכך מבאר מי נתן למשיסה יעקב ישראל לבוזזים וביאר משיסה נקראת מה שעושין ע"י הסתה וע"פ ציווי, ובזיזה יקרא מה שאנשי

הצבא

הצבא בזוז מדעתם, לכך אמר מי נתן למשסה ע"י ציווי הבוי"ת ונ"כ לבוזזים שנמסרו להטבע לכך אמר הלא ד' זו חטאנו לו ונ"כ לא הלכנו בדרכיו לרחם איש על רעהו כמו שנאמר אף אתה רחום, ונ"כ מתנחמים בכפלים וביאר כי יש מנחמים שונים יש שבא לנחם בדברי הבל שמספר לו דברי הבל וממילא יפיג צערו ויש שלוקח חלק בצערו ויש שאומר גם אני כמוך, ויש שמנחם כרופא שמרפא חליו או כשר נכבד שמספר א' שהיה לו צער גדול לוקח ממון רב ונותן לו ומשלם לו נזקו, כן אמר נחמו נחמו עמי הנחמה תהיה בכפלים א' שתשכחו הצער שלכם והב' יאמר אלקיכם אלקים שיש לו כח שיחזור לכם הפסד שלכם ותחזור היזק שלכם ואשיבה הכל כבתחילה, ועתה נבאר דברי הנביא ישעי' נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם ע"פ הידוע בדרך טבע כמו שיבשרו לאדם בשורה רעה פתאום יכול למות כן אף שיתבשר בשורה טובה שזכה בגורל לכמה מיליאן ימות משמחה ע"כ צריכין לבשרו לאט לאט, כי יאמר נחמו נחמו מעט מעט יאמר אלקיכם כלומר אף מדה"ד יסכים להפך, מתחלה כתיב כי לקחה מיד ד' כלומר אף מדה"ר ענש אותה עתה אף מדה"ד יהפך למדת הרחמים דברו על לב ירושלים מתחלה היתה ירושלים חריבה ושממה אח"כ מימי הרמב"ן ז"ל נתיסדה בבנין נפשי בתורה ועבודה ישיבות גדולות בבתי מדרשים מהודרים ונחמדים זהו על לב ירושלים וקראו אליה כלומר תמיד קראו שלומה אח"כ אמר קול קורא במדבר, כלומר ירושלים שחרבה ונהרסה כמדבר פנו דרך ד' ישרו בערבה מסלה לאלקינו כל גיא ינשא ואח"כ ג"כ ונגלה כבוד ד', מתחלה נראה כע"פ הטבע אח"כ נראה כי פי ד' דבר ואח"כ אמר קול אומר קרא ואמר מה אקרא כל הבשר חציר וכל חסדו כציץ השדה יבש חציר נבל ציץ כי רוח ד' נשבה, אכן חציר העם כאשר ראינו שהיה התעוררות הנדיב הידוע ואח"כ התעורר בארצן משה הירש והוא מת ואשתו הנדיבה ונעשה מצדקתו תוהו ובוהו, אולי יתאספו העם היה טוב בכללה:

אך אם מנמתם ועמלם יהיה רק על מצב החומרי נ"כ לא תקום ולא תהי', לכך אמר יבש חציר נבל ציץ, אך ודבר אלקינו אשר הבטיח ע"י עבדיו הנביאים יקום לעולם ואח"כ אמר על הר גבוה עלי לך הרימי בכח קולך, הנה כתיב בישעי' ביום ההוא יתקע בשופר גדול וישמע בכל העולם זמה זה אמר על הר גבוה, ופי' הגאון ר"י ז"ל בס' אהבת יונתן ע"פ דמצינו בגמרא סוכה לע"ל יביא הקב"ה היצה"ר בפני הצדיקים ובפני הרשעים ויכטלו, לצדיקים ידמה להר גבוה ולרשעים כחוט השערה, וזה ידוע להכניע יצה"ר או בתורה או בק"ש לזה אמר מה נעשה עם יצרינו, אולי יסית עוד הפעם ותגרם החטא אמר עלי לך מבשרת ציון על הר גבוה הרימי בכח קולך, קול יעקב שתלמדו תורה ותבטלו יצריכם הרע אמרו לערי יהודה הנה אלקיכם כלומר אמרו שמע ישראל, תקרא ק"ש ויכולע יצה"ר ותהיה גאולתינו שלימה ונזכה בבנין אפריון בב"א, ונסיים דברי המד"ר איכה שהתחלנו מה אשה שלא נתרחקה איזה ימים נקראת דוה אנו שנתרחקנו זה כמה מאות שנים עאכו"כ יעקב אבינו ע"ה אמר לבניו כאשר שלח לבנימין אמר ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש איתא במדרש מי שאמר לעולמו די, כן הארץ עד שגער הקב"ה ואמר די מה איכפת להקב"ה אם היה העולם מעט גדול יותר, אך הקב"ה ראה שדי בוודאי צרותינו ויש להם גבול יאמר לצרותינו די, נדה נקראת שיש לה קץ שיודעת שתספור ימי נדתה והשוב לבעלה בכ"ז קראה הקב"ה דווה שהיא בכאב וצער מה שנתרחקה מבעלה, אנו שנתרחקנו זה כמה עאכו"כ שהקב"ה קרא לנו דוים וחולים בוודאי מי שאמר לעולמו די יאמר לצרותינו די ויוסיף שנית ידו לקבץ נדחי ישראל מארבע כנפות הארץ ולהושיבם על אדמת הקודש והשתחוו לפני ד' בהר הקודש בירושלים א"ס.

מס'

(מס' ברכות כ"ח) **כשחלה** ר"א נכנסו תלמידיו לבקרו א"ל ילמדינו רבינו אורחות חיים ונזכה בהם לחיי עוה"ב, א"ל הזהרו בכבוד חביריכם ומנעו בניכם מן הגיון והושיבום בין ברכיה ת"ח ותזכו לחיי עוה"ב, ובשאתם מתפללין דעו לפני מי אתם מתפללין, הקושי' בהמאמר הזה ידוע לכל, הלא תלמידיו של ר"א הגדול היו חכמים גדולים וצדיקים האם לא ידעו דרך ד' ועוד מה אמרו ונזכה לחיי עוה"ב, הלא אסור לעבוד הבוי"ת ע"מ לקבל פרס ומה אלו דברים שחשב, נקדים דברי ס' המדות פ"ו משער אהבה ראש וראשון הלא מצוה עקרית ואהבת לרעך כמוך שכולל המצוה בין אדם למקום ובין אדם לחבירו וביארוה ספרים איך יכול האדם לאהוב ריעו כגופו הלא עבורו ובניו מוסר נפשו ג"ב ולא ימסור נפשו עבור חבירו אף לא עבור אחיו, אך הכוונה דאדם יחשוב בעצמו שחשיבותו מפני צלם אלקים שעליו וא"כ חבירו נמי יש לו צלם אלקים א"כ צריכין לאהוב ומכש"כ איך צריכין לאהוב ת"ח גדול בתורה וצדיק אשר הוא יסוד עולם אשר מלמד לכל תורתו ואיך להתנהג בתורת ד', להפך צריך האדם לחשוב איך הוא משחית נפשו אם מגנה חבירו ומתעיבו ומדבר עליו לה"ר ומשפיל כבודו, עיין בס' שם עולם ח"ב ממשיל משל יש חנוני קטן ובינוני וגדול בעיר וגדול בכל העולם בעסקו ומסחרו במו כאראן ראַטשליד והנה חנוני קטן נוסע לכרך וקונה המינים אשר נדרש בחנותו ויש לו פנקס מיוחד וכותב כל מין הנדרש וטוב למסחר ואיזה מין סחורה אשר אין בה ריוח רק יש בה הפסד ובעת שצריך לנסוע לדרך מביט בפנקסו בטוב איזה סחורה יקנה ומאיזה יחדל ואם א' מבניו נוסע ג"כ מצווהו שיעיין בפנקסו איזה סחורה טוב ומאיזה יחדל כן הגדול ממנו ומכש"כ החנונים המפורסמים מצווים למשרתיהם שייענו בפנקס טיב הסחורה, ויש הבדל ביניהם במסחר קטן אם יקנו סחורה גרועה מעט היזק יהי' אבל במסחור שעולה על מיליונין אם יקנו סחורה נפסדת יהי' הפסד גדול מאד, הנמשל הקב"ה עשיר ויש לו חנות מכל סחורה טובה היינו התורה קדושה שציוותה על מ"ע שיקר ערך המקיימם כן מצות ל"ת סחורות הרעות המפסידין את האדם ע"כ צריך האדם ללמוד תורת ד' לדעת הסור מרע ועשה טוב:

עתה נדבר מה שאדם צריך לאהוב ראשון כל אדם צריך לאהוב ולכבד ת"ח כי הת"ח מכבד התורה ויודע מה שצריכין לאהוב הטוב מקרב ומה שהוא רע הוא מרחק למשל יש מיני סחורות אשר מרמה הבריות למשל פנינים ואבנים יקרות יש בהם אינאה עצומה ומי שחכם באמת בעת שבא לקנות על יריד ניזני הולך מתחלה אצל אומן נוקב מרגליות המבין בין אבן טוב אמיתי בין מזוייף אבל הכסיל אומר גם אני מבין כמוהו וכאשר רואה שאבנים מבהיקים כברקים כלתה נפשו ומפזר מעותיו והוא קונה בזול מכולם ובעיניו הוא שוחק מכל הסוהרים לדעתו שלמו ביוקר מאד וכל הדרך הוא בשמחה אך כאשר יבוא לביתו ופותח חנותו בשמחה והנה שאר חנונים ג"כ פותחים חנותם והנה סוחרים וקונים באים אליו גם אצל חנויות אחרים, והנה כל קונה כאשר בא בחנות ושילם כפלים כפי אשר הוא מוכר וצועק אחיי בואו אלי ואני אמכור לכם בזול, והנה באו קונים ורואים כי הסוחר הזה יש לו סחורה יפה מאד ובזול משאר הקונים אמרו שצריכין להביא אומן מבין. ויבחין האבנים וכאשר באו המבינים באבן בוחן וראו כי האבנים פשוטים ואמרו כי שוה רק איזה פרוטות ולסוף ראה כי רע ומר גורלו אשר שחק על התגרים ועתה כולם יצחקו עליו מה שסמך על בינתו, כן ידידי יש מצוה יקרות ואמתות מצות לשמה ויש מצות מזוייפות בגאוה ופניות מותעבות ונאלחות הירא את ד' אמר אלך ואשאל לחכמים ולתורנים ואשאל על המצוה הזאת והכסיל אמר גם אני

אני חכם כרב ובמוכיח ממילא נתאגה ותתפתה מיצרו הרע כמו שפי' המ"מ מדובנא ע"פ איוב ויהי היום ויבואו בני אלקים להתיצב על ד' ויבוא גם השטן ופי' כן דהנה בר"ה באים מלאכי מליצים להמליץ, גם השטן בא לקטרג והנה פותחים פנקס של המצוות והנה כמה מאות מצות אשר עשה האדם וישחק השטן ויאמר דעו כי בכל מצוה שלו יש לי חלק בהם אשר עשה אותם בפני' ונאוה שלא לשמה, ובזה פרשתי הגמ' סוף מו"ק אחנא תגרנא אזביני מבדקי כאשר הבאנו לעיל המשל סוחרים הרבה נוסעים על יריד הן מי שקנה סחורות טובות הן מי שקנה מזוייפות אח"כ נתוודע מי שהוא סוחר אמיתי אזביני בעת שיבוא לביתו ופותח חנותו אצל הסוחר קונים כולם וממנו יברחו, כן בעולם הבא כתיב קטן ונדול שם הוא שמה יתוודע מי שהוא סוחר גדול וסוחר קטן, ובזה פרשתי הפסוק במשלי ל"א עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון ע"פ מה שהבאתי שני חנונים יש בעיר א' שיש לו סחורה אמיתית והשני יש לו סחורה שוא, והנה מי שיש לו סחורה טובה מראה כסחורה הגרועה וא"כ יש יותר אנשים קונים שבאו לקנות הסחורה כי תואר צבעם שוה, אמר החנוני שיש לו סחורה טובה בוא הבית ואני אראה לך מה ביני לבין שכני הראה לו מהסחורה בגד ישן, והנה במראה וחזקה כאלו נחתכה מחתיכה בחנות ואמר להקונה תראה הסחורה של חנוני השני בעוד שני שבועות אשר תלבש הבגד תראה והנה משחת מראה וחוזק שלה כקורי עכביש, והו מליצת שהע"ה נ"מ בין חכמת התורה ומצות ובין שארי מצות וספרים שונים כי התורה עוז חזק מאד גם הדר לבושה הבחינה לזה ותשחק גם ליום אחרון כאשר גופו נפסד כו' ניכר מדותיו הטוב ע"פ מאי דאי' בגמ' זקני ה"ח כ"ז שמזקינין דעתן מתוספת עליהן כש"נ בישישים חכמה ואורך ימים תבונה, ועי' עולת חודש שבט ד"ו מבאר שיש שלשה גדרים בעבודת הבוית"ש גדר מחויב גדר איסור גדר המותר, למשל גדר מחוייב כל מ"ע שבתורה מזוזה ציצית ותפילין מזוזה שבת יו"ט גדר איסור כל לא תעשה שבתורה גדר המותר כל עניני אכילה ושתי' תענוגי המותרים בכ"ז הצדיקים ות"ח קדשו עצמן במותר להן וביאר הרב ז"ל קודם חטא אדה"ר הי' רק טוב ורע כ"א ניכר לבדו ע"כ מדבר הרשות והמותר לאה"י צריכין ליזהר אך כאשר חטא בעץ הדעת נתערב טוב ברע ע"כ השרידים ת"ח יריאים מאד אולי מעורב רע בדבר טוב ע"כ הרחיקו מן זה ולא השתמשו מתענוגי עוה"ז רק מה שהוכרח להם ומה שא"א להם לחיות בלעדי זה, והנה גדולי ת"ח הרחיקו וגדרו גדר אך שארית ישראל צריכין לזהר מה שנקרא אצלם דבר המותר צריכין לשאול מגדולי ישראל ומת"ח כמו שנאמר כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו ומצינו השונמית שהיתה אשה חשובה והי' בה דעת וחכמה להכיר מעלת צדיק ונביא כאלישע ע"כ השתדלה ובקשה מבעלה שיבנה עבורו עלי' כאשר יבוא שמה ותאכסן, ונבין הגמ' דברכות ויגש גחזי להדפה אמרה הגמ' מלמד שאחז בהוד יפיה כלומר בדדיה כן פירש"י והמרש"א בח"א פי' וז"ל אולי יש לכוון בלשון רש"י כמו דאמרינן בברכות מלמד שנעשה לה דדים במקום בינה צריכין להבין זאת אך הגמ' אמרה בזה הפרק הני ה' ברכי נפשי כנגד מי אמר דוד נגד עצמו שדר בה' עולמות ואמר שירה נסתכל בדדי אמו ואמר שירה מלמד שנעשה לה דדים במקום בינה הכל שואלין מה יתרון לאמו שנעשה דדים במקום לבה, הלא לכל הנשים כן ופי' בעק"י אמו נקראת העולם דבר שמפרנס לאדם נקרא שדים למשל חייט או סדלר או בנאי או סופר נקרא אומנתו דד והנה יש אומנות יפה כבשם ויש בורסקי אשרי למי שאומנתו יפה כבשם ויש אומנות כשרה ויש אומנות אסורה כגנב וכגזלן מאוסה כבורסקי אך דוד נסתכל בדדי אמו היינו מה שעולם חלק לו השפעתו וחיותו שנתן לו

לו הקב"ה בינה וחכמה שיכול לרעות עמו להיות מלך אמר שירה, אמרה הגמ' שנעשה לה דדים במקום בינה כלומר השפעתו ופרנסתו משכלו ממקום טהור שלא יינק במקום הטינופות כ"א לא הי' לו בינה אולי היתה פרנסתו מאוסה כבורסקי ויינק ממקום הטינופת, ע"ז אמר שירה, והנה השונמית החזיקה במצוה להחזיק ת"ח וזה ידוע ע"פ גמ' דכתובות ע"ה אינם עומדים בתחה"מ כן אר"א, אר"י לא ניחא למריהו דאמרת הכי לסוף אמר לו מי שמחזיק ת"ח ומהנה ת"ח מנכסיו יש לו חלק בתורה, והמלצתי הפסוק בקהלת צל החכמה בצל הכסף הנה העשיר יש לו יניקה אם מודבק לת"ח אך יש יתרון לחכמה שתחי' בעליה שתעמוד בתחה"מ:

והנה כתיב עוד בזכרי' ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים ואיש משענתו בידו מרוב ימים ופי' המפרשים כמו שכתוב בישעי' כל משען לחם כלומר בזכות שהחזיקו לומדי תורה יאריכו ימים. והנה אלישע אמר לנחזי ושמת משענתי ע"פ הנער כלומר שתזכור הזכות שהחזיקה לי השונמית על שולחנה ויש לה חלק בתורה ויקוץ הנער, ומצינו בנמ' דנחזי בטל זה וצחק על דבר זה האם זה תחי' בעליה ע"כ לא הקיץ הנער, וזהו כוונת רש"י דאחז בהוד יפיה כלומר בשדיה כלומר השפעתה להנביא ביטל בלבו ובזה א"ש דברי המרש"א ז"ל שנעשה לה דדים במקום בינה כלומר שביטל מה שהספיקה אוהו השונמית אבל באמת בזכות זה החי' אלישע הולד ומצינו במ"ד קהלת דאמר ר"ש אחד שהספיק בארות מים לאנשי העיר ירושלים אמר לר"י כן זכאי אני כמוך שאתה עוסק בצרכי רבים גם אני מזכה רבים אמר לי' ריב"ז אתה אין דומה אלי למשל אם יבוא דין מד"מ או באו"ה לפניך מה תאמר בא ושתה מימי כלומר בעניני גופני עניני עוה"ז אתה עוסק ואני בעניני שלימות הנפשי ומצינו בקהלת ע"פ אל תתן את פיך ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא למה יקצוף אלקים על קולך, והנה בדרושינו לעיל ביארנו כבר, אך ע"פ מדרש קהלת נבאר כוונת הפסוק דהנה יש ב' מיני להר"ר מי שמדבר על קטן ממנו או שוה לו נדול העון מכש"כ מי שמדבר על נדול ממנו מכש"כ על רבו וק"ו כן של ק"ו על נדול הדור דעוונו גדול מנשוא כמאמר הגמ' בשבת פ' כל כתבי פט"ז על פסוק דברי דברי הימים ל"ה עלות חמת ד' לאין מרפא כל המבזה ת"ח אין רפואה למכתו וביאר הענין כך דהנה אי' בנמ' חולין כל מי שיש לו חולה ילך אצל חכם ויבקש רחמים שנאמר ואיש חכם יכפרינה הרפואה בידו של הקב"ה ומתי כלה אם ת"ח מהפלל אבל אם הוא מבזה אין רפואה למכתו, זה אמר אל תתן את פיך לחטיא בשרך כי הפה לאדם נבדל בזה מכל הב"ח ואם מטמא הוא מחטיא כל אבריו ואיך יעיז להתפלל בפה מלוכלך, למשל אם מביא א' מנחה לשר צריך להביא בכלי יפה ואם הביא בכלי מאום אז יענש ואל תאמר לפני המלאך זה משה שדברת עליו הי' בשוגג ובלי כוונה למה יקצוף אלקים על קולך קול תפלתך אם פיך מלא דברים בטלים, והנה כאשר ת"ח המה יסודי עולם ועמודי עולם ובלעדם לא נוכל לעבוד את ד' א"כ העון גדול מנשוא המבזה ת"ח והדובר עליהם דברים רעים והנמ' בר"ה פ"א קורא אותם אפיקורסים עיין בסנהדרין פ' חלק אלו שאין להם חלק לעוה"ב ואף שאומר רק מאי אהני לן רבנן לא שרו לן עורבא ולא אסרי יונה ומצינו בגמ' גיטין פ"ה ר"ה ור"ח הוי יתבא חליף גניבא קמייהו אמר חד ניקום מקמי' דבר אורין הוא אמר לי' חברא מקמי פלגאה ניקום אדהכי אתא גניבא אמר שלמא שלמא לכו מלכי בי מלכים ימלוכו וכופלין שלום למלכות שנאמר בד"ה שלום שלום, לכאורה מדוע קורא לת"ח מלכים איתא בזבחים פ"ב ר' אשי הוה קאים קמי' אזנור מלך פרס תיקן לו המיוגו על לבו אמר ממלכת כהנים כתיב בכו אמר קיים בכו והי' מלכים אומניך אך באמת

באמת מדוע האבנט על לב להפסיק בין לבו לערוה להורות דעיקר בריאת אדם שיתשוב בלבו תורה וחכמה ע"כ מפסיקין באבנט ודרשו רז"ל ת"ח אם נמצא רבב על בגדו חייב עונש וא"כ התורה הקפירה על ת"ח שיהיה בו מדת דרך ארץ הן בטבעו הן במלבושו שהכל מביטין עליו לכך אמר ממלכת כהנים כתיב בכו כאשר מלך צריך להיות מצוין שלא ימצא עליו שום שמץ ודבריו-באמת שיהיה הן שלו ולאו שלו צדק כן ת"ח, הנה גניבא אמר כופל שלומו כי ת"ח צריך שיהיה לו חכמה גם מדות טובות הנקרא דרך ארץ כמו דאיתא במד"ר בראשית לשמור את דרך עץ החיים דרך ארץ מלמד שדרך ארץ קדמה לתורה ואי' באבות אם אין תורה אין דרך ארץ ואם אין דרך ארץ וכו', יש שני מיני דרך ארץ א' היינו שיהיה נאמן בדבריו ויהי' אוהב את הבריות זה ר"א שקדמה לתורה ויש דרך ארץ אחרי שלמד יודע איך להתנהג במדות וכל דרכיו יפלס ע"פ דרכי התורה, הנה גניבא פלגאה תפס להם במדה גדולה, ע"כ כעט שמץ שנמצא יש מערער עליהם ע"כ אמר מלכי וכופלין שלום עבור תורתם ועבור מדות דרך ארץ שלהם, איך שמתנהגים עם הבריות, ונקדים בתהלים קפ"א אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב כ"א בתורת ד' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה לא כן הרשעים כ"א כמוץ אשר תדפנו ריח, ע"כ לא יקומו רשעים במשפט, כי יודע ד' דרך צדיקים ודרך רשעים תאבד, הפסוקים קשים להבינם, מי הוא שאינו יודע כי הרשעים אינם דומין לצדיקים, אך באמת כן ע"פ דאי' במדרש כנ"י אימשילו ליונה מה יונה כשהיא יגעה פורחת בכנף אחד, כן כנ"י צריך להבין המשל הזה, אך ע"פ דאי' בזוה"ק אוריתא בדחילו ורחימא גדפין דפרחין לעיל, והנה על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועבודה וגמלות חסר. והנה לא תמיד

ובכל זמן יתחזקו הג' עמודים דור שמתחזקין בתורה דור בעבודה דור בג"ח, אבל חלילה לעזוב כל הג' לא היה ולא יהיה וזהו מליצת הגמ' רב"י פורחין על כנף אחד כלומר או בתורה או בגמ"ח והנה רשע נקרא בין אדם למקום חוטא נקרא בין אדם לחבירו כן פי' רש"י פ' לך לך, והנה נראה אם היה צדיק אשר כל התורה יקיים הן בין אדם למקום הן בין אדם לחבירו לא יחסור אף קוצו של יוד טוב ומטיב לכל, אך לא יעיז שום איש לדבר עליו ולהדמות לו, אך אם יש בעיר אנשים שנותנים צדקה וגומלים חסד, אך אין לומדים וצדיקים עוסקים בתורה ועבודה ואין עוסקים בגמ"ח אמר הרשע שהוא שוה לו ויעמדו שניהם שוה בדין אני עשיתי צדקה והוא למד, אבל באמת אי' גבי מעשה דגר שאמר לו הילל כל מה דעלך סני לחברך לא תעביד היינו ואהבת לרעך כמוך ולסוף כתיב אני ד' ג"כ נקרא ריעך באמת הנ"מ ביניהו הצדיק לומד ועובד ורוצה לגמול חסד, אך אין לו במה יגמול חסד בתורתו ובעבודה שמתפלל על כל נגועי לב אסירי התקוה לא כן האלו העוסקים בצדקה ומלעיגים על כל המצוות בין אדם למקום המה נקראו רשעים, אבל צדיקים מחשבה שלהם טוב ורוצים ליתן צדקה מחשבה טובה הקב"ה מצרף למעשה ועוד חסרון יש הצדיקים היריאים אם נותנים צדקה נותנים בצנעא, אבל הללו נותנים בפרהסיא וכותבין בכל כתבי עתים כדי שיהי' להם שם, ובזה פי' הפסוק בתהלים ק' קי"ב פיזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד רשע יראה וכעס מה זה שייך א' לחבירו, אך דמבאר דרשע שרע לשמים מפזר מהונו ועושה טובות, לכאורה דבר טוב, אבל לסוף ניכר רצונו ומחשבתו כאשר יראה שאחר נותן ג"כ צדקה הוא בכעס שרוצה ליטול לעצמו השם עיין באפ"י ד' מים חיים דמבאר הפסוק הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה איך תרביץ בצהרים כו' דמביא הגמ' דחגיגה

רב אידי הוה נפיק כל השנה באורחא ולמד רק ימים מועטים בישיבה קרו לי' בני הישיבה בר בי רב דחד יומא חלש דעתי' נפיק ר' יוחנן ודרש הפסוק בישעי' נ"ו ואותי יום יום ידרושון הלומד יום א' בשנה מעלה עליו הכתוב באלו למד כל השנה והמבטל יום א' בשנה מעלה עליו הכתוב באלו בטל כל השנה, לכאורה ציערי' עוד בנחומיו, אבל באמת ע"פ מה דראיתי בס' של הגאון ר' יוסף דוב ז"ל רב דבריסק דמבאר ע"פ הגמ' דגדול המצוה של מחזיקי לומדי תורה במו שבתוב שמח זבולון בצאתיך ויששכר באוהליך אף שכתוב והגית בם יומם ולילה שאסור לאדם להסיח דעתו מתורה, אבל כאשר יצא למסחרו ומניח ת"ח בבית המדרש אשר יחזיקם ונותן צרביהם דומה במו דאי' בפסחי' פרק עשירי חבירים שהיו מסובין בסעודה ויצאו לקראת חתן ובלה אם הניחו שמה זקן או חולה כשהן חוזרין אין צריכין לברך שלא היה להם היסח הדעת וא"כ אתי שפיר זה שעסק במלאכתו או במסחרו, אך לבו היה רק חושב בתורה וגם חושב באשר יהיה פנוי תיכף ילמוד ובאשר ירויח יתן צדקה ויחזיק ת"ח זה באלו עסק כל השנה בתורה, אבל מי שבל השנה עסק בהבל ורעות רוח בשאט נפש זה אם למד יום אחד אין שוה כאלו למד כל השנה כולה, זהו אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים בין אדם למקום ובדרך חטאים היינו בין אדם לחבירו ובמושב לצים לא ישב כ"א בתורת ד' חפצו ובתורתו מה שתורת שכלו יהגה יומם ולילה והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו וכל אשר יעשה יצליח, אף הכל ילמדו ממנו ויהיה ממזכה הרבים, לא כן הרשעים אף שמטיבין לאנשים בממונם. אבל כמוץ אשר תדפנו רוח כאשר רואה שאין לו כבוד מתחרט ע"כ לא יקומו רשעים בעדת צדיקי' אף כי הצדיק אין מקיים הכל ומחסר איזה מצות, אבל הקב"ה יודע דרבו שרוצה לילך בדרך ד' לקיים הכל, אך תקוות ודרך חטאים תאבד ע"פ מה שהבאנו לעיל מג' גדרים שצריך האדם לגדור אף מדרך המותר כמו דאי' בגמ' קדש עצמך במותר לך שכל דבר המותר מעורב טוב ורע זה אין יכולין לדעה ולהבחין רק לשאול מת"ח וזקנים זה מליצת הפסוק אם לא תדעי לך היפה בנשים איך להתנהג בעולם צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך בלומר בניך הבחורים על משכנות בלומר סמוך למשכנות הרועים ת"ח כמו דאיתא באבות יהי ביתך בית וועד לחכמים והוה מתאבק בעפר רגליהם ואי' בשה"ש על משכבי בלילות בקשתי את שאהבה נפשי בקשתיו ולא מצאתיו אקומה ואסובבה בעיר בקשתי ולא מצאתי מצאוני השומרים את שאהבה נפשי ראיתם אי' בס' נפו"י המוסקאטי ז"ל במליצתו לא שלחנו בעוה"ז רק לעשות מלאכת אלקימי"א האדם שנקרא עפר מן האדמה לזוקק את גופו ולצרפו כמו שאנו אומרין אשר קדשנו במצוותיו בכל מצוה שאדם עושה מקדש גופו בידים בעשי' בהולך מקדש רגליו, עושה מצוה במסירת נפש מקדש כל גופו במו דמפ' האלשיך הקדוש בפינחס ויקח רומח בידו בגמ' רמ"ח בלומר במצוה שעשה בידו שהיה לפינחס מס"נ שהרג לזמרי והעצר המגפה בזכותו קידש כל רמ"ח איבריו, אך על משכבי בלילות אני רוצה לשכב בלי לייגע בעבודת ד' רק שמאמין באמונה שלמה הכל בד' ובתורה ובמשה עבדו בקשתיו ולא מצאתיו אקומה בשווקים וברחובות לעשות קנין ומסחר כל ימי ג"ז לא מצאתיו, אך מצאוני השומרים, במאמר המדרש דחכמים ותלמידיהם נקראים נטורי קרתא המה ילמדו העם לעבוד את ד' בתכלית השלימות הנה תלמידי ריב"ז ר"א הגדול היה צדיק ונשגב ור"א בן ערך במו דאי' באבות בוודאי ידעו איך לעבוד את הבוי"ת, אך דהכוונה יש מצות תבליתיות, אך יש דרכים בדרך שנוסעין מעיר לעיר התכלית בעיר, אבל צריכין לנסוע בדרך מהתחלה זה נקרא מביא להכלית:

והנה

והנה המה שאלו שילמד אותם כללים אשר יוליכם למחוז חפצם השיב להם הזהרו בכבוד חבריכם ואהבת לרעך כמוך כלל גדול בתורה ומגעו בניכם מן ההגיון, כלומר שיחקרו ויחשבו הרבה כאשר בעו"ה בחור בן י"ג שנה חושב תמיד מה יהיה הכלית במה יפרנס בניו וב"ב כאשר יגדל ממילא סר מן התורה ועוסק בדברי מסחר וקנין וא"כ אין להם לא עוה"ז ולא עוה"ב, אך אם תמנעם מזה ותבינם איך היו דורות שלפנים הבנים ישבו ולמדו תורה בקבע ואביהם עסקו בדרך ארץ במסחר והיה הצלחה לאב ולבנים קודם החתונה לא היה לבנים שום דאגה רק בתלמוד תורה ואביהם לפרנס, והיום אשר האב והבנים יחדיו ייגעו וירוצו להשיג טרפם ואין להם והעצה ליתן ולהושיב הבנים בין ת"ח לנסוע מרחוק וללמוד באסיפת חבירים בישיבות גדולות כמו דאי' במדרש ע"פ האלף לך שלמה מי שלומד חוץ לביתו ומאתים כלומר רק חומש לנוטרים את פריו, כלומר מי שלומד בביתו וכשמתפללין דעו לפני מי אתם מתפללין ע"פ דאי' במ' קא"ק ע"פ ברן יחד כוכבי בוקר ויריעו כל בני אלקים מתחלה בני ישראל מתפללין והדר ויריעו כל בני אלקים. ע"כ אחי וידידי זכרו והתאוששו קומו נא והתעוררו ללמוד תורה ולקבוע עתים להורה ולגדל בניכם לתלמוד תורה, ובעבור זה תהיה פרנסתיכם כפולה מאת ד', כי ידוע שמפתח פרנסה בידו של הקב"ה כאשר בני ישראל לומדין תורה לשמה אז כתוב כי גדול מעל שמים חסדך, כלומר למעלה מן הטבע אף שדרך הטבע הזמן גורם שאין פרנסה, אבל הקב"ה יצו ברכתו, גם ימצאו חן בעיני המלך ושרים, כי אנחנו ואינו בחוש לפנים אשר כ"י למדו תורה הרבה היה פרנסה בשופי ומצאו חן בעיני העם, וכעת נתרבה המשטמה מאנשי המדינה על אחינו בני ישראל, ע"כ נהחזק בתורה ועבודה וג"ח ולאהוב זא"ז ונהיה חשובים לד' אבינו ואהובים למלכנו ושרינו, העיקר לאהוב ת"ח ולהחזיקם ולכבד אותם בכבוד והדר, כמו דמצינו במס' ר"ה ירושלמי אר"ם בסיליוס גימוס איגריפום, כלומר מלך נימוס חוק וגזירה איגריפום כלומר הוא לא נכתב על חוק לקיים רק החוק על בני המדינה, אבל אני צויתי בתורה מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלקיך אני ד' כלומר אני קיימתי תחלה המצוה אברהם אבינו ישב ואני עמדתי מפניו, ויש לנו תקוה גדולה כאשר נתחזק על כל הדברים אשר הבאנו בתורה ובמעשים טובים ובצדקה נזכה לגאולה שלימה בב"א:

נשמט מדרוש הנ"ל.

ברכות מ"ח ינאי מלכא ומלכתא כריכו ריפתא לא הוי איניש לברוכי להו אייתי שמעון בן שטח אותיבו ליה בין מלך והמלכה א"ל חזי יקרא דעבדי לך א"ל לאו את קא מוקרית לי אלא אורייתא דכתיב משלי (ד') סלסליה ותרוממך פי' רש"י סוף המקרא תכבדך כי תחבקינה וצריך להבין המאמר, והנה בגמ' מכות אמר רבא כמא טפשי בני אנשא דקיימי קמי ס"ת ולא קיימי קמי גברא רבא דאלו בתורה כתיב ארבעים יכנו ואתו רבנן ובצרי חד ומקשין העולם ובע"ק בראש פ' חוקת הלא אי' בפ"ב דקדושין מהו לעמוד מפני ס"ת ופשיט הגמ' מפני לומדיה עומדין מפניה לא כש"כ נראה אשר כבוד התורה גדול מכבוד לומדיה, אבל באמת התירוץ פשוט דת"ח גדול ומפורסם שואל ומשיב מורה הוראה מפורסם כבודו גדול משל תורה אבל לומדים בינונים ואינם בעלי הוראה כבוד התורה גדול מכביד הלומדים ואלשיך הקדוש פי' במשלי ד' סלסליה ותרוממך פי' כבוד של העוה"ז, אבל זה אין העיקר עיקר הכבוד לעוה"ב כבוד האמיתי, וזהו שרמז ר' שמעון בן שטח לינאי המלך אורייתא קא מוקרית לי, כלומר כבוד האמיתי מה שנאמר כבוד חכמים ינחלו וזה הכבוד לא תוכל ליתן זהו רק אם מחבקין התורה באהבה ויודעין לאמיתה ולומדין לשמה, אבל זה כבוד מדומה מעולם הזה וק"ל:

מלאכי

דרוש לפ' מצורע שחל בשה"ג

מדובר בו ענין עון של לה"ר ושבת ואהבת רעים.

מלאכי ג' וערבה לד' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות. במ"ד כימי משה וכימי הבל שלא היה ע"ז בימיהם. ואח"כ אמר וקרבתי אליכם למשפט והייתי עד ממהר במכשפים ובמנאפים ובנשבעים לשקר ומטה גר ולא יראוני אמר ד' צבאות, כי אני ד' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם. שובו אלי ואשובה אליכם אמר ד' צבאות, דקדוקים להרבות אין דעתי נוחה בזה בכ"ז דקדוקים הנחוצים אכתוב, א' מתחלה מנחם שתערב מנחת ב"י לד' כימי עולם ואח"כ מתחיל וקרבתי אליכם למשפט מה זה משפט אחרי הנחמה. ומה המליצה והייתי עד ממהר. ג' מהו במכשפים ובמנאפים ובנשבעי' לשקר. ומה קיים ולא יראוני אמר ד' צבאות. ד' כי אני ד' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם. אם רק נפשנו' יש בנו אבל אנחנו סובלים צרות רבות ורעות כמאמר הקב"ה לשטן הנו בידך ואך את נפשו שמור. מהו שובו אלי ואשובה אליכם. עוד נקדים מדרש תנחומא תבוא ברוך אתה בעיר זה ירושלים שנקראת עיר, כמו שכתוב באיכה הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי משוש לכל הארץ. ברוך אתה בשדה זה ציון כמו שנאמר ציון שדה תחרש הדקדוק מבואר מה זה שייך לברוך. ציון שדה תחרש, נקדים מדרש מצורע מעשה ברוכל שהיה מחזיר בעיירות הסמוכות לצפורי והכריז מאן בעי למזבן סמא דחיי מאן בעי למזבן סמא דחיי ר' ינאי שמע אמר סק הב לי אמר לית את צריך ולא דכוותך אטרח עלי' סליק לגביה הוציא ס' תהלים מי האיש החפץ חיים נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה א"ר ינאי כל ימי הייתי מצטער על פשוטו ולא הייתי יודע עד שבא רוכל והודיע לי הדקדוקי' מובנים א' הכפל מאן בעי מאן בעי ומה הענין ס' התהלים היה לומר לו בע"פ ומאי זה התפעל ר' ינאי הלא לא אמר ליה רק דברים כפשוטם ובע"ז פ"ק איתא גם כן בזה האופן מכריז ר' אלכסנדרי מאן בעי חיי מאן בעי חיי כניפי כולי עלמא אמר נצור לשונך מרע עיין בח"א, הבאתי המאמרים והשנויים בין המאמרים, נקדים דברי עוללות אפרים פ' מצורע כל דבר צריכין לראות ולחקור אחרי שרשו אם השורש שלם וטוב הכל טוב אך אם נכרת ונעקר השורש בטל כל הענין למשל אם נכרת עיקר העץ בטל האילן, אבל אם ענפים נכרתו האילן במקומו, הנמשל עיקר בגוף האדם נפש המשכלת שלו כמו שכתוב ויהי האדם לנפש חיה ומתרגם התרגום לנפש ממללא וא"כ רואין עיקר נפש ושכל האדם מכח הדיבור שלו ואם כן כח הדיבור. דבר יקר מאד לאדם וא"כ צריכין לשומרו.

ע"ב אמר דהע"ה בתהלים ל"ב נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה כן הלב מקור השכל והלשון קולמס הלב נאמר בו ג"כ מכל משמר נצור לבך כי ממנו תוצאות חיים וע"ז נקרא מוסר לקשור גוף האדם במוסרות התורה ומקור משחת שמאבד יקרה ערכו המדבר בלה"ר כמאמר הגמרא בערכין ובמד"ר כל מי שמדבר לה"ר מגדיל עונותיו עד לשמים כמו שנאמר שתו בשמים פיהם ונאמר לשון מדברת גדולות חמור מג' עבירות חמורות ע"ז ג"ע וש"ד ונלקה בצרעת כמו שדרשו במד"ר ע"פ זאת תהיה תורת המצורע תורה של מוציא שם רע והחכם מכל אדם, אמר בקהלת אל תתן את פיך לחטיא את בשרך כיון שדיבר לה"ר מחטיא כל איבריו ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא למה יקצוף אלקים על קולך וחבל מעשה ידיך זהו פי' אל תאמר לפני המלאך אי' בקהלת זה משה כלומר מתחלה מדבר על רעו ואח"כ על גדול ממנו ואח"כ על גדול הדור ואח"כ על

על הקב"ה כמו שכתוב וידבר העם באלקים וכמשה וזה פשוט אם מדבר על ת"ח ועל ת"ח אין שום תירוץ מכש"כ על רבו כמו שהוכיח הקב"ה לאהרן ומרים ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה אין שום אמתלא אם מדבר על צדיק הדור אם אין ירא מפני ת"ח א"כ אין דורש את ד' לרבות ת"ח א"כ חלילה אצלו שתי רשויות וזהו ואל תאמר לפני המלאך זה משה כלומר לגדול הדור, אם מדברין עליו אין תירוץ שאסור לדבר א"כ מסלק היראה וכבוד ת"ח אין תירוץ, ליה אמר למה יקצוף האלקים על קולך, ובמד"ר תהלים קל"ט הובא בכד הקמח ע"פ אשמרה דרכי מחטוא בלשוני קשה לשון הרע מע"ז כשחטאו ישראל במדבר בעגל לא נחתם עליהם גז"ד עד שחטאו בלשונם, וכתיב במלאכי הוגעתם ד' בדבריכם, כי כשלה ירושלם, כי לשונם ומעלליהם אל ד' בקול חטאו שנאמר נתנה עלי בקולה ע"כ שנאתיה ובקול אהבה שנאמר השמיעיני את קולך את הקול ששמעתי מכם במצרים פי' המד' כי בזכות ד' דברים נגאלו אבותינו ממצרים ואחד מהם שלא היו בעלי לשון הרע רק דתן ואבירם יצאו מן הכלל זה פי' השמיעיני את קולך את הקול ששמעתי במצרים כלומר שלשונכם היה טהור, ודברו בלה"ק ולא שינו שמם זהו למה יקצוף האלקים על קולך כמאמר הגאון בעל דעת קדושים אם מביאין מנחה לד' צריכין להביא בכלי טהור כמו שנאמר כאשר יביאו בני ישראל מנחה בכלי טהור בית ד' וא"כ ידוע הגמ' ברכות פ"ה אין עומדין להתפלל אלא מתוך דברי תורה ומדבר מצוה בפה טהור, אבל אם דובר לשון הרע ורכילות וא"כ איך תקובל תפלתו אם הוא כופר בעיקר ומדבר על ד', וזהו ידוע חכם שסרח אין מנדין אותו שנאמר וכסיתו כסהו כלילה, אבל אם הוא רק בעל מעשה ואין ת"ח בתורה אין מחשיבין אותו וזהו וחבל את מעשה ידיך ובחלק ב' ביאר הרב הנ"ל עוד כאשר ידוע לשון קולמס הלב ובו האדם נבדל משאר ב"ח וזהו מתנה טובה שנתן הקב"ה לאדם וא"כ אין ראוי שישתמש רק בדברי תורה ובעניני עולם כדברים הנחוצים כמו דאיתא בירושלמי א"ר לוי אלו הוינא בטורא דסיני הוינא בעי תרי פומי חד לדבר דברי תורה ואידך לדברי הרשות ובע"ק המליץ מליצתו אם אדם מגשם פיו לדבר דברים בטלים ולה"ר דומה כמלך שנתן מתנה לעבדו לבוש מלכות ולקח הבגד והלביש חמורו. וביאר זה דברי התנא אבות פ"ו ר' מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה ולא עוד אלא שכל העולם כולו כדי הוא לו ומקשה א' מאי זה ברכה ברוך שבחר. ב' מהו המליצה זוכה לדברים הרבה וביאר הרב ז"ל נ"מ מי שלומד ועושה מצוה לשמה או שלא לשמה כי שעושה לשמה הוא נהנה מן המצוה ושמח מאד כמו שאמר התנא שכר מצוה מצוה לכך כאשר מתחיל מעסק תורה לשמה תומ"י מברך ברוך שבחר, וביאר כי לחסירי הדעת אשר אין יודעין להשתמש בכח הדיבור להם השתיקה טוב.

אבל מי שעוסק בתורה לשמה מקדש פיו וכמאמר הגמ' סוכה פ"ב ע"פ ועלהו לא יבול אף שיחת חולין של ת"ח צריכין לימוד לו הורשה לדבר, זהו מליצת התנא וזוכה לדברים הרבה, ואיתא בס' עצי עדן ע"פ בשמואל א' כ' ואני שלשת החצים צדה אורה למה נתן יונתן לדוד הסימנים בחצים הלא כתיב בפ' קדושים בס' פרח לבנון לא תלך רכיל בעמך לא תעמוד על דם רעך אני ד' לא תלך רכיל בעמך, אך אם שמעת שאחד מתנקש בנפש חבירו לאבד נפשו אז ממונו לכך אמר לא תעמוד על דם רעך אני ד' כלומר ממני תלמדו אני בעצמי ספרתי הענין כמו שכתוב בפ' תולדות ויוגד לרבקה כי עשו רוצה להרוג ליעקב ונתודע לה ברוה"ק זהו פי' אני ד' שספרתי לה"ר במקום פ"נ, אבל יונתן מה שהיה ביכלתו לגלות לא ע"פ דיבור רק ברמז שיוודע לדוד עשה ברמז וזהו ג' חצים מרמז על לה"ר שהורגת שלשה כמו דאיתא בירושלמי לשון תליתאי האומר

האומר והמקבלו ועל מי שנדבר עליו, ובס' קא"ק ביאר בפ' הזריע כי כל יסוד עבודת האדם יגיעתו על התורה ועבודה כל ימי חייו רק אם מאמין בנפשו היקרה אשר חצובה מתחת כסא הכבוד ואחרי הפרדה מן הגוף העכור התחיל לו רק החיים האמיתים ויהיה נהנה מזיו השכינה כ"א לא ישים דברים אלו אל לבו לשוא כל יגיעתו עלי תבל למה יתן הקב"ה לעמל אור וחיים למר נפש, והנה אי' בגמ' שבת פ"ט ויהי ערב ויהי בקר יום הששי מלמד שהתנה הקב"ה עם שמים וארץ אם יקבלו ישראל את התורה מוטב ואם לאו אחזיר אתכם לתוהו ובוהו לפי שזה התכלית האמיתית לאדם ע"פ משל למלך שהיה צריך לבוא לעיר גדולה ועשו הכנות גדולות וקשטו העיר באורים בציצים ופרחים ובדגלים מתנוססים ואח"כ בא המלך ויצאו לקראתו כל אנשי העיר ויכרעו וישתחוו לו ויקראו הדר ויען א' ויאמר מי יאמר שזה המלך אשר תתנו לו כבוד ע"כ בא שר המלך וסגנו ויאמרו אנחנו מכירים שזה המלך האמינו הכל שזה המלך כן מי יאמר שאדם יציר הקב"ה ויש השארות נפש אולי הוא כמו קוף מין ברי' שמדבר ויש לו שכל ע"כ אמר הגמ' יום הששי שקבלו התורה ונגלה הקב"ה בפמליא של מעלה והראה לכל שבחר כבודו להיות בין תחתונים ולקח התורה ונתן לבני אדם כמו שאמר הקב"ה למשה בעת שאמר משה מתירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם אמר לו הקב"ה אחוז בכסא כבודי בחלק הנפש אשר בשמים ממעל וכתיב על כסא הכבוד דמות כמראה אדם עליו מלמעלה, כלומר נשמת אדם מלמעלה למעלה מכל המלאכים, וא"כ כאשר הבאנו פעם אחת אשר אהבת איש לרעהו מצד יקרת נשמתו ואשר הוא נברא בצלם אלקים כמו דאי' במד"ר אמר בן עזאי מצינו זה ס' תולדות אדם בצלם אלקים עשה את האדם ופי' זה המד"ר דלכאורה תמוה איך יכול להיות שיאהוב רעהו כנפשו הלא לעצמו אדם מוסר נפשו עולה בכבש ונתלה באילן לא עבור חבירו, אך פירוש הפסוק ואהבת לרעך הלא הוא איש כמוך, כלומר צלם אלקים כמוך הלא כל הברואים אין חסים ומרחמים א' על חבירו הגדול כולע והורג הקטן לא בן אדם ובפרט איש הישראלי מרחם א' על חבירו כמו שכתוב ונתן לך רחמים ורחמך כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים וג' מדות באדם כאשר ב"י רחמנים בישנים גומלי חסדים מאין זה רק מנשמת אדם אשר חצובה מתחת כסא הכבוד, וגם אנו רואים אשר כל הברואים אין צריך לעזר זולתו כ"א מה שצריך יעשה לעצמו ואין מבקש עזר מזולתו לא כן בן האדם צריך עזר מחבירו הוא בעצמו לא יעשה מאומה העשיר צריך לעני לעבודתו ולהיטיב לו בצדקתו העני לעשיר עשיר נהנה מת"ח מתורתו ות"ח מעשיר מה שמספיקו שיכול ללמוד תורה וזהו פי' הפסוק בתהלים מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן זקן אהרן שיורד ע"פ מדותיו כטל חרמון שיורד על הררי ציון, כלומר מה טוב שבת אחים בע"ב עם ת"ח זה מספיקו בעוה"ז וזה מהנה לו בתורתו וממשיל זקן אהרן שיורד ע"פ מדותיו זה מת"ח לבע"ב, וגם כטל חרמון שיורד על הררי ציון כלומר הבע"ב מחזיק ידי הת"ח, כי כאשר יהיה אהבה בין הבע"ב ובין הת"ח יהיו צמודים יחד כיששכר ובזבולון אז תהיה הברכה וא"כ האדם לא די שאין מטיב לזולתו מכש"כ שמרע לו שמדבר עליו להר הנה כופר ביקרת נשמתו ובהשארת הנפש נקרא כופר בעיקר. ובס' מרפא לשון בעמוד היראה וז"ל להר עון גדול שהחריב את ביתנו וגלינו מארצנו בשביל שנאת חנם ואהבת הממון, והרמב"ם הל' תשובה פ"ג הביא אלו שאין להם חלק לעוה"ב נדונים ואובדים על רשעתם לעולמי עולמים ואינם נצרפים לחיי עוה"ב וא' מהם בעלי להר, והרב בעל חובת הלבבות בפ"ה משער הפרישות וז"ל ראוי לך להשתדל לאסור חושיך ותנועות אבריך שתתחיל בראשונה לאסור לשונך ולבלום פיך ותפרוש מן דברים בטלים עד שתראה בעיניך הנעת

אבר

אבל הכבד שבאבריך יותר קלה מהנעת לשונך ואל תתור מן הדיבור בלעדו אלא מה שלא תוכל לעמוד בלעדיו, ועפ"ז נבאר גמ' חולין סוף פרק כיסוי הדם אר"י מאי דכתיב האמנם אלם צדק תדברון מאי אומנתו של אדם בעוה"ז יעשה עצמו כאלם יכול אף לד"ת כן ת"ל צדק תדברון יכול יגים דעתו ת"ל מישרים תשפטו בני אדם:

אך נראה להבין הגמ' יכול אף לד"ת כן היאך נאמר על תודה שכתוב בה לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה היאך יאמר שטוב השתיקה מלימוד התורה ואני פ"א אמרתי פי' הגמ' כן זה קאי על מוכיח דידוע הגמ' בערכין כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שלא נשמע כי מוטב שיהי' שוגג ולא מזיד כך אמר דהע"ה לעשות רצונך אלקי חפצתי ע"כ ותורתך בתוך מעי כלומר עצדתי בלי להוכיח אך חשבתי בעצמי בשדתי צדק בקהל רב. ע"כ עתה ג"כ שפתי לא אכלא הלא אתה ד' ידעת שלא יתקבל אבל בעולם אין ידוע וא"כ יש קטדוג מדוע אין מוכיחין לעוברי עבידה וזהו פי' הגמ' יעשה עצמו כאלם לא יפתח פיו לדבר יכול אף לד"ת כלומר להוכיח ג"כ יחדל ת"ל צדק תדברון יכול יגים דעתו כלומר שיקח מדה מרובה ע"פ מאי דאי' במדרש שמואל על אבות שר' יוחנן בן זכאי אמר לתלמידיו צאו ודאו איזו היא דרך ישרה לאדם ופי' המד"ש מאי זה צאו וראו ופי' דריב"ז ידע תלמידיו שהמה צדיקים יסודי עולם המה מלמדין יושבי הארץ ע"פ מדותם וראה שקשה לעבוד את ד' כמוהו ע"כ אמר צאו ממדריגתכם רק למדו לכ"א כפי מדריגתו וזהו יכול יגים דעתו כלומר יתפוס מדה מרובה ללמד את העולם ת"ל מישרים כארץ חלקה ומישוד כאילו עומד כמדריגה א' עמהם. והגאון ר' רפאל בעל המחבר דעת קדושים ז"ל פי' ע"פ גמ' דערכין א"ר אכא סיפר להד"ד אין לי תקנה שנאמר יכרת ד' כל שפתי חלקות לשון מדברת אלא מאי תקנתו שלא יבוא לידי להר"ר אם ת"ח יעסוק בתורה ואם ע"ה ישפיל דעתו שנאמר וסלף בה שבר בדוח כך אמר יעשה כאלם ולא יבוא לידי להר"ר יכול אף לד"ת כלומר א"צ ללימוד התורה בזה די ת"ל צדק הדברון יכול יגים דעתו כלומר אם לומד תורה א"צ להשפיל עצמו ת"ל מישרים תשפטו בני אדם. והנה בס' פרח לבנון ביאר המדרש ברוכל פ' מצורע שהתחלנו ע"פ דאי' בגמ' ב"ב פ"י במעשה דר"ש בדבי דפלי גט מקושר ואמר אין זמן בזה מי כתבה שאל ר' א"ל ר"ש בריה יהודה כתבי' א"ל כלך מלה"ר זימנין ראה ס' תהלים כתב נאה ומיושר א"ר מי כתב זה נאה א"ל יהודה חיטא כתבי' א"ל ג"כ כלך מלה"ד מטעם אל ירבה לספר בשבחו של חבירו שמתוך שבחו אתה בא לידי גנותו. והנה בפסוק נצוד לשונך מרע ושפתיך מדבד מרמה סור מדע ועשה טוב יכולין ללמוד בב' אופנים, או סור מרע ועשה טוב לחלקם כלומר סור מדע רק עשה טוב, או ביחד כלומר אף מטוב כלומר לדבר בטובתו של חבירו הפרוש ותהי' זהיר אולי מזה תבוא לספר כגנותו של חבידו או בדבר טוב ובשבחו מצוה לכך לא אמר בפה מלא הפסוק נצוד לשונך מרע רק הראה לו התהלים ויראה איך יפרש ר' ינאי הפסוק אם ג"כ בדבד טוב צריך ליזהד או דק בגנותו של חבידו אך ר' ינאי הבין זה שהפסוק מדבר בשניהם יחד לכך אמד אף שהע"ה מכריז בחכמתו שומר פיו ולשונו שומד מצרות נפשו מה בא להוסיף על דברי דוד אביו מזה הבין שפירש דברי אביו דהמע"ה שאסור ג"כ לספר בשבחו של חבידו שמתוך שבחו בא לידי גנותו. נחזור לענינינו ע"פ יסוד ועקרי דת ואמונה של אדם על יסוד ואהבת לדעך כמוך אך אדם צריך בזה לשמור לשונו ולבו שלא יקלקל ברית האהבה והנה בכל ימי השבוע שאדם טרוד בעסקיו על המחי' ועל הכלכלה אין חושב מאומה ואין לו פנאי ללמוד ולעשות אך הבוית"ש נותן לב"י במתנה את יום השבת כי קודש היום נבדל מכל ימי החול

החול כמו נשמה להגוף כמו שפירשו המפרשים שבת וינפש כי שבת היום כנפש לכל ימות החול וא"כ לא נתנה רק לנוח מעבודה וללמוד תורה וכאשר יתאספו ב"י בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ללמוד תורה וחכמים וסופרים יטיפו לקחם לעם להורות לעם איזה דרך ילכו בה אז תהי' בזה הצלחת אומה הישראלית ויחזיקו בעץ החיים זו התורה ותופסק השנאה בין א' לחבירו כי יום זה קדוש לאדונינו אשר אין בו מלאכה ומסחר גם ממצוא חפצך ודבר דבר אף דיבור של חול אסור וא"כ יתקדשו ויטהרו בני ישראל מטומאתם ויקדשו בפיהם את קדוש ישראל ולא ישמע בבית ישראל רק תורה ותפלה ומי יאמר בבתי כנסיות ובתי מדרשות אשר המה כבתי מקדשים בודאי אסור לשמוע רק דברי תורה ותפלה ואם ינהגו כן עליהם אמרה הגמ' שבת פט"ז אלו שמרו בני ישראל שתי שבתות מיד נגאלים מהו שתי שבתות כלומר שבת א' בפועל שביתה ממלאכה ומדיבור גם לקדש השבת בתורה ותפלה אך בעוה"ר אם יתקבצו אחב"י בבתי כנסיות ובמד"ר וידברו. דברים בטלים ויעשו מחלוקת וקטטה בהיכל ד' עליהם ביאר האלשיך הקדוש הפסוק לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת כלומר תגרמו עוד ביום השבת אשר שמה ינוחו יגיעו כח רשעים בגיהנם אתם תציתו אש מחלוקת ביום השבת והנה ע"ז העון להר"ר נלקה האדם בצרעת ומהו טהרתו התורה עץ ארז ואזוב כלומר מה שמתחלה הי' גדול וגם רוח כארז ישפיל עצמו כאזוב. והנה אנו קוראין בשה"ג פ' מצורע שמדבר על להר"ר כמובא במד"ר ובגמ' ולפני הפסח אשר אנו מקוין כי בניסן נגאלו אבותינו ממצרים ובניסן עתידין להגאל ונגאלו בעבור שלא היה בהם להר"ר ע"כ אנחנו קוראין בשה"ג פ' מצורע וצריכין לדרוש בשה"ג שהוא שבת גדול שמגדלין אותו בתורה ולהוכיח להעם על אהבת רעים ולמנוע מעון להר"ר ולאהוב איש את חבירו ולתמוך את העני ואביון בצדקה ובגמ"ח במבואר בזוה"ק שני בתי מקדשים

נחרבו בעבור שהמה היו נבנים ע"פ דין אך הבית השלישי שיבנה במהרה בימינו יהי' נבנה בצדקה כמו שכתוב בצדקה תכונני ונאמר (ישעי' נ"ו) שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות ע"כ צריכין לעורר לאחב"י ליתן כ"א נדבתו כנדבת לבו ועבור זה המנהג ליתן מעות חטים לעניי עיר כמו שאמר בעל אגדה כל דכפין ייתי וייכול כל דצריך ייתי ויפסח מקשין העולם הלא סוגר הדלתות והחלונות היאך קורא כל דכפין ייתי וייכול אך הכוונה כי קודם הפסח נתן לכל עני מצות ובשר ויין על יו"ט זה הפי' כל דכפין ייתי וייכול א"כ קיימנו מצות צדקה ואהבת לרעך כמוך ע"כ נקוה אף כי השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל אך ע"פ אשר אנחנו רואין אשר הנגע בקירות בתינו ועדן השטן מרקד בינינו שנאת חנם אנן מה נאמר ומה נדבר מאמר הגמ' האי עלמא כבי הלולא דמי א"ל ר' שמואל לר"י שננא חטוף ואכול האי עלמא כבי הלולא דמיא לכאורה אין מובן הגמ' אם כבי הלולא מאי לשון חטוף אף שם מגונה לחטוף אך נראה לפנים עשו חתונה כ"א בביתו או חבירו אוהבו השאיל בית על ימי החתונה והשמחה הי' בשמחת חתן וכלה לשם שמים לא כן עתה בכל שנה ושנה בוחרים בתים בנינים גדולים נחמדים למראה בנוי' לתלפיות לכאורה מקיימין המצוה לשמח חתן וכלה יותר טוב מלפנים:

אך השטן מרקד שם ג"כ ובחורים ובתולות יוצאים במחול ובלא כובע בגלוי ראש אוי לנו שכך עלתה בימינו כן העולם כבית החתונה דומה אך מתחלה הי' מיפה הבתים המחותנים היפים בעלי תורה ובעלי מצות האדם כיבד מקומו לא כן עתה המקום מכבד האדם ע"כ אם תראה איזה מצוה חטוף במהרה כי בעת שהולכין מבית החתונה לסוף א"צ להמתין על דרך ארץ בן האדם אין בטוח כמו שאמרה הגמ' סוף שבת על דברי ד"א שוב יום א' לפני מיתתך כ"ש שישוב היום

היום שמא ימות למחר, והנה אי׳ במלכים א׳ ח׳ שאמר שלמה המלך ע״ה מיום הוצאתי את ב״י לא בחרתי בעיר ואבחר בדוד עבדי הזוהר מקשה על הפסוק שקשה להולמו שפתח בעיר וסיים בדוד, אך הענין אם מלך אדיר מושל על הארץ ויושב על כסא מלכותו בעיר הבירה לא העיר תכבדהו אך הוא יכבד את העיר והמדינה כי יכול לשנות כסא מלכותו בעיר אחרת והביא הרב המ״מ, מווילנא ר׳ יצחק אלי׳ לנדא ז״ל המשל כמו שמכינין על החתונה וקוראין ומזמינין לקרואין נכבדים ומי שמכובד ביותר בא לסוף, והנה החתן יושב בראש ושמה מציגין מנורות זהב וכסף וכלים מכלים שונין, והקרואים ההמון יושבים למטה ושמה מציבין כלים פחותין, והנה כאשר ישבו כל המסובין אצל השלחן, והנה בא הרב אב״ד והבית מלא מפה לפה ולא היה מקום עבור הרב מה עשה הבעל שמחה קרא להחתן לישב אצל הרב וכל כלים הכבודים הציגו שמה והנה שמה נעשה מקום החשוב נראה כי אדם מכבד את מקומו, כן מתחלה היה משכן שילה ונוב וגבעון וכאשר בא דוד אל ציון היא ירושלים מה עשה הקב״ה שם שם מקום המכובד והשראת השכינה כמו שכתוב פה אשב כי אויתיה. האלשיך הקדוש ביאר הפסוק בישעיה א׳ ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה, כלומר ציון כמר תבכה על חורבנה שלא חטאה כלום, ע״כ היא ע״פ דין תפדה.

אך בני גולה השבים בצדקה יגאלו ממשיל כמלך שרר בעיר הבירה שלו עם שריו וחילו וכל סגולות המלכים ואוצרותיהם שמה ואליו ינהרו צירים מכל מלכי תבל בהמשך הזמן מרדו בו אנשי העיר ושריה מה עשה המלך צוה והרסו ההיכל ולקחו משם כל כלים החמודות ואוצר המלך ונסעו משם משפחת המלך וחילו העוטרים לו מסביב שקורין לייב גארדי, כהמשך הזמן כשוך חמת המלך על עירו זכר אהבתו הראשונה לעיר המלוכה שכל המלכים קבעו שמה כסא מלוכה והוא בחר בעיר אחרת ולמאות ולאלפים כתבי בקשה באו אליו, הבטיח המלך אשר יחזור לעיר הבירה ותבנה ותכונן, אך המורדים הוא בעצמו ידין אותם בלא עדים רק באומדן דעתו, כן הדבר ירושלים היתה עיר קדשנו מקום המקדש ועיר מלכי בית דוד ויצא משם כל הדרה בהמשך הזמן זכר הקב״ה על עיר קדשנו השוממה וקיבל הבקשות ומנחותיהם זהו וערבה לד׳ מנחת יהודה גם מירושלים כימי עולם כימי משה שקבל התורה ונתן לישראל והיה אז יום כלולתם. וכשנים קדמוניות שלא היה ע״ז בימיהם. אמר וקרבתי אליכם אתקרב אליכם, אך מתחלה אשפוט המכשפים כי והעיקר כדברי המן ישנו שהוא זקן ואין לירא מהקב״ה לכך אמר ולא יראוני אמר ד׳ צבאות, אשר הוא עוד מלך עם שריו כל תקפו עמו כקדם והייתי עד ממהר כי בכל המשפטים הן בד״נ הן בדיני ממונות אם הוא מודה בעצמו לפני בוא העדים מקילין עונשו ולפעמים יפטרוהו לגמרי אך פה אמר והייתי עד ממהר קודם שיורה ממילא לא יפטר מהעונש. ומטה גר והעיקר ולא יראוני, אולי תאמרו כי צדיקים אתם, אך נשתנה חיל וכח העליון כדברי המן שר״י לכך אמר אני ד׳ לא שניתי כי אני בתקפי וחילי כקדם והער כי אתם בני יעקב לא כליתם כמאמר דהמע״ה תהלים ס״ו הפך ים ליבשה בנהר יעברו ברגל היה נס גדול שם נשמחה בו באותו הפעם היה הנס, אך עמים השמיעו קול (תהלים) השם נפשנו בחיים כמשל הגמ׳ ביומא כי אנחנו ב״י נדמינו בין אומות כשה בין שבעים זאבים והרועה הקב״ה שומר אותנו זהו הנס הגדול יותר מקריעת ים סוף וא״ת מדוע נמשך כמה עדנין משך טלטול שלנו בין העמים אמר מימי אבותיכם סרתם מעלי ע״כ שובו אלי בתשובה מאהבה ואשוב ג״כ אליכם ע״כ אחי דעו כי בחודש ניסן זמן המוכשר לגאולה כמאמר ר״י בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל אך צריכין תשובה ומע״ט וכאשר לפני חג הפסח בודקין החמץ בחורין ובסדקין כן צריך אדם

אדם לברוק עצמו מכל עון והעיקר לבקש שלום וליתן צדקה ולעשות משפט אז תקותנו חזקה שקרובה ישועתנו לבוא ונזכה לגאולה שלמה במהרה בימינו אמן.

סיום המאמר ברוך אתה בעיר יבואר בדרוש הסמוך לשכנו תדרשו ובאתם למבוקשכם.

דברי תוכחת יהושע בק' כ"ד בה אמר ד' בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם בו' ואקח את אביכם אברהם וארבה את זרעו, אפ"ל ע"פ משל מס' המדות דאדם נברא רק לעבוד ד' וא"כ הוא נבחר מכל הברואים מברואי מטה בודאי ומלאה"ש גבוה מצד שהוא בעל בחירה ונקרא הולך משל לגביר שהיו לו במה עיירות וחצירות ובניו היו פועלים פשוטים עובדי אדמה ולכם טמון משכל התישב בלבו עבור בתו הצעירה יקח בחור מיוחס וחכם ושלם וכה עשה לקח בחור נעלה ומיוחס, אך לא ארכו הימים והתודע עצמו להוללים והלך בטל לטייל בשווקים ובגנות ובטיאטרון ונהפך כבוד הגביר לקלון ויקרא חותנו לו ויאמר, אמת כי השתדלותי היה ליקח בחור בר אבהן ומיוחס שעמו תהיה נחמתי, אך חתני ראשונים עובדים בשלימות הגוף ועוסקים במשא ומתן ואתה תשב ותלמוד ותשכיל ותעלה על בולם בעמלתך, אך עתה בי תלך בטל תכליתך כאין גם בעניני עוה"ז משא ומתן אתה רחוק מזה וא"ב אתה נגרע בערכך מהם, כן הקב"ה ראה במה דורות שבלו ימיהם רק בעניני הגוף וחומרם כמו דאי' במדרש זכרוניכם משלי אפר לגבי חומר גביכם מה תחשבו שאתם כאברהם שכתוב בו ואנכי עפר ואפר אתם בדור הפלגה שבתוב בהם והחמר היה להם לחומר כלומר שלא קדשו חומרם רק נשארו במו שנולדו, אבל באברהם כתיב משלי אפר שבטל תאוות גופו לגמרי וכן למד אברהם לבניו שיתנהגו בן ובזה יהיו ב"י נבדלו מבין האומות, לכך יהושע לפני מותו ירא אולי כאשר יאריכו ימים על אדמתם ויהיו מושפעים בעושר וכבוד ישכחו ד' אבותיהם ויתעסקו רק בשדות וברמים לכך אמר להם זכרו מה היה לפנים ומה אחרי כן גם קבלתם התורה אתם ממלכת כהנים וגוי קדוש, אבל אם תשבחו מעלתכם אתם גרועים מאומות העולם אולי חשבתם בשכלכם איך לעבוד הבוי"ת בחרו עתה באיזה דרך לעבוד ד'. הוא ניסה אותם בזה, אך המה היו מאמינים בני מאמינים ויענו כאחד לבנו רק לעבוד ד' כאשר עשו אבותינו ולא נטה ימין ושמאל ויהיה ד' עמנו באשר היה עם אבותינו.

דרוש זה נקרא שלום ואמת

מדבר על ציון וירושלים כדברי הנביא ונקראת ירושלם עיר האמת.

תהלים קכ"ב שמחתי באומרים לי ביה ד' נלך עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים. ירושלים הבנויה בעיר שחוברה לה יחדו. נקדים הפסוק בישעיה ציון במשפט תפדה בו', גם מאמר מד"ר תנחומא שפתחנו בדרוש הסמוך ברוך אתה בעיר ירושלים שנקראת עיר שנאמר הזאת העיר שיאמרו בלילת יופי משוש לבל הארץ. ברוך אתה בשדה זו ציון כמו שכתוב ציון שדה תחרש. הדקדוק נגלה מתחיל ברוך ומדבר בזמן חורבנה גם נקדים מד"ת וישב כל מה שאירע ליוסף אירע לציון, ביוסף כתיב וישראל אהב את יוסף בציון כתיב אוהב ד' שערי ציון. ביוסף וישנאו אותו בציון כתיב נתנה עלי בקולה ע"ב שנאתיה, ביוסף כתיב והנה אנחנו מאלמים אלומים בציון בוא יבוא ברנה נושא אלומותיו, ביוסף ויהי יוסף יפה תאר ויפה מראה בציון יפה נוף משוש כל הארץ, ביוסף כתיב וילבש אותו בגדי שש בציון כתיב בישעיה עורי עורי לבשי עוזך ציון, ביוסף כתיב ואת יהודה שלח לפניו ובציון כתיב הנה אנכי שולח מלאכי מדרש תנחומא ויחי נפו"י דנ"ב הביא מד"ר פ' במדבר אספה לי

לי שבעים איש וש"ה הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה ומשל לפלטין שהיה בנוי על גבי ספינות כל זמן שהספינה מחוברת הפלטין שעל גביהן עומדת אימתי בשמים בונה מעלותיו בזמן ואגודתו על ארץ יסדה, גם במד"ר ע"פ קומי אורי כי בא אורך עתיד הקב"ה להוריד ירושלים בנוי' מן השמים ולהעמידה על ארבעה ראשי הרים סיני ותבור וכרמל וחרמון-ולמה על ההרים ממקום שקבלו התורה ועברו עליה, משם אני אבשרם, נניח המאמרים ונמשיך דרושינו ואח"כ נבוא אל הקודמים, יסוד האומה הישראלית וחוזק אומה בהתאחדות הסכמה והשלום וידוע מגמ' יומא שבית שני חרבה בעון ש"ח והנסיון יוכיח שהעדר השלום כמה רע לאומתינו והנה יש ארבעה שלימות שלום עצמו ושלום ב"ב ושלום המדינה ותכלית שלום בינו לבין קונו וזהו פי' שאמר דהע"ה ע"י אנשיו לנבל שמואל כ"ה ואמרתם כה לחי כלומר השלום שתאמרו כן לאל חי ואתה שלום וביתך וכל אשר לך שלום גם מבואר בתהלים קמ"ב אלופינו מסובלים אין פרץ שלום עצמו ואין יוצאת שלום ב"ב ואין צווחה ברחובותינו, ואמר אח"כ אשרי העם שככה לו. אבל אשרי העם פירושו טוב יותר שד' אלקיו. וזהו ענין שמביא המד"ר ארבע מיני שלימות שנכתב בהן רוב (תהלים ע"ב) יפרח בימיו צדיק ורוב שלום עד בלי ירח (קי"ט) שלום רב לאוהבי תורתך (ל"ז) וענוים יירשו ארץ והתענגו על רוב שלום ישעיה (נ"ד) וכל בניך למודי ד' ורב שלום בניך. יפרח בימיו צדיק על שלום עצמו שלום רב לאוהבי תורתך שלום בינו לבין קונו וענוים ירשו ארץ שלום המדינה ורוב שלום בניך על שלום ב"ב. העקרים מאמר רביעי פנ"א ביאר תכלית האדם שיהיה בשלימותו שיהיה שלום בינו לבין אלקיו, ויהיה בטחונו בד' ואל יביט לא על רעת עוה"ז ולא ישמח על טובת עוה"ז כי הטוב אין יכולין לקרוא טוב כי ואחריתה שמחה תוגה. ועל רע אין יכולין להחליט שהוא רע כמו שכתוב בישעיה פי' נ"א כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח, כלומר הגרעון מה שזורעין מתחלה מוכרח לרקוב אח"כ יתן חולו ויבולו וזהו פי' שאל יתיאש אומה הישראלית מגאולה ובטחונינו צריכין להיות חזק כי בלא רע הקודם א"א לבוא טובה ואל יבקש אדם שלוה ועונג בעוה"ז רק יעבוד כפועל עבודתו כמו שאמר המוסקאטו לא שולחנו בעוה"ז רק לעשות מלאכת אלקימיאה ומנוחה שלימה אמיתית יהיה לעולם שכולו טוב וזהו שכתוב בישכר וירא מנוחה כי טוב כלומר מנוחת עוה"ב מנוחה אמיתית וכאשר ירצה להיות בעוה"ז במנוחה ולא ילמוד ולא יעסוק במצוות לא יהיה שם מנוחה כדברי בעק"י, אשר באדם יש המאור הגדול היינו כח הנפש השכלי אשר הנאתו רק ללמוד ולעסוק במצות ומע"ט והמאור הקטן כח הגוף ואם אדם יעסוק במאור הגדול יחלש המאור הקטן ואם יחזיק מאור גופו ויתן משאלות לבו יחלש המאור הקטן, לכך איתא בגמרא עירובין אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו וזהו וירא מנוחה כי טוב ע"כ החליט בעצמו לעבוד כפועל בעוה"ז ושמה ימציא מנוח לנפשו כי בתענוגי הגוף בעוה"ז יש צער ועצב וקנאה בחבירו אם יש לו יותר, אבל בעוה"ב ב"א יש לו מדור לפי כבודו.

והנה עיקר מה שמביא אדם לידי שלימות שיקיים ואהבת לרעך כמוך והתורה כל נתיבותיה שלום ד' עוז לעמו יתן ד' יברך את עמו בשלום שלא יתגבר אחד על חבירו היינו חלק החומרי על חלקה נפשי ואל זה רמז מרע"ה בברכת כהנים יברכך הברכה א' בממון על קנין דברים הגשמים ושמירתם, אח"כ יאר ד' פניו אליך ויחונך על שלימות התורה, והחכמה, שנקראת אור כי נר מצוה ותורה אור, ולפי ששתי השלימות מתנגדות זה לזה אמר בברכה השלישית וישם לך שלום שצריכין ברכה שנשיג שלום רוחני כמו שביאר האלשיך הקדוש בפ' פינחס לכן אמור הנה נותן לו את בריתי שלום כלומר שיהיה קדוש וטהור

וטהור שלא ילחמו עמו כח הגוף עם כח השכל, לכך פינחס זה אלי' חי וקיים כי הגוף אין מתנגד לנפש קדוש גוף שלו בנפש שהסכים יחד עם נפשו לעבוד את ד' מאהבה ולמסור נפשו על קדושת שמו ית':

והנה הבל"ע ביאר בסוף ספרו שער השלום כמו שלימות גופו של אדם אחת משתים או שישמור בריאותו הן באכילה שלא יאכל יותר או לא יחסר או שלא יאכל דבר המזיקו או שלא ילך בקור או בחום, או באופן אחר אם אכל והזיק או הלך בחורף וצינן עצמו וחלה צריך לבקש בריאת גופו ע"י רופאים ורפואות, כן שלימות וחיזוק אומה הישראלית שלא יבואו לידי חולי המריבה והקטטה והעדר השלום לקיים ואהבת לרעך כמוך וליתן צדקה וגמ"ח ובק"ח להחזיק בכעוז השלום ואם ינתק חבל השלום ע"י קטטה צריך להחזיק בכל אופן ובכל מצדקאות לעשות שלום וזהו מליצת הפסוק בתהלים קכ"א שאלו שלום ירושלים בתחלה שאלו מד' ישליו אוהביך אוהבים שלך לא תפסק חבל הכסף ויתחזק מעוז השלום ולקיים בקש שלום ורדפהו כמו דאיתא בירושלמי בקש שלום ממקומך ורדפהו במקום אחר ביאר האפ"י ח"ב מתחלה במקומך ראה שאצלך יהיה שלום עצמך הגוף ונפש יסכימו לעבוד את ד' כמו שכתוב לבי ובשרי ירננו אל אל חי ואח"כ כאשר תמצא השלום עמך רדפהו במקום אחר כלומר השתדל לעשות שלום בין איש ואחיו ואיתא בסוף תמיד משמר היוצא אומר למשמר הנכנס מי ששכן שמו בבית הזה ישכין ביניכם אהבה ואחוה ושלום וריעות, וזהו הכוונה על ד' מיני שלימות שדברנו שלום עצמו ושלום ביתו ושלום המדינה ושלום בינו לבין קונו זה חוזק אומתינו וזהו שאומר שהע"ה הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה ואיכה תרביץ בצהרים שלמה אהיה כעוטיה על עדרי חביריך, הנה בימי ילדותו של אדם שטוף יותר בתאות הגוף והנאת עוה"ז, בימי זקנותו מתגבר יותר שלימות הנפשי לתורה ולתעודה, אבל בימי עמידה באמצע ימי חייו הוא בעל הוצאה וטרוד מאד לפרנס אשתו ובניו ורחיים על צווארו וג"כ רוצה לעבוד את ד' בזמן ההיא המלחמה גדולה לאדם ומי שחיילים יגבר ואמיץ לבו יכניע יצרו ומי שהוא חלש בתורה יהיה רובץ תחת משאו מקנאה ושנאה ומעמל פרנסת בניו וב"ב, זהו איכה תרביץ בצהרים כי בצהרים באמצע יום השמש חזק מאד בתקופתה, כן שמש תאוות עוה"ז באמצע חייו מתגבר על האדם שלמה אהיה כעוטיה, כלומר בלי מנוחה, כי הרועה האמיתי יש לו אוהל לנוח ולישן בו אבל משרתיו ברזילי נקרא בגמ' מעטיף עצמו בבגדו והולך להשגיח על הצאן וזהו מדוע אהיה כעוטיה על עדרי חביריך והשיב אם לא תדעי לך אם לא תכיר עצמך וחיליך, צאי לך בעקבי הצאן בני ישראל הדומים לצאן ורעי את גדיותיך כלומר בניך יהיו מתאבקים בעפר רגלי ת"ח ותלמידיהם יתראה שבניך ייגעו בתורת ד' ולכתת רגליהם לילך ללמוד תורה כאי' במדרש שה"ש על פסוק האלף לך שלמה אלו הלומדים חוץ לביתם ומאתים לנוטרים את פריו הלומדים בביתם. דברי פרח לבנון ע"פ ירמיה (ל"א) רחל מבכה על בניה, כה אמר ד' מנעי קולך מבכי כי יש שכר לפעולתך נאם ד', ומבאר כן בס' הנ"ל ע"פ מליצה אפשר לומר שבני ישראל נקראים קבלנים שקבלו על עצמם ללמוד תורת ד' ולעבוד עבודתו או שנקראו פיעלים נ"מ מי שהוא קבלן אם חוזר באמצע היום מפסיד בדבר האבד כל פעולתו, אבל פועל יכול לחזור ועבור פעולתו צריכין לשלם לו על העבר, הנה רחל אמנו בכה על ב"י שחזרו מתורת ד' אולי יפסירו ג"כ על העבר לכך השיב לה הקב"ה כי יש שכר לפעולתך נאם ד' כלומר בניך יקראו פועלים ואי' במס' עירובין פ"ב, ריב"ח אמר מעולם לא נצחני אדם רק אשה תינוק ותינוקת, פ"א הלכתי בדרך וישאלתי את התינוק באיזה הדרך לעיר, אמר זו ארובה וקצרה וזו קצרה וארוכה הלכתי לקצרה

לקצרה וארוכה והנה גדר גדול מוקף וחזרתי לאחורי ואמרתי לו הלא זו דרך רחוקה. אמר לי הלא אמרתי לך קצרה וארוכה, יש להסביר זה ע"פ מה דהביא הרב הצדיק רי"מ מראדון בספרו משל פ"א למדו שני בחורים יחד בישיבה והיו אהובים זל"ז ויהי כאשר גדלו הנערים אחד נעשה רב בעיר, והשני נעשה דאקטער, ברבות הימים הי' מקרה אשר הדאקטער נסע לדרכו בעגלת צב רתומה לארבעה סוסים והרב נסע על סוס אחד ויהי כאשר הכירו זא"ז וישאל א' על מצב חבירו ויספר לו הרב מצבו ויפתח הדאקטער פיו וישחק ראה מה עמך, היית שני שבועות והרווחת עשרים רו"כ ואתה נוסע על סוס אחד ואני ביום אחד אני מרוויח זה, ראה איך כבודי וכבודך, ויענהו הרב שמע מה שאומר לך הנה פ"א הייתי צריך לעגלה לנסוע לביתי ולקחתי עגלון כסום אחד ונסעתי שלשה ימים ופ"א קרה מקרה שמצאתי עגלון ומרכבה מרקדה רתומה בארבעה סוסים וירמה. אותי ויאמר שב אני אוליכך לביתך ונתן שמחה כלבי מאד והנה כאתי בחצי יום בעיר ואשתומם:

והנה רימה אותי והביא אותי בע"ר אהרת והוצרכתי ליקח עגלון ונסעתי לחזרה ארבעה ימים, כן ידידי יש שתי דרכים לבוא לעוה"ב אחת ארוכה וקצרה אם הולכין בדרך ד' והתורה מתחלה רחוקה אבל אח"כ כאשר באין לעוה"כ מקבלין אותו בכבוד והדר והולכין מלאכים לפניו ואומרים פנו מקום לדיוקנא דמלכא אבל מי שהולך אחרי תאוית והנאת עוה"ז מתחלה קריבה והדרך לו וקצרה אבל אח"כ כבואו לעולם העליון באין חסד ואין מעשים ואין תורה צריך לחזור לדרכו ע"י גלגול לתקן אשר עיוות בעוה"ז ונעשה רחוקה מאד וזהו מליצת הגמ', גם בס' עוללות אפרים הביא עפ"ז המתיק הגמ' הנ"ל התינוק זה יצ"ט כמו דאי' בקהלת ילד מסכן וחכם זה יצ"ט הנה התבוננתי איזה דרך הטוב ואמר לי יצ"ט יש שני דרכים אחת קצרה וארוכה זה דרך עוה"ז והשגית דרך התורה שהיא קצרה וארוכה ואי' במס' בכורות אצל סבי דבי אתונא כדמטו לבי בליעי הוו תמן תלתא צלמי חד מטי ידי ארישא וחד אליבי' וחד מטי ידי אחורי', הדברים קשה להבינם מה זה שמספר החידוש אבל שמבאר דעוה"ז נקראת בי בליעי שרוצה לבלוע כל תענוגי עוה"ז וצועק הב הב ג' מיני אדם שמהביל ימי חייו מין אנושי, אחד מטי ידי ארישי' כל ימיו מעיין רק בשכל התורה ועוד מין אנושי מטי ידי' אליבי' ששטוף בתאוות עוה"ז וחד מטי ידי אאחורי' כלומר בדבר שיעזוב אחריו ולא יקח עמו זה הממון, עוד באופן אחר להמתיק מטי ידי' אאחורי' ע"פ שמבאר ר"א פלאהם ז"ל בס' המדות הפסוק מקור חיים שכל בעליו כי איזה חכם הרואה את הנולד אבל הכסיל בתחלה כל דרך ישר בעיניו אך לסוף כאשר רואה שהי' הולך ככסיל ועשה מעשה שטות מתחרט וזהו המליצה ומוסר אוילים כאשר נכשל באולת וזהו מליצת הגמ' וחד מטי ידי' אאחורי' כלומר הוא טיפש ושטוף בתענוגי הזמן רק לסוף יתחרט וזהו דברי ירמי' הנביא וילכו בשרירות לבם הרע ויהיו לאחור ולא לפנים התנא במס' אבות פ' ב' ר' דוסא בן הרכינס אומר שינה של שחרית ויין של צהרים ושיחת הילדים וישיבת בתי כנסיות של ע"ה מוציאין את האדם מן העולם, וביאר במדר"ש כי דיני אדם נחלק לג' זמנים ימי עלי' וימי עמידה וימי הירידה זהו אם האדם מתגבר על יצרו כשהוא איש ולומד תורה אשרי לו אבל מי שישן שינה של שחרית כלומר ימי נערותו ויין של צהרים באמצע חיי האדם ממשיך בתענוגים וישיבת בתי כנסיות של ע"ה לעת זקנה נאספו כל הזקנים בבית המדרש ומספר מעשיות המאורעות לו מנעוריו ועד עתה מוציאין את האדם מן העולם וזהו דברי קהלת (ח') תן חלק לשבעה וגם לשמנה כי לא תדע מה רעה יהי' על הארץ אם ימלאו עבים גשם על הארץ יריקו ואם יפול העץ בצפון

בצפון או בדרום שם יהא הכוונה תן חלק לשבעה ימי פסח שלא יהי' כוונתך לאכול ולשתות ולשמוח להנאת גופך רק תן חלק ויהי' כוונתך לשם שמים , והנה נצטוינו בפסח זכור את היום אשר יצאתם מארץ מצרים והגדת לבנך כי ישאלך בנך כו' ואפילו כולנו חכמים מצוה לספר ביציאת מצרים וידוע בשבועות מתן תורה לא נצטווינו לדבר מזה גם בסוכות הענין דיציאת מצרים יצאו מאפילה לאורה אשר היו שקועים בטומאת מצרים ונפתחו עיניהם והכירו באמונת ד' ומסרו נפשם בענין זביחת קרבן פסח שהי' יראת מצרים והי' בהם אחדות ואהבה ואחוה כמו שאמר הקב"ה למשה בהוציאך את העם ממצרים תעברון אלקים על ההר הזה , יהיו תומ"י מקושטים במדות טובות ובאחדות שיוכלו לקבל התורה ע"כ הוזהרנו על יציאת מצרים חג הפסח יותר מכל יו"ט ובענין מוסר באמת חג הפסח מרמז ימי האביב על ימי ילדותו של אדם לכך הקריבו קרבן עומר שעורים שבימי ילדותו של אדם עוד חסר משכל :

חג השבועות מתן תורה נגד ימי עמידה של אדם שהוא באמצע בין שלימות הגוף ונפש לכך הביאו במקדש שתי הלחם ובחג הסוכות נגד ימי הזקנה לכך אומר תן חלק לז' ימי הפסח לד' ללמוד ולהתפלל גם לחג הסוכות כי לא תאמר לכשאפנה כו' כי לא תדע מה יהי' על הארץ אם ימלאו העבים גשם עבים גוף של אדם על הארץ יריקו ישאר כהו על הארץ כי מעפר לוקח לעפר ישוב אך אם יפול *) העץ זה אדם הן בצפון בענין עושר הוא בעל צדקה או מחזיק ת"ח הן בדרום שהוא ת"ח שם יהוא יהי' פירותיו למעלה ע"כ צריך הארם כשיגיעו ימי החג של הפסח מתחילין לספור ספירה שבעה שבועות עד מתן תורה כמו אשה נדה שמספרת ז' נקיים עד שתטהר לבעלה כן היו ב"י בצאתם ממצרים ומזה יבין הארם איך שיהי' חיי זמנו יקר על הארץ שלא יאבד בדברים בטלים ולצנות כי זה דבר יקר שנתן הקב"ה לאדם כח הדיבור רק להודות לד' וזהו דברי הנפו"י ע"פ ישעי' חסדי ד' אזכיר תהלות ד' ככל אשר גמלנו ברחמיו וביאר כן זהו מחסדי ד' שעשה עמדי שזכיתי להזכיר תהלות עולה על כל החסרים וביאר הפסוק בתהלים כי טוב חסדך מחיים ובמה אשר שפתי ישבחונך ע"כ מצוה עלינו בכל ימי הרגל ובפרט ברגל הראשון של פסח אשר נגד ימי הילדות לספר שם ד' ותהלתו וללמוד תוה"ד , והרב הגאון בעל פר"ר ביאר הפסוק בישעי' ב' ואמרו העמים לכו ונלכה בית ד' אל הר ציון ויורינו מדרכיו כי מציון תצא תורה ודבר ד' מירושלים וביאר הרב כוונת הפסוק דאי' במד"ר לעתיר יעמוד הקב"ה את ירושלים על ארבע ההרים סיני תבור וכרמל וחרמון והנה אי' בגמ' סוטה אחרי ד' תלכו והאיך אפשר לארם לילך אחרי ד' אלא לילך בדרכיו מה הוא רחום אף אתה רחום אמרינן בגמ' לעולם ילמוד אדם מדעת קונו שיהי' עניו שהרי עזב הקב"ה כל ההרים הגבוהים והשרה שכינתו על הר סיני ובזה המתיק הרב הנ"ל הפסוק ביתר שאת אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם ע"כ לא תעשו אתי אלקי כסף ראי' במדרש כאשר צווה הקב"ה למשה שיכתוב בתורה נעשה אדם א"ל משה אתה התן פתחון פה למינים א"ל כתוב והרוצה לטעות יטעה , ילמוד דרך ארץ שיתפוס מדת עניות שלא יבוש גדול להתיעץ בקטן וזהו אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם על הר סיני ע"כ אתם רואים שארם צריך להיות עניו וא"כ נעשה ארם מורה שהקב"ה התייעץ עם מלאה"ש על עניוות ע"כ לא תעשו אתי אלקי כסף כו' והנה לאו"ה יהי' קשה ירושלים תעמוד ותבנה על הר סיני מורה על עניוות ומידוע תעמוד על הר כרמל ג"כ מורה שמותר להתגאות והו לכו אל הר ציון ויורינו מדרכיו ונלכה באורחותיו כי לנו קשה ממ"נ כנ"ל לכך תירץ אין קשה כ"כ כי ת"ח צריך שיהי' מעט גאוה שמיני שבשמינית לכך מסיים כי מציון תצא תורה ודבר ד' מירושלים :

והנה

*) לשון ישכון כמש"כ בפ' חיי ועל פני כל אחיו נפל

והנה ברגל החיוב להראות אותות האהבה איש לרעהו ובפרט לחונן דלים ליתן צדקה ולהטיב איש לרעהו כמו שכתוב רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד דהנה בענין צדקה כמו בכל המצות שהקב"ה משלם מדה כנגד מדה וא"כ מי שעושה מצות ביקור חולים וכן הלוית המת ג"כ חלילה משלם כנ"ל ע"כ אמר רודף צדקה וחסד ימצא חיים שיחי' חיים ארוכים ג"כ צדקה שיעזרוהו הקב"ה שיהי' עשיר ויכול ליתן צדקה ויהי' לו כבוד וזהו פי' הפסוק תהלים גמול על עבדך אחי' ואשמרה דבריך ע"פ מעט דברי הבינה לעתים כלומר ע"פ משל פ"א הי' עשיר בעיר והי' קמצן מאד כאשר הגיע באמצע ימיו התיישב בלבו שצריך להחליף טבעו ולילך בדרך צדקה ולעשות גמ"ח, והנה יעצוהו ת"ח וי"א שיעשה נמ"ח על איזה אלפים רו"כ ולבנות בנין מפואר ולהושיב שמה פקיד וגזבר שינהיג הגמ"ח בצדק ובמשפט וישר בעיניו, והנה כאשר התחיל לקנות קורות ועצי בנין ולשכור פועלים ותקצר נפשו בעיניו ויתחרט האיש על זה מאד לאמר מה זה לי העבודה הגדולה לעשות עסק עם העניים ואביונים וירץ אל הרב וישאל על נדרו אולי יכול להקל מעליו וליתן לו עצה לעשות גמ"ח באופן אחר שיקל לו ויתן לו הרב עצה שיחקור בעיר אולי יהיו כלות עניות ויפרנסם וישיאם לאיש ג"ז גמ"ח וישר בעיניו הדבר והנה כאשר עברו איזה חדשים ויתחרט ג"כ ע"ז ויתן לו חכם אחד עצה לילך בבתי חולים או יולדות עניות לקנות עבורם יין והרנגולת לבריאותם ג"ז בכלל ג"ח ועשה זה ואח"כ נתחרט ג"כ לסוף נתן לו רמאי אחד עצה נמ"ח נקרא ג"כ הלוית המת לא תתן מאומה לעניים ולאביונים ממילא תצא נפשם ותקיים במיתתם המצוה, לכך אמר דהמע"ה גמול על עבדך עשה לו גמילות חסדים אבל לא במיתתו רק אחי' אני רוצה לחיות אבל רצוני לחיות עלי ארץ כדי ואשמרה דבריך שאלמוד תורתך ע"מ לקיים מצוותיך. היושה"ע

מביא זוה"ק פ' תרומה כל מה דמסתכל באוריתא ומשתדל בה כאלו מקיים כל עלמא הקב"ה ברא עלמא שהסתכל בתורה וברא עלמא ואדם מקיים ג"כ בתורה העולם הוא שותף לקוב"ה ובויקהל בזוה"ק ביאר כל מאן דיליף אוריתא כאלו אשתדל למבני היכלא דקוב"ה דהיכלא עלאה דקוב"ה אוריתא היא וביאר הפסוק ישעי' ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך לנטוע שמים וליסוד ארץ ולאמר לציון עמי אתה כל מאן דאשתדל באוריתא כאלו קיים כל עולמות וסיים ולאמר לציון עמי אתה כי הוא מקרב הגאולה ובונה חורבות ציון וירושלים כמו שכתוב ולאמר לציון עמי אתה, תהלים פ"ז לבני קרח מזמור שיר יסודתו בהררי קודש אוהב ד' שערי ציון מכל משכנות יעקב נכבדות מדובר בך עיר אלקים סלה משלו משל במדרש שעני' אחת הלכה לשאוב מים מבאר השליכה הדלי ואין מי שיעלה הדלי ואין מרחם עליה אח"כ הלכה בתו של שר גדול והציצה בבאר והפילה שלשלת של זהב ממילא שלחה איש להעלות השלשלת שלה ממילא לקחו והעלו גם הדלי שלה כן בני קרח ראו כי טבעו בארץ שעריה וכאשר יבוא גואל צדק יעלו משם שמחו בתקוה שלהם כי מי שיעלה השערים יעלה גם אביהם ואמר עוד אזכיר רהב ובבל ליודעי הנה פלשת וצור זה יולד שמה כ"א ממקום אשר בא שמה יכתב ויחשב מאותו העיר ולציון יאמר איש ואיש יולד בה כלומר יולד מציון כמו דאי' בירושלמי מצינו שישראל נקראו ציון שנאמר לאמר לציון עמי אתה אחי נדעה נרדפה לדעת ד' הלא מצינו בזה"ק שעוסק בתורה חכם עדיף ממעלת נבואה כאלו בנה היכל ד' ובמרום הכל שלום יעשה שלום במרומיו והקב"ה נקרא מלך שהשלום שלו ע"כ אם זכרתי ונבהלתי יאחז בשרי פלצות לפלגות עמינו גדולי חקרי לב יש בהות כתות חבורות ע"כ תפוג התורה ויצא המשפט מעוקל מדוע נבגוד איש באחיו מדוע לא יהיו בני ישראל כאיש אחד חבירים הלא מעוז

מעוז התורה עמוד השלום וזהו מליצת המדרש כל מה שאירע ליוסף אירע לציון, ביוסף, והנה אנחנו מאלמים אלומים בציון בוא יבוא ברנה נושא אלומותיו כלומר ביוסף היה צרות מחמת קנאה ושנאה נמכר לעבד, אבל אחרי נמכר גאולה היה לו ונעשה שר ופרנס לאחיו, כן יהיה סוף עם בני ישראל יהיה קנאה ושנאה אבל הגלות יהיה צידוף כמו שנאמר ואצרוף ככור סגיף ובוא יבוא ברנה נושא אלומותיו יהיה שכר הרבה, והנה בזה מבואר המדרש ברוך אתה בעיר ירושלים, שנאמר הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי משוש לכל הארץ שדה זו ציון שנאמר בה ציון שדה תחרש אשר השארנו בלי מבואר בדרוש הסמוך וביאר בס' אמרי ברוך ע"פ שפי' המ"מ מדובנא ז"ל מאי דאיתא במדרש בחוקותי אם תזכו תהפך הקללה לברכה ופי' המ"מ הנ"ל ע"פ משל לגביר שהיה לו בן משולח ועשה לו כמה בגדים והלך להכות עם נערים שובבים וישליכוהו בבאר טיט היון וילכלך בגדיו היקרים כמה פעמים קרהו ויקצף עליו אביו מה עשה ציוה להחייט שיעשה בגד חשוב של משי ותחתון של בגד אונטרשלאק יהיה דבר פשוט מאד אשר אכרים לובשים מוליכי האשפה כאשר יתנהג בדרכו הקודם ילבישוהו ההחתון לעליון, אך אם יעזוב דרכו וילך בדרך הישר יהפוך צד היקר בחוץ, כן הדבר עשה הקבה שהתוכחה לא יהיה קללה אמיתית רק בחוץ ובפנים כולו טובה וברכה וזהו ברוך אתה בעיר ירושלים, אף בעת חורבנה עוד בקדושתה הזאת עיר שיאמרו כלילת יופי ושדה זו ציון שנאמר ציון שדה תחרש חרישה התחלת הדבר וקציר הנקרא תכלית הדבר, ונסיים המדרש עתיד הקב"ה לבנות ירושלים על ארבעה הרים תבור סיני כרמל וחרמון ובזה נבין הפסוק נהרות ימחאו כף יחד הרים ירננו.

דהנה אצל הרים היו מכשולים הרבה שנכשלו בני ישראל בהם שכחו אלקי אבותיהם מבשרינו המדרש שהקבה יתקן כל המכשולים כמו שכתוב תבור וחרמון בשמך ירננו ע"פ דברינו, הנה ידוע שאין השם שלם עד שיהיה הגאולה אמיתית זהו תבור וחרמון בשמך כאשר יהיה שמך שלם וכסא שלם ירננו, (בתהלים קכ"ב) שמחתי באומרים לי בית ד' נלך עומדות היה רגלינו בשעריך ירושלים, ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו ששם עלו שבטים ביארו המפרשים ע"פ רוב העיר בירת מלכים במה תוודע גדולתה ותפארתה כאשר יבואו באמצע העיר, אבל בתחלת הכניסה אין ניכר כי הפרוורים מתחלה בנינים פשוטים ואח"כ תתחיל הכרך בחומות נשגבות מבשר כי ירושלים כאשר נבוא בשערי העיר תומ"י נעמוד כמשתאה מפליאים ותיכף בעת בוא בשער יהיה ניכר תפארת ויקרת עיר תפארתינו ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו ע"פ מה דביאר הגאון בעל פר"ד הגמ' אין מוציאין מעיר לכרך כי כרך יש בה חסרון שאנשיה הרבה ואירה רע גם יושבי כרכים נכשלין בגזל ועריות כמו דאיתא במס' עירובין ע"פ לכה דודי נצא השדה נלינה בכפרים מבשר הנביא כי ירושלים יהיה לה כל מעלות של כרך ושל עיר של כרך שמוצאין הכל לקנות לא תחסר כל בה ושל עיר לא יהיה בה גזל ועריות גם אוירה טוב זהו מליצה ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו כירושלים של מעלה שם עלו שבטים שבטי יה כמו דאי' במדרש שמצרים אמרו על נשי ישראל אם על גופן שלטו נשיהן על אחת כמה וכמה לכן הטיל הכתוב שם ד' עליהם החנכי הפלואי זהו שבטי יה שם ישבו כסאות למשפט שלא היה בהם גזל ותקוותינו לד' כי ירום הקב"ה מכשול מקרב עמינו ויקבצו בני ישראל ובני יהודה יחדיו ויהיו לעם אחד ולא יחצו עוד וארבע רובי שלימות היינו שלום עצמו הראשון ואחריו שלום המדינה שלא יקנאו זה בזה כי אם יחסר שלימות האדם ותהיה קנאה ושנאה ואם יהיה שלום בין א' לחבירו ולא יהיה בהם קנאה ושנאה אז תהיה שלימות בינו לבין אלקיו וזה מליצה אשרי העם שככה לו אשרי העם שד' אלוקיו יתן

יתן ה' שיהיה שלום בעולם. כי זה עיקר היסוד באומה הישראלית ותקוה לה' כאשר יקבצו בני ישראל ובני יהודה יחד ישימו להם ראש אחד ויבנה ירושלים ד' ונדחי ישראל יכנס בב"א. סיום המאמר במד"ר וישלח ויזרח לו השמש אתה סימן לבניך כשם שאתה שקעה השמש ואח"כ אותו ב' שעות זרחה כן בבניך כתיב אומללה יולדת השבעה נפחה נפשה ועתיד לזרוח כדכתיב וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה מרפא בכנפיה בזה נבין מדוע סידר בעל אגדה ר"ג היה אומר כל שלא אמר ג' דברים בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח מצה ומרור רבים שאלו למה רמז למרור הלא נגאלו ממצרים, אבל באמת כתיב השביעני במרורים לילי פסח הרווני לענה בליל ת"ב, כי אמר הקב"ה למשה אהיה אשר אהיה בגלות אחר כי הוציאם קודם הקץ והנה מתחלה היו עשירים גדולים בכל מיני עונג וישמן ישורון ויבעט ורצו להדמות למצרים ע"כ פתאום קפץ עליהם רוגזו של פרעה וסבלו רד"ו שנים עבודת פרך במצרים בכור הברזל, ויצאו משם מזוקק שבעתים ע"כ בעת שהיו צריכין לצאת ממצרים כתיב דבר נא באזני העם וישאלו אמרה הגמ' ברכות כדי שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם, רבים מקשים דזהו רק כדי שלא יאמר אותו צדיק ואם היה ישר בעיני אאע"ה היה טוב הלא צדיק הבורא צריך לקיים דברו אבל באמת אפ"ל ברכוש גדול במצוות הרבה כי במצרים היה להם גם גלות הנפש ואחרי כן יצאו במצות ומע"ט, לכך אמר כדי שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם בפועל ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם, אך לפי דרכינו אפ"ל בן שלא רצו ליקח עשירות כדי שלא יזיק להם לשלימותם שלא ישובו לקלקול הראשון ועשירות נסיון יותר מנסיון העוני זהו מליצת הגמ' מפני משוי הדרך ופי' העוללות אפרים דרך הכוונה דרך ד', והנה הצלחה מכונה בשם שמש ואיש הנדכא כמו העני הסובל צרות מכונה בשם לילה הנדכא ביעקב אבינו כשהיה אצל אביו ואמו היה לו טוב מאד ושמש הצלחה זרח לו מאד הן בעניני הנפש הן בעניני הגוף וכאשר לקה הברכות מאביו וחטף מאחיו עשו וברח מעשו היה חושב כי הכל עתה עמו עשירות הגוף ונפש, אך כאשר רדף אחריו אליפז והיה בסכנת מות שמח כי לקח ממנו הכל ונשאר ערום ועריה רק הניחו חיים ראה כי בא שמשו, אך כאשר יצא מבית לבן ברכוש ועושר גדול גם בשלימות הנפש לחם אתו שר של עשו ולא מצא לפגוע בו כאשר מצאתי בס' עטרת צבי הביא משל שהתווכח הרוח עם השמש הרוח אומר כי אני חזק מכל דבר חזק שבעולם אני מפרק הרים ומשבר סלעים וחומות נשגבות וספינות הקיטור בים ואין מי שיעמוד נגדי, ויען הרוח אני אראך גבורות גדולות משלך שנוסע אחד גבור מלובש בבגדים אני אגבור חיילים ותראה הרוח ישא וישליך אדרתו ויעשה כן הרוח, והנה כאשר האיש ראה שרוח מנשב בכל כחו ויקח אבנט טוב ויכרוך סביבו ונקשר בקשר של קימא ולא הועיל הרוח כלום, ויוסף השמש לצחוק הוי פתי אני אראך כחי שברגע אחד ישליך האיש אדרתו וכובע שלו וישאר ערום ועריה ותצא חמה מנרתקה ותך השמש בראש הגבור ותומ"י השליך הכובע שלו והבגדים שעליו וישאר רק בכתונת שלו, הנמשל כי הרוחות שבעולם כינוי למאורעות וסיבות העוני והצרות והרדיפות שסבלו אחב"י בכל צרותם בכל היותם בארצות שונות בשפניא ובמרוקא מסרו נפשם על קדוש הית"ש כמו שנאמר מים רבים לא יכלו לכבות את האהבה אלו או"ה ונהרות לא ישטפוה אלו המלכות, אך עצה בלעם היה לבלק בפעולות רעות וברדיפות לא תוכל את בני ישראל כי חציך יכלון והמה לא יכלו רק העצה שתהיה לעם אחד לאכול ולשתות ביחד ולהתחתן בזה יהיו שנואים להקב"ה וממילא יכלו כן היה עצת המן ואחשורוש לעשות סעודה במאכלות אסורות

אסורות ויי"נ ולהושיב יהודי אצל שר האלף או שר הגדוד אף שאין אונס בכ"ז יבוש היהודי השר אוכל ושותה והוא יתרחק ממילא אכל ושתה והיה סיבה שיתקרבו בין האומות ויבטלו הדת ובזה היה קצף גדול על כלל ישראל להשמיד ולהרוג כו' וזהו מליצת המ"ד ובני ישראל באה שמשה שמש הצלחתה מחמת שעושרם היה סיבה לעזוב את ד' ע"כ הוכרחו להגלות ולצרוף בזהב ותקוותינו לעתיד וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה העושר יהא להם כהבטחת הנביא, הנה אנכי מרביץ בפוך אבניך ושמתי כדכוד שמשותיך וכל בניך יהיו למודי ד' ולא יזיק להם העושר כי יהיו משופין בפרנסה ובעושר ולא יהיה שום קנאה ושנאה כי מלאה הארץ דעה את ד' ובא לציון גואל בב"א.

אמר המחבר מאד כלתה נפשי לבאר דברי רבב"ח בב"ב פ"ה אף לפי הנראה למותר כי הגאון בעל מהרש"א ז"ל העמיק הרחיב פירושו המתוק מדבש ונופת צופים בכ"ז אמרתי לבאר גם אני אולי אמצא איזה דבר טוב ויהיה לזכות, אמר רבה אשתעו לי נחותי ימא האי גלא דמטבע לספינתא מתחזי כי צוציתא חוורתא ברישא ומחינן ליה באוולתא דחקוק עליה שם יה ד' צבאות ונח, מאד קשה להבין כפשוטו ובוודאי יש בה סודות התורה, אך אני אתנהלה לאטי אולי אהיה קולע מעט המטרה ואולי ימצא באיזו ספר תשמח לבי כי כוונתי לדעת הגדולים בזה הדרך אנו מוכרחין לפרש כי העוה"ז דומה לים זועף במקום סכנה כספינה ההולך במקום סכנה ועל כל מדרך כף רגל היצה"ר פורש רשת ללכוד את האדם אם היה מפתהו לעבירה לא היה כ"כ סכנה כמאמר הגמרא בראתי יצה"ר בראתי תורה תבלין אבל מפתה אותו למצוה ותחתיה תעמוד בהרת של עבירה ואדם אין מבין עד כאשר ילכד ברשתו זהו פי' האי גלא דמטבע לספינתא מחזי כי ציציתא חורתא התלהבות של מצוה ברישא ואח"כ ילכדוהו מאי הסגולה מחינן לי' באלוותא במקל דחקיק עליה אהיה אשר אהיה הקב"ה עמנו תמיד ואין יכול לפתות בדרך זה כי אין האיש בביתו ואף בגלותינו לא עזבונו ד' אלקינו.

עוד מאמר רבב"ח בין גלא לגלא תלת מאה פרסא ורומא דגלא ג"כ תלת מאה פרסא זמנא חדא מדלינא וחזינא מרבעתא כוכבא זוטא כמבזר ארבעין בזרי חרדלא ורמי קלא לית דלא שטפינן אמרה כה גבורתא דמרך אף מלא חוטא דחלא לא עבר שנאמר אשר שמתי חול גבול הים, הנה לענ"ד אפשר לפרש כן בכל ימי גלותינו אשר אנו מפוזרין בין האומות יש שחושבין להדיחינו אשר יגזרו גזירות לשעבדינו בשעבוד קשה ובגזירות קשות ויש שמתחכמין אדרבה לקרב אותנו שנהיה כעם אחד ויהיה לבני ישראל שיווי זכיות כמאמר המדרש שה"ש ע"פ שובי ונחזה בך התקרבו אלינו ונעשה אתכם דוכסים ואפרכסים זה אמר בין גלא לגלא תלת מאה פרסא מרחק רב תופס גוזמא מהלך חודש ימים ומהלך אדם ביגוני עשרה פרסאות ליום ובסה"כ שלש מאות פרסאות, זמנא חדא דלינא כלומר הגביה המלכות את מעלותינו ונתנו לנו שיווי זכיות לפקודים ואפרכים עד דחזינא כוכבי זוטי להיות ממצדיקי הרבים ככוכבים ונס היה שבטל הענין ואלו מדלינא יותר היינו נשרפין בסכנה ורמי גלא לגלא א' לחבירו עשינו כל האמצעים על ב"י נהי' כן לנו לעם אחד לבטל עם בני ישראל מגוי אמר גבורות הבורא אשר שם גבול לים לא יעבור כן או"ה דומין לים וב"י לחול לא יניחום לכלותינו ואף בהיותינו בארץ גלותינו הוא עמנו כמאמר הגמ' כל מקום שגלו שכינה עמהם.

אמר רבב"ח לדידי חזי ליה ורמין בר ליליתא דהווה רהיט אקופא דשורא דמחוזי ורהיט פרשא כד הות רכיב סוסיא מתתאי גלא יכול זימנא חדא מסרגי לי' תרי כודניתא וקיימי אתרי גישרי דדונג ושוור מהאי להאי ונקיט תרי כסי ולא נטפי אערעא, דברי ע"א ופירושו אין אדם מת נחצי תאוותו בידו וכו' כלומר

כלומר קמצן אין ברשות עצמו אין לו שליטה
ליתן צדקה אף בעת שמחה גדולה שדרך ב"א
לפזר או חלילה צער וקמצן אין מניח לו לבו
ליתן צדקה זהו הורמין מין שד ששולט וקופץ
על קופי דשורא כלומר רוב אצל עשירים
כדאי' בגמ' חולין פ"ג עשירין מקמצין זימנין
חדא מסרגין לי' תרי כודנייתא וקיימו שהראו
לו כי בחינת פרידה עקרה שאין מוליד הן
בעת שמחה הן בעת עצב וקיימו אתרי גשרי
דדונג הצער חלף והלך כן השמחה יעבור
כגשר של שעוה כהמס מפני אש והיה נקט
תרי מיני כוסות של שמחה וכו' ולא נטף
טיפי ארעא כלומר לא שפך ליתן צדקה וכ"ת
שלא היה לו להתבונן ואותו היום יעלו שמים
ירדו תהומות היה רעש גדול על כל העולם
ולא לקח מוסר: עוד אמר רבב"ח לדידי חזי
לי אורזילא בת יומא ומשכא הווה כהר תבור
הווה ארבע פרסי משכא צווארי' תלתא פרסא
מרבעהא דרישא פרסא ופלגא רמה כופתא
וסכרא לירדנא, הנה משכילים החפשים דואגים
רק על עוה"ז ולמחר לעוה"ב אינם דואגים,
הנה תכלית אדם חכם גבור עשיר ובעל קומה
הנה האיש הזה נקרא ראם בן יומו ולעיניו
שלו בארבע שלימות משכא דצוואריה תלת
מדריגות גבור עשיר ובעל קומה עיין בזוה"ק
פ' תזריע בר"ח ור' יוסי שפגעו במצורע
ואחריו הלכו שני בניו פתח בן הצעיר את
הכל ראיתי בימי הבלי שפי' שם בטוב טעם
על פי מחקר עיי"ש ותמצא נועם לנפשך.
והנה מכל המעלות ארבעה לא נשאר לאדם
אחרי חייו רק אחד ומחצה כלומר חכמה של
תורה ומעוה"ז מחצה מה שפזרם לרעב לחמו
וע"ז אמר הקא"ק שמרמז בעל אגדה יחץ,
כלומר מה שמחלק אדם מעושרו לחצאין כן
מימי חייו חצי לד' וחצי לכם וזה מליצה
הגמ' מרבעי' דרישי' פרסא ופלגא אשר יניח
אחרי מותו ראשו ע"ז, והנה כן החשבון זה
רק מי שחכם בחכמת התורה, אבל מי שעוסק
בשאר חכמות תמורת התורה, הנה רפה
באמונה לד' לפעמים נופל בטיט ובזבל
ברעיון מינות חלילה או בדיבור רע זהו ורמא
כופתא וסכר לירדנא. עוד רבב"ח חזינא כוורא
דיתבא אכלא טינא באוסיא ואידחוהו מיא
ושדיוה אגודא כו' עיי"ש סוף המאמר עיין
בח"א ונלע"ד נגד טיטוס כאשר חרב ביהמ"ק
לקח כל כלי המקדש והלך בספינה להשתבח
בעירו כדאי' בגיטין פ"ה עמד נחשול שבים
לטובעו, אמר כמדומה אין גבורתו של אלקי
העברים רק במים כי סליק ליבשתא נכנס
יתוש בחוטמו עד שמת זהו מליצה אידחוהו
מיא ועלה יתוש באפו ושדיוה לגודא וחרוב
מיניה שיתין מחוזי מחד גלגליה דעיני' כלומר
עיניו שהיו רמות מלאו כמה מאות גרבי שמן
שהיה מוסר לתורה וליראת ד' ובאמונתו ית"ש
ואח"כ כאשר ראו אנשי העולם מפלתו הכירו
בד' אלקי אמת ונבנו כבראשונה, עוד מאמר
רבב"ח חזינא האי כוורא וסברינן יבשתא
הווה אפינן ובשלינן וכדהתם גביה אתהפיך
ואלו לא הווה ספינה קרובה היינו נטבעין
ע"ז רמז כי אנחנו נשלחין בגלות והלכנו מגוי
אל גוי וממלכה אל עם אחר מה כוונת בוי"ת
שנצעק לד' ויושיעינו ויביאנו לארצנו, אך
כאשר רבו הימים והיו בצלחה ופרנסה רבה
היו בני ישראל למעלה אשר דרכו על במותימו
ועלו למעלה ויושבי הארץ תושבים נעשו
למדרך רגליהם וכאשר התבוננו העמים
שהמה התושבים ואנחנו הגרים נתהפכו לשנוא
אותנו ולדכא אותנו אלו לא היה ממלכות
אחרים לנוח שמה היינו בסכנה זהו מליצה
ואלו לא הווה ספינה דמקרב הווה טבעינן,
עוד רבב"ח זימנא חדא אזלינא בספינא
וסגינא בין שיצא לשיצא דכוורא תלתא יומי
ותלתא לילתא איהו בזקיפא ואנן בשיפולא
וכ"ת לא מסגי ספינא כי אתא ר"א אמר
כמיחם קומקומא דמיא מסגי שיתן פרשא
ושדי פרשא גירא וקדמא ליה ואר"א האי
גילדנא דימא דאית ליה תרי שיצי, ואמרתי
זה מרמז על יצה"ר דמפתה לאדם לעבור
עבירה ועוד מפתה לו ומרמה אותו שזהו
מצוה ומתחדש כיצ"ט וידוע מהלך אדם בינוני
ליום

ליום עשרה פרסאות ושית יומי דשבוע ששים פרסאות ואין הקב"ה מניח לאדם בצרה יותר מג' ימים וזהו מליצת ספינה, האדם הולך בין פיתוי א' של יצה"ר לשניה תלתא יומין ולסוף רואה אדם שהוא תועה יצרו מתחדש עליו בענין אחר איהו בזקיפה כלומר הוא זוקף ומרומם ענין שלו ומראה שזה מצוה אבל אנן בשיפולא אם הולכין אנו אחרי פתויו אנו יורדין בשאול תחתיה חלילה וכ"ת לא מסגי ספינתא טובא אדם בטבע עצל כי אתא ר"ד אמר כמיחם קומקמא דמיא כלומר עבור הנאה קטנה לפעמים ייגע אדם כל ימי השבוע רק להרויח על צנצנת טהיי ושדא פרשא גירא כלומר ת"ח גדול וצדיק מורה בחיצים משליך מוסר גדול ולמודיות כל מיני מליצות והוא אין מביט ע"ז ומקדימו, עוד אמר רבב"ח זימנא חדא אזלינא בספינתא חזאי האי ציפרתא דקאי עד קרסולו במיא ורישא מטיא ברקיעה ואמינא לית מיא ובעינן למיחת אקורי נפשין נפק ב"ק לא תיחות הכא שבעין שנין נפל חצינא לבר נגרא ולא מטי אארעא ול"ת דנפישי אלא דרדיפי מיא, הדקדוקי' מובנים האיך היה טעות שלו אם רואה בריה משונה כזו יכול להיות שרגלה גדולה כ"כ שעומדת בנבכי ים יצא ב"ק דעמוק מדוע מסים רדיפי מיא, אך הבעק"י ביאר דזה מרמז על הפלוסוף העוסק בחכמת העולם ומניח התורה, ורמב"ם ביאר דיכול להיות, אשר בהכמת פילוסופיא יכול אדם ג"כ לדעת אלקותו ית"ש ואמונה והשארת הנפש, אבל לא כל אדם זוכה בזה כי האיש דומה כמו המלחים בספינה ממשיכין עצמן תחת הים לבקש אבנים טובות מי שהוא מלומד גדול ימצא פנינים, אבל מי שהוא אין כ"כ בקי יכול לטבוע במצולה, כן מי שמוצא דרך אמיתי יכול ללמוד מוסר, אבל מי שתועה יכול לטבוע ולהיות מין ח"ו ות"ח נקראו בנ אים ובזה בארתי הגמ' שבת פכ"ג אמרי ליה לרבא מ"ט לא אתית מר לבי אבידן אמר דיקלא איכא באורחא פלן וקשי לי א"ל תא עקריה א"ל דוכתי' קשי רבים שפכו כמה דיות ע"ז וכמה קולמסין נשתברו על מאמר דוכתא קשי לי, אך אמרתי עפ"ז לבאר אבידן היה מקום קיבוץ של פלוסופים להתווכח זע"ז בענין אמונה ודת ולפעמים התוכחו עם בעלי התלמוד, והנה אנחנו יודעים שחכמת התורה אור גדול לנו לדרך ד' לילך בלי טעות ל"כ דרך הפלוסופיא יכולין לטעות מני דרך כנ"ל אמרו לו לרבא מ"ט לא אתית לבי אבידן להתווכח בפלוסופיא א"ל דיקלא איכא באורחא פלן כלומר בדרך פלוסופיא שמציירין זה לדבר גדול וגבוה כתמר וקשי לי לשמוע זה כי תורה גדולה ועמוקה וטובה מכל החכמות א"ל א"כ תא בא ועקור ואמור להם בחכמות ובראיות שזה דברי בטל א"ל דוכהא קשי לי' כלומר לבטל לגמרי א"א מי שמוצא דרך סברא אמיתי יכול מזה ג"כ לעבוד את ד' זהו פי' אמר רבב"ח חזינא האי ציפרתא הפלוסוף החוקר שעומד במי החכמה למטה לארץ ככל אנשים ורישי' בשכלו חוקר מה שבשמים למעלה אמינא ניחית לקרורי נפשין כלומר גם אני אתהנה מן פלוסופיא יצאה ב"ק לא תלך נפל חצינא לבר נגרא לחכם שבעין שנין כל ימי חייו נפל בספיקות ורודף ואין מוצא הדרך אמיתי ומסיים לא תימא דעמיקי מיא כלומר ששכל עמוק מאד כתורת משה רק דרדיפי מיא כלומר קשה למצוא דרך סלולה. אמר רבב"ח לדידי חזי לי האי אקרוקתא וכו' דדמיא לאקרא דהגרוניא הוו שיתין בתי אתי תנינא בלעא אתי פושקנצא בלעא סליק ויתיב באילנא פוק חזי כמה נפיש כחא דאילנא, הנה עק"י ביאר הענין ומתבייל כל תאות עוה"ז ורודף אחרי תענוגות הזמן, כי מין אקרוקתא כך הוא טבעו א' שתמיד פוצה פיו כרנה ב' שהוא בעל כמה גוונין, הג' שאין עומד על מקום אחד בכל עת ועת משנה מקומו. כן כל עונג עוה"ז מי שיש לו עושר וכבוד תמיד ששון ושמחה במקומו ובעל גוונין שבכל עת ועת ידצה תאוה אחרת מה שהיה לו תענוג אהמול.

אין

אין לו התענוג היום . וקצה בהם , הד' שגלגל החוזר בעולם , וזהו דמיא לאקרא שיתין בתי כולל כל המספר אתא תנינא בלעא אתא פושקנצא , זה השטן היצר הרע וסליק ויתיב כאילנא התורה נקרא עץ החיים , ולפי דברי היע"ד פי' פושקנצא זו הת"ח שמשחיר פניו על ד"ת כעורב הוא מנצח כולם בגמ' ב"ב פ"א בראתי יצה"ר בראתי תורה תבלין ומסיים פוק חזי כמה נפיש כחו דאילנא כח התורה שעולה על כולם אר"פ בר שמואל אי לאו דהואי התם לא הוה הימני אי לא שהתבוננתי בעצמי הענין אלו אחר צייר לפני הענין לא הבינותי זה , עוד ארבב"ח אזלינא במדברא וחזינא להני אווזי דשמיטי גדפייהו מתותיהו ונגדי נחלי דמשחא מתותיהו אמינא להו אית לי מיניכו חולקא לעלמא דאתי חדא דלי לי גדפא , וחדא דלי לי אטמא וכשבאתי אצל ר"א אמר עתידין ישראל ליתן את הדין :

הנה שניהם כאחד תמים העוללות אפרים והגאון מלבים ז"ל , מדבר נקרא ארץ לא זרועה כן האיש יש אשר תלמי לבבו נעור וריק בלא תורה ומע"ט והמה עשירים בעלי תאוות אוכלים ושותים ושמחים עד ששומנם שופך כנחל וצדקה אינם נותנים אף פ"א ומצינו במדרש איכה חד מאתינם אתא אצל בע"ב אחד וראה שחלק בע"ב תרנגולין מבושלין לזרעו לבנות נתן הגרפים מדוע שהמה יפרוחו ויצאו מביתו להנשא לאיש ולבנים נתן הירך והנה אם ישאלו לאיש הכילי מדוע לא תתן צדקה יש לו תירוץ גם זה נקרא צדקה שצריך להשיא בתו לאיש ולפזר עליה נדוניא ופרנסת נדוניא וא' אומר שצריך ליתן לבניו ללמדם להלבישם ולהנעילם וזהו פי' אווזי אלו עשירים קמצנים דנגדי נחלא דמשחא מתותיהו רק מתחתם ואין רוצים ליתן צדקה שאלתי להם אית לי מינייכו חולקא מה תתנו לצדקה חדא דלי לי גדפא לא אוכל ליתן לאחרים שיש לי בנות שאני צריך להשיאן וחדא דלי לי אטמא רגל כלומר יש לי בנים שאני צריך לפרנסן כשבאתי אצל ר"א אמר עתידין ישראל ליתן את הדין ע"ז מה שמונעין ליתן צדקה עבור האמתלאות כוזבות , עוד אפ"ל ע"פ מאי שראיתי במילי דאבות מהגאון ר"י ז"ל על דברי התנא אבוה איזהו גבור הכובש את יצרו דווקא שיש עשיר ות"ח עשיר יש לו יצר הרע שאין מניחו ליתן צדקה וחכם יצרו רע אין מניחו ללמוד תורה צריך כ"א לכבוש יצרו ת"ח צריך להתחזק בתורה ועשיר בצדקה מה עושה יצה"ר לת"ח ומסיתו לרדוף אחרי צדקה ומבטלו מלימוד ולעשיר מסיתו ללמוד ולהתפלל ולהעלים עין מצדקה ואח"כ יבטלו מכל וכל מעבודת ד' לכך אמר כובש יצרו דווקא ואי' בזוה"ק אוריתא בדחילו ורחימו אינון גדפא דפרחין לעילא וזהו במדברא אנשים ריקים רק עשירים ומפוטמים אמינא אית לי מנייכו חולקא מעושריכם חדא דלי לי גדפא שהוא עוסק בתורה ותפלה אין פנאי להביט על עניים וחדא דלי לי אטמא רגל כלומר יש לו עסקים בדבר מצוה ממילא אין לו פנאי להביט ע"ז כנ"ל , ואמר רבב"ח אתלוי לי האי טייעא דהווה שקיל עפרא ומורח הא אורחא לדוכתא פלן והא כו' אמרינן כמה מרחקינן ממיא אמר תמני כו' אחרינא ארבעה אפכי ולא יכלי עיין בח"א לענ"ד אפשר לבאר ע"ד מוסר ע"פ דאי' בברכות אצל ר"י בן זכאי שאמר יש לי שני דרכים אחד בגיהינם ואחר בגן עדן זה אפשר להליץ הפ' תהלים קי"ט חשבתי דרכי שיש לי שני דרכים ע"כ ואשיבה רגלי אל עדותיך מים זה תורה טייעא רובא קאי על אלי' הנביא אמר האי עפרא כלומר האיש הזה בדרך טוב והב' בדרך אחר כמה מרחקי ממיא מתורה ואמר על א' ד' פרסאות מעלות והשני שמונה פרסאות כו' עוד האי טייעי אחוי לי' מתי מדבר ודמי כמאן דמבסמי וגנו אפרקיד והוה זקיפא בירכא ועייל טייעא תותי בירכי' כי רכיב גמלא וזקיפא רומחא ולא נגע בי' פסקו חד קרנא דתכלתא ולא מסתגי עיין בח"א ואפ"ל ע"פ ראי'

דאי' בס' קא"ק שמיני ע"פ דאי' שם בני אהרן מהו שנכנסו שתויי יין לבית המקדש עיי"ש ומקשה הלא הפ' מעיד בקרבתם לפני ד' וימותו וביאר שיש שני עובדי ד' אחד שמתעורר ע"פ שכל התורה לעבוד את ד' וכל יום ויום מוסיף אומץ ביראת ד' ואחד שמתעורר ע"פ שנכנס בלבו התלהבות גדולה לעבוד ד', מחמת תורה גדולה מתקרב יותר לד' ומתהנה מזה כמו שכתוב ויחזו אלקים ויאכלו וישתו הנה דומין לשותה יין לשכרה ופוגע חבירו ומחבק ומנשק לו אבל אין מאהבה הזו שום התפעלות שזה דבר בטל הנה הטייעא הסביר לו שלא יחשוב שהמה היו רשעים אדרבה שהיו בעלי צורה דור דיעה שרצו לעבוד ד' באהבה ובהתלהבות גדולה ע"כ לא שוו בשכלם לילך אחרי מרע"ה רבם של נביאים ובזה תעו מאד זהו מליצה דמי כמאן דמבסמי שהיו עובדי ד' אך בשכורים וגנו אפרקיד ע"פ הגמ' מת פניו בלפי העם סימן טוב סימן שהיו מאמינים גדולים בד' ועיניהם למעלה תמיד וזקוף ברכא בלומר הליבתם בתורת ד' ועבודתו ית"ש כד זקוף כד רכיב גמלא ורומחא ע"פ שפי' האלשיך הקדוש ויקח רומ"ח בידו כל רמ"ח איבריו בידו בלומר שעשה המצוה קנה עולמו במסירת נפשו ולא נגע בי' אין יבולין ליגע בכבודם בי היו צדיקים גדולים הי' רצה לראות ציצית שלהם בי הציצית בקשרים לזכור את מצוות ד' ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם לא זז הגמל אמרי רבנן בי הוא כסיל הי' לראות אב כב"ש או כב"ה אולי טעו בדיני ציצית ע"כ נפלו ברשת יצה"ר, עוד רבב"ח אמר לי האי טייעא תא ואחווי לך טורא דסיני וחזינא דקא מהדרי עקרבא וקיימי כורניהא חוורי ושמעתי ב"ק שאמרה אוי לי שנשבעתי מי מיפר לי אתא לקמי' דרבנן אמרו כל אבא חמרא וכל בר בר חנה סיכתא הו"ל מופר לך ורבב"ח דלמא משבועתא דמבול ונראה ע"פ דאי' בגמ' נדרים וביו"ד סי' רב"ח אין פותחין בנולד למשל אם נדר הנאה מאיש א' ונעשה ת"ח זה נקרא נולד הקשו בתוס' פ' אע"פ מרע"ק שנדר בלבא שבוע ממנו הנאה ואח"כ התירו לו הנדר ששאלו לו אדעתא דגברא רבה מי נדרת ותירצו התוס' שם שלא הי' נולד שהלך ללמוד רע"ק וא"כ הו"ל לאסוקי אדעתא והט"ז ביו"ד סי' רב"ח תי' באופן אחר דבוונה פתח חרטה אין עושין בנולד אבל מי שמתחרט מעקרו א"צ פתח א"כ מתירין לו אף בנולד לכך התירו לבלבא שבוע שנתחרט מעקרו וזהו הכוונה דרבב"ח הלך ברעיון זה על מצב בני ישראל ומעמד התורה שנקרא הר סיני בי משם נתעלו בני ישראל בעבודת ד' וידוע דהקב"ה נשבע אם יבואון אל מנוחתי והגלו עבור עון ביטול תורה בהגמ' בנדרים ע"פ על מה אכדה הארץ על עזבם את תורתי ופתאום שמע ב"ק מי מיפר לי:

והנה במדרש איתא בי רבים בני שוממה מבני בעולה בי בגלות הצטיינו במדות מס"נ גם בתורה ובישיבות ובקיבוץ ת"ח יותר משהיו באה"ק, אך בחשבו נפל בדעתו כי זה ענין נולד כנ"ל לכך לא אמר לו מופר לך אך כבואו לרבנן אמרו שטעה בדמיונו אם ששמעת מי מיפר לי א"כ הווה חרטה מעקרו וא"כ א"צ לפתח והשיב להם רבה בב"ח כי זה לא הי' לו טעות זה ידע ברור רק מה שלא השיב לו מחמת שחשב אולי אשבועתא דמבול, עוד אמר רבב"ח תא ואחוי לך בלועי דקרח כו' עיי"ש עיין זה בח"א אין לי מה להוסיף ע"ז, עוד אמר רבב"ח תא ואחוי לך היבי דנשקי ארעא ורקיעא אנחיתא לסלתאי אדמצלינא לא אשכחי אמר איכא גנבי הכא א"ל נטר עד למחר ובו' אמרתי פי' ע"פ דאיתא בגמ' נדה ע"פ יקרא אל השמים מעל זה הנשמה ואל הארץ זה הגוף ובאיש המוני הגוף רחוק מאד מהנפש המה ביעקב ועשו מתלחמים זה עם זה אבל מי שהוא צדיק הגוף ונפשו המה שלו זה עם זה ומקיים הפסוק בכל דרכיך דעהו וא"כ כולו קודש לד' וזהו דנשקי ארעא ורקיעא בבתי בנסיות

כנסיות ובתי מדרשות כמו שאמר דהע"ה לבי וכשרי ירננו אל אל חי אנחיתא לסלתאי כלומר הייתי כטוח שיענני על פרנסה ואהיה מוצלח מאד לסוף לא מצאתי והשיב נטר עד למחר לימי המשיח שיהיה עולם השכר כמו שכתוב והיה ביום ההוא יצא מים חיים מירושלים :

ר"י משתעי זימנא חדא כו' אזלינא כספינתא וחזינא האי כוורא דאפיק רישא ממיא ותרי עיניה כתרי סיהריה ונפיץ מיא מתרי אוסיא כתרי מכרי דסורא, המעשה אין כפשוטו רק מוסר השכל נגד הפורש מן התורה כפורש מן החיים ע"פ הגמ' דע"ז ע"פ ותעשה אדם כדגי הים מה דגים שבים כיון שעולין מן המים ליכשה מיד מתים כן ת"ח הפורשים מן התורה וע"פ הגמ' דברכות אצל פפוס בן יהודה עיי"ש פ"ט וכמאמר הגמ' שנה ופי' קשה מכולם, והנה היצה"ר מפתה לת"ח אתה איש חכם ושכל מה לך כי תשב בדד ואין איש שם לכו עליך ואתה עני ואביון מי יחשיבך לאיש, אבל אם תלמוד חכמות לועזיות תוכל להיות שר גדול ובן חורין מצוור דאפיק רישיה ממיא מן התורה והוה עיניה כתרי סיהרי בחכמה, אבל לסוף נפיץ מיא מתרי אוסיא וע"פ הגמ' דסוף יומא מאף רוח החיוני כלומר כלה החיות ונשכח כמת מלב ושכח כל התורה ע"כ אל יפתיך יצריך החזיק בעץ החיים ותאכל מפריו ותחי' לעולם :

עוד שם רב ספרא משתעי אזלינא וחזינא בימא האי כוורא דאפיק רישא ממיא ואית ליה קרנא וחקוק עליה אנא ברי' קלה בים והווינא ש' פרסי ואזלינא כפומי' דלויתן א"ר אשי האי עיזא דימא הוו דבשחיא פי' רש"י שמחפש, אחר מזונותיו ואית לי' קרנא ואמינא לענ"ד לבאר ע"פ גמ' דביצה פ"ג ג' עזין ישראל באומות אף שישראל קבלו התורה התיש כחן כמאמר הגמ' למה נקרא תושיה שמתשת כחו של אדם, אבל עזין חזקין באמונתם ואין נופלין בעצמם כמו שכתוב בחבקוק ב' אם יתמהמה חכה לו כל האומות הרשות להם לדור בכל רחבי ארץ וכל העסקים וכל מיני פקידות וכני ישראל המה כשוכבי כלב ים וע"פ המדרש מים רבים אלו האומות המון עמים כהמון ימים רבים יהמיון וכני ישראל כספינה המטורפת בים ככ"ז כמה אומות גדולות אשר אבד זכרם מן העולם ובני ישראל עוד קרנים וגובה להם ויש להם שם בכל העולם ובפרט למלכי חסד כמו בארצינו אשר גדולי ישראל חשובים וספונים בעיניהם כמאמר הגמ' ע"פ ואף גם זאת כהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם כי כו' בכל דור העמדתי להם שרים חשובים בעיני המלכים זהו אפיק רישא ממיא אצל האומות עוד הרימו ראשם ועוד התורה מתנוססת בין בני ישראל בישיבות ותלמוד תורה בל מיני צדקות אף שמצב בני ישראל מורה מאד המה מוגבלים ואין להם רשות לדור בכל מקום אין להם שדות ולא כרמים וקשה מזונותיהם להשיג בכ"ז אל יחסר המזג ויש להם קרנים זהו מליצת הגמ' דאפיק רישא ממיא מנבכי ים כדברי הילקוט תהלים ע"פ קומה ד' נשא ידיך משל לאב שהלך אצל שפת הנהר ובנו מונח ושט בנהר ואביו הולך ומחזיק בידו, אמר הבן לאביו אם אתה מחזיק בימיני הגבה ידיך ואל תשפיל פן אטבע, כן ב"י בין האומות בכ"ז עזין הן א"ר אשי האי עיזא ב"י דנקראין עזין דבחישא מכקשין מזונותיהן וכתיב בריה קלה שכים כמאמר הגמ' שכח ב"י תש ואזלינא בפומי' דלויתן כדי לעסוק בתורה שכתוב בהם כי לוית חן בעיניך ומאמינים באמונה שלמה על כיאת המשיח לזכות בסעודה של לויתן ואומרו ש' פרסי מוכרחין אנו לצעוד בדרך המהרש"א ז"ל בח"א עוד שם ר' יהודה הינדואה משתעי זימנא חדא אזלינא בספינתא וחזינא אבן טבא דהדר לי' תנינא ונחית בר אמוראה לאתוי' אתא תנינא קא מיבלע לספינתא כלומר עוצם ב"י ע"פ התורה והמה לנס, אבל התנין גדול יצה"ר רובץ עליהם נחית בר אמוראה חוקר

חוקר פילוסוף רצה בשכלו לחקור הכל ולהדריכם ע"פ דרך קולטורא כבזמנינו שזה אצלם התורה והנה כנ"י כסכנה אתי תנינא קא בעי למבלע לספינתא כיון דחלושים מן התורה המה בסכנה אתי פושקנצא ע"פ הגמ' דעירובין שחורות כעורב זה ת"ח שמשחיר עצמו על דברי תורה אתהפכו מיא והוה דמא כלומר אח"כ עוד אתהפכו מיא מי התורה והוה דמא עלילות דם וגזירות על ב"י עיין בח"א אתא תנינא אחרא ואחי' נולד עוד שגזרו גזירות על ב"י וידוע דברי אהבת יונתן ע"פ ובאו האובדים בארץ מצרים ישעי' כ"ח כלומר אף האובדים בגזירת שפניא וגזירת תתנ"ו שהחליפו דתם ונעשים כגוים גמורים בכ"ז עוד יחיו ויכירו אמונתם וישוכו לדתם זהו הדר אתא ציפרא עוף טהור כלומר הגואל צדק כ"ב שקלא מיד הצורר האבן טוב ואנח' לספינתא הווה ציפרי מליהי בהדן כלומר אף אלו שכבר נהפכו והמירו חזרו בתשובה עיין בח"א, עוד ר' יוחנן משתעי זימנא חדא אזלינא בספינתא וחזינא האי קרטליתא דמקבעי בה אבנים טובות ומרגליות ומהדר לה מיני דכוורא דמקרי בורשא נחת בר אמוראה לאתויי ורגש והיה סער וזרק זיקא דחלא נפק כ"ק מאי אית לכו בהדי קרטליתא דדביתהו דר"ח בן דוסא דשדיא תכלתא לצדיקי לע"ל, אמרתי לבאר כן דרך כל דבר יקר להעמיד שומר לשמור וסגולת מלכים אוצרותיהם מעמידים אנשי חיל בעלי קומה גבורים עם חרבות שלופות בידיהם לשמור והתורה הקדושה אשר היא יקרה מפנינים אין שומר אותה יוכל לומר קל בדעתו שזה ראיה שאין לה חשיבות זהו מליצת הגמ' קרטליתא תוה"ק דמקבעי כה אבנים ופנינים והדרי לה לשמור מיני דכוורא דמקרי בורשא כלומר אנשים, כלא שכל נבערי מדעת והמה מנשאים דגל התורה והם ישמורו ונשא הפילוסוף ק"ו הוא משכיל מאד לו נאה להבין סודות התורה וצפוניה זהו מליצת נחת בר אמורא כלומר חוקר ופלוסוף רגש ובעי לשמטי' לאטמי' כלומר יריכו מה עשה שריא זיקא דחלא לא הבין ע"פ דרך האמת רק למד כפשוטו והחמיץ והשפיל החכמה מחמת שלא הבין השיבה ב"ק התורה נקנית רק במיעוט תענוג ומי שמסתפק עצמו במועט וכל יגיעתו רק על עוה"ב כדביתהו דר"ח בן דוסא כמו שמצינו בתענית דהדרא כרעא דדהבא שנתנו לה מן השמים שלא יחסר לה מעוה"ב, ובזה בארתי בברכת המזון חיים ושלום וכל טוב, ומכל טוב לעולם אל יחסרינו, לכאורה חוסר הבנה אבל עפ"ז בארתי דהנה מי שמבקש הרבה עוה"ז לפעמים חסר לו משולחנו בעוה"ב לכך אנחנו מבקשין וכל טוב. אבל מכל טוב מה שהוא לעולם הבא אל יחסרינו, זה מליצה דשדיא תכילתא ע"פ דברי עק"י במדבר דתכלת מלמד לאדם שיסתפק במועט כמו שכתוב ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם מראה תכלת ממוצע בין מראה לבן שמפזר הראיה למראה שחור ובפ' ציצית כתיב ג"כ ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם זהו מליצת הגמ' דדביתהו דר"ח בן דוסא דשדרא תכלתא מה שמרמז הציצית כן מלמדת לאדם שילך בדרך אמצעי ויסתפק במועט אז יצליח אדם בתורה ועבודת הבורא ית"ש ויזכה לעוה"ב הגנוז לצדיקים:

הנה הייתי אפונה אם לבאר דברי סבי דבי אתונא אגדות הפתוטות או לא הלא הגאון מהרש"א בח"א הפליא עצה הגדיל תושי' בכ"ז אמרתי אולי אסיק כהעלא מבי כרבא תתענג נפשי שאלו לריב"ח סבי דבי אתונא האי גברא דאזיל לקדש אתתא ולא יהבי ליה מאי חזי דאזיל להיכא דמדליה מיניה שקול סיכתא דצא לתהאי לא עאל הדר דצא מעילאי ועאל אמר דמתרמי בר מזלי' הנה שתי פעמים היו בירושלים עה"ק ובנו כהמ"ק והיה להם מלוכה ולסוף נחרב היכי יכולין להיות בתקומתם בית שלישי ויהיה להם מלוכה גדולה על כל העולם אם כן לא עלה בידם היכא יכולין לקוות על גדולות והשיב להם

להם זה אין ראי' דמתחלה לא היה בר מולם מול של ישראל נמשלו לכוכבי השמים שתי פעמים לא עלה בידם שעוד לא נגמר בנין של אומה הישראלית ובית שלישי המרומז על יעקב אבינו שקרא לו בית וזהו מליצה ב"י הולכין ממטה למעלה ושם יכונן כסא ומלכות ב"י:

גברא דאוזיף ומריף מאי חזי דהדר אוזיף אמר גברא אזיל לאגמא קטל טונא קמא ולא מצי ביה קטל ומנח עד דמתרמי ליה הכוונה כיון דשני פעמים לא שלמו חובותיהם וא"ח לבני"ת היכי תקוו שיאמין לכם בפעם השלישית לגאול אתכם פן תוסיפו לחטוא הראה להם סימן של גברא דקטל קני כלומר שעיקר חורבן ביהמ"ק היה עבור שנאת חנם ופירוד לבבות ואיתא במדרש נצבים למה נסמכה פ' נצבים למאה קללות כששמעו מאה קללות חסר שתים הוריקו פניהם ואמרו מי יכול לעמוד באלו אמר אל תפחדו משל לאגודה של קנים אם כולם נאגדים באגודה אחת המה חזקים ואם נפרדו יכולין להשבר, ע"כ השיב להם ריב"ח הסיבה לא מחמת שנ"ת רק הסיבה שהיה פירוד לבבות, אך תקוותינו שיבוא אליהו הנביא קודם משיח והשיב לב אבות על בנים ויעשה שלום, וזהו מליצה אגודה של קנים נמהין עד שיבוא ויושיע לנו המבשר צדק ותהיה גאולה שלימה:

אח"כ אמרו אימא לן מילא דכדיבי זה פלא חכמים כאלו יבקשו מתנא פולוסוף אלקי דברי תוהו לאמר להם כזב, אבל לענ"ד ע"פ ששמעתי מספרים מהגאון ר' יונתן מפראג ז"ל שהיה לו וויכוח עם שר של בעהמען ותמיד נצח אותו ושאל הקיסר להשר בושה לך שתמיד נצח לך היהודי אמר לו לא מחמת חכמתו רק מחמת שאמת אתו אנכה יחליף עמי וידבר וימעון עבור א"י ואני עבור יהודים אז נראה חכמתו כן אמרו סבי דבי אתונא מזה אין ניכר חכמתך כי אנו מדברין וויכחין בדבר אמת, אבל נתווכח בדברים של כזב ואין בהם רק וויכוחים אם תנצחוני אז נראה אם חכם אתה לכך שאלו שישאל מהם ואמר להם המעשה כודניתא הוי לאבא וכתב קמיע ותלי לה בצוואריה דיזיף אלפא זוזא ויש הרבה קושיות כודניתא מי ילדא מי תלה הקמיע בפנים מה הפירוש דיזיף, אך הקושיות רק לכסיל וחכם לא ישאל רק קושיא אחת כודניתא. מי ילדה מיון דעקר שקר ממילא בטל כל הקושיות, אבל המה חכמים שאלו רק עיקר כודניתא מי ילדה ולא יותר אמר להם הי ניהו מילא דכדיבי זה שקר שלכם כיון דעיקר שקר, אח"כ שאלו מילתא דסריא במאי מלחו בכודניתא בשליא שלה שאלו ומי איכא שליא כו' והשיב להם מלחא איך סריא הכוונה ע"פ מאי דכתב העקרים במאמר רביעי דהקב"ה כרת ברית עם בני ישראל ותקותינו שברית עולם לנו ולא נאבדה תקותינו שהתם. בצאצאינו אות ברית קודש אף שאו"ה אומרים נואש אבדה תקותינו על המילה נכרתו שלש עשרה בריתות תקותינו חזקה שיוסיף לגאלינו גאולה אמיתית וזהו מלחא ברית מלח נכרת עמכם ונתקלקל ואבדה תקותכם והושיב בשליא דכודניתא ע"פ רעיונם שישארו בגולה בין או"ה אבל ממלכה לבדה לא תהיה ושאלו מי איכא שליא לכודניתא והשיב להם מעין שאלתם מלחא ג"כ לא סריא הברית אשר כרת הקב"ה עמנו וצאצאינו חתם באות ברית קודש אנחנו בטוחין שיגאלנו שנית אח"כ שאלו ליה בני לן ביתא באוירא אמר שם ואוקי בין שמיא לארעא אמר אפיקו לי לבני ומינא אמרו ומי יכול אמר מי יכול לבנות בית באוירא שלענו וצחקו על התנא דידעו דעבודת איש הישראלי ותכליתו לעוה"ב בג"ע כמאמר הגמ' בשבת פכ"ג ע"פ כי הולך אדם לבית עולמו כל צדיק יש לו מדור מיוחד בג"ע צחקו ע"ז אמרו בני לן ביתא באוירא ההוכל, אך הוא השיב להם ברמז כלומר אתם שכל יגיעתכם בעוה"ז ואין לכם עסק וידיעה באלקות ברוחניות ובשלימות הנפש

הנפש לא תוכלו, לא כן בני ישראל העוסקים בתורת ד' ובמצוותיו ופרושים מכל תאוות ותומריות ונקראים עם קדוש המה יכולין לבנות בית נאמן בג"ע ורוח תשוב אל אלקים בגנזי מרומים לכך אמר שם ותלי עצמו באוירא והראה להם באלוקות יכולין ושאל מהם הבו לבני וטיני לא יכלי אמרי ומי יכול אמר אנשים כאלה בוודאי אין יכולין לבנות מקום דירה בגן עדן, עוד שאלו ממנו אמצעיתא דעלמא היכא אחוי באצבעי' אמרו מי יימר אמר אייתי אשלי ומשחו אמרתי פעם אחת ע"פ דברי העקרים ז"ל שהיו כיתות קרמונים שאומרים שאין רצון הקב"ה במצוות מעשיות ציצית תפילין מזוזה מעקה רק התכלית אמונה שנאמין בד' אשר ברא שמים וארץ והוציאנו ממצרים ובזה די לאדם והמלצתי בזה הפסוק בתהלים (קי"ט) כרו לי זדים שיחות אשר לא כתורתיך כל מצוותיך אמונה, כלומר בזה כרו לי זדים, כלומר המינים שוחה עמוקה שאומדים מכל מצוותי' התכלית רק אמונה, ובזה המליץ בס' קא"ק הפסוק בשה"ש על משכבי בלילות בקשתי את שאהבה נפשי בקשתיו ולא מצאתיו, כלומר שאשכב בעצלות ממצוות מעשיות רק שאאמין בלב בקשתיו ולא מצאתיו לא אמצא בזה תכלית עבודת ד' וכדברי הרמב"ם ז"ל במורה הדיעות צריכין עוד לפעולות וכאשר ענו ב"י קודם מתן תורה נעשה ונשמע מעשה קודם לנשמע, הנה התכלית נקרא מרכז אמצעי של דבר שאלו חכמי יון ברמז אמצעיתא דעלמא כלומר התכלית מה אם במעשה או בעיון הראה להם ביד, כלומר שצריכין לעבוד בידים ושאלו מי יימר, אמר אייתי אשלי ומשחו מעין שאלתם השיב להם כלומר המליכו עצמיכם אצל חכמים גרולים הנקראים בלשון הגמרא אשלי רברבי ותראו שאמת אתי ובני החכם הבחור שלמה שלים"א אמר ע"פ דרך השכל לא כהמון שאומרים שצחק מהם פה אמצע העולם ואם לא תאמינו לכו ומדדו כאשר ידוע לחכמי הטבע אשר העולם עגול ככרור ונקרא בלשון אשכנז דיא ערד קוגיל, וא"כ בכדר העגול כ"מ שיראו שמה אמצעי וטבור העולם, עוד אמרו אית לן בירא דברא, כלומר יש לנו כאר מים חיים אבל ציון שדה תחרש עיר כשרה האיך נבוא לעיר והשיב להם אייתי לן פארי, כלומר ת"ח וצדיקים משולים לחמים והחפשים נקראים סוכין מתחלה צריכין לעשות חבלים מסובין להתאחר לאגודה אחת בענין מצוה אחת שיסכימו ממילא היריאים יקשורו בקל זה עם זה ויהיה אחרות ושלום ויבוא גואל צדקינו:

עוד אמרו אית לן רחייא רתבירא אמר כרכי מינה חוטי אמרו ומי יכול אמר ומי איכא דחייטי לרחייא ע"פ רפ"י הנפו"י ז"ל רבני ישראל נקראו רחיים שעשו מלחמה וכתתו לכל האומות, ועתה המה שבורים ואיך תקוה יהיה לכם שתהיו שלימים כבתחלה השיב קחו משכרים ועשו חוטים, אמרו ומי יכול לעשות חוטים, אמר מי איכא דחייטי לרחייא, כלומר חורבן ב"י היו מד' והשי"ת יקבצם יחד כבתחלה, עוד שאלו משרי דסכינא במאי קטלו בקרנא דחמרא, אמרי מי איכא קרנא לחמרא אמר מי איכא משרא דסכינא כלומר שצחקו עליו שמצפה למשיח ויהיה מלכות ב"י על כל העולם עשו היה חרב אחד, ועתה יש כל העולם ערוגות כסכינים וחרבות האיך תוכלו להם והשיב בקרנא דחמרא משיח שנקרא עני ורוכב על החמור שאלו מי איכא כלומר שכופרין בביאת המשיח אמר מי איכא משרא רסכינא אם זה לא יהי' לא היה טובר הגלות על בני ישראל כל כך אייתי תרי ביעי שאלו הי אוכמתא הי שחורתא אייתי' איזהו תרי גבינא הי כו', לכאורה ע"פ המ"ד נסמית עין בלעם שראה שהקב"ה מבים על טיפה שנולר צדיק אמר מי שטהור האיך יכול להבים על דבר פחות כזה זהו שצחקו והביא שני ביצים דומין זה לזה הכר נא אמרו לו מאיזה תרנגולת א"כ דומין כן ב"י בכל משפחות הגוים, אך הוא הביא שהי' נבינות

נבינות אחת משחורה והשנית מבהמה לבנה ואמר תכירו ועיין בדברי ר"י מפראג שביאר ע"פ חכמי הטבע דבהמה לבנה חלושה מבהמה שחורה מוכרחין לאמר אע"פ שאין ניכר בכ"ז יש נ"מ בבריאות מגבינה והלב של בהמה בריאה או חלושה כן אף שאין ניכר על אדם בכ"ז יש יתרון בין עובד אלקים לאשר לא עבדו ביצירתו של אדם עוד עיין בח"א מהרש"א שביאר דיים ;ד' יראינו מתורתו נפלאות ואולי שגיתי ד' הטוב יכפר בעדי:

הספד מעורר פלגי מים

על העדר צדיקי הדור

(ירמי' ט') **כה** אמר ד' צבאות התבוננו וקראו למקוננות ותבאנה ואל החכמות שלחו ותבאנה ותמהרנה ותשינה עלינו נהי ותרדנה עינינו דמעה ועפעפינו יזלו מים כי קול כו', הדקדוקים ידוע ענין רע ומר צרה גדולה יותר בעולם על מה צריכין מקוננות ועל מה צריכין התבוננות עיין אפ"י ח"א דפי' במליצתו כי יש שני מיני בכיות מין א' דאם אדם רואה בחבירו או אף באיש אחר שקרה לו צרה גדולה מאד שבוכה וממרט ראשו לא יוכל להתאפק ויבכהג"כ הוא על צרת רעהו ויש מין הב' דאם יש לאחד צרה גדולה היינו עשיר שהי' לו חומה ובתים מלאים כל טוב וירד ממעמדו אך אין ידוע עוד לכל רק שהצרה עוד נסתרה בביהו ובהיכלו פתאום יבוא רעהו ושומע מאחד החדרים קול בכי' גדולה אשר אין ידוע לו מהות הבכי' ואין מעורר לו דמעות חבירו שום עצבון אך כאשר יהי' שמה איזה שעות ויתוודע לו הצרות והצער של חבירו אשר כל כחו עזב על בנין הבתים שלו ועתה באו זרים ונחלתו נהפכו לזרים אז תתעורר הבכי' מאד עד שלא יוכל להתאפק ובכל יום ויום עוד יוסיף לבכות:

והנה מצער מין א' במהרה תתעורר הבכי' ופתאום יפסק לא כן במין הב' כן כאשר הראה הקב"ה לירמי' הנביא חורבן ביהמ"ק ומיתת צדיקים וחורבן ערי קדשינו רק הוא ראה גם ראה שאפשר לתקן ע"י תשובה אמר התבוננו מה התכשיט שלכם והצלחתיכם כי זה חייכם ואורך ימיכם בכהנים וקרבנות קרבן של שחר הי' מכפר על עוונות של לילה ושל בין הקרבים על עונות של יום ועתה תאבדו ע"כ התבוננו מה יהי' לעתיד וקראו למקוננות ויבכו מאד ואל החכמות שלחו ותמהרנה ותשינה עלינו נהי כלומר למהר במהרה לבכות ותרדנה עינינו דמעה ולחזור בתשובה אולי יבטל הגזירה, והנה בברכות פ"כ א"ר אר"י כד הוה מסיים ר"מ ספרא דאיוב אמר הכי סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה והכל למיתה עומדים אשרי אדם שגדול בתורה ועמל בתורה ונפטר בשם טוב ועליו אומר הפסוק טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו, הגמ' אין מובן מה נולד חדשות בלב ר"מ עתה כאשר הי' קודם לימוד איוב שנתוודע לו סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה, שהמע"ה אומר בקהלת מי יודע רוח בני האדם העולה למעלה ורוח הבהמה היורדת למטה לארץ וביאר הם' יורד ומלקוש דרוח השכל של אדם כמו הרוח לפעמים מנשב בצפון ופעמים בדרום כן אדם אין שליט לכלוא את הרוח לפעמים עולה למעלה לתורה ולחכמה ולפעמים משים שכלו בחומריות נקרא רוח הבהמה ע"ז אמר שהע"ה משלי מצרף לכסף וכור לזהב לידע במה בחינות זהב וכסף כן איש לפי מהללו במה יוכלו להשיג בחינתו בזה שמהלל אחרים יוכלו לדעת צירופו וטבעו, החכם מכל אמר בקהלת טוב ללכת אל ביה. האבל מלכת אל בית המשתה באשר סוף כל האדם וחי יתן אל לבו מי אין ידוע לו אשר זה סוף כל האדם הלא הגמ' אמרה בשבת יאחריהם בפיהם ששגור בפי הרשעים יום המיתה ויש לו חלב על

על כסלם וביאר המ"מ מדובנא ז"ל בס' קוי"ע בסוף למשל על החתונה יקשטו החתן והכלה בבגדי ככוד מי שיש לו והאבות העניים שואלין כחנויות על פריקאט בנדים נ"מ החתן והכלה עשירים שמחים וטובי לב כי תמיד יהי' העדיים שלהם לא כן העניים יודעים שתיכף אחר ההופה יבואו החנונים ויפשיטו הכנדים מהם, כן דהע"ה אמר לך ד' הגדולה והתפארת אדם בימי חייו ובפרט בימי עלומיו מקושט בנופו וכפניו היפה אשר זה מלבוש הנשמה והאי עלמא כבי הלולא דמיא אשר ככלות החתונה מפשיטין מהנפש השמלה של הגוף וזה אמר טוב ללכת אל בית האבל מלכת אל בית המשתה כי ניכר שמה בין חתונת עשיר או עני מכ"ז א"א להכיר אך בבית האבל אשר רואין שמפשיטין הבגדים שלו השאולים והולך לבית עולמו אז תתעורר הבכי' והחי יתן אל לבו ואי' במד"ר בא' בניסן מתו כניו של אהרן ולמה הוזכר מיתתן ביוה"כ לומר כשם שיו"כ מכפר כן מיתת צדיקים מכפרת ומנין שיו"כ מכפר שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם ומנין שמיתת צדיקים מכפרת כו' ומקשין העולם הלא במד"ר אי' במקום אחר קשה סלוקן של צדיקים יותר ממאה תוכחות שבמשנה תורה ומחורבן ביהמ"ק גם במס' ר"ה אי' ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלקינו במד"ר צ"א איתא ארבעה דברים תשמישי של עולם יש לכסף מוצא ומקום לזהב יזוקו ברזל מעפר יוקח ואבן יצוק נחושה לכולם יש חליפין ת"ח שמת אין לו תמורתו כסף וזהב לענין צרכי נפש וכרזל ונחושת משל לענין צרכי גוף לכולם יש חליפין אם נאבדו ימצא כמו הראשונה אבל ת"ח שמת אין לו תמורה אף מעט גרוע ממנו:

הנה אלישע מצעק מבנין מפעיל שהתעורר לב העם לבכי' וצעק אבי אבי בתורה ובשלימות נפשו אבי שהספיק לי צרכי הגוף, והנה מצינו כרב"נ כשנפטר כ"מ פ"ז כתיב לא ידעו רבנן דוכתי' ופי' העק"י שלא ידעי מדרגתי' וע"ז כתב עוד הב"ל איך יכול להיות שתלמידיו לא ידעו מדרגתי', והנה העק"י בפ' שמיני הביא הגמ' דמו"ק נ' לבכי ושבעה לאבל ולהספד ושלשים לגיהוץ ולתספורת מכאן ואילך אמר הקב"ה אל תרחמו יותר ממני וביאר העק"י, על התורה של חכם ועל שלימות מדותיו ועל צרכי עוה"ז ופרנסה שהעולם נתפרנס בזכותו זהו לא ידעו רבנן דוכתי' על איזה מדריגה יספודו אותו ויצרכו להמתין כמה ימים או נ', או ז', חזו צפרי דקא מטללי כלומר תלמידיו הדומין לצפורים טהורין אמר ש"מ האי דוכתי' ספדוהו רק תלתא יומי ותלתא לילותא נפל פתקא מן שמיא כל הפורש כו', והנה בעק"י פ' חיי ביאר דאדם דומה לבית כמו שכתוב בקהלת בעוד שיזועו שומרי הבית, והנה הבית כל זמן שקורותיו וכותליו המה בריאים וחזקים עומד הבית בחזקה אך כאשר נמסו קצה הקורות הנאחזים קיר בחבירו אזי יפול או שירקב הבית או שיבוא רוח חזק וינע בארבע פנות הבית ויפול הבית תחתיו, אך האדם הוא זריז ורואה שהבית מתחיל להתנועע יקח את אשתו ובניו וירוץ מהרה מהבית, אך אם אין ממהר לנום וחס על כליו ופכים קטנים יפול הבית והוא יהרג, כן אדם צריך לשוב לד' כל זמן שגופו עוד חזק וליחות גופו ומזנו בריאים וכל יום ישוב כאשר יראה שיתנועע כחותיו היינו בנין גופו ימהר לשוב לד', אך מי שאומר לכשאפנה אשנה ואתפלל ואשוב לד' ממילא יפול ביתו עליו וימות תחת הבית כמו שכתוב ורוח הבהמה היורדת למטה לארץ ואי' במד"ר פ' פקודי משכן העדות שנתמשכן בעונותיהן של ישראל וכתיב ועשית קרשים למשכן עצי שיטים עומדים למשכן ואם אין ביהמ"ק קיים צדיקי הדור במקום משכן כמו דאי' במד"ר שאמר הקב"ה אני לוקח צדיק אחד ויכפר בעון הדור יזה שקונן אסף אלקים באו גוים בנחלתיך שפכו דמים סביבות ירושלים ואין קובר כי נתפלא הלא די בחורבן ביהמ"ק שמכפר עון הדור

מדוע

מדוע שפכו דם צדיקים ואי' במד"ר שאמר הקב"ה לאדה"ר כי עפר אתה ואל עפר אתה תשוב הקומץ עפר גזולה בידך ראה להשיבה לכאורה כ"א צריך להשיב העפר ואיך הי' אם לא אכל מעץ הדעת לא הי' לו להשיב העפר, וביאר בס' ארץ חמדה דידוע דאם גזול דכר ומשנה אותה ע"י מעשה קונה בשינוי מעשה וא"כ אם לא הי' חטא אדה"ר והיה מקדש איבריו ע"י מצוות ומע"ט והי' גופו זך ובדור וא"כ לא היה צריך להחזיר העפר אבל אחרי החטא של עץ הדעת שנתגשם מאד גופו א"ל הקב"ה הקומץ עפר גזולה בידיך וזהו שתמה באו גוים בנחלתך וא"כ די בזה ולמה נהרגו צדיקים וא"ת שהגיע זמנם להקבר כמו דאי' במדרש שצריכין להחזיר העפר למקומה הלא שפכו דמם כמים סביבות ירושלים ואין קובר :

והנה מאי דאי' במס' ר"ה ששקולה מיתתן של צדיקים כשדיפת בית אלקינו היינו שמת צדיק א' אבל ישארו עוד הרבה צדיקים מגיני הדור אבל קשה סלוקן של צדיקים כלומר שנסתלקו צדיקים ואפסו זה יותר מחורבן ביהמ"ק והקא"ק בפ' ויחי ביאר המ"ד איכה שפתח האי סבא על סילוק של ר' יוסי ממלחיא במעמד ר"י ור"ל יותר ממאה תוכחות ומחורבן ביהמ"ק דאלו בחורבן ביהמ"ק כתיב ותרד פלאים חד פלא ובמאה תוכחות כתוב והפלא כו' ובישעי' כתיב להפליא הפלא ופלא הנה הארץ חמדה ביאר הגמ' מגילה ומו"ק כי נח נפשי' דר"ז פתח עלי' האי ספדנא ארץ שנעד הרה וילדה ארץ צבי גדלה שעשועיה אוי נא לה אמרה רקת כי אבדה כלי חמדתה וע"פ דפי' הגאון ר' אבלי ז"ל מווילנא את הפסוק איכה נפלה עטרת ראשינו היינו צדיק הדור וא"ת שיש טובה לעולם כי מפני הרעה נאסף הצדיק לכך אמר אוי נא לנו כלומר עתה דע ואוי לנו אף דכתיב וזרח השמש ובא השמש כמד"ר פ' חיי שרה עד שלא שקעה שמשה של שרה זרחה שמשה של רבקה כן לכל הצדיקים אבל עתה עוד לא גדל ועוד אין ידוע איזה מקום נמצא הצדיק זה אמר המד"ר צדיק שמת אין לו תמורתו והחכמה מאין תמצא ואי' מקום בינה כלומר אין ידוע מקומו זהו מליצת הספדן אוי נא כלומר עתה דע לכל העולם וביותר רקת כי היא בוודאי אבדה כלי חמדתה והנה אם אנו רואין איש עשיר מופלג ונכבד מרעיש הארץ ושם טוב לו בכל העולם ולסוף ירד מהרה ממצכו פלא גדול לכל העולם ויותר פלא אם כזמן קצר נשכח כל עשרו וזהו יוסף להפליא הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר והנה הספרים מביאין בעת הסתלקות אליהו כתיב ויגשו בני הנביאים ויאמרו לאלישע הידעת כי היום לוקח ד' אדונך מעל ראשיך ויאמר גם אני ידעתי החשו ומקשין העולם היתכן שאלישע הי' תלמידו של אליהו הנביא הי' קרוב לו יותר משאר הנביאים ואם המה יודעים בוודאי הוא יודע ומה השיב להם גם אני ידעתי, אך ע"פ האד"י ז"ל שביאר כמו באדם יש דמ"ח איבדים והלב מחלק חיות לכל האברים, והנה כשהאדם חי ובריא הלב שלם ובריא יותר מכל האיברים ובעת שאדם צריך למות מתחילין להרגיש האיברים דחוקים ואח"כ הקרובים כן הנביא צדיק הדור כלב בגוף והוא נותן חיות לכל הנביאים ומאציל עליהם מרוחו, והנה כאשר התחיל להסתלק הנביאים הרחוקים ממנו הרגישו תומ"י הסתלקות אלי' ז"ל אבל אלישע הנביא שהי' קרוב לו שאלו הידעת אם נגע עד לבך ג"כ ויען להם גם אני ידעתי שקרוב מאד הסתלקותו. והנה ארץ חמדה ביאר הפסוק הושיעה ד' כי נמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם זה ידוע אשר בהיות ערב טוב ללוה משיג המלוה בקל אבל אם אין ערב קשה להשיג כן הצדיקים ערבים לדור ע"כ אמר הושיעה ד' כי נמר חסיד אין ערב ע"כ פסו אמונים מבני אדם ע"כ אין מאמינים לבני אדם, באיכה אמר המקונן לא אליכם כל עוברי דרך הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאובי אשר עולל לי ממרום

שלח אש בעצמותי נשקד עול פשעי בידו בגמ ב"מ רנ"ט אי' בגמ' כל הדברים יפרע הקב"ה ע"י שליח חוץ מאונאת דברים כמו שנאמר והנה ר' נצב על חומת אנך לכך אמר ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלקיך אני ר' כלומר אני בעצמו נפרע ממנו ולכאורה אי' להפך בחלק סנהדרין ר"צ תנא משום ר' יהושע בן קרחא פרעה שחידף בעצמו נפרע הקב"ה ממנו בעצמו סנחריב שהירף ע"י שליח זה רבשקה נפרע הקב"ה ממנו ע"י שליח ע"י מלאך שנאמר ויצא מלאך ד' ויך במחנה אשור וא"כ לכאורה סותר אך אין קושיא דלענין ביוש יש בושה יותר שנפרע ע"י שליח אך לענין יסורין כאב יותר אם נפרע ממנו הקב"ה בעצמו וזהו ממרום שלח אש בעצמותי ע"י שליח בכ"ז נשקד פשעי בידו וא"ת שאין גדול הכאב כ"כ ע"כ אמר הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאובי אשר הוגה ר' בעצמו ע"י חרון אפו . והנה כאשר הספידו את הגאון ארי' רבי עלאה דבינו שאגת ארי' זצ"ל אמרו וז"ל ידוע צדיקי הדור כמו קרבן שמכפר בעון הדור וכל קרבן צריכין נסכים וידוע נסכי קרבנות חלוקים חצי ההין לפר ושלישית ההין לאיל והנה קרבן על צדיק קדוש ד' עמוד התורה ארי' רבי עלאה כמה נסכים צריכין אנו להנסיך ע"ג מזבח לבנו פלגי מים דמעות שליש והחכם מכל אמר אם ימלאו העבים גשם על הארץ יריקו ואם יפול העץ בצפון או בדרום שם יהוא אמרתי כן :

הנה יש דמעות חלוקות יש שבוכה האדם על אבדן כספו או כלי יקר בוכה נ"כ אבל דמעות המה אבודין נשפכין לארץ אבל אם בוכה האדם על מיתת צדיק הן הוא צדיק ות"ח שעשה לילות כימים ושקד על למודו כאי' בגמ' הרוצה להחכים ידרים והן מי שהי' צדיק עשיר בעל גמ"ח ובעל צדקה המכונה בגמ' במדת צפון כדאי' הרוצה להעשיר יצפין וזהו אם צדיק יפול והכל ישפכו דמעות עליו הן בצפון עשיר הגון חן בדרום ת"ח שם יהוא לא ידיק על הארץ רק הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו והנה על מיתת הגאון חמיו של רמ"א ז"ל אמר רמ"א ז"ל בהספידו וכי יהי' לאיש משפט מות והומת ותלית אותו על העץ ופי' כן חטא לשון חסרון כמו שנאמר אני ובני שלמה חטאים לכך אמר חטא שיחסר ממנו משפט מות כי הוא צדיק ותלית סיבת מיתתו על העץ כלומר על עץ הדעת , אחי ועמי אילן רב הנושר פורותיו צדיק גאון ישראל על הערדו צריכין לבכות דיום מיתתו מכפרת כיום הכפורים ומהו מעלת יום הכפורים דאין שם שטן ופגע רע כן מיתת צדיק מכפר כיו"כ אין שטן ואין פגע רע אבל צריכין תשובה כיו"כ עצומו של יום מכפר זהו שאלת המ"ד ומנין של יו"כ מכפר כלומר עצומו של יום עם תשובה . הנה ביו"כ מדליקין נרות ומפצירין בתפלה ובדמעות כן עתה במות הצדיקים אוי נא לנו כי פנה היום אבן מקיר תועק אבני מכותלי ביהמ"ד מר יבכיון מי יקשה ומי יתרץ עמודי העולם ירופפו כי נתרופפו עמודי עולם במיתת צדיקים נפלה עטרת ראשינו ואין תקומה אוי נא לנו כי חטאנו . והנה בעגלה ערופה כתיב ויצאו זקניך ושוטרך ומדדו הערים אשר קריבה אל החלל כן צריכין להתאסף זקני העיר הקרובה יותר והיא שייכת שגרמה מיתת צדיקים וירחצו ידיהם במי הדמעות וענו ואמרו אמת ידינו לא שפכו את הדם הזה אך החטא היותר מה שעינינו לא ראו ולא השגחנו על החזקת ת"ח ולא ראינו להספיק צרכיהם :

הנה בדוד בקינתו על שאול ויונתן בנו אמר ללמד בני יהודה קשת הלא היא בתוכה על ספר הישר כלומר בתורת משה בתוכחה משנה תורה כתיב והפלא ד' את מכותיך דרשו חז"ל זה מיתת צדיקים במקום קרבן לכפר על עון הדור , והנה אמר הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו כמאמר המדרש שהקב"ה קרא למלאכים ואמר ראו בחירי דרך אדם שהולך על חתונה אין

לוקח

לוקח בניו עמו מפני עין הרע, אבל שאול שידע שהרג לקח בניו עמו והנה דרך אנשי חיל בראותם שאין טוב ששינא יהיה המנצח בורחין, אבל גבור עריץ בוחר יותר המות מלנוס כדי שלא ימוג לב העם וזהו מליצת הגמ׳ במגילה ע״פ זכריה כיום ההוא יגדל המספד כמספד הדרימון בן טברימון בבקעת מגידו ואר״י אלמלא תרגום לא ידעינן פי׳ דהאי קרא ופי׳ לשונם מספד דאחאב בן עמרי דקטל יתי׳ הדרימון וכמספד יאשי׳ דקטיל יתי׳ פרעה חגירא בבקעת מגידו ולכאורה צריכין להבין פי׳ הגמ׳ למה הרכיב הפסוק שנים יחד, אבל באמת ע״פ מדרש אחאב היה תמיד מנצח במלחמה כגבור עריץ והלך בתוך המלחמה אע״פ שעבד ע״ז, אך שהיה אחדות בין העם לא היה בהם דלטורין ובדוד כשהיה אצל שאול היו מוסרים, והנה אחאב אף בשהיו מורים המורים בכ״ז עמד במרכבה שלא ימס לב העם והיה בכי׳ גדולה והספד אף שהיה רשע. ויאשיה היה צדיק גדול ימרכיב הפסוק אלו היה צדיק גדול וגבור במלחמה היה כפלים הספד וזהו הפי׳ אצל משיח בן יוסף שיפול בתוך המלחמה שיהיה צדיק וגבור חיל, והנה שאול הלך בתוך המלחמה ולקח בניו יחד ובוחר עצמו לפול חלל עם בניו ולא לנוס שתחלת ניסה נפילה ולא היה צריך לפול, אך בעון הדור, וזהו פי׳ של פסוק ע״פ דברי ם׳ צרור המור הצבי ישראל אתה ישראל היפה וההדר על במותיך בלומר עבור יתרונך וצדקתך מכל העם נפלה חלל, איך נפלו גבורים, אמרתי המליצה על פי המדרש משכן שנתמשכן בעוונותיהן של ישראל ושאל אבינו אברהם מה יהיה עם בני כשלא יהיה בית המקדש איך יכופר עוונם והשיב לו הקב״ה אני לוקח צדיק אחד יהיה כקרבנן לכפר עון הדור וזהו בקינתו של דוד אפשר לנחם בני ישראל שיהיה כפרה לעם במיתת הצדיק, אבל איך נפלו גבורים, כן אמרתי בשנה שמת הגאון עמוד הימיני מופת הדור ר׳ **איזיק** הרב דסלאנים זצ״ל

והגאון הצדיק החסיד ר׳ **מאיר** מארים זצ״ל הרב דקאברין, איך נפלו גבורים שני צדיקים וכבר הבאתי בס׳ ראש המור מהגאון ר׳ אברהם שמואל זצ״ל רב דאיישישאק שפי׳ הפסוק בנות ישראל אל שאול בכינה המלבישכם שני עם עדנים מדוע מסר הספד של שאול ובכיה לנשים, אך הענין בכל כרך וכל עיר קטנה יש רב מ״ץ שמשיב לשואל בדבר ד׳ זו הלכה ואין בא בשאלה לגאון מצוין הוא בעצמו מעיין ומשיב ע״פ מקרה יכתוב שאלה לרב גדול ההור, אך בעניני נשים בעגונות בהל׳ נדה בגיטין וקדושין אז יריצו הרבנים בעיירות קטנות שאלות ותשובות, הנה שאול היה גדול בחכמה והשיב תיכף ומיד השאלה וטיהר אשה לבעלה חכמתו דומה לחרב ולמוד של יונתן בנו היה בבחינת קשת שמורה מרחוק שהביא ממרחק ראיתו ע״פ פלפול זהו קשת יונתן לא נשוג אחור וחרב שאול לא שב ריקם, והנה בעת נדת אשה יושבת גלמודה ולובשת בגדים בזוים המיוחדים לה, לכך אמר בנות ישראל אל שאול בכינה כן שמעתי שהספיד רב אחד את הגאון החסיד ר׳ ישראל סלאנטר ז״ל הצבי ישראל אתה צדיק היפה על במותיך נפלת חלל, הנה אחי להרבות בשבחים של הצדיקים אך למותר כי ידוע שהמה היו לנו לחומה ובצילם חיינו בס׳ ארץ חמדה דפ״ד פי׳ פסוק איכה רוח אפינו משיח ד׳ נלכד בשחיתותם בצילו נחיה בגוים כי בד׳ אופנים יגדל האבל א׳ על אבדן רע כנפשו ב׳ על אדם גדול ג׳ בן על אביו ד׳ האבל על מטיבו שאף אם יסע לארץ רחוקה יבכה עליו וזהו פי׳ צרה התקבץ כל הד׳ דברים שהיה רוח אפינו גם משיח ד׳ גדול ג׳ נלכד בשחיתותם היזק עצמו ד׳ חסרון עצמינו אשר אמרנו בצילו נחיה בגוים וזהו פי׳ אל תבכו למת בכו בכה להולך אל תבכו מהמת מיתתו רק אם הוא אדם גדול אשר אף בהפסדו צריכין לבבות כן אלישע צעק אבי אבי ומסיים לא ראהו עוד. הבכיה עליו כאלו נסע למקום רחוק ג׳ אבלות ראשונים יכול

יכול להשתכח ברבות הימים, אבל אבילות הרביעי מטיב לכל העולם וזכרו תמיד ולא ישכח אבדן הצדיקים זכרם לא יסוף מזרעינו ובפרט מתורתם ומספריהם יהיה תמיד לזכרון בהיכל ד': והנה ר"מ עיין מה ענין המיתה או עונש לאדם בעבור חטאו במאמר הגמ' שבת פ"ה א"ר אמי אין מיתה בלא חטא או גזירה מיתה לאדם מעטיו של נחש גם ספק אם זה עונש או תועלת לאדם שישוב לעפרו ואח"כ בעת תחה"מ יקום לתחיה, והנה באשר למד ס' איוב שהפסוק מעיד עליו שהיה תם וישר או ע"פ ר"א בן הורקנוס במס' סוטה שהיה עובד מאהבה או מיראה, אך רואה שיסורים סבל דק שנסהו אל וקיבל באהבה ונצרף כצרוף כסף בב"ז מת הראיה מזה שסוף תכלית אדם למות והכל למיתה עומדים, אך שצריכין על הוצאות הדרך תורה ומע"ט לכך אמר אשרי אדם שגדלו כתורה ואף עמלו בעניני עוה"ז קיים בכל דרכיך דעהו ועשה לש"ש וזהו עמלו בתורה ועישה נחת רוח ליצרו כמאמר המ"ד רעב שונאך יצה"ר האכילהו לחם תורה, ואם צמא השקהו מים זה תורה דברי אגדה וד' ישלם לך כלומר יצה"ר שמח ג"כ כשמנצחין אותו וזהו נחת רוח ליצרו, יתן ד' שיהיה בלע המות לנצח ומחה ד' דמעה מעל כל פנים בשוב ד' את שיבת ציון.

עוד שייך להנ"ל הפ' אני הגבר ראה עני בשבט עברתו במשל המ"ד דמטרוניתא זמא בהיכל המלך מגלבין דחלית הגה אם אדם רואה צער בחבירו מאד יחם לבו בקרבו ומר יבכה ואם עוד מרגיש בגופו הצער כפלים עוד הבכיה שלו ע"כ אמר המקונן איכה ג' אני הגבר ראה עני בשבט עברתו בי והותר לי, עוד נהג אותי וילך חושך ולא אור גמ' סוף מו"ק במשנה נשים במועד מענות אבל לא מטפחות איזהו עינוי שכולן עונות כאחת איזו קינה שאחת אומרת וכולן עונות אחריה גמרא מאי אמרי א"ד ווי לאזלא ווי לחבילא א"ר נשיא דשכנציב אמרי ווי לאזלי ווי לחבילא בן הגי' האמיתית קשה על המשנה לכאורה הסברא להפך שכולן עונות כאחת זה קינה גדולה צריך לאסור בחוה"מ, אך הספד קטן שאחת אומרת וכולן עונות צריך להיות מותר ועוד מאי שאל הגמ' מאי אמרי מאי נ"מ מאי דאמרי אמרי ונתרץ חדא קושי' בתברתי' דבאמת אסור מועד בהספד, אך על איש מצויין או אשה חשבה מותר, הנה על איש פשוט שאחת אומרת לעורר בקושי וכולן עונות וזה אסור וא"כ א"ש מאי אמרי ווי לאזלא ווי לחבילא רע לאנשים האבלים שנשארו בלי משענת ווי לחבילה המת שעזבם בלי משענה א"ר ווי לאזלא האנשים אבילים ווי לחבלא כלומר המשכון כלומר אם מ"ז אחד אשר בנים שעזב אחריו המה גדולים בשנים והניח בתים ועוסקים אין ב"כ הצער, אבל אם נשארו בנים רבים אשר המה היו סמוכים על שולחן אביהם ואביהם הזן והמפרנס אותם וא"כ כמו שממשכן רחיים ורבב שלוקח הבע"ב המפרנס מן הבית זה צרה גדולה או לאיש גדול העיר אשר כל העיר היו בזכותו כמו דאיתא בתענית כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני זהו פשט של הגמ' שכולן עונות כאחת וניכר היזיקו לכל אנשי העיר מותר אף בחוה"מ: עוד אמר רבא נשי דשכנציב אמרי גוד גרמי מכבא נמטי מיא לאנטיכי פירש"י כלפי מעלה יש לומר בן דידוע מפני הרעה נאסף הצדיק או לפי שלא תבוא הרעה או שלא יראה ברע המה בקשו לעורר לבכי אמרו כפי זה שלא יראה ברע ונשא משלם כרופא שמושך השן מלחי הולך שם דם הרבה ויותר מקלח משינו הלחיים שמושרשין בשרשים שלשה ע"כ צריך האדם אחרי כן לשכשך עם מים הרבה בן המליצה אמרי שנמשך ונעקר שן מלחי צדיק גדול אשר הרושם ישאר אולי ישפך חלילה דם ע"כ צריכין לשכשך אנשי המקום במי דמעות חמים דברים יוצאים מן הלב אנטיבי בשבת פ"ג נקרא שאמאוור זהו פי' גוד גרמי מכבא נמטי מיא כלומר לבבות הרבה בדמעות זהו פירש"י כלפי מעלה, אבל

מהו

מהו הפי' למפריע אין מובן אמר קהלת אם ימלאו העבים גשם על הארץ יריקו, אך אם יפול העץ בצפון או בדרום שם יהוא אפ"ל הכונה אם ימלאו העבים גשם תכלית שיהיו על הארץ להרוות אותה, אך אם יפול העץ אדם מצויין בצפון בעניני עשירות בעל צדקה וגמ"ח יעוררו העם זא"ז לבכיה ולמספר בתחלה התעוררות ע"י תורה ותשובה אבל אח"כ נשפך על הארץ אין בא בתכלית, אבל באמת איתא בגמ' המוריד דמעות על ארם כשר הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו אוצר של יראת שמים זהו מליצה נמטי מיא למפריע אל מקום אהלה אשר בתחלה נשאר במקום קרוש לזכרון לפני ר' וא"כ עטוף הרים וכוסו רבר רמי ובר רברבי הוא ופי' רש"י התעטפו בחושך, ולענ"ד אפ"ל ע"פ דאי' בזוהר כשבא ארם שאין הגון ומשכיבין אותו על ב"ע מתרגשין כל המתים מקבריהם, אבל צדיק כשבא כולם הולכין לקבל פניו וזהו המליצו כוסו עטפו התקשטו ותנו כבוד לאיש הבא וא"ר נשי דשכנציב אמרי שיולי אצטלא רמלתא לבר חורין רשלמי ליה זוודתא ע"פ הגמ' רכתובות די מחסורו אשר יחסר לו אף סוס לרכוב ועבד לרוץ אם רגיל בזה בעשרו, והנה כשמת אולי יספידו אותו בדברים שלא היו אצלו המרות אין טוב ע"כ אמרו אף אצטלא דמלתא בגר של משי השאילו עבורו שעתה עני כמ"ז ביו"ד הל' אבילות א"ר רהיט ונפיל אמעברא אזופי יזיף ממשיל כאדם שהוא ב"ח וזמן הלואתו זמ"פ נש"ם ליום הקבוע והנה בא במרוצה ונפל אמעברא ולא הספיק לשלם במועדו, משל לאדם שייגע ועובד יום ולילה וחשב לעשות תשובה יום א' לפני מיתתו ובמעברא נפל, ועוד א"ר נשי רשכנציב אמרי אחנא תגרנא אזביני מברקו ע"פ שאמר איוב קטן וגדול שם היא וכמאמר הגמרא בעירובין עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה א"ל בני עולם ברור ראית, הנה בעת שנוסעין על יריד ליקח אבנים טובות ומרגליות יש מבינים ויש שאינם מבינים ולוקחין אבנים מזוייפות ממילא מובן סחורה מזוייף לוקחין בזול, והנה צוחקין הקונים ההמה מסוחרים גדולים שאבדו מעות הרבה על סחורה וההמה לקחו בזול, אבל בעת שיבואו למקומם ופותחין חנותם ויבואו מבינים לקנות המה מוכרין ביוקר וקונים סחורה מזוייפות הכל שוחקין עליהם ונשארין בבושה וכלימה בבית וניכר מי סוחר אמיתי, כן בעוה"ז כיריד הכל קונים סחורה אלו צרכי עוה"ז ומצוות מזוייפות, אבל החרירים ת"ח קונים תורה ומצוות כמו שכתוב חכם לב יקח מצוות בעוה"ז אין ניכר מי הסוחר אמיתי לכך נאמר אחנא תגרנא כולנו סוחרים. אבל אזביני בעוה"ב בבית עולמו שם יובחן הסוחר אמיתי כמאמר הגמ' אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, עוד א"ר מותא כי מותא ומרעין חבוליא, בלומר מת כמת אבל רע יותר יסורים הבאים כריבית לאדם כמאמר הגמ' קדושין עבירה שיש פירות עונשין לאדם כלומר עם פירות כמו שנאמר והבאתי עליהם פרי מחשבותם וסיום הגמרא היוצא מביהמ"ד לבית הכנסת זוכה ומקבל פני שכינה שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלקים בציון.

קול צעקת הרועים בכי ונהי על גדולי ישראל על מות הגאון רשכבה"ג **רי"א** אב"ד דקאוונא ז"ל ועל צדיק קדוש ד' הגאון רשכבה"ג מרן דאה"ק ר' **יהושע ליב** דיסקין ז"ל ועל מות הגאון החכם רודף צדקה וחסד יסד ישוב הארץ ר' **שמואל** מאהליבר אב"ד דביאליסטאק:

גמ' ב"ב ד' צ"א כשנפטר אברהם אבינו עמדו גדולי עולם וספדו אוי לדור שאבד מנהיגה ואוי לספינה שאברה קברניטה צריכין להבין מאי נ"מ למנהיג העולם ומנהיג ספינה גמ' מו"ק פ"ג כד נח נפשיה דר"ה סבור להניח ס"ת על מטתו א"ר חסדא מלתא רבחיי' לא סבירא לי' בעו להוציאו דרך פתח ולא יכולין באו דרך גגות אמרו כבודו של חכם דרך פתח בעי לאשנויא מפוריא לפוריא אמרו כבורו של חכם במטה ראשונה הראי' מארון שהביאו

כאספקלריא להבין מה עמדו בהגיע ימי הזקנה, אשר יסודותיו נוטין לנפול וצריך לעשות תשובה, אך מי שהוא אדון גדול ושר יש לו גן נחמד וגנן שמשגיח על הגן יש לו גן טוב, אשר אף בימי החורף אשר כל האילנות ריקים מכל פרי אף עליהם נשרו אבל גן שלו עושה פירות אף בימי הגשמים, כן הנמשל מי שהוא איש צדיק עוד ינוב בשיבה ועושה פירות כמאמר הגמ' זקני ת"ח כל זמן שמזקינין דעתן מתוספת עליהן השאלה איזהו בן עוה"ב אשר גן שלו יציץ ויפרח, אף בימות הגשמים וימי החורף השיב לו ואזניך תשמענה דבר מאחריך.

והנה איתא בקדושין פ"ק ע"פ אמרו צדיק כי טוב בישעי' וכי יש צדיק שאין טוב אלא טוב לשמים ולבריות זה צדיק טוב לשמים ולא לבריות זהו צדיק שאין טוב, וביאר כי הצדיקים משונים זה מזה. מי שהוא טוב לשמים רק בימי הזקנה קל לו להטיב מעשיו שנפסק כח היצה"ר בימי ילדותו קשה לו כי רתיחת דמו גדול, אך להתנהג כטוב עם הבריות להטיב עמם בגמ"ח בגופו או בממון זהו בנקל יותר בימי נעוריו אשר כח גופו בריא ועושה מסחר וקנין עם הבריות וע"פ רוב שני ענינים לא נמצא באיש אחד או שטוב לשמים או לבריות, אך מי שחננו ד' שהוא טוב לשמים ובריות נקרא צדיק טוב.

והנה מי שיש לו שני שלימות נקרא תמים מי שמתנהג עם חביריו שנושא ונותן באמונה או בעל גמ"ח או בעל צדקה נקרא שהולך לצד שמאל מעט כי לאדם אף שיד ימין עיקר בכ"ז השמאל מסייע לימין ומי שהוא שוקד על תלמודו ואיש קרוש אף שהוא נבדל מארם בכ"ז יאמר עליו קדוש והולך בימין ע"כ בני גלילאה שהיו אנשים פשוטים אינם ת"ח כאנשי יהודה היו מוכיחים לאנשי רורם עשה דבר לפני מטתך כמו שכתוב צדק לפניו יהלך אבל בני יהודה דגלו מסכתא והיו ת"ח אמרו עשה לאחר מטתך כלומר חזקו ואמצו בתורה, אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בירו, לכך אמר תשמענה מאחריך כשיפטור מעולמי זה הדרך לכו בו כי תאמינו כלומר כאנשי יהורה שחזקו במוסרם לאנשיהם שיחזקו בעמוד התורה שהיא מימין של הקב"ה מימינו אש דת למו או תשמאילו, והנה יש אדם שנקרא תם שקיים בחייו שני שלימות בילרותו עסק בשלימות בין ארם לחבירו, אך חסר לו שלימות, השני כזקנותו עסק אח"כ ג"כ בין ארם למקום הוא נקרא איש תמים, אבל שנותיו אינם תמימים, אך צדיקים כשם שהמה תמימים כך כל שנותיהם תמימים בת ק' כבת כ' הן בין אדם למקום והן בין ארם לחבירו כולם שוים לטובה ולפ"ז אפשר לומר מטה נקראת מטה שישב ולמד תורה, מי שהוא אין תמים כנ"ל שהחליף עצמו בילדותו כן ולזקנתו החליף עצמו נקרא החליף ממטה למטה, אבל הצריקים אשר יש להם ב' שלימות כנ"ל במטה זו ישב כל ימיו ע"כ אין מחליפין לו ממטה למטה, ע"כ אמרו כבודו של חכם במטה ראשונה וראי' מארון הקודש כשם שהתורה לא תשתנה שארגז שארון ששגרו פלשתים אותו התורה בעצמה באה"ק כן הת"ח כהתורה ולא נשתנה בגופו שהוא כמו ארון הקורש.

עוד אפשר להסביר דברי הגמ' במו"ק כבורו של חכם במטה ראשונה ע"פ דברי האפ"י חלק ב' דרוש מי אפסים שביאר הגמ' שבת פכ"ג בני גלילאה ובני יהודה דהנה בני גלילאה היו ע"ה המוכיחים הוכיחו אותם בעניני גשמיים כמו שכתוב בתורה אם בחקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם או כמו שאמר ישעיה הנביא ק"א אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו ואם תמאנו כו', אבל בני יהודה היו ת"ח הרבה שם והיו אוהבי תורה ומקורבים לתורה והיו מוכיחים אותם שיתחזקו בתורה כי אורך ימים בימינה ועושר וכבוד בשמאלה בהתהלכך תנחה אותך כמו שכתוב באבות בעת פטירתו של אדם אין מלוין לו

לא כסף וזהב אלא תורה ומע"ט, בלבד, זה מליצה נלילאה אמרו לפני מטהך כלומר בעניני עוה"ז כנ"ל, אבל בני יהודה העירו לעמם בדברי תורה אשר ילוו לאדם אחרי מטתו זהו נוכל לאמר כוונת הגמ' במו"ק דכ"ה אצל ר"ה בעי לאשנויי מפוריא לפוריא אמרו כבודו של חכם במטה ראשונה כי ת"ח כרב הונא אף בימי ילדותו לא משך עצמו אחרי תענוגים רק למד בשקידה בתורה ואף בעניני עוה"ז באכילה ושתיה היה מתנהג כהלל הנשיא הכל לשם שמים זהו מליצת הגמ' כבודו של חכם ותמים במטה ראשונה להורות מימי ילדותו עד סוף ימיו לא החליף מטתו אף מטת ילדותו שכב על ערש אהבתו לד', וצריכין עוד להבין הגמ' שמה בעי להוציאו דרך גג אמרו כבודו של חכם דרך הפתח ע"ז נקדים דברי עק"י מאשר חקרו הפלוסופים איך אדם יכול לעבור עבירה למרוד בקונו ואמרו בג"מ אין אדם עוכר עבירה אלא א"כ נכנס בו רוח שטות והרבה טענו להפך הלא מצינו גדולי צדיקים שחטאו מוכרחין אנחנו לאמר מחמת שהאדם יש לו יצ"ט ויצה"ר בבינוני וא"כ מלחמה אצלו תמיד לפעמים השכל יכריע להפך ויחטא ומחשבתו לש"ש כמו שכתב חדל להשכיל להטיב ורוב אדם חוטא אשר ילך בשער של כל העולם באכילה ושתיה ומסחר בעניני עוה"ז קל להטות מן הדרך, ויש חלילה שמטמטם שכלו ומוצא דרך ע"פ שכלו ויעבור עבירה אף שהוא רחוק מן תענוגי עוה"ז וחכמה ובינה מכונה בשם גג מקרה ועניני עוה"ז מכונה בשם בית ע"כ רצו להוציא דרך גג, אמרו כבודו של חכם דרך שער שהכל הולכים שמה ולא חלילה לאמר בעצלתיים ימך המקרה ואי' בב"מ פ"ז כד נח נפשי' דרבה ב"נ לא ידעו רבנן דוכתי' כיון דחזי ציפרי דמטללי אמרי ש"מ הכא דוכתי' ספדי תלתא יומי ותלתא לילי בעי למיזל נפל פתקא מן שמיא כל הפורש [illegible] בעק"י לא ידעו דוכתיה, כלומר שלא ידעו מדרגתיה במה למספדיה כיון דחזי ציפריה רמוז מן שמיא שהעמיד תלמידים הרבה אמרו בזה נספדיה, ויש עוד להמתיק המאמר ע"פ עק"י דנ"מ בין נפש צדיק ובין נפש רשע כמו דמצינו בנח ששלח עורב יצא ושב יצא ושוב, אך כאשר שלח היונה המתין שבע ימים ולא שב, כן נפש צדיק נשמה טהורה כעוף טהור אחר שבע פורש מן הגוף ודבק בצרור החיים חזי ציפרי כלומר עוף הטהור רמז שנשמה טהורה שלו ויצא נשמתו בטהרה וצריכין לספוד אותו כהונן ע"פ דברי צרור המור בפ' ויחי ע"פ ללמד בני יהודה קשת, כלומר דברים קשין ומרים בדמעות חמין לספוד על צדיקי עולם הלא כתובה על ספר הישר ס' דברים כפ' שופטים בסוף אצל עגלה ערופה כתיב ורחצו ידיהם הזקנים ויאמרו כפר לעמך ישראל כדברי הספרי אלו החיים, אשר פדית, אלו המתים, וכדברי המדרש באחד בניסן מתו בני אהרן ולמה נכתב ביוה"כ לומר כשם שיוה"כ מכפר כן מיתת צדיקים מכפר ויו"כ צריך תשובה ודמעות ות"ח שמת הכל קרוביו הכל קורעין עליו, וביאר בס' הפסוק הצבי ישראל אתה ישראל היפה על במותיך חלל בעבור נדולתך וגבהך נתפשת בעון הדור.

והנה אחי יקרים אלו הנדולי ישראל מה כחינו ונבורתינו למדוד גדלם מי שגדול מחבירו ונוכל לאמר על הני תרי גאונים רבינו הגאון הצדיק ר' יהושע ליב דיסקין ז"ל ורבינו עטרת ראשינו הגאון רבינו יצחק אלחנן זצ"ל נוכל עליהם לאמר כבודו של חכם במטה ראשונה כלומר מנערותם ועד זקנה שלהם היו תמימים ושניהם תמימים בתורה ובמידות ונוכל לאמר על רבינו י"ל דיסקין ווי חסרא ארעא דישראל גברא רבא ועל רבינו יצחק אלחנן ז"ל שהיה אהוב ונעים לבל הבריות וכיבד בל לומדי תורה כיהושפט מלך יהודה שהיה רואה ת"ח עמד מכסאו ומחבקו ומנשקו ונם עליו נוכל לאמר ינדל המספד בירושלים שהיה שמעו הולך בכל העולם כן השלישי הגאון ר' שמואל

שמואל מאהליבר ז"ל מלבר שהיה גדול בתורה עשה ישוב כאה"ק והיה חכם גדול בעצתו השיב נפש נאנחה אוי לנו כי אבדנום, מי יתן לנו תמורתם, והנה כשמת א"א ע"ה עמדו גדולי הדור ואמרו אוי לדור, כלומר שאבר מנהיגה, אך אין סכנה ב"כ כמו שאבר מנהיג הספינה ונשארו אנשים בלב ים, כן א"א בסכנה עמד במלחמה נגר מלכים ואת הנפש אשר עשו בחרן הכנים תחת כנפי השכינה.

והנה שמעתי מרב אחד גדול שאמר על גדול אחד בקינתו ויעל אליהו בסערה השמים בעת הסערה בעולם שהיו צריכין לו על השמים, כן בעת סערה וצרות היו צריכין להם העולם לצרקתם נסתלקו מאתנו, ונסיים במה שהתחלנו אמר הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חנם תבכו בכי' של צערא ברמה רחל מבכה על בניה ובבבל ישבנו גם בבינו הכוונה רחל בבתה שתי בכיות אחת על גלות הגוף וצרתם ואחת שראתה כי ישתנו לרעה בעבודת ד' והיה לה מר מאד, והנה בבבל אף שישבו במנוחה כתיב היא ישבה בגוים לא מצאה מנוח שהיו מצטערין על גלותם מארץ הקרושה ירחקו מביה"ק ומארצם שאין יכולין לעבוד את ר' ע"ב בזכות הבכיות האלה אני מכנים בגיכם מן גליות כרכתיב מנעי עיניך מבכי כי ושבו מארץ אויב יגאלו מגלות הגוף וגם יש תקווה לאחריתך, כלומר מרבריך השניים שבכית על גלות הנפש ושבו בנים לגבולם, ובזה נסיים מד' קהלת עת לבכות בכה תבכה בלילה ועת לשחוק דכתיב אז ימלא שחוק פינו שני בכיות על גלות הגוף ועל גלות השכינה לכך מסיים עת לשחוק אז ימלא שחוק פינו מתחלה אמר בשוב ד' שיבת ציון היינו כחולמים, אך אז ימלא שחוק פינו יאמרו בגוים הגדיל ר' שיתקדש שם שמים ויגלה אלקותו על כל העולם אז נהיה שמחים, יתן ר' שנזכה שיגלה אלקותו על כל העולם ויהפכו כל העמים לשפה ברורה לקרוא בשם ד' נזכה בב"א.

עוד אפשר לענ"ד להבין הגמ' דמו"ק כבודו של חכם דרך שער ע"פ שאמר לי הגאון זקן ההוראה ר' יוסף מ"ץ בווילנא רב צריך להרגיל עצמו להורות משולחן ערוך זה השער לר' צריקים וכו', אבל אם ירגיל עצמו להורות מספרים שו"ת חרשים ישנים, אשר אין ידוע לכל נקרא דרך נגות לכך אמרו כבודו של חכם דרך פתח גרול להורות שהורה שידוע לכל שרן בצדק וביושר.

הספד על איש שוע וחשוב ת"ח הדר במדותיו ר' דובער סאלץ בקאלעלישאק שנפטר אך אדר א' תרמ"ב

ירמיה הנביא בקינתו אמר (כירמיה ק"ט)

כה אמר ר' צבאות התבוננו וקראו למקוננות ואל החכמות שלחו ותבאנה ותמהרנה ותשנה עלינו נהי ותררנה עינינו רמעה ועפעפינו יזלו מים כי קול נהי נשמע מציון איך שורדנו מאד הקו' ירוע למה לקרוא למקוננות הלא ירמיה הנביא היה מקונן תמיר, אך היע"ד ביאר כי יכול להיות פעמים אשר צער גרול וכבד מאד ידמה האדם ויתקשה לבו כאבן ולא יכול לבכות ירמיה הנביא ראה גודל צערו והאבל מחורבן הבית נתקשה לבו כאבן, ואמר קראו למקוננות, כן אני אומר לכם אחי, הנה התאספתם לעשות כבוד האחרון נמ"ח של אמת את האיש הזה היקר רחים רבנן ומוקיר רבנן למד יום ולילה זהיר במדותיו באכילתו לא אכל מסירכא ושמר עצמו מן החרש ואני הייתי מקורב עמו היינו באהבה ארבעה עשר שנים נתקשה לבי כאבן לא אוכל לבכות עליו אחי מרוע

שרגא

שרגא בטיהרא מאי מהני הלא היום עתה למה הדלקתם הרבה נדות, אך חשך שמש של חיי האיש הזה, במד"ר פ' מקץ איתא על פ' תהלים ע"ז יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא דק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו לכאורה מאי רבותי' דחסיד שנקרא עבוד זה חסיד שיתפלל הצרות אליו לא יגיעו יפול מצידו אלף ורבבה מימינו אך אליו לא יגש, אך לדעתי פי' הפסוק כן דאי' כמ' ח"א מוצא מיצוי הדין וח"א מיצוי הנפש, אך באמת צריכין להסביר ע"פ משל מה זה כי משכה נפשי לבוא פה היום נראה שזה מן השמים היה שאוכל ליתן כבוד האחרון להאיש היקר הזה למשל איש א' שוע ועשיר היה בעיר א' נכבד מאד ת"ח וגומל חסד והיה אהוב מאד וידוע דאוהבי עשיר רבים, אך דעשירות גלגל החוזר בעולם התחיל לירד מטה מטה ובתר עניא אזיל עגיותא עד שנפל בעליל ונדרש לבוא במשפט הגליל ואין לו כסף לשכור מליץ ופרקליט והנדון בעצמו לא יכול כי אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים ואף שהוא פרקליט גדול בדינו צריך פרקליט אחר, והנה האומלל הלך במר נפשו מתיפח ומפרש כפיו אוי לי אין לי במה לשכור מליץ מי יתן ואמצא אוהבי כנפשי לפחות אספר לו מרירות לבבי אילי יכול למעון מה עבודי, כן אני מכיר מאז את המופלג היקר הזה בעשרו ולסוף ירד מטה, ועתה צריך לעמוד ליום הדין הגדול לפני ממ"ה הקב"ה וצריכין לפרקליטין גדולים, אנה ד' אשר נפל בדעתי לבוא פה ע"כ באתי להמליץ עליו כי הוא היה ירא אלקים וזהיר במדותיו ורחים רבנן לזה אמר על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת דין של מטה או מיצוי הנפש בית דין של מעלה על הדין בזה שיהיה לו מליצים שיטענו עבודו ואליו לא יגיעו שלא יצרך בעצמו לטעון, והנה תכלית הספד והלויה גמ"ח של אמת, הנה ידוע אשר איש הדר בחצר אם צריך להעתיק משכנו ודירתו למקום אחר שואלין איך היה מתנהג עם השכנים ואיך הנהגתו אם מהללים אותו והיה רצוי לאחיו מתקבל בחצר אחר, ואם לא לא, הנה האיש הזה ע"ה עתה צריך להעתיק משכנו אל בית עולמו ומלאכים באים לקבל את נשמתו דואין איך היה מתנהג בדירה של מטה, והנה לכאורה במה נספידו הלא כא בכלח אלי קבר וחי חיי גבורות הלא סוף אדם למות, אך על האי שופרא דבלי בעפרא ידים שהגיחו תפילין ישכיבו בעפר והפה שדיבר דברי תודה ותפלה ילכוך בעפר, הנה כתיב בפ' ויחי וירא יושב הארץ ארונו של יעקב, ויאמרו אבל גדול למצדים מה חידשו יושב הארץ לכאורה זה גנאי, אך להפך אמדו אם יקרה בארץ ישראל ובאה"ק איש נעדר אין כ"כ הקינה גדולה שיש עוד חכמים וצדיקים ויולדו עוד אחרים, אך במצדים בוודאי לא יולד איש צדיק כזה ע"כ אמרו אבל גדול למצרים, כן אני אומר בכרך גדול אשר יש ת"ח ומופלגים אין הקינה גדולה כ"כ דור הולך וזרח השמש יבא השמש אבל פה עיד מצער קולעלישאק לא נשאר ר' דובער כזה, הנספד, ולכאורה לא יוולד ג"כ ע"כ צריכין אנו לספדו כראוי לת"ח וע"פ הגמרא דשבת פדק האורג כל המוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו צריך להבין מאי ענין הספידה ומאי זה גנזיו והגאון בעל חת"ס ביאר ע"פ יקר בעיני ד' המותה לחסידיו ומה שמורידין דמעות על צדיק יקר מאד קל להקב"ה לעשות זה ע"כ אמר סופרן שיהיה דבר המגוי אין ולא יהיה עוד, ולענ"ד באופן אחר לכאורה כמה דמעות אנחנו בוכין ואין אנו נענים והתידוע מחמת שהרבה בכיות בני ישראל בוכין ע"ד תוהו והכל, ע"כ בטלו הדמעות הללו, לכך אמר המוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה סופרן וא"כ הוי דבר שבמנין ולא בטל אפי' באלף ואין להקב"ה בעולמו אלא אוצר של יראת שמים בלבד ומניחן בבית גנזיו וא"כ יקר מאד הדמעות ואת הדמעות ניתן על דדכו של הנספד למען

ההיה

לוח התיקונים

דף	עמוד	שורה	טעות	צ"ל
יד	א	32	אצל מצורע חסר	נקדים דברי
		34	אמר	שאמר
		ד	כי	בו
יז	א	36	נד	נדמה
	ב	9	חלו	חלוש
			אשר	כאשר
יט	א	2	לפניו	לפני
		11	אצל מארצינו חסר	רק
		34	לבונה	לבו נגד
כ	א	6	מנ"ם	מס"נ
		31	ויקבלו	ויקובלו
כא	ב	27	אצל הארץ חסר	היתה נמשכת והולכת עד כו'
כא	ב	28	אצל שדי חסר	כי יש להם גבוק
	ב	8	לאהי	לא היה
		21	והתאכסן	יתאכם
כג	א	12	צל	בצל
ל	א	19	ימי	לימי
לב	א	9	כה	פוק חזי
לד	א	37	שלו	שלום
	ב	22	מצוור	מצייר הגמ
		36	אף	במה
לה	א	31	אצל שומר חסר	שוד אדנ
	ב	23	לומד	לומר
		33	שנח	שום חוט

לוח התיקונים

עמוד	שורה	טעות	צ"ל
	40		אפרע מעשו
א	6	בטוחים	כי בשם
ד		חסר	בטוחים אנו
ב	1	שנית	שנות
א		אצל הנ"ל חסר	ועוד אמרה הגמרא
ב	12	איך	אך נִראה
	25	הרי	ברי
	ד	אצל רבים חסר	ועוד אמרה הגמרא
א	12	ראה	ראוי
	35	אצל תיכף ומיד חסר	יזכור לו יום המיתה
	36	אצל יצה"ר חסר	תורה
ב	27	אצל יכול חסר	ככל ב"י שנקראו בנים
ב	2	אצל הצדיקים חסר	כ"י השיב לו הקב"ה וראית
	5	נקרא	נברא
	6	במקום	במוח

חלק שני

עמוד	שורה	טעות	צ"ל
א	8	אדם	אדום
א	4	תשובה	תשוקה
ב	2	אם	עם
	37	בהצירו חסר	בידיו
ב	39	הן בה"י	כן ב"י קטנים
ב	8	אחד	אתם
	21	מלינים	עלגים
א	38	אצל מכל חסר	מכל מסילות המדינות
ב	33	נשום	נשוב
	ד"י	אצל מלאה"ש חסר	כי רק הארץ
		אצל אדם חסר	ע"כ אמרו מה כו'

דף	עמוד	שורה	טעות	צ"ל
ח	א	26	אצל יחם חסר	ע"ז אמר משרע"ה
		3	ראותך	ראיתיך
	ב	38	אצל כבד חסר	כי תאוות הגוף להשיג
ט	א	40	חודש	חידוש העולם
י	א	3	שתהי	שתהא
	ב	10	אצל וא"כ חסר	ובזה נבין הגמרא
		40	למלוק	למלון
		5	רצונית	הכרחית
		16	למעבר	למערכת
יא	א	9	תקומה	תקוה
		26	אצל התנצלות חסר	וזהו פירוש המדרש כ"ז
		34	אצל השבת חסר	ע"פ טעם נגלה
		34	אצל מלאה"ש חסר	התורה שנתת לישראל אין מקיימין והראיה שיש ביניהם שנאה ותכלית התורה שלום
יב	א	15	ביחד	בתיהם
		2	אצל וא"כ חסר	ממה
		27	אך נברך	איך נאהוב
	ב	27	נקרא	וקרא
		22	אצל עולמו חסר	רק נשאר בביתו
יג	א	2	שיאמר	שישאר
	ב	6	אצל ענינים חסר	בכ"ז הוא מפזר לצדקה אות על טוב לבבו
		22	אצל אמר חסר	רק נשאר בביתו
		23	אצל אומר חסר	אע"פ
		24	אצל חבירו חסר	בכ"ז אשלם לו

לוח התקונים ומלואים.

שהוסיף הרב המחבר אחרי הדפסת הספר

דף	עמוד	שורה	טעות	צ"ל
א	ב	1	בהקדמה ,המדינה	נמחק
		19	חכמות	חכמים
ג	א	21	פטור מלעלות	רק ע"פ מוסר
ה	א	22	הציב ילך	הציבי לך
		16	אצל חומרי חסר	ועיקר ישוב רוחי
ו	א	36	אצל אני ד' חסר	אאע"ה והוא יושב
ח	ב	26	אצל שמחה חסר	הייתי
		27	אצל עדתו חסר	בזכרונות
י	א	16	והפ"י	נמחק
			בהערה כמפני כנסיה	מ"ם הסיבה כנסיה
	ב	26	אצל וד' נתן	וזהו פירוש הפסיקתא
יב	א	4	של	שלו
		35	אצל חוק חסר	אחד
		20	שוה	שזה
		25	הגבור	הגביר
יד	א	21	אצל הדברים חסר	ויאמר
		23	ומצווין	ומציעין
	ב	27	אצל וא"כ חסר	יכול לשאר הלילה גר על זמן קצר
טו	א	12	אצל פרנסתו חסר	ופרנסתו טוב נקרא יום טוב אך אם יש לו
יז	א	15	איתן	אתין
יח	ב	12	מעמים	פעמים
		13	פצד	הצד
			מדאסא	ודייסא
		15	האביו	מאביו

דף	עמוד	שורה	טעות	צ"ל
כ	ב	10	קודם אשרי הגבר חסר	תהלים צ"ד
כא	א	1	אצל תכלית חסר	איש הישראלי
	ב	1	לי	לו
		13	מזכירים	מזכירים כוונת העומר
		15	שעינן	שעיין
		22	אצל אמרי בינה חסר	„אך בחו"ל רחוקים הם מתורה כדאית' בגמ' הדר בח"ל דומה כמין שאין לו אלוק
כב	ב	16	הומה	דומה
		17	אצל תיבת דומה חסר	ולאסוף הכל תחת ידו
כג	א	9	ואם כן	אעפ"כ רחוק
כד	א	17	ויוודע	ויודיע המלך
		18	אצל השרים	אשר נמחק
כה	ב	2	אצל המאציל חסר	לאדם
			ותלוי	ודומה
			אצל המלוכה חסר	אם
		33	תינוק	חנוני
		6	למד	למה
		19	ויצינו	ויצוינו
		37	יקנו	וקנו
כז	א	34	אצל זמן חסר	אך באשר יגיע
		35	והיה	יהיה
כח	א	21	חלוק	חלון
		25	תולדות	חולדות
	ב	25		יחזיק בבכ

תהיה לו זכות כמו דאי' בשבת א"ל רב לר"ש בר שילת אחים לי בהספדאי דהתם קאימנא ואמרתי דידוע בעת דין צריך אדם לעמוד זהו מליצה דהתם אנא קאימנא, כלומר נצב לדין ע"כ מה שתחמם העולם ויהרהרו בתשובה יהיה לי לזכות ועתה ערב שבת ואין עת להאריך יבוא שלום ינוח על משכבו וילכו לפגוע בו מלאכי אלקים אשר נבראו ממצוותיו, בלע המות לנצח ומחה ד' דמעה מעל כל פנים בבא"ס.

ואפשר עוד לבאר הפסוקים בירמיה יקרוב לביאור מלבים ז"ל, מה יה התבוננות, אך ידוע הדבר מה שיקר מאד ערכו רק קודם שמשיג הדבר, אך אח"כ כאשר הורגל בזה אין כ"כ יקר והנה אין לך כ"כ דבר העומד בפני תשובה ושערי דמעות לא ננעלו, לכך אמר התבוננו עתה בעוד שיש לכם ביהמ"ק והמזבח והכהנים דעו וראו מה יגרומו עוונותיכם וקראו למקוננות ותבאנה ואל החכמות אשר רואין הנולד שלחו שלוחים אחרי שלוחים, הנה ממשיל למשל בא' שעלה חולי מסוכן עד שכל בניו נפלו למשכב והיו מסוכנים מאד, והנה מת אחד מהם והשאר היו מסוכנים ובאו חכמים לנחמם ואמרו אל תבכו למת בכו בכה להולך ראו להשתדל ולהביא רופאים לרפאות החולים השוכבים במטת החולים, כן אמר התבוננו וקראו למקוננות ואל החכמות ותמהרנה במהרה לראות לרפאות עם ב"י מסוכנים ותשנה עלינו נהי כי קול נהי נשמע מציון איך שודדנו, הנה על חורבן הגופני בכו לא על חורבן הנפשי ע"כ אמר בושנו מאד, כי עזבנו ארץ ואין אנו מצטערים על ארצינו הקדושה רק הכל בוכים כי אנו נשדדים שאבדנו כספינו, והנה בעת כותבי זה הגיעני השמועה הנוראה נמס כל לב רפה כל ידים וברכים תלכנה מים על מות הגביר הצדיק הנדיב אשר ידוע צדקות פזרונו בישראל כ"ש ר' **מאיר** פרידלענדר מדווינסק, אוי לנו כי פנה היום כי נשארנו כתורן בראש ההר כותלי בית המדרש מר יבביון כי בכל מקום שעבר נתן נדבתו על בתי מדרשים צדק לפניו יהלך וצדיקים ילכו לקראתו לקבל נשמתו כמו שכתוב יבוא שלום ינוחו על משכבותם.

והנה בעזרת השם בל"נ כאשר יהיה ד' עמי אכתוב איזה עלים לתרופה לכבוד על האיש הנכבד לזכרון נשמת צדיק כזה.

